DICȚIONARUL DIALECTULUI MEGLENOROMÂN
LITERELE *Č, D–Dr*

NICOLAE SARAMANDU, ALINA CELAC, CARMEN-IRINA FLOAREA,
MARILENA TIUGAN

(Coordonator: NICOLAE SARAMANDU)

Publicăm în prezentul număr al revistei „Fonetică şi dialectologie" a patra fasciculă – **literele *Č, D–Dr*** – din *Dicționarul dialectului meglenoromân*. Literele anterioare au apărut în FD, XXIX, 2010 (**literele *A–Ă***), FD, XXX, 2011 (**litera *B***), FD, XXXI, 2012 (**litera *C***), reunite în *Dicționarul dialectului meglenoromân, general şi etimologic*, volumul I (***A–C***), Bucureşti, Editura Academiei Române, 2013, XVI + 298 p.

SIGLE

(Surse)

ALDM I, II = Petar Atanasov, *Atlasul lingvistic al dialectului meglenoromân*, vol. I, Bucureşti, 2008; vol. II, Bucureşti, 2013.

ALR I, 1, 2 = *Atlasul lingvistic român*. Publicat de Muzeul Limbii Române din Cluj sub conducerea lui Sextil Puşcariu. Partea I, vol. I, Cluj, 1938 [h. 1–150]; vol. II, Sibiu, Leipzig, 1942 [h. 150–302], (punctele 012 Liumnița, 013 Țârnareca; anchete efectuate de Sever Pop).

ALR II, 1 = *Atlasul lingvistic român*. Partea II, de Emil Petrovici, vol. 1, Sibiu, Leipzig, 940 [h. 1–296].

ALR II, Supl = *Atlasul lingvistic român*. Partea II, de Emil Petrovici, vol. 2, *Supliment. Termeni considerați obsceni,* Sibiu, Leipzig, 1942 [h. 1–20], (punctul 012 Luminița; anchetă efectuată de Th. Capidan).

ALR II, s.n., 1–7 = *Atlasul lingvistic român. Serie nouă*, întocmit de Institutul de Lingvistică al Filialei din Cluj a Academiei Republicii Populare Române sub direcția acad. Emil Petrovici, vol. 1–7, Bucureşti, 1956–1972 [h. 1–2248].

AtaM = Petar Atanasov, *Meglenoromâna astăzi*, Bucureşti, 2002.

Can[1] = I.-A. Candrea, *Glosar megleno-român*, în „Grai şi suflet", III/1, Bucureşti, 1927, p. 175–209 (*A–C*).

Can[2] = I.-A. Candrea, *Glosar megleno-român*, în „Grai şi suflet", III/2, Bucureşti, 1928, p. 381–412 (*Č–Ĺ*).

Can[3] = I.-A. Candrea, *Glosar megleno-român*, în „Grai şi suflet", VI, Bucureşti, 1933–1934, p. 163–192 (*M–R*).

FD, XXXIV, Bucureşti, 2015, p. 134–241

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

Can[4] = I.-A. Candrea, *Glosar megleno-român*, în „Grai şi suflet”, VII, Bucureşti, 1937, p. 194–230 (*S–Ž*).
Can T[1] = I.-A. Candrea, *Texte meglenite*, în „Grai şi suflet”, vol. I/2, Bucureşti, 1924; p. 261–285.
Can T[2] = I.-A. Candrea, *Texte meglenite*, în „Grai şi suflet”, vol. II/1, Bucureşti, 1925, p. 100–128.
Can T[3] = I.-A. Candrea, Ov. Densusianu, Th. D. Speranţia, *Graiul nostru. Texte din toate părţile locuite de români*, vol. II, Bucureşti, 1908, p. 163–170.
Cap[1] = Th. Capidan, *Meglenoromânii. Istoria şi graiul lor*, vol. I, Bucureşti, 1925.
Cap[2] = Th. Capidan, *Meglenoromânii. Literatura populară la meglenoromâni*, vol. II, Bucureşti, 1928.
Cap = Th. Capidan, *Meglenoromânii. Dicţionar meglenoromân*, vol. III, Bucureşti, [1935].
Cerna A = Anchetă efectuată cu *Chestionarul Noului Atlas lingvistic român* în localitatea Cerna, jud. Tulcea, de Nicolae Saramandu în 1973 (5 caiete aflate în *Arhiva* Institutului de Lingvistică “Iorgu Iordan-Al. Rosetti”, Bucureşti).
Cerna A / Supl. = Cerna A, răspunsuri suplimentare.
Cerna T = Texte meglenoromâne (pe bandă magnetică, aflate în *Arhiva* Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan–Al. Rosetti”, Bucureşti) din localitatea Cerna, jud. Tulcea, culese de Nicolae Saramandu şi Marilena Tiugan în 1971; transcriere: Marilena Tiugan.
Dms = Nicolae Paia, Teodor Minda, *Dicţionar meglenoromân* (lucrare în manuscris, aflată în *Arhiva* Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan–Al. Rosetti”, Bucureşti).
DP = Dimitrie Papatsafa, *Prikozmur din Meglenia (Мегленско-Влашки приказни)*, Skopje, 1997 (cu *Glosar*, p. 225–261).
Kats = Nik. At. Katsanis, *Βλάχοι του Πάϊκου (τον Βυζαντινού θέματος των Μογλενών)*, Salonic, 2001.
MP = Maria G. Papageorgiou, *Παραμυθια απο μυθους αρχαιων ελληνικων ποιητικων εργων που χαθηκαν και αλλα παραμυθια του βλαχοφωνου χωριου Σκρα (Λιουμνιτσα)*, Salonic, I, 1984.
Pap[1] = Pericle Papahagi, *Glosar*, în *Românii din Meglenia. Texte şi glosar*, Bucureşti 1900, p. 30–72.
Pap[2] = Pericle Papahagi, *Glosar*, în *Megleno-românii. Studiu etnografico-filologic* (extras din „Analele Academiei Române”. Seria II, Tom. XXV. Memoriile Secţiunii Literare, 35 [1902–1903]), Bucureşti 1902, p. 185–267.
Pap M[1] = Pericle Papahagi, [Texte], în *Românii din Meglenia. Texte şi glosar*, Bucureşti, 1900, p. 9–29.
Pap M[2] = Pericle Papahagi, *Introducere, texte, obiceiuri, basme etc.* în *Megleno-românii. Studiu etnografico-filologic* (extras din „Analele Academiei Române”. Seria II, tom. XXV. Memoriile Secţiunii Literare, 35 [1902–1903]), Bucureşti, 1902, p. 1–184.
W = Gustav Weigand, *Vlacho-Meglen. Eine ethnographisch-philologische Untersuchung*, Leipzig, 1892.
Wild = Beate Wild, *Meglenorumänischer Sprachatlas*, Hamburg, 1983.

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

LUCRĂRI DE REFERINȚĂ

În afara dicționarelor generale ale limbii române, pentru stabilirea originii cuvintelor am apelat la următoarele lucrări lexicografice:

Andriōtē, N.P., *Etymologiko lexico tēs koinēs neoellēnikēs,* Salonic, 1951 (citat după ediția a doua, corectată, 1971).
Baubec, Agiemin/ Grecu, Mitică, *Dicţionar turc–român, Bucureşti*, 1979.
BER I – Vl. Georgiev, Iv. Gălăbov, J. Zaimov, St. Iliev, (redactor responsabil) Vl. I. Georgiev, *Bălgarski etimologičen rečnik*, I, Sofia, 1971.
Brad-Chisacof, Lia (coordonator), *Dicționar neogrec–român*, ediția a doua adăugită şi revizuită, Bucureşti, 2000.
Buchholz, Oda / Fiedler, Wilfried / Uhlish, Gerda, *Wörterbuch Albanisch-Deutsch*, Leipzig, 1977.
CDDE – I.-A.Candrea, Ov. Densusianu, *Dicționarul etimologic al limbii române. Elementele latine (A – Putea)*, Bucureşti, 1907–1914.
DDA – Tache Papahagi, *Dicționarul dialectului aromân, general şi etimologic*, ediția a doua augmentată, Bucureşti, 1974.
Gerov – Najden Gerov*, Rečnik na bălgarskij ezik,* I, Plovdiv, 1895.
Iovan, Tiberiu, *Dicționar bulgar–român*, Bucureşti, 1994.
Mladenov, Stefan, *Etimologičeski i pravopisen rečnik na bălgarskija kniževen ezik*, Sofia, 1941.
Poposki, Aleksa/Atanasov, Petar, *Makedonsko-francuski rečnik,* Skopje, 2007.
RMJ I–III – Blaže Koneski (redactor responsabil), Todor Dimitroski, Blagoja Korubin, Trajko Stamatoski, *Rečnik na makedonskiot jazik*, I–III, Skopje, 1965–1979.
Suciu, Emil, *Influența turcă asupra limbii române*, II. *Dicționarul cuvintelor româneşti de origine turcă*, Bucureşti, 2010.
Topciu, Renata / Maloneshi, Ana / Topciu, Luan*, Dicționar albanez-român. Fjalor shqip–rumanisht*, Iaşi, 2003.
Türkçe-Ingilizce Redhouse Sözlüğü. The Redhouse Turkish–English Dictionary, Istanbul, 2007.
Wendt, Dr. Heinz F., *Langenscheids Taschenwörterbuch.* Erster Teil, *Neugriechisch-Deutsch*, Berlin / München, 1969 (citat după ediția a opta, 1978).

ABREVIERI

ac. = acuzativ
adj.= adjectiv, adjectival
adj. nehot. = adjectiv nehotărât
adv. = adverb, adverbial
alb. = albanez(ă)
aor. = aorist
ar. = aromân(ă)
art. = articulat
art. dem. = articol demonstrative
art. hot. = articol hotărât
art. nehot. = articol nehotărât
art. pos. = articol posesiv
bg. = bulgar(ă)
cf. = confer
cit. = citeşte
col. = colectiv
conj. = conjuncție
dat. = dativ
der. = derivat
determ. = determinant
dial. = dialectal
dim. = diminutiv
dr. = dacoromân(ă)
et. = etimologie (originea cuvântului)
et. nec. = etimologie necunoscută
expr. = expresie, expresii
expr. invar. = expresie invariabilă
f. = feminin
fam. = familiar
fig. = figurat
gen. = genitiv

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

ger. = gerunziu
gr. = grec(esc)
impers. = impersonal
interj. = interjecție
intranz. = intranzitiv
invar. = invariabil
ir. = istroromân
înv. = învechit
lat. = latin(ă)
lit. = literal
loc. adj. = locuțiune adjectivală
loc. adv. = locuțiune adverbială
loc. conj. = locuțiune conjuncțională
loc. pron. = locuțiune pronominală
m. = masculin
mac. = mecedonean(ă) (slavă)
mbg. = macedobulgar, macedonean (slav); cf. mac.
mgl. = meglenoromân(ă)
nom. = nominativ
n. pers. = nume de persoană
n. pr. = nume propriu
num. card. = numeral cardinal
num. col. = numeral colectiv
num. ord. = numeral ordinal
p. = pagina
peior. = peiorativ
p. ext. = prin extensie
pl. = plural
plt. = pluralia tantum
prep. = prepoziție
pron. = pronume, pronominal
pron. nehot. = pronume nehotărât
pron. pers. = pronume personal
refl. = reflexiv
s. = substantiv
sb. = sârb(esc)
s. col. = substantiv colectiv
s.f. = substantiv feminin
sg. = singular
sgt. = singularia tantum
sl. = slav
s.m. = substantiv masculin
s.n. = substantiv neutru
subst. = substantiv
s.v. = sub voce
tranz. = tranzitiv
tc. = turc(esc)
unipers. = unipersonal
var. = variantă
vb. = verb
vbg. = vechi bulgar
vgr. = vechi grecesc
voc. = vocativ
vsl. = vechi slav

ALFABETUL

A, Ă, B, C, Č, D, Ḑ, E, Ę, F, G, Ǵ, Ğ, Ģ, H, H', I, J, Ḱ, L , Ľ, M, N, Ń, O, Ǫ, P, R, S, Ş, T, Ţ, U, V, X, Z.

a, ă, b, c, č, d, ḑ, e, ę, f, g, ǵ, ğ, ģ , h, ĥ, i, j, ḱ, l , ľ, m, n, ń, o, ǫ, p, r, s, ş, t, ţ, u, v, x, z.

LOCALITĂȚI MEGLENOROMÂNE

R. Macedonia:
Úmă (Húma)

Grecia:
Birślăv (Biríslav), gr. *Περίκλεια*
Cúpă (Cúpa), gr. *Κούπα*
Lúnḑiі́ (Lúgunța), gr. *Λαγγαδιά*
Ĺumníţă (Liumníța), gr. *Σκρᾶ*
Nǫ́nti (Nắnta), gr. *Νότια*
Óşiі́ (Óșani), gr. *Ἀρχάγγελος*
Ţărnărę́ca (Țărnaréca), gr. *Κάρπη*

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

Č

čabóc vezi **čăbo̯c**.

čabo̯c vezi **čăbo̯c**.

čabúc[1] vezi **čăbo̯c**.

čabúc[2] vezi **čăbúc**.

čac *interj*. Poc. *De̯ádu l-antribo̯: „ţe vreţ príma, scándi?” şi „čac” cu bucuváľca, şi işo̯ră scándi.* (Bătrânul îi întrebă: „ce vreţi mai întâi, scaune?” şi „poc” cu linguroiul, şi ieşiră [= apărură] scaune.) Cap[2] 89/38.

Et.: onomatopee; cf. şi tc. ***çak.***

čacál vezi **čăcál**.

čácal vezi **čăcál**.

čacắr, **čacắră**, *pl*. **čacắr**, **čacắri** *adj*. Can[2] 381; Cap 93. Saşiu.

Et.: tc. ***çakır.***

čacărḱéf vezi **čăcărḱéf**.

čacărlíe vezi **čăcărlíi̯ă**.

čacărlíi̯ă vezi **čăcărlíi̯ă**.

čácră *s.f*. Cap 93; Dms. Nume de plantă. *Čácră mácră.* (Măcriş-de-grădină.) Cap 93 s.v.; Dms s.v.

Et. nec.

Čácu *n.pr*. Cap 93. Nume de câine.

čadór vezi **čădo̯r**.

čado̯r vezi **čădo̯r**.

čáfcă vezi **čo̯fcă**.

čafút vezi **čăfút**.

čafútcă vezi **čăfút.**

čai̯, *pl*. **čái̯ur** *s.n*. ALR II s.n., 4, h. 1131/012; AtaM 83/18; Dms. Ceai. *Lă míni un čai̯, lă el căvé.* (Mie un ceai, lui cafea.) Dms s.v.

Et.: mac., bg. ***čaj.***

čaír vezi **čăír**.

Čaíra lu Trăi̯án *n.pr*. Pap M[2] 174/33. Nume de loc în *Óşiń*.

Et.: ***čaír[ă]*** **+** *n. pr.*

Čaírili oşinéşt *n.pr*. Can[2] 381. Nume de loc în *Óşiń*.

Et.: ***čaír*** **+** ***oşinéşt.***

čalbínă vezi **călbínă**.

čalíră vezi **călíră**.

călmă, *pl*. **călmi** şi **čo̯lmur** *s.f*. Pap[1] 40; Pap[2] 66; Can[2] 381; Cap 93; ALR II s.n., 4, h. 1185/012; Dms. **1.** Acoperământ pentru cap folosit de turci; cealma. *Čálmi pu̯ártă de̯ájil'.* (Cealmale poartă bătrânii.) Cap 93 s.v.; *Čálma óğaľă, şápca pópaľă.* (Cealma hogii, şapca popii. = Cuvinte repetate de copii în timp ce pregătesc floricele de porumb.) Cap 93 s.v.; *Că si zăde̯ádiră, go̯áli čo̯álmur, cóta mulţ rau̯.* (Când se iviră, numai cealmale, atât de mulţi erau.) Dms s.v.; *Vizúră că Sicníţa cúră búră di so̯ánji şi pri disúpră plivă̯és čo̯lmur di criştíń.* (Văzură că pe *Sicníţa* curge val de sânge şi pe deasupra plutesc cealmale de creştini.) DP 86/29. **2.** Potcap. *Čálma lu pópa.* (Potcapul popii.) Dms s.v. **3.** Bundă. ALR II s.n., 4, h. 1185/012.

Var.: **čo̯álmă**, **čo̯lmă.**

Et.: tc. ***çalma*** (mac., bg. ***čalma***).

čaľác *s.* Cap 96. Plantă aromată folosită în albinărit; mătăcină. *La fricóm cóşu cu únă i̯árbă cu núme̯a čaľác, cári ári mírizma ca limo̯áńa; z-dúnă albíńli an coş ma cro̯n.* (Frecăm stupul cu o iarbă cu numele *čaľác,* care are miros de lămâie; se adună albinele în stup mai repede.) Cap 96 s.v.

Et.: mac., bg. ***pčelak.***

čam *s.n*. Wild h. 48/3. Pin.

Et.: mac., bg. ***čam.***

čambúi̯că vezi **čămbúľcă**.

čambúľ vezi **čămbúľ**.

čambúľcă vezi **čămbúľcă**.

čámcă, *pl*. **čámḱi** *s.f*. Dms. Opincă din piele argăsită, cu vârf ţuguiat. *Táti ăń cumpărо̯á čámḱi.* (Tata mi-a cumpărat opinci.) Dms s.v.

Et.: mac. ***čamče.***

čampărés vezi **čămpărés**.

čampárós vezi **čămpárós**.

čamúgă vezi **čămúgă**.

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

čamulígă vezi **čămulígă**.
čancón vezi **čăncór**.
čancór vezi **čăncór**.
čángu vezi **činǵiné**.
čanilóc vezi **čăníl'uc**.
čanilúc vezi **čăníl'uc**.
čánşă *s.f.* Cap 94. Capră cu păr roşcat. Et. nec.
čántă, *pl.* **čánti** *s.f.* Cap 94; AtaM 83/19; Dms. Geantă, ghiozdan; pungă mică. *Čántă ári, pári nǫ-ári.* (Pungă are, bani n-are.) Dms s.v.
Et.: tc. ***çanta*** (mac., bg. ***čanta***).
čanúşă vezi **čănúşă**.
čanuşícăv vezi **čănuşícăv**.
čanuşós vezi **čănuşós**.
čápă[1], *pl.* **čápi** *s.f.* Dms. (În limbajul copiilor) Pas.
Et.: tc. ***çap.***
Čápă[2] *n.pr.* Pap M[2] 170/325; Cap 94. Nume de cățea. *Čápa u mučcǫ́ un şárpi.* (Pe *Čápa* a muşcat-o un şarpe.) Cap 94 s.v.
Et.: ***čápă.***
čapăróg vezi **čăpăróg**.
čapcăi̯és vezi **čăpcăi̯és**.
čapcǫ́n vezi **čăpcǫ́n**.
čápi-čúpi *interj.* Dms. Expresie care sugerează paşii unui copil; pâş-pâş.
Et.: *cf.* ***čápă.***
čapnés vezi **čăpcăi̯és**.
čapúg vezi **čăpúg**.
čarác vezi **čirác**.
čaravínă vezi **čărăvínă**.
čarc, *pl.* **čárcur** *s.n.* Pap[2] 66; Can[2] 382; Cap 95; ALR II s.n., 3, h. 850/012; Wild h. 378/6; Dms. **1.** (La moară) Roată cu măsele. *Antráį ăn čarc la mǫ́ră, lį́ căţáį [péştiĺ].* (Intrai în roata morii; îi prinsei [peştii]). Cap[2] 40/39; *Lisíţa la lǫ lúpu, la dúsi lă mǫ́ră sup čarc, an ápu.* (Vulpea îl luă pe lup, îl duse la moară, sub roată, în apă.) Pap M[1] 24/20; *Lúpu antrǫ́ sup čarc.* (Lupul intră sub roata morii.) Can T[1] 281/8. **2.** (La ceas) Rotiță. *Ăĺ' ţi rúpţi čárcu lă sat.* (I se rupse rotița ceasului.) Dms s.v. **3.** (La om) Stomac; rânză. ALR II s.n., 3, h. 850/012. **4.** Barometru. *Čárcu-į́ cútru plǫ́áį̯ă.* (Barometrul arată ploaie.) Dms s.v.
Et.: tc. ***çark*** (mac., bg. ***čark***).
čarčavél' vezi **čărčăvél'**.
čardác vezi **čărdác**.
čaréc vezi **čiréc**.
čarílă vezi **čălíră**.
čarníč vezi **čărníč**.
čárničcă vezi **čărníčcă**.
čarǫ́p vezi **čărápă**.
čarǫ́pă vezi **čărápă**.
čarvínă vezi **čărăvínă**.
čas, *pl.* **čásur** *s.n.* Pap[2] 67; Can[2] 382; Cap 96; Dms. Ceas; oră. *Un čas.* (Mai târziu; peste o oră.) Can[2] 382 s.v., Cap 96 s.v., Dms s.v.; *Ăn čásu con si măncáşti mul'áre̯a, ácu si pugud̯áşti di víni an cásă vrin acsén [...], trubuį́áşti să-ų prăsnǫ́ască treį́ ų̯or.* (În ceasul când se chinuie femeia [să nască], dacă se nimerește să vină în casă un om străin [...], trebuie s-o stropească [cu apă] de trei ori.) Pap M[2] 116/30.
Et.: mac., bg. ***čas.***
čáşă, *pl.* **čǫş** și **čǫ́şur** *s.f.* Pap[1] 40; Dms. Păhărel pentru rachiu. *Di únă čáşă si ămbitǫ́á.* (S-a îmbătat dintr-un păhărel [de băutură].) Dms s.v.; *Cǫáti čǫaş frănséş?* (Câte păhărele ai spart?) Dms s.v.
Et.: mac., bg. ***čaša.***
čáşcă, *pl.* **čǫ́şcur** *s.f.* Can[2] 382; Cap 96; ALDM I, h. 332/1; Dms s.v. *čáşă*. Ceaşcă. *Čáşca di zănúcl'u.* (Rotula genunchiului.) ALDM I, h. 332/1.
Et.: mac., bg. ***čaška.***
čátă vezi **čétă**.
čatía vezi **čătíi̯ă**.
čátmă, *pl.* **čátmi** *s.f.* Cap 96; AtaM 70/1; Dms. (La casă) Căprior.
Et.: mac. ***čatma*** (tc. ***çatma***).
čát-pat *adv.* Dms. Aşa şi aşa. *Ţ̢ástă i̯árnă ăų tricúm čát-pat.* (Iarna asta o trecurăm aşa şi aşa.) Dms s.v.
Et.: tc. ***çatpat*** (mac., bg. ***čat-pat***).

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

Čavdár *n.pr*. Pap M^2 174/35; Cap 96; AtaM 97/12. Nume de loc în *Úmă*.

Var.: **Čăvdáru** (AtaM 97/12).

Et.: tc. ***çavdar*** ‘secară’.

čavíi̯ă vezi **čăvíi̯ă.**

čavisés vezi **čăvusés.**

čăbắc vezi **čăbo̯c.**

čăbo̯ác vezi **čăbo̯c.**

čăbo̯c *adv*. Pap^2 66; Can^2 381; Cap 93; AtaM 253/8, 297/19; Dms. Iute, repede; imediat. *Víni cásă şi čabóc li le̯ fo̯árfîţli şi-l' táli̯ă la căzútu co̯ti une̯c per din to̯áti lócurli*. (Vine acasă şi ia repede foarfeca şi-i taie bolnavului câte puţin păr din toate locurile.) Pap M^2 103/32; *Ácu ţer s-nu ti zdrămín, căbo̯c ócli̯l' lu de̯ádu s-li̯ dai̯*. (Dacă vrei să nu te fac praf, imediat să-i dai bătrânului ochii.) DP 65/39; *Čăbo̯ác că-ţ ăntrără vítili ăn siminát.* ([Vino] iute că ţi-au intrat vitele în semănătură.) Dms s.v.; *Di co̯áta mai̯ căbo̯ác nu si fáţi.* (Mai repede de atât nu se poate.) Dms s.v.

Var.: **čabóc**, **čabo̯c** (Can^2 381), **čabúc**[1] (Cap 93), **čăbắc** (AtaM 253/8, 297/19), **čăbo̯ác.**

Et.: tc. ***çabuk.***

čăbúc, *pl*. **čăbúţi** *s.n*. Pap^2 66; Can^2 381; Cap 93; Dms. Ciubuc, lulea. *Čăbúcu ăi̯ un ţigarlo̯c cu gáura di ţigără turnátă l-ănsúsu*. (Ciubucul e un ţigaret cu gaura pentru ţigară întoarsă în sus.) Cap 93 s.v.; *Cári-i̯ că el, cu čăbúcu trázi.* (Cine e ca el, trage din ciubuc.) Dms s.v.; *Lă ve̯a zădurmít čăbúcu.* (Îl adormise ciubucul.) Dms s.v.; *Am un pom; ăn vrắu lui̯ úná o̯álă i̯árbi: čubúcu.* (Am un pom, în vârful lui fierbe o oală: ciubucul. [Ghicitoare: Ciubucul].) Pap M^2 49/22.

Var.: **čabúc**[2] (Can^2 381), **čubúc**.

Et.: tc. ***çibuk*** (mac., bg. ***čibuk***).

čăcál, *pl*. **čăcál'** *s.m*. Pap^2 66; Can^2 381; Cap 93. Şacal. *Si dunără ca ţivá čăcál'.* (Se adunară ca nişte şacali = S-au adunat precum corbii.) Cap^2 172/4.

Var.: **čacál** (Pap^2 66; Cap 93), **čácal** (Can^2 381).

Et.: tc. ***çakal*** (mac., bg. ***čakal***).

čăcăldisés, **čăcăldisíri**, **čăcăldisíi̯**, **čăcăldisít** *vb*. IV. *Tranz*. Dms. A strica. *Nu lă čăcăldise̯á că văr ve̯ári nivólă.* (Nu-l strica, căci poate vei avea nevoie.) Dms s.v.; *Ău de̯ádi di pimínt şi-u̯ čăcăldisí.* (O dădu de pământ şi o strică.) Dms s.v.; *L'-ă čăcăldisít crăcmácu, di ţe̯a nu buui̯ášti.* (Îi e stricat închizătorul [de la puşcă], de aceea nu trage.) Dms s.v.

Var.: **čăcărdisés** (Dms s.v.).

Et.: alb. ***çakërdisem.***

čăcărdisés vezi **čăcăldisés**.

čăcărķéf *adj*. *invar*. Cap 93; ALR II s.n., 5, h. 1271/012; ALDM I, h. 531/2, 3; Dms. Cherchelit. *Lăsá-ţ-la că-i̯ čăco̯arkéf.* (Lăsa-ţi-l că-i cherchelit.) Dms s.v.

Var.: **čăcắr ķef** (ALDM I, h. 531/2, 3), **čăco̯arķéf**.

Et.: tc. ***çakırkeyif.***

čăcắr ķef vezi **čăcărķéf**.

čăcărlíe vezi **čăcărlíi̯ă**.

čăcărlíf vezi **čăcărlíi̯ă**.

čăcărlíi̯ă, *pl*. **čăcărlíi̯** *adj*. Pap[1] 40; Can[1] 381; Cap 93 s.v. *čacắr*; Cerna A/121, 122; Wild h. 191/4, 5; ALDM I h. 64/1, 3–6, h. 65/1, 3–6; Dms. Saşiu. *Ăn drum nui̯bo̯á un om căcărlíi̯ă*. (În drum întâlni un om saşiu.) Dms s.v.; *Şi i̯ápa, şi mo̯ánču rau̯ căcărlíi̯.* (Şi iapa, şi mânzul erau saşii.) Dms s.v.

Var.: **čacărlíi̯ă** (Pap[1] 40; Can^2 381; Cap 93), **čacărlíe** (Wild h. 191/4), **čăcărlíe** (Wild h. 191/5), **čăcărlíf** (ALR I, 1, h. 68/013; Wild h. 191/3; ALDM I, h. 64/7).

Et.: tc. ***çakırlı.***

čắclaz vezi **céclăz**.

čắclăs vezi **céclăz.**

čăcmác vezi **crăcmác.**

čăco̯arķéf vezi **čăcărķéf.**

čăcrắc, *pl*. **čăcrắcur** *s.n*. AtaM 83/18; Dms. Mecanism cu mişcare circulară; rodan.

Et.: tc. ***çıkrık.***

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

čăcúri vezi **sicúri**.

čăcút *s.* Cap 93; Dms. Nume de plantă.

Et. nec.

čădo̯ár vezi **čădó̯r.**

čădó̯r, *pl.* **čădó̯ră** *s.n.* Cap 93; Cerna A/Supl; Dms. Cort. *Di i̯úndi să ştiu̯ că cóla vo̯a un čădo̯ár gupţésc*. (De unde să ştiu că acolo era un cort ţigănesc.) Dms s.v.; *Nu si púni cása cu čădo̯áru.* (Nu se compară casa cu cortul.) Dms s.v.; *Nu vo̯a i̯úndi s-ti pui̯méş di čădo̯áră.* (Nu era [loc] unde să scoţi capul de corturi.) Dms s.v.

Var.: **čadór** (Cap 93), **čadó̯r** (Cerna A/Supl), **čădo̯ár**.

Et.: tc. ***çadır.***

čăfút, **čăfútcă** *pl.* **čăfúţ, čăfútki** *s.m.* şi *f.* Pap[1] 40; Pap[2] 66, 67; Can[2] 381; Cap 93; ALR I, 2, h. 215/013; Dms. Evreu, evreică. *Múmă-sa li vindéa ţéli o̯áu̯ăli la un čăfút.* (Mamă-sa le vindea ouăle acelea unui evreu.) Pap M[2] 140/4; *Séra, co̯n viní čăfútu, zísi la múmă-sa: „La jungľáş púľu?”* (Seara, când veni evreul, îi zise mamă-sii: „Ai tăiat puiul?”) Pap M[2] 140/8.

♦ *Čafút di só̯mbătă.* (L i t. Evreu de sâmbătă. = Se spune despre un om zgârcit.) Cap[2] 172/7.

Var.: **čafút, čafútcă** (Can[2] 381).

Et.: tc. ***çifut.***

čăgărló̯c vezi **ţigărló̯c**.

čăír, *pl.* **čăíră** şi **čăírur** *s.n.* Pap[1] 40; Pap[2] 66; Can[2] 381; Cap 93; ALR II s.n., 1, h. 123/012; Cerna A/865, 1055; Wild h. 277/1–7; Dms. Loc de păşune; ceair, izlaz. *Si dúţi ăn un čaír íli vrínă mučáră, i̯úndi ľa lé̯gă cáľiľ, di pasc ăn vé̯ră.* (Se duce pe o păşune sau în vreo luncă, unde leagă caii, de pasc vara.) Pap M[2] 106/10; *Că-u̯ lai̯ váca di u̯a, că-u̯ duş ăn un čaír cu i̯árba păn di co̯álcur.* (Luai vaca de aici, o dusei pe o păşune cu iarba până la şolduri.) Cap[2] 114/18; *Fláră un čaír ţe vę i̯árbă múltă şi măčcátă*. (Găsiră o păşune care avea iarbă multă şi mare.) Cap[2] 41/28; *Si dúsi s-ľa páscă cáľiľ ăn čaír*. (Se duse să pască caii în izlaz.) Cap[2] 64/41; *Dúsi doi̯ caľ, íi ligó ăn un čăír şi la trimo̯ási văcáru s-ľi vo̯ágľă*. (Aduse doi cai, îi legă într-un izlaz şi trimise văcarul să-i păzească.) DP 36/20.

♦ *Tu la ai̯ dupăscút čairu.* (L i t. Tu ai terminat de păscut păşunea. = Ţi-ai trăit traiul, ţi-ai mâncat mălaiul.) Pap M[2] 65/38.

Var.: **čaír**.

Et.: tc. ***çayır.***

čăirlo̯ác vezi **čăirló̯c.**

čăirló̯c vezi **čăirló̯c**.

čăirló̯c, *pl.* **čăirló̯ţi** *s.n.* Cap 93 s.v. *čaír*; ALR II s.n., 1, h. 122/012, h. 123/012; Dms. Fâneaţă. *Čăirlóc [ăi̯] lócu di i̯úndi si coşé̯şti čăíru*. (Fâneaţă [e] locul de unde se coseşte iarba de pe păşune.) ALR II s.n., 1, h. 123/012.

Var.: **čăirlo̯ác** (Dms), **čăirlóc**, **čiirló̯c** (ALR II s.n., 1, h. 122/012; Dms s.v.).

Et.: tc. ***çayırlık.***

čăĺkíi̯ă vezi **čikíi̯ă.**

čălăpán, *pl.* **čălăpáni** *s.n.* Dms. Bucată mare (de pâine, carne, brânză etc.); halcă. *Di tămăkărlo̯ác vo̯a grăbnít un čălăpán di bro̯ánḑă*. (Din lăcomie apucase o halcă de brânză.) Dms s.v.; *Do̯a-ľ un čălăpán, să si sátură*. (Dă-i o bucată mare, să se sature.) Dms s.v.

Et. nec.

čălbínă, *pl.* **čălbíń** *s.f.* Pap[1] 40; Pap[2] 66; Can[2] 381; Cap 93; Cerna A/61, 92; Dms. Ţeastă, craniu, căpăţână; cap. *Ári čălbína gólă*. (Are ţeasta goală [= nu are păr].) Cerna A/92; *Mărmínturili sa plíni di čalbíń*. (Mormintele sunt pline de cranii.) Cap 93 s.v.; *Čălbínă di om mort*. (Căpăţână de om mort.) Dms s.v. F i g. Om prost. *Nu nţiléz, bra, čălbínu*. (Nu înţelegi, bre, prostule.) Cap 93 s.v.; *Ei̯, čălbínu, i̯úndi caţ?* (Hei, prostule, unde te uiţi?) Dms s.v.

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

♦ *Cári si ănvirínă, di luı̯ călbínă [să iı̯ă]!* (Cine se supără, de capul lui [să-i fie]!) Dms s.v.

Var.: **călbínă** (Pap[1] 40; Pap[2] 66).

Et. nec.

călbúr, *pl*. **călbúră** şi **călbúrur** *s.n*. Cap 93; Cerna A/1470; Dms. Ouă ochiuri fierte în apă. *Téta dără bun călbúr.* (Mătuşa pregătea ouă ochiuri gustose.) Dms s.v.; *Lo̯ s-lă năstúpă cu plăţínţ, co̯pani di găĺínă, călbúr şi ticúş.* (Începu să-l îndoape cu plăcinte, copane de găină, ouă ochiuri şi plăcintă de lăptuci.) DP 56/23.

Et. nec.

căldisés, **căldisíri**, **căldisíı̯**, **căldisít** *vb*. IV. *Intranz*. Dms. A se sminti, a se zăpăci. *Di co̯n lă bătúră túrţiĺ, căldisí făkíru.* (De când îl bătură turcii, s-a smintit sărmanul.) Dms s.v.; *Căldisí di ănviţári.* (S-a zăpăcit de [atâta] învăţat.) Dms s.v.

Et.: tc. ***çıldırmak.***

călgíı̯ă, *pl.* **călgíı̯** *s.m.* AtaM 116/16. Lăutar. P. e x t. Ţigan.

Et.: mac., bg. ***čalgija*** (tc. ***çalgı***).

călíră, *pl*. **călír** *s.f*. Pap[1] 41; Pap[2] 66, 68; Can[2] 381, 384; Cap 93; ALR II, 2, h. 308/012; Cerna A/2355; Dms. Mâtcă (cu care se alege untul în putinei); mustuitor (cu care se strivesc strugurii). *Si dúsiră călírili la băcóĺă.* (Se aduseră mâtcile la stână.) Cap 93 s.v.

Var.: **calíră** (Pap[2] 66), **carílă** (Can[2] 382), **cărílă** (Cap 93 s.v. *călíră*), **culéră** (Cerna A/2355; Dms s.v.), **culíră** (Pap[1] 41), **curílă** (Pap[2] 68), **cúrlă** (Cap 102).

Et.: bg. ***čurilo.***

călnés, **călníri**, **călníı̯**, **călnít** *vb*. IV. *Intranz*. şi *tranz*. Cap 93; ALR I, 1, h. 142/012; Dms. **1.** A izbi, a lovi. *Lă călní cu ro̯ápa ăn cap.* (Îl izbi cu piatra în cap.) Dms s.v. **2.** A (se) sminti. *Ú̯omu călní la mínti*. (Omul s-a smintit [la minte].) ALR I, 1, h. 142/012; Dms s.v.; *Lă călníră cărăvíńili*. (Îl smintiră stafiile.) Dms s.v.

Et.: mac. ***čalne,*** bg. ***čalna.***

călnít, **călnítă**, *pl*. **călníţ**, **călníti** *adj*. Dms. Smintit. *Nu ti ănţiléz că-i̯ călnít*. (Nu te înţelegi [cu el], că e smintit.) Dms s.v. *Substantivat*. Nebun. *Co̯an să trec prin váli, óla călnítu*. (Când să trec prin râu, iată nebunul.) Dms s.v.

Et.: vezi ***călnés.***

călo̯ác vezi **călo̯c.**

călo̯ám vezi **călo̯m.**

călo̯c, *pl*. **călo̯ţ** *s.m*. Dms. Lungan. *Călo̯ác, s-nu lă junc̦, Dómnu s-ti ve̯ágĺă!* ([Este] un lungan, să nu-l poţi ajunge, Doamne fereşte!) Dms s.v.

Var.: **călo̯ác.**

Et.: tc. ***çalâk.***

călo̯m, *pl*. **călo̯mur** *s.n*. Dms. Grozăvie; lăudăroşenie. *Bra, ţi-i̯ tísta călo̯ám?* (Măi, ce-i grozăvia asta?) Dms s.v.; *Călo̯ámurli luı̯ nu vărvés lă noi̯*. (Lăudăroşeniile lui nu ţin la noi.) Dms s.v.; *Pétri călo̯ám ăi̯ lă tăĺări le̯ámni*. (Petre e o grozăvie [= e grozav] la tăiat lemne.) Dms s.v.

Var.: **călo̯ám.**

Et.: tc. ***çalım.***

călo̯ţ *s.n*. Pap[2] 68; Can[2] 381; Cap 93; ALR II s.n., 1, h. 106/012; Cerna A/1006, 2025; ALDM II, h. 878/1–6; Dms. **1.** Mătase de porumb. *[Gărnişóru] zăcăţó să gripe̯scă călo̯ţ.* ([Porumbul] a început să facă mătase.) Cerna A/2025; *Čumbáşu di pič ăi̯ bun di čai̯ di túsi*. (Mătasea de ştiulete e bună pentru ceai de tuse.) ALR II s.n., 1, h. 106/012; *Píču di gărnişór ári călo̯ţ*. (Ştiuletele de porumb are mătase.) Dms s.v.; *Lăi̯á călo̯ţásu di la píčur şi dără ţigo̯ár.* (Lua mătasea de la ştiuleţi şi făcea ţigări.) Dms s.v. **2.** (Smoc de) păr. *Si căţáră di călo̯ţás.* (Se apucară de păr.) Cap 93 s.v.; Dms s.v. **3**. (La cai) Coamă.

Var.: **călo̯ţáş** (Can[2] 381; Cap 93 s.v.), **cumbás** (Pap[2] 68), **cumbáş**.

Et.: tc. ***ğambas*** (Cap 93).

călo̯ţáş vezi **călo̯ţás**.

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

cămbulónă vezi **cămbulǫ́nă**.

cămbulǫ́nă, *pl*. **cămbulǫ́ni** *s.f*. Cap 94 s.v. *cămbúl'*. Moţ mare; buclă mare de păr.

Var.: **cămbulónă** (Cap 94 s.v. *cămbúl'*).

Et.: din ***cămbúl'* + *ǫ́nă*.**

cămbúl', *pl*. **cămbúl'ă** *s.n*. Can[1] 381; Cap 94; Cerna A/Supl; Dms. **1.** Moţ; moţ de pasăre. *Un pul' cu cămbúl'.* (O pasăre cu moţ.) Dms s.v.; *Čurculę́anu ári cămbúl'.* (Ciocârlanul are moţ.) Dms s.v.; *Căčúųa ta ăį cu cămbúl'.* (Căciula ta e cu moţ.) Dms s.v. **2.** Buclă de păr; zuluf. Dms. **3.** Glugă. Dms.

Var.: **čambúl'** (Can[1] 381).

Et. nec.

cămbúl'că, *pl*. **cămbúl'ki** *s.f*. Can[2] 381 s.v. *čambúl'*; Cap 94 s.v. *cămbúl'*; Wild h. 107/2; Dms. **1.** Moţ mic. **2.** Cioc, plisc. Wild h. 107/2. F i g. Moţat; isteţ. *Į́ndi ti duţ, cămbúl'cu, di ti ănguniséş?* (Unde te duci, isteaţo, de te grăbeşti?) Dms s.v.; *Į́a-ų, víni cămbúl'ca!* (Uite-o, vine moţata.) Dms s.v.

Var.: **čambúįcă** (Wild h. 107/2), **čambúl'că** (Can[2] 381 s.v. *čambúl'*).

Et.: din ***cămbúl'* + *-că*.**

căméntă vezi **ciméntă**.

cămpár, *pl*. **cămpáră** *s.n*. Cap 94; Dms. **1.** Lemn strâmb, noduros. *Din urmán sắldi cămpáră flǫa să tál'ă.* (Din pădure numai lemne strâmbe a găsit să taie.) Dms s.v.; *Pisăįáşti ca cămpáră di smărę́ácă.* (Scrie ca nişte beţe strâmbe de ienupăr.) Cap[2] 172/8. **2.** Aşchie, spin. *Ắţ ăntrǫ́á un cămpár ăn călcǫáń.* (Îţi intră un spin în călcâi.) Dms s.v.; *Vizú că vįę́a, an únu pičų́ắr, un cămpár.* (Văzu că avea o aşchie într-un picior.) MP 92/22.

Var.: **cămpáră** (*s.f.* Cap 94).

Et.: tc. dial. ***čampara*** (Suciu 346), bg. ***čampara*** (Mladenov s.v.), mac. ***čampari.***

cămpáră vezi **cămpár**.

cămpărés, **cămpăríri**, **cămpăríį**, **cămpărít** *vb*. IV. *Intranz*. Can[2] 381; Cap 94; Dms. A se împletici. *Cǫan cămpărę́á, cădę́á fắkíru.* (Când se împletica, cădea sărmanul.) Dms s.v.; *Mícu pişím cămpărę́áşti*. (Copilul mic mai întâi se împleticeşte.) Dms s.v.

Var.: **čampărés** (Can[2] 381), **čăpărés** (Dms s.v.).

Et.: der. de la ***čămpár.***

cămpărlív, **cămpărlívă**, *pl*. **cămpărlív**, **cămpărlívi** *adj*. Cap 94 s.v. *čămpáră*; Dms. Strâmb, neregulat; contorsionat; (despre oameni) cu picioare strâmbe. *Čămpărlívili lę́ámni lă privărtés táru.* (Lemnele strâmbe răstoarnă încărcătura.) Dms s.v.; *Lă ţéla ăl' zic cămpărlív că cămpărę́áşti.* (Aceluia îi zic că e cu picioare strâmbe pentru că se împleticeşte.) Dms s.v.

Et.: din ***čămpár* + *-lív.***

cămpărlǫ́să, *pl*. **cămpărlǫ́si** *s.f*. Pap[2] 69. Temenea; salut turcesc.

Et.: vezi ***čămpárós.***

cămpárós, **cămpărǫ́să**, *pl*. **cămpárǫş**, **cămpărǫ́si** *adj*. Can[2] 381; Cap 94 s.v. *čămpáră*; Dms. Strâmb, neregulat; contorsionat.

Var.: **cămpárós** (Can[2] 381).

Et.: din ***čămpár* + *-ós.***

cămúg vezi **cămúgă**.

cămúgă[1], *pl*. **cămuz** *s.f*. Pap[1] 40; Pap[2] 67; Can[2] 381; Cap 94; ALR II s.n., 4, h. 1203/012; Dms; ALDM I, h. 5/1, 3, 4, 7. **1.** Ciomag; măciucă (din lemn sau fier). *Cu cămúga s-ti végl'ş di cǫań.* (Cu ciomagul să te păzeşti de câini.) Dms s.v.; *Púsi izmiķáru la pǫártă să şt'ę́tă cu čămúzli.* (Puse sluga la poartă să aştepte cu ciomegele.) Cap[2] 40/25; *Să lę́ cămúgu di ęer ántru tíni şi să ántriń.* (Să iei măciuca de fier în faţa ta [= cu tine] şi să intri.) Cap[2] 139/5. **2.** Ciocan de lemn folosit în pielărie. ALR II s.n., 4, h. 1203/012.

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

Var.: **čamúgă** (Pap[2] 67; Can[2] 381), **čămúg** (*s.n.)*, **čumúgă** (ALDM I, h. 5/1, 7).

Et.: tc. ***çomak*** (mac., bg. ***čomak***).

čămúgă[2] vezi **čămulígă.**

čămulígă, *pl.* **čămulíz** *s.f.* Pap[1] 41; Pap[2] 68; Can[2] 383; Cap 101 s.v. *čúmă*; ALR I, 1, h. 6/013; Cerna A/62; ALDM I, h. 5/1, 5–7; Dms. Cucui, umflătură la cap. *Ca-l' trási úna-n cap, aĭ' işó únă čamulígă.* (Când îi trase una-n cap, îi ieşi o umflătură.) Cap 101 s.v. *čúmă*; *Ti călní vrin? aĭ únă čămulígă.* (Te-a lovit cineva? Ai un cucui.) Dms s.v.

Var.: **čamulígă**, **čămúgă (**Cap 101 s.v. *čúmă),* **čumulígă** (Pap[1] 41; Pap[2] 68; Can[2] 383; Cap 101 s.v. *čúmă*; ALDM I, h. 5/1, 7; Dms s.v.).

Et.: de la ***čúmă***.

căncór, *pl.* **căncóră** *s.n.* Pap[2] 66; Can[2] 381; Cap 94; Cerna A/1293, Supl; Wild h. 41/4; Dms. Buştean, lemn (ars). *Púsi undóu căncóră pri foc.* (Puse câţiva buşteni pe foc.) Cap 94 s.v.; *Cumpărái un tar di căncóară.* (Cumpărai o sarcină de buşteni.) Dms s.v.; *Di la trisníri să căncóarli.* (De la trăznet au rămas buştenii arşi.) Dms s.v.; *Aş turí ócĭi şi, dúpu un cancór, uzó răḑcăít di măcsóm.* (Aruncă o privire şi, [de] după un buştean, auzi scâncit de prunc.) DP 72/35. F i g. Persoană cu faţa închisă la culoare, persoană urâtă. *Căncóruli!* (Urâtule!) Dms s.v.; *Căncór ań eş*. (Îmi eşti negru înaintea ochilor [= eşti urât].) Cap 94 s.v.; *Căncór [căncón] négru*. (Urât rău.) Pap M[2] 77/34. P. e x t. Călugăr.

Var.: **cancón** (Pap[2] 66), **cancór**.

Et.: bg. ***čekor*** (Cap 94), mac. ***čekor.***

căncórcă, *pl.* **căncórĭ** *s.f.* Cap 94 s.v. *căncór*; Dms. Femeie rea, urâtă, păcătoasă.

♦ *Că vrínă căncórcă.* (Ca o femeie rea, urâtă, păcătoasă.) Dms s.v.

Et.: din ***căncór* + *-că.***

căncordéĭ, *pl.* **căncordéĭ** *s.m*. Cap 94 s.v. *căncór*. Poreclă ce se dă oamenilor oacheşi.

Et.: vezi ***căncór.***

căncurlęáti, *pl.* **căncurléţ** *s.m.* Dms. Buturugă mică.

Et.: vezi ***căncór.***

căníčcă *s.f.* Cap 94; ALDM II, h. 878/7; Dms. Porumb. *Águ, doa-ń un şiníc di căníčcă*. (Boierule, dă-mi o baniţă de porumb.) Dms s.v.

Var.: **činíčcă** (ALDM II, h. 878/7).

Et.: mac., bg. ***pčenička.***

čănilúc *s.* Pap[2] 66; Cap 94; Dms. Plantă erbacee cu flori cu miros plăcut albinelor, cu care se freacă stupul; mătăcină.

Var: **čanilóc** (Pap[2] 66), **čanilúc** (Cap 94).

Et.: cf. ***čaľac.***

čănuşár, *pl.* **čănuşári** *s.n*., **čănuşár** *s.m*. Cap 94 s.v. *čănúşă*; Dms. Loc în vatra sobei unde se strânge cenuşa. F i g. Persoană leneşă, care nu face nimic şi stă mai mult pe lângă vatră.

Et.: din ***čănúşă* + *-ár.***

čănuşárnic, *pl.* **čănuşárniţi** *s.n*. Dms. Loc în vatra sobei unde se strânge cenuşa.

Et.: din ***čănuşár* + *-nic.***

čănúşă *s.f.* Pap[1] 40; Pap[2] 67; Can[2] 381; Cap 94; Cerna A/738; ALDM II, h. 665/1–7; Dms. Cenuşă. *La lę [moáşa] mícu di la únḑi pişím cu raḱíţă [...] şi la păspáľă tot cu čănúşă.* (Îl ia [bătrâna] pe cel mic de-l unge mai întâi cu rachiu [...] şi-l presară tot cu cenuşă.) Pap M[2] 117/24; *Ácu cáţă [stróinicu] să róomă cu máşa prin čanúşă, túnţę si nţilézi ca-u ţéri fę́ta.* (Dacă [peţitorul] începe să scurme cu vătraiul prin cenuşă, atunci se înţelege că o cere pe fată.) Can T[1] 274/3; *Fę́ta-l' spúsi ca trăndáfiľi l' sa işóţ din čănúşa lu méru*. (Fata îi spuse că trandafirii au ieşit [= au răsărit] din cenuşa mărului.) Can T[1] 279/38; *Fę́ta [...] au dănó tótă čănúşa şi-u angrupó-n grădínă.* (Fata [...] adună toată cenuşa şi o îngropă în grădină.) Can T[1]

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

279/32; *Şi faţ únă pǫ̦ni tu čănúşă*. (Să faci [= să coci] o pâine în cenuşă.) Cap[2] 95/43; *Ţéla fičóru scǫ̦ti izmę̦nili, li ámplă cu činúşă.* (Băiatul scoate izmenele, le umple cu cenuşă.) Cap[2] 36/46; *Róstu al' ţi ámplă di činúşă.* (Gura i se umple de cenuşă.) Cap[2] 37/1.

♦ *Ăi̯ jar cupirít cu čănúşă.* (L i t. E jar acoperit cu cenuşă. = E un om ascuns, care mocneşte, nu se exteriorizează.) Cap[2] 217/2; *Čănúşa s-nu rămǫ́nă di tíni!* ([Nici] cenuşa să nu rămână din tine!) Pap M[2] 59/12.

Var.: **čanúşă**, **činúşă**.

Et.: lat. ****cinusia.***

čănuşícav vezi **čănuşícăv**.

čănuşícăv, **čănuşícăvă**, *pl*. **čănuşícăv**, **čănuşícăvi** *adj*. Can[2] 381; Cap 94 s.v. *čănúşă*; Dms. Cenuşiu. *Péru nu l'-u alb, l'-u čănuşlícăv*. (Părul nu-i e alb, îi e sur.) Dms s.v.

Var.: **čanuşícăv** (Can[2] 381), **čănuşícav** (Cap 94 s.v. *čănúşă*); **čănuşlícăv**.

Et.: din ***čănúşă* + *-íc(ăv).***

čănuşlícăv vezi **čănuşícăv.**

čănuşós, **čănuşǫ́să**, *pl*. **čănuşǫ́ş**, **čănuşǫ́si** *adj*. Can[2] 381; Cap 94 s.v. *čănúşă*. Plin (acoperit) de cenuşă.

Var.: **čanuşós** (Can[2] 381).

Et.: din ***čănúşă* + *-ós.***

čăpăldisés, **čăpăldisíri**, **čăpăldisíi̯**, **čăpăldisít** *vb*. IV. *Tranz*. Dms. A fura, a şterpeli, a ciordi. *Di cǫ́ati or víni, čăpăldisé̦işti cắti ţivagódę̦a*. (De câte ori vine, şterpeleşte câte ceva.) Dms s.v.; *Ţéla čăpăldisé̦işti*. (Acela [cam] ciordeşte.) Dms s.v.; *Păn s-mi zăpucát, lúpu ău̯ čăpăldisí u̯áia.* (Până să mă uit, lupul a şterpelit oaia.) Dms s.v.; *Ţísta-i̯ şei̯ čăpăldisít*. (Ăsta-i lucru şterpelit.) Dms s.v.

Et.: tc. ***çöplenmek.***

čăpărâşcă, *pl*. **čăpărǫ́şt** *s.f.* Can[2] 381; Cap 94; Dms. **1.** Ţăpoi cu care se adună fânul. **2.** Crăcană. *Să am únă čăpărâşcă di să-ń fac únă lăşticǎ.* (Dacă aş avea o crăcană, mi-aş face o praştie [cu elastic].) Dms s.v.; *Şi răşǫ́nu ári čăpărâşcă.* (Şi răşchitorul are crăcană.) Dms s.v. **3.** Semn în urechea oii în formă de furcuţă.

Et.: mac. ***čeporoška.***

čăpărés vezi **čămpărés**.

čăpăróg, *pl*. **čăpărǫ́zi** *s.n*. Pap[1] 40; Pap[2] 66; Cap 95; Dms. Distanţa cuprinsă între degetul mare şi arătător; şchioapă. *Ụ̂om mári cǫ̦t un čăpăróg.* (Om de-o şchioapă.) Cap 95 s.v.; *Únă pálmă şi un čăpăróg.* (O palmă şi o şchioapă.) Dms s.v.; *Si născucuşâşti, el ăi̯ cǫ̦at un čăpăróg.* (Se umflă-n pene [şi] el e de-o şchioapă.) Dms s.v.

Var.: **čapăróg** (Pap[2] 66; Cap 95).

Et.: mac. ***čeperok.***

čăpcăi̯és, **čăpcăíri**, **čăpcăíi̯**, **čăpcăít** *vb*. IV. *Tranz*. Pap[1] 40; Pap[2] 67; Can[2] 381, 384; Cap 95, 98; Cerna A/373; ALDM I, h. 316/1–7; Dms. A atinge (cu mâna), a pune mâna; a lua; (despre lână) a scărmăna. *Lo s-la čăpcăi̯áscă cu̯ắrnu.* (Începu să atingă cornul.) MP 180/25; *S-nu čăpcăi̯éş úrdine̦a.* (Să nu pui mâna peste tot.) Cap 95 s.v.; *Nu-u̯ čăpcăi̯á fę́ata, că să mănánţ kutéc.* (Nu atinge fata, că o să mănânci bătaie.) Dms s.v.; *Prot şi prot [lǫ́na] u pupărę́am [...], si uscá, ou̯ čipcăi̯ám, ou̯ dunám tru sac.* (Întâi de toate [lâna] o opăream [...], se usca, o scărmănam, o adunam în sac.) AtaM 368/8; *Li čăpnés [óili] cu tăčúnili la ţípă şi la cǫ́dă.* (Le ating [oile] cu tăciunele pe şold şi pe coadă.) Can T[1] 270/21; *La čipnę́şti fičóru cu cápu [la jél'că] ăn pátru razglóbur.* (Atinge copilul cu capul [broaştei ţestoase], la [cele] patru încheieturi.) Pap M[2] 101/30; *Cǫn s-u čăpnéş [mę́asa] cu únă buruvál'că, ţi ţer, ţę́a să scǫ́tă.* (Când o s-o atingi [masa] cu un linguroi, ce vrei, aceea o să scoată [= o să facă].) DP 112/13; *Cuţitáşu ra blagoslovít, şa că, sáldi s-la čăpnę́ái̯ un*

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

u̯om cu i̯el, şi únăşi̯unã muri̯á. (Cuţitaşul era binecuvântat, aşa că, numai să-l fi atins pe un om cu el, şi îndată murea.) Pap M[2] 166/7; *Lă ncălḑáu̯ [láptili] [...], cu zḙi̯stu lă căpnḙu̯ şi, cọn ra mlac, ă'l punḙu̯ sírişti ca si cáţă.* (Încălzeau [laptele] [...], îl atingeau cu degetul şi, când era călduţ, îi puneau cheag ca să se prindă.) AtaM 399/20; *Ti čapníi̯ cu víliţa, di ţḙa ti sculáş.* (Te-am atins cu furca, de aceea te-ai sculat.) Cap[2] 93/21; *Au̯ căpní mḙása cu buruvái̯ca şi işọ́ră scándi.* (Atinse masa cu linguroiul şi apărură scaune.) DP 112/29; *La căpníră fičúru cu pi̯ắnili.* (Îl atinseră pe băiat cu penele.) MP 62/2; *Nu mor víki lánti víti, száldi ţḙli ţi sa čapníti di nibuníl'ă mor.* (Nu mai mor alte vite, numai cele ce sunt atinse de strigoi mor.) Can T[1] 271/10; *Ḑărḑălínili sa čipníti.* (Zarzărele sunt atinse [de brumă].) Dms s.v.; *Di u̯áltăr ra čipnít.* (De alaltăieri era atins [= picnit, se simţea rău].) Dms s.v.; *Áncă nu-i̯ čipnítă vrắča di ńári.* (Oala de miere nu e încă atinsă [= e neatinsă; nu e începută].) Dms s.v.; *S-nu mi čipnéş că ti pl'usnés.* (Să nu mă atingi că te pleznesc.) Dms s.v. P. e x t. A atinge, a da de înţeles. *La čăpníi̯ i̯undi trubui̯á.* (L-am atins unde trebuia [= l-am făcut să înţeleagă].) Cap 95 s.v. *čăpcăi̯és.* F i g. A fura. *Ţíşta mult čăpcăi̯ắşti, ţḙári s-na vigl'ọ́ám.* (Ăsta fură [= pune mâna] mult, trebuie să ne păzim.) Dms s.v.

Var.: **čapcăi̯és**, **čapnés**, **čăpés, čăpnés**, **čipcăi̯és**, **čipnés**.

Et.: mac. ***čepka, čepnuva,*** bg. ***čepkam.***

čăpcắn vezi **čăpcọ́n.**

čăpcănlọ́ac vezi **čăpconlọ́c.**

čăpcọ́án vezi **čăpcọ́n.**

čăpconlọ́c, *pl.* **čăpconlọ́ţi** *s.n.* Dms. Hoţie; depravare.

Var.: **čăpcănlọ́ac** (Dms).

Et.: tc. ***čapkınlık.***

čăpcọ́n, **čăpcọ́ncă**, *pl.* **čăpcọ́ń**, **čăpcọ́nḱi** *adj.* Cap 95; Dms. Hoţ, depravat, stricat. *S-ti vḙágl'ă Dómnu di om čăpcọ́án.* (Să te ferească Dumnezeu de omul stricat.) Dms s.v.; *Ḙa-i̯ úbăvičcă, mă ári bărbát čăpcọ́án.* (Ea e frumuşică, dar are bărbat depravat.) Dms s.v.

Var.: **čapcọ́n** (Cap 95), **čăpcắn** (AtaM 63/3, 297/20), **čăpcọ́án.**

Et.: tc. ***çapkın.***

čăpés vezi **čăpcăi̯és**.

čăpnés vezi **čăpcăi̯és**.

čăpráz, *pl.* **čăprázur** *s.n.* Dms. Lanţ de ceas; agrafă din argint; ceapraz. *Dără-ń un čăpráz lă sat.* (Fă-mi un lanţ la ceas.) Dms s.v.

Et.: tc. ***çapraz.***

čăpúg, *pl.* **čăpúgur** şi **čăpúzi** *s.n.* Can[2] 381; Cap 95; Dms. Ciomag. *Căţọ́ si-l' trágă cu čăpúgu şi măgáru nu căcá pári.* (Începu să-i tragă cu ciomagul şi măgarul nu căca bani.) Cap[2] 89/21; *La sparg fócu cu čapúzili.* (Strică [= sting] focul cu ciomegele.) Can T[1] 268/19; *i̯el' aş tál'ă, cári di cári, cắti un čapúg.* (Ei îşi taie, care mai de care, câte un ciomag.) Can T[1] 269/39.

Var.: **čapúg**, **čupúc** (Can[2] 384), **čupúg** (Cap 95 s.v.).

Et.:

čăpulḙándă vezi **čupulḙándră**.

čărắp vezi **čărắpă**.

čărắpă, *pl.* **čărọ́p** *s.f.* Pap[2] 66; Can[2] 382; Cap 95; ALR II s.n., 4, h. 1211/012; Cerna A/1506, Supl; Dms. Ciorap. *Cári upínca şi-u̯ pirdú, cári čarọ́pa.* (Unii îşi pierdură opinca, alţii ciorapul.) Pap M[2] 154/20; *La pičọ́ri pun čarọ́p, vḙra, amplitíti di cásă.* (În picioare pun ciorapi, vara, împletiţi în casă.) Can T[1] 262/36; *Camḙ́şa, şaǵíi̯a, antiríi̯a, čarọ́pli, tọ́tí, i̯áli-ş ţas şi-ş li dáră.* (Cămaşa, haina, rochia, ciorapii, toate, ele şi le ţes şi le fac în casă.) Can T[1] 262/39; *Cáfcu čarọ́p ţer tu, Ítu, dáli róşi íli mórḱi?* (Ce fel de ciorapi vrei tu, Itu, oare roşii sau

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

albaştri?) Cap[2] 20/2; *Súlă di čăráp.* (Andrea de [împletit] ciorapi.) ALR II s.n., 4, h. 1211/012; *Bărbăt̨ásca rúbă ra di şáiˌcă nt̨ágră; dulắm nt̨ágri şi bărnăvt̨áţă nt̨ágri, čărắp luńḑă, păn di zănúcl̓i.* (Îmbrăcămintea bărbătească era din şiac negru: dulame negre, pantaloni negri, ciorapi lungi până la genunchi.) AtaM 352/16; *Čărápa si-u̯ dar strímtă.* (Ciorapul o să-l faci strâmt.) Cap 95 s.v.; *Áncă un úrdini să trec lă čărápă.* (Să mai trec [= lucrez] încă un rând la ciorap.) Dms s.v.; *Čăr̨óap cu i̯urnéc.* (Ciorapi cu model.) Dms s.v.

Var: **čarǫ́p** (*s.m.* Pap[2] 66), **čarǫ́pă** (*sg.*), **čărắp**, **čărắp**, **čărt̨óap, čărǫ́p** (Cap 95 s.v.; Dms), **čorǫ́p**, **čurắp** (Cap 95 s.v.), **čurt̨óap** (Dms), **čurǫ́p** (Can[2] 382; Cap 95 s.v.).

Et.: tc. ***çorap*** (mac., bg. ***čorap***).

čăravínă vezi **čărăvínă**.

čărắp vezi **čărápă**.

čărăvínă, *pl*. **čărăvíń** *s.f.* Pap[1] 40; Pap[2] 65, 67; Can[2] 382; Cap 95; Dms. Stafie, strigoi. *Lisíţa ştiá un cunác i̯úndi şădt̨á únă čărăvínă*. (Vulpea ştia un palat unde stătea un strigoi.) Cap[2] 37/42; *Únă čăravínă a l̓ i̯şǫ́ ăn drum*. (Un strigoi îi ieşi în drum.) Cap 95 s.v.; *Pudviít ca čarvínă*. (Învăluit ca un strigoi.) Dms s.v.; *Čărăvína sta sub strt̨áţă.* (Strigoiul stătea sub streaşină.) Dms s.v. F i g. Femeie rea. *Ca vrínă čirvínă.* (Ca o femeie foarte rea.) Pap[1] 40 s.v.

♦ *Čirvíńli gudués ţína*. (L i t. Strigoii pregătesc cina. = Se obişnuieşte să se spună seara, când în casă se simte miros de untdelemn.) Pap[1] 40 s.v.; *Čirvíńli s-ti l̓a!* (Lua-te-ar strigoii! Lua-te-ar dracii!) Pap[1] 40 s.v.

Var.: **čaravínă** (Can[2] 382), **čarvínă**, **čăravínă**, **červínă** (Pap[2] 65), **čirivínă** (Pap[1] 40; Pap[2] 67), **čirvínă**.

Et.: bg. ***čaruvina.***

čărăvinós, **čărăvinǫ́să**, *pl*. **čărăvinóş**, **čărăvinǫ́si** *adj*. Dms. (Despre oameni) Rău; (despre locuri) bântuit (de stafii). *Ţt̨áli rau̯ čărăvint̨ósi fţáti, trimt̨ósi di múma lor s-lă urbt̨ásc̆ă.* (Acelea erau fete rele, trimise de mama lor ca să-l orbească.) DP 65/16; *Toţ din ţt̨a cásă să čărăvinóş.* (Toţi din acea casă sunt răi.) Dms s.v.; *S-nu ámniş prin čărăvint̨ósi lócur.* (Să nu umbli prin locuri bântuite de stafii.) Dms s.v.

Et.: ***čărăvínă* + *-ós.***

čărcărés, **čărcăríri**, **čărcăríi̯**, **čărcărít** *vb*. IV. *Intranz*. Cap 95; ALR II s.n., 5, h. 1462/012; Dms. (Despre păsări) A ciripi. *Vt̨ára, púl̓i l̓ čărcărés, noi̯ sirbím.* (Vara, păsările ciripesc, noi muncim.) Dms s.v.; *Prin vt̨álur şi dt̨álur púl̓i l̓ čărcărt̨áu̯.* (Prin văi şi [pe] dealuri păsările ciripeau.) DP 76/10; *Čărcărt̨á disúpră di cui̯b, că vt̨a ăntrát un şárpi*. (Ciripea deasupra cuibului, fiindcă intrase un şarpe.) Dms s.v.

Et.: der. de la ***čăr-căr.***

čăr-căr *interj*. Dms. Cuvinte care imită sunetele scoase de păsări; cip-cirip.

Et.: onomatopee.

čărčăvél̓, *pl*. **čărčăvt̨él̓ă** *s.n*. Pap[1] 40; Can[2] 382; Cap 96; Dms. (La uşi şi ferestre) Balama, ţâţână; cercevea.

Var.: **čarčavél̓** (Can[2] 382), **čirčivél̓** (Pap[1] 40; Cap 96; Dms.), **čurčuvél̓** (Dms s.v.).

Et.: tc. ***çerçeve*** (bg. ***čerčeve***).

čărdác, *pl*. **čărdáţ**, **čărdáţi** şi **čărdácur** *s.m*. şi *n.* Pap[2] 67; Can[2] 382; Cap 95; ALDM II, h. 606/1, 2; Dms. **1.** Comarnic, adăpost pentru ciobani; cort. *La ampl̓ără lócu di čărdáţ.* (Umplură locul de corturi.) Cap 95 s.v.; *Ắn čărdác li mulzt̨u̯ [ói̯li]*. ([Oile] le mulgeau în comarnic.) Dms s.v. **2.** Balcon, cerdac; terasă. *Fičóru ţísta tǫátă zúu̯a stătt̨á ăn un čardác şi căntá din tămbúră.* (Flăcăul ăsta toată ziua stătea într-un balcon şi cânta din tambură.) Pap M[2] 162/26; *Pri čărdác să stǫam, căvé s-nă bem.* (Să stăm pe terasă, să ne bem cafea[ua]). Dms s.v.

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

3. Cerdac; punct de observație. *Pri cóla c̦oan treț, ti vę́ádi din cărdác pădáru.* (Când treci pe acolo, te vede paznicul de pe cerdac.) Dms s.v.

Var.: **cardác**.

Et.: tc. ***çardak*** (mac., bg. ***čardak***).

cărę́ášă vezi **cirę́ášă**.

căréc vezi **ciréc**.

cărę́i̯ vezi **ciré i̯**.

cărílă vezi **călíră**.

cărl̦óac vezi **cărl̦óc.**

cărl̦óc, *pl*. **cărl̦ǫ́ți** *s.n*. Dms. Tăciune. *Ăn loc di cărbúń, g̦óali cărl̦áți.* (În loc de cărbuni, numai tăciuni.) Dms s.v.

Var.: **cărl̦óac.**

Et. nec.

cărnés, **cărníri**, **cărní̯**, **cărnít** *vb*. IV. *Intranz*. și *refl*. Dms. **1.** A țâșni, a începe să curgă. *Ápa cărní că din ț̦ăfúń*. (Apa țâșni ca dintr-o țeavă.) Dms s.v.; *Șimind̦óu̯li céșmi cărníră.* (Amândouă cișmelele începură să curgă.) Dms s.v. **2.** A face pipi. *Si cărn̦áști fičóru*. (Copilul face pipi.) Dms s.v.

Et.: cf. bg. ***šurvam.***

cărníč, *pl*. **cărníč** *s.m.* Pap[2] 67; Can[2] 382; Cap 95; ALR II s.n., 1, h. 216/012; Cerna A/1193; ALDM II, h. 1034/1–6; Dms. Dud. *L̦o únă frǫ́nd̦ă di čarníč plínă cu búbi și-u̯ dúsi o̯a*. (Luă o frunză de dud plină cu gândaci de mătase și o aduse aici.) Pap M[2] 152/7; *Dinjúr di L'umníț̦a ári múlti víńur și gărdíńur cu čarníč*. (În jurul satului *L'umníț̦a* sunt multe vii și grădini cu duzi.) Can T[2] 113/7; *Noi̯, fičur̦ámę̦a, că nă sculám dimin̦áț̦a, dunám prắčki di čărníč și dărám foc.* (Noi, copiii, când ne sculam dimineața, adunam crengi de dud și făceam foc.) AtaM 360/21; *Cárn̦a-u̯ pun̦ám ăn máț̦ăli di p̦uorc cu únă virḑáu̯ă di čărníč.* (Carnea o băgam în mațele de porc cu o vergea de dud.) AtaM 372/16; *L'a gnoím čărníčil'.* (Gunoim duzii.) Cap 95 s.v.; *Bắhča di čărníč tribu̯íști si u săpǫ́m.* (Livada de duzi trebuie să o săpăm.) Cap 95 s.v.; *Grădínă di čărníč.* (Grădină [= livadă] de duzi.) Cap 95 s.v.; *Cu frúnzăli di čărníč si rănés búbili.* (Cu frunzele de dud se hrănesc gândacii de mătase.) Cap 95 s.v.; *Báfča n̦o̯ástră ári mul'ț̦ čărníț̦.* (Livada noastră are mulți duzi.) Dms s.v.; *La ț̦ę simínța ăl' drubę́m frún̦ḑă di ț̦ărníț̦.* (La sămânța aceea [de viermi de mătase] îi mărunțeam frunză de dud.) AtaM 400/19.

Var.: **čarníč**, **cărníc** (ALDM II, h. 1034/1-7), **ț̦ărníț̦**.

Et.: bg. ***černica.***

cărníčcă, *pl*. **cărníčki** *s.f.* Can[2] 382; Cap 95 s.v. *čărníč*; Cerna A/1192; ALDM II, h. 1033/1–7; Dms. Dudă. *Ári čărníčki și n̦ę́ágri și álbi.* (Există dude și negre și albe.) Dms s.v.

Var.: **čárničcă** (Can[2] 382), **ț̦árníčcă (**ALDM II, h. 1033/7).

Et.: din ***čărníč* + *-că.***

cărǫ́ap vezi **cărápă.**

cărońisít, **cărońisítă**, *pl*. **cărońisíț̦**, **cărońisíti** *adj*. Dms. Uscat; slab, stafidit. *Pimíntu ra cărońisít, nu dăn̦ǫ́am ič ț̦íva.* (Pământul era uscat, n-am adunat absolut nimic.) Dms s.v.; *Făkíru, c̦o̯at ăi̯ cărońisít.* (Sărmanul, cât e de slab.) Dms s.v.; *Buț̦mánu mári, ámă cărońisíti gărnúț̦ili.* (Ciorchinele [este] mare, dar boabele [sunt] stafidite.) Dms s.v.

Et.: cf. bg. ***čeren*** 'negru; (fig.) întunecat, funest'.

cărǫ́p vezi **cărápă**.

cărpés, **cărpíri**, **cărpí̯**, **cărpít** *vb*. IV. *Intranz*. Can[2] 382; Cap 95; A scoate lichid dintr-un vas; a turna.

Et.: bg. ***čerpja.***

cărșáf, *pl*. **cărșáfur** *s.n*. ALDM II, h. 698/1; AtaM 83/21. Față (de masă). *Čărșáf di másă.* Față de masă. ALDM II, h. 698/1.

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

Var.: **cărşáv** (AtaM 83/21).

Et.: tc. ***çarşaf*** (mac. ***čaršav,*** bg. ***čaršaf***).

cărşáv vezi **cărşáf**.

cărşíi̯ă, *pl*. **cărşíi̯** *s.f*. Dms. Piaţă, târg. *S-lă tálă şi s-l-u dúcă co̯ája ăn cărşíi̯ă.* (Să-l taie şi să i-o ducă pielea la târg.) DP 58/4.

Et.: mac., bg. ***čaršija*** (tc. ***çarşı***).

cărvíş vezi **cirivíş**.

cắşmă vezi **céşmă**.

cătál, *pl*. **cătáli** *s.n*. Wild h. 42/2; Dms. Ramificaţie. P. e x t. Ramură. *Vo̯a un prun cu treı̯ cătáli*. (Era un prun cu trei ramuri.) Dms s.v.; *Un cătál lu núca da ăn triúşa no̯ástră.* (O ramură a nucului dă în curtea noastră.) Dms s.v. F i g. Crac; pas. *Nu lă jung că ári cătál mári.* (Nu-l ajung că are pasul mare.) Dms s.v.; *Idváı̯ fo̯ási un cătál căpidánu şi, că la sfitní cu un lemn ăn cap, co̯ta-l' fu.* (Abia făcu un pas căpetenia [hoţilor] şi, când îl arse [= pocni] cu un lemn în cap, atâta-i fu.) DP 47/33.

Var.: **catále** (Wild h. 42/2).

Et.: mac., bg. ***čatal*** (tc. ***çatal***).

cătărṵóc vezi **četăróc.**

cătíă vezi **cătíi̯ă**.

cătíi̯ă, *pl*. **cătíi̯** *s.f*. Cap 96; Wild h. 407/2, 4, 7; Dms. Acoperiş la casă; tavan. *Nă ăngunisím să púnim cătíi̯a, s-nu nă cáţă i̯árna*. (Ne grăbim să punem acoperişul, să nu ne prindă iarna.) Dms s.v.; *Máncă, ma an čitíi̯ă s-nu ti pucáţ.* (Mănâncă, dar în tavan să nu te uiţi.) MP 82/21. F i g. Partea superioară a corpului; cap. *L-ancălicără ţo̯áli di cătíi̯e.* (L i t. L-au copleşit cele din cap. = Se spune despre cineva care s-a enervat rău.) Cap 96 s.v.

Var.: **čatía** (Wild h. 407/2), **cătíă** (Wild h. 407/4), **cătíi̯e**, **čitíe** (Wild h. 407/7), **čitíi̯ă**.

Et.: mac. ***čatija*** (tc. ***çatı***).

cătíi̯e vezi **cătíi̯ă**.

căúş, *pl*. **căúş** *s.m*. Dms. Grad militar în armata turcească; sergent.

Et.: tc. ***çavuş*** (mac., bg. ***čauš***).

Căvdáru vezi **Čavdár.**

căvíi̯ă, *pl*. **căvíi̯** *s.f*. Pap[2] 67; Can[2] 382; Cap 96; ALDM II, h. 643/1–3, 5–7; Dms. Cui (de lemn); pană de despicat lemne. *Dáră şápti čavíi̯ co̯t mijlucánu jo̯i̯it lu mícu*. (Face şapte cuie de lemn cât degetul mijlociu al copilaşului.) Pap M[2] 107/5; *Căncóru si dispícă cu căvíi̯a.* (Buturuga se despică cu pana.) Dms s.v.; *Anţăpáı̯ úná căvíi̯ă.* (Bătui un cui.) Cap 96 s.v.

♦ *Al' traş únă căvíi̯ă.* (L i t. I-am tras un cui [= o ţeapă]. = L-am păcălit.) Cap 96 s.v.

Var.: **čavíi̯ă**, **čivíi̯ă** (AtaM 297/23, ALDM II, h. 643/2), **čuvíi̯ă** (ALDM II, h. 643/1).

Et.: mac., bg. ***čivija*** (tc. ***çivi***).

căvisés vezi **căvúses**.

căvré, *pl.* **căvréi̯ur** *s.n.* AtaM 197/16, 297/21. Batistă.

Et.: tc. ***çevre*** (mac. ***červe*****).**

căvusés, **căvusíri**, **căvusíi̯**, **căvusít** *vb*. IV. *Tranz*. Can[2] 382; Cap 96 s.v. *căvíi̯ă*; Dms. A bate în cuie, a lega strâns; a cetlui. *Sta ca căvusít*. (Stă ca bătut în cuie.) Dms s.v.; *Lă căvusíş nódu lă şărvétă.* (Ai legat strâns nodul la batistă.) Dms s.v.; *Lă căvusíı̯ măgáru*. (Am legat bine măgarul.) Dms s.v.

Var.: **čavisés** (Can[2] 382), **căvisés** (Cap 96 s.v. *căvíi̯ă*.)

Et.: der. de la ***căvíi̯ă.***

căzbín, *pl*. **căzbíń** *s.m*. Pap[2] 65; Can[2] 382; Cap 98; Wild h. 61/1; Dms. Ienupăr. *Işo̯ lúpu an urmán şi măncо̯ vrínă i̯árbă şi vrínă bu̯ắpcă di căzbún*. (Ieşi lupul în pădure şi mâncă ceva iarbă şi vreun bob [= ceva fructe] de ienupăr.) MP 86/21; *An căzbínu ţi̯ắla vi̯o̯a un l'ắpuri.* (În ienupărul acela era un iepure.) MP 242/17; *Cu lăsárо̯a vi̯ắi̯ca, fičúru căzú pri un căzbín*. (Aplecând(u-se) creanga, băiatul căzu pe un ienupăr.) MP 242/17.

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

Var.: **čespín** (Pap^2 65; Cap 98 s.v.), **čezbín** (Can^2 382), **čijbín** (Wild h. 61/1), **čispín** (Cap 98 s.v.), **čizbín** (Cap 98), **čuzbín** (Can^2 382 s.v.).

Et. nec.

Čebi *n.pr.* Cap 96. Nume de bou.

čecán vezi **čucán**.

čéclăs vezi **čéclăz.**

čéclăz *s.* Cap 96; Cerna A/1024; ALDM II, h. 893/1, 3-6; Dms. (La grâu) Mustață a spicului; țeapă. *Ári un soi̯ di gro̯an făr di čéclaz.* (Există un soi de grâu fără mustăți.) Dms s.v.

♦ *Čéclaz ăn ócl'i.* (Țeapă [= gunoi] în ochi. = Praf în ochi.) Dms s.v.

Var.: **čắclaz** (Cerna A/1024), **čắclăs** (ALDM II, h. 893/3), **céclăs** (ALDM II, h. 893/1, 4-6), **čicláz** (Cap 96 s.v.).

Et.: mac. ***čeklas.***

čecmeğéu̯ vezi **čicmiğé**.

čelíc, *pl.* **čelízi** *s.n.* W 24/16. Grindă (de oțel).

Et.: tc. ***çelik*** (mac., bg. ***čelik***).

čénă *s.f.* Pap^2 65; Pap M^2 170/30; Can^2 382; Cap 96. **1.** Oaie sau capră seină, sură, cu lâna amestecată. **2.** Nume de cățea.

Et. nec.

čenğél vezi **činğél'**.

čéngu vezi **činğiné**.

čep, *pl.* **čépur** *s.n.* Cerna A/2179. Dop de lemn; cep (la butoi.)

Et.: mac., bg. ***čep***, dr. ***cep***.

Čépa *n.pr.* Pap M^2 170/31; Cap 96. Nume de cățea.

čeréc vezi **čiréc**.

Čeréș *n.pr.* Can^2 382. Nume topic.

Et.: ***čiréș.***

čergár vezi **čirgár**.

čérgă, *pl.* **čerz** *s.f.* Pap^2 65; Can^2 382; Cap 96; Dms. Țol, plapumă, cergă. P. e x t. Cort. *Čérgă giupți̯áscă.* (Cort țigănesc.) Cap^2 218/30.

♦ *Čérgă pri măgár.* (L i t. [Cu] cortul pe măgar. = Se spune despre cei care duc o viață nomadă.) Cap^2 172/11; *Zer ań ársi čérga di tíni.* (L i t. Parcă mi-a ars cortul pentru tine. = Sufăr mult.) Can T^2 107/29.

Et.: mac., bg. ***čerga*** (< tc. ***çerge, çergi***).

černár, **černáră**, *pl.* **černár**, **černári** *adj.* ALR I, 1, h. 66/012. Zbârlit. *Péru i̯-ui̯ černár ca buf.* (Părul îi e sbârlit ca al bufniței.) ALR I, 1, h. 66/012.

Et. nec.

červínă vezi **čărăvínă**.

čespín vezi **čăzbín**.

čeșálă vezi **čișálă**.

čeșğálă vezi **čișálă.**

Čéșma álbă *n.pr.* Cap 97 s.v. *čéșmă*. Nume de fântână în *Óșiń.*

Et.: ***čéșmă* + *álbă.***

Čéșma-di-Crimiját *n.pr.* Can^2 382 s.v. *čéșmă*. Nume topic.

Et.: ***čéșmă* + *n.pr.***

Čéșma-di-Grămătícu *n.pr.* Can^2 382 s.v. *čéșmă*. Nume topic.

Et.: ***čéșmă* + *n.pr.***

Čéșma-di-Sturlác *n.pr.* Can^2 382 s.v. *čéșmă*. Nume topic.

Et.: ***čéșmă* + *n.pr.***

Čéșma Néșcăl'ă *n.pr.* AtaM 215/3. Nume de fântână în *Óșiń.*

Et.: ***čéșmă* + *n.pr.***

čéșmă, *pl.* **čéșmi** *s.f.* Can^2 382; Cap 97; Dms. Fântână; cișmea. *Lo sápa și cățo̯ să-u̯ spágă čéșma.* (Luă sapa și începu să strice fântâna.) Cap^2 43/41; *I̯a, mai̯ ncóla, i̯a, ári únă čéșmă.* (Iacă, mai încolo, iacă, e o fântână.) Can T^1 278/21; *Únă zúu̯ă li flo so̯áțili lui̯ la čéșmă, cári si făle̯áu̯ cum fráți̯l'or la ve̯au̯ cumpărát lúcri.* (Într-o zi le întâlni pe prietenele ei la fântână, care se lăudau că frații lor le cumpăraseră lucruri.) DP 195/31; *Au̯ zălipí cárte̯ pri čéșmă.* (Lipi biletul de cișmea.) Cap^2 43/15; *Au̯ știtá lámńa s-uu̯ máncă, că s-li̯e̯a lántu insán ápu di la čắșmă.* (Îl aștepta pe zmeu să-l mănânce, ca să ia [și] ceilalți oameni apă de la fântână.) MP 18/18; *Țél'a doi̯ l' frat amnáră, amnáră, fláră do̯u̯ čéșmi.* (Cei doi frați merseră ce merseră, găsiră două cișmele.) Cap^2 48/22; *U duțéu̯ nive̯sta pri la čéșmi, u*

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

şătăi̯áu̯ nivéşta pri la čéşmi. (Duceau mireasa pe la cişmele, plimbau mireasa pe la cişmele.) Cerna T; *Si dúsi la ţéla cu čéşmili*. (Se duse la cel cu fântânile.) Cap[2] 60/11; *Túcu si ań fácă Dómnu ţ̧ásti čéşmili úna vin, álta rakíi̯a*. (Dacă mi-ar face Domnul aceste fântâni, una [cu] vin, alta [cu] rachiu.) Cap[2] 97/35; *Ăn nọ́astri cătúni sắldi čéşmi vẹ́a.* (În satele noastre erau numai cişmele.) Dms s.v.

♦ *La čéşmă ápu pọ́ártă*. (L i t. Duce apă la fântână. = Taie frunză la câini.) Cap[2] 172/13.

Var.: **čắşmă**, **číşmă** (Cap 97 s.v., Dms s.v.), **čóşmă** (Cap 97 s.v.).

Et.: mac., bg. ***češma*** (tc. ***çeşme***).

čéştină, *pl*. **čéştiń** *s.f*. Pap[1] 40; Pap[2] 65; Cap 97; Cerna A/1427; Dms. Sită cu găuri mari; ciur. *Cu čéştina si ţ̧árni fărína di gărnişór.* (Cu ciurul se cerne făina de porumb.) Cap 97 s.v.

Et.: bg. ***čaština.***

čétă, *pl*. **čéti** şi **čọ́tur** *s.f*. Pap[1] 40; Cap 307 s.v. *ţ̧átă*; ALR II s.n., 3, h. 676/012; Cerna A/1354; ALDM II, h. 1158/4, 5, 7; Dms. Grup, ceată; bandă; haită. *Işó cumít ăn múnti, ăş féşi úná čétă di dọi̯sprăţ di u̯ámiń*. (În munţi se făcu comitagiu, îşi făcu [= alcătui] o bandă de doisprezece oameni.) Cerna T; *Pri drum nui̯bọ́ úná čátă di fičór.* (Pe drum întâlni un grup de copii.) Cap[2] 76/40; *Úná čétă di cumíţ.* (O ceată [= bandă] de comitagii.) Dms s.v.; *Čétă di lup*. (Haită de lupi.) Pap[1] 40 s.v., ALR II s.n., 3, h. 676/012, Cerna A/1354, ALDM II, h. 1158/4, 5, 7; *Drúmu cum mirḑi̯ắu̯, di̯ắdara di úná ţétă di cumíţ.* (Cum mergeau pe drum, dădură de o bandă de comitagii.) MP 224/17; *Cătilín-cătilín z-dúsara lángă ţéta di cumíţ.* (Încet-încet se duseră lângă ceata de comitagii.) MP 224/19.

Var.: **čátă**, **ţ̧átă (**Cap 307), **ţétă.**

Et.: mac., bg. ***ceta.***

četăróc, *pl*. **četărọ́ţi, čătărọ́ţă** *s.n*. Cap 97; ALDM I, h. 330/2; Dms. Pas. *Mai̯ *pr*ọ́*ápi četărọ́ţili!* (Mai aproape [= apropiaţi] paşii!) Cap 97 s.v.

Var.: **čătărụ́oc** (ALDM I, h. 330/2).

Et.: cf. ***čăpărọ́g.***

čétcă, *pl*. **čétki** *s.f*. Can[2] 382; Cap 97; AtaM 83/22, 286/5; Dms. Perie. P. e x t. (La animale) Păr în formă de coamă, de smoc. *Ai̯ọ́ lọ [lisíţa] di čétcă şi vru să-i̯ turẹ́áscă ăn bunár*. (O luă [vulpea] de smocul de păr şi vru s-o arunce în fântână.) DP 38/24.

Et.: mac., bg. ***četka.***

čétnic, *pl*. **čétniţ** *s.m*. Dms. Comitagiu. P. e x t. Partizan. *Ăn drum bătú di čétniţ.* (Pe drum întâlni partizani.) Dms s.v.

Et.: mac., bg. ***četnik.***

čezbín vezi **căzbín**.

čfărnés, **čfărníri**, **čfărníi̯**, **čfărnít** *vb*. IV. *Intranz*. Pap[2] 67; Can[2] 382; Cap 97; Dms. A sfârâi. *Príma púni lu Dómnu [rọ́pa] şi, acú čifărnẹ́şti, si zíţi că niputérẹa-i̯ di la Dómnu.* (Mai întâi pune piatra Domnului şi, dacă sfârâie, se zice că boala e de la Domnul.) Pap M[2] 109/21; *Úntu čifărní ăn tigáńă*. (Untul sfârâi în tigaie.) Cap 97 s.v.; *Cu birbẹ́áţili fris, áncă čifărá di pri foc, lă vicní sóţu-su, Mítri.* (Cu berbecul fript, încă sfârâia de pe foc, îl strigă pe tovarăşul său, Mitri.) DP 55/4; *Ţ̧ástă rọ́ápă cabíl' nu-i̯ s-nu čifărnẹ́áscă.* (Nu e cu putinţă ca piatra asta să nu sfârâie.) Dms. s.v.; *Cọan să čfărnẹ́áscă, să-l' şupărnéş ápu.* (Când o să sfârâie, să-i picuri apă.) Dms s.v.; *Čfărnẹ́á unẹ́ác bíbă di porc.* ([Pune de] sfârâie [= frige] puţină carne de porc.) Dms s.v.

Var.: **čfărọ́as** (Dms), **čfărọ́s** (AtaM 188/15), **čifărés**, **čifărnés**.

Et.: onomatopee.

čfărọ́as vezi **čfărnés**.

čfărọ́s vezi **čfărnés**.

čfin, **čfin** *interj*. AtaM 83/26. Cuvinte care imită ciripitul piţigoiului.

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

Et.: onomatopee.

čfíncă, *pl.* **čfínḱi** *s.f.* Pap[2] 68; Can[2] 382; Cap 97 Dms. Piţigoi. *Čifínḱili nu fug i̯árna*. (Piţigoii nu pleacă iarna.) Cap 97 s.v.; *Čfínca nu fáţi zăi̯án*. (Piţigoiul nu face stricăciuni.) Dms s.v.; *Púsi prímcă lă čfínḱi*. (A pus laţ pentru piţigoi.) Dms s.v.

Var.: **čifíncă**, **čufíncă** (Cap 97 s.v.), **čufíngă** (Pap[2] 68).

Et.: cf. bg. ***činka.***

čı̯ắclăs vezi **čéclăz**

cicláz vezi **céclăz**.

ciclazát vezi **ciclăzát**.

ciclăzát *adj*. Pap[2] 67; Can[2] 382; Cap 96 s.v. *čecláz*. (Despre grâu) Cu boabe negre. *Grọn ciclazát*. (Grâu în al cărui spic se găsesc boabe negre.) Cap 96 s.v. *čecláz*.

Var.: **ciclazát**, **ciclizát** (Can[2] 382).

Et.: der. de la ***céclăz.***

ciclizát vezi **ciclăzát**.

cicmiğé, *pl*. **cicmiğéi̯ur** *s.f.* Cap 96; ALDM II, h. 697/1; AtaM 48/4, 83/21, 197/16, 297/22; Dms. Sertar.

Var.: **čecmeğéu̯** (Cap 96).

Et.: tc. ***çekmece*** (mac., bg. ***čekmeğe***).

cictisés, **cictisíri**, **cictisíi̯**, **cictisít** *vb*. IV. *Intranz*. Dms. A înnebuni, a se sminti. *Cictisí di frícă*. (A înnebunit de frică.) Dms s.v.

Et. nec.

cicui̯és vezi **čučăi̯és.**

číčă, *pl*. **čič** *s.m*. Pap[1] 40; Pap[2] 67; Can[2] 382; Cap 98; ALR I, 2, h. 165/012; Cerna A/480, 483; Wild h. 471/1, 2, 4–7, h. 472/6, 7; ALDM I, h. 423/1–6; Dms. Unchi din partea tatălui; fratele tatălui. *La i̯el a l'viní an criél ca vẹ un číčă cári ra murár an un cătún turţésc*. (Lui îi veni în minte că avea un unchi care era morar într-un sat turcesc.) Can T[2] 104/27; *Číča Váni şi cu táti sa fraţ*. (Unchiul *Váni* şi cu tata sunt fraţi.) Dms s.v.; *A, bra, la číča nu vizúş vrin măgár?* (Hei, mă, la unchiul nu văzuşi vreun măgar?) Pap M[2] 152/28; *Číči, cọn trẹ́ti, idvái̯ trăi̯és*. (Unchiul, când trece, abia mai rabd.) Cap[2] 57/17; *Mi, cum si ziţ, bra číču?* (Dar, cum să zici, măi unchiule?) DP 45/10; *Číči, ańcă si stom a u̯á?* (Unchiule, o să mai stăm aici?) MP 40/11; *Číču, cọan s-nă dúţim ăn Sărúnă?* (Unchiule, când o să mergem la Salonic?) Dms s.v.

Var.: **číčcă** (Wild h. 472/7), **číčco** (Wild h. 471/7), **číčo** (Wild h. 471/6).

Et.: mac. ***čiče, čičo, čičko,*** bg. ***čičo, čičko.***

číčcă vezi **číčă**.

číčco vezi **číčă**.

Čičicái̯a *n.pr*. Dms. Vârf muntos în masivul *Cójuc*.

Et.: ***čičicái̯ă.***

čičicái̯ă *s.f*. Pap[2] 67; Cap 98; Dms. Pasăre care seamănă cu cioara.

Et.: din ***číčă + gái̯ă***.

číčir-píčir *interj*. Cap 98. Cuvinte care imită ciripitul păsărilor, cirip-cirip. *Číčir-píčir, číčir-píčir, crat! únă cămẹáşă lă*. (Cip-cirip, cip-cirip, hap! luă o cămaşă.) Cap 98 s.v.

Et.: onomatopee.

číčo vezi **číčă**.

čičóc, *pl*. **čičóţ** *s.m*. Pap[2] 67; Can[2] 382; Cap 98 s.v. *čičóţ*; Dms. Scai, scaiete. *Nu ń-u frícă di čičóţ că săm cu upínţ*. (Nu mi-e frică de scaieţi pentru că sunt cu opinci.) Dms s.v.; *Stărníştẹa ăi̯ plínă di čičóţ*. (Miriştea e plină de scaieţi.) Dms s.v.; *S-mi ăncálţ şi ácu găzés čičóţ*. (O să mă încalţ chiar dacă păşesc [ca] pe scaieţi [= mă strâng pantofii].) Dms s.v. *găzés*.

Et.: bg. ***čiček.***

čičór vezi **pičór**.

čiču̯ór vezi **pičór**.

čičurúş vezi **pičurúş**.

čifărés vezi **čfărnés**.

čifărnés vezi **čfărnés**.

čifč vezi **čifčíi̯ă**.

čifčíe vezi **čifčíi̯ă**.

čifčíi̯ă, *pl*. **čifčíi̯** *s.m*. Can[2] 382; Cap 97 s.v. *čifţ*; Wild h. 256/3, 5; Dms. Plugar

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

(care are o pereche de boi.) *Ļel'sa toţ čifčíį̯ şi bubár.* (Ei toţi sunt plugari şi crescători de gândaci de mătase.) Can T[1] 262/5.

Var.: **čifč** (Wild h. 256/5), **čifčíe** (Wild h. 256/3), **čiftčíį̯ă** (Dms).

Et.: mac., bg. ***čifčija*** (tc. ***çiftçi***).

čifíncă vezi **čfíncă**.

čiflicár, *pl*. **čiflicár** *s.m*. Can[2] 382; Cap 97 s.v. *čiflíķă*; Dms. Moşier. *Lă noį̯, čiflicárį̯ raų̯ turţ.* (La noi, moşierii erau turci.) Dms s.v.

Et.: ***čiflíķi*** + ***-ar*** (cf. şi mac., bg. ***čifligar***).

čiflíķ vezi **čiflíķi**.

čiflíķă vezi **čiflíķi**.

čiflíķi (**čiflíķ**), *pl*. **čiflíţ** şi **čiflíķur** *s.f.* şi *n*. Cap 97; Dms. Moşie. *Áį̯di, Méno, čínģi Méno, la nǫ́astră čiflíķă.* (Haide, *Méno*, *Méno* ţiganco, la moşia noastră.) Cap[2] 21/13; *Lámńa picăsí ca ų̯om axén ári pri luį̯ čiflíķi.* (Balaurul înţelese că pe moşia lui se află om străin.) Cap[2] 151/7; *Ţéla rápu aų̯ lǫ [fǫ́ata] cu zórlǫ̯a şi fuzí ăn luį̯ čiflíķi.* (Arapul o luă [pe fată] cu forţa şi plecă la moşia lui.) Cap[2] 128/14; *Al'zísi [...] să-l' ducă l'ubiniţă din čiflíķu lu uńă lămńă.* (Îi zise [...] să-i aducă pepene verde de pe moşia unui balaur.) Cap[2] 150/42; *Sirbím la čiflíķu lu bégu.* (Muncim la moşia boierului.) Dms s.v.

Var.: **čiflíķ**, **čiflíķă**.

Et.: tc. ***çiftlik*** (mac. ***čiflig***, bg. ***čiflik***).

čift, *pl*. **číftur** *s.n*. Can[2] 382; Cap 97; ALR II s.n., 4, h. 935/012; Cerna A/1382; AtaM 83/22, 297/23; Dms. Pereche. *Láră cu įă̯į̯ trį̯ă̯į̯ fų̯ă̯l' di vin şi póį̯ni şi un čift di tómpăni.* (Luară cu ei trei burdufuri de vin şi pâine şi o pereche de tobe.) MP 36/18; *Čift íli lių̯.* (Cu pereche sau fără pereche; cu soţ sau fără soţ.) Cap 97 s.v.

Var.: **číftu** (AtaM 83/22, 297/23).

Et.: tc. ***çift*** (mac., bg. ***čift***).

čiftčíį̯ă vezi **čifčíį̯ă.**

čifté, *pl*. **čiftéur** *s.n.* Dms. Armă de vânătoare. *Un luváč cu čifté.* (Un vânător cu armă de vânătoare.) Dms s.v.; *Cu čiftéį̯a lă tălčǫ́á.* (Îl omorî cu arma de vânoatoare.) Dms s.v.

Var.: **čiftéį̯ă** (*s.f.*).

Et.: tc. ***çifte*** (mac., bg. ***čifte***).

čiftéį̯ă vezi **čifté**.

čiftilíį̯ă, **čiftilíį̯că**, *pl*. **čiftilíį̯**, **čiftilíį̯ki** *adj*. Dms. Rău; îndărătnic, nesupus. *Čiftilíį̯ă fičór.* (Copil rău.) Dms s.v.; *Nu mi ănţilég, ăį̯ čiftilíį̯că muľári.* (Nu mă înţeleg [cu ea], e o femeie îndărătnică.) Dms s.v.

Et.: tc. ***çifteli.***

číftu vezi **čift.**

čiirlǫ́c vezi **čăirlǫ́c.**

čijbín vezi **căzbín.**

čijdiį̯és, **čijdiíri**, **čijdiíį̯**, **čijdiít** *vb*. IV. *Tranz*. Wild h. 243/1. A onora, a cinsti.

Var.: **čişdiį̯és** (Wild h. 243/1).

Et.: mac. ***česti.***

čiķíį̯ă, *pl*. **čiķíį̯** *s.f.* Cap 97; ALR II s.n., 4, h. 1049/012, h. 1050/012; Dms. Briceag.

Var.: **čăķíį̯ă** (Cap 97 s.v.).

Et.: mac. ***čakija,*** bg. ***čekija*** (tc. ***çakı***).

Čil *n.pr*. Pap M[2] 170/34; Cap 97. Nume de cal (sur la culoare).

Et.: tc. ***çil***.

čilibí vezi **čilibíį̯ă**.

čilibíį̯a vezi **čilibíį̯ă**.

čilibíį̯ă, *pl*. **čilibíį̯** *adj.* şi *s.m*. şi *f.* Cap 97; Dms. Nobil; elegant; cilibiu. *Čilibíį̯ă ăį̯ ţísta om*. (Omul ăsta este elegant.) Dms s.v.; *Vizúį̯ un čilibíį̯ă.* (Am văzut un [om] elegant.) Dms s.v.; *Trimǫ́ási doį̯ suvaríį̯ sa-l' spúnă că čilibí ămpirát nărăncáşti să si dúcă ăn fil'án cazá.* (Trimise doi jandarmi să-i spună că nobilul împărat porunceşte să se ducă în cutare district.) DP 73/38.

Var.: **čilibí**, **čilibíį̯a** (Cap 97).

Et.: mac., bg. ***čelebija*** (tc. ***çelebi***).

čilíc, *pl*. **čilíţi** *s.n*. Cerna A/Supl; Dms. Ţurcă; lemn care sare, în jocul de copii cu acelaşi nume.

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

Et.: tc. ***çelik*** (bg. ***čelik***).

čilíi̯ă, *pl*. **čilíi̯** *s.f.* Pap[1] 40; Pap[2] 67; Can[2] 382; Cap 101; Dms. Ciulin, spin.

Var.: **číľa** (Pap[1] 40), **číľă** (Pap[2] 67), **čulíi̯ă** (Cap 101).

Et. nec.

číľa vezi **čilíi̯ă**.

číľă vezi **čilíi̯ă**.

čim *adv.* AtaM 260/11. Cum, din moment ce; imediat ce. *Čim să-l vez, spúni-l' că i̯o săm u̯a.* (Cum îl vezi, spune-i că eu sunt aici.) AtaM 260/11; *Čim iț cắta flămúngă, áidiț si măncắm.* (Din moment ce sunteți atât de flămânzi, haideți să mâncăm.) AtaM 260/12.

Et.: sb. ***čim.***

čiméntă *s.f.* Cap 94; Dms. Ciment; tencuială.

Var.: **čăméntă** (Cap 94).

Et.: tc. ***çimento*** (it. ***cemento***).

čimičóc, *pl*. **čimičǫ́ți** și **čimičǫ́ță** *s.n*. ALR I, 1, h. 16/013; ALDM I, h. 72/7. Urcior la ochi.

Et. nec.

čimilés, **čimilíri**, **čimilíi̯**, **čimilít** *vb*. IV. *Intranz*. și *tranz*. Pap[2] 67; Can[2] 382; Cap 97; Dms. **1.** A glumi; a păcăli. *La čimilíi̯.* (Îl păcălii.) Pap M[2] 65/41. **2.** A se mișca, a se agita. *Ácu-i̯ moș, čimilǫ́ști și el.* (Chiar dacă e bătrân, se [mai] mișcă și el.) Dms s.v.; *Čimilés prin cásă.* (Mă agit prin casă.) Dms s.v.

Et. nec.

čimirícă *s.f.* Pap[2] 67; Can[2] 382; Cap 97; Dms. Plantă otrăvitoare cu flori purpurii; stirigoaie.

Et.: mac., bg. ***čemerika.***

čímpu *s.m.* AtaM 61/12. Robinet.

Et. nec.

činčinár, *pl*. **činčinár** *s.m*. Can[2] 382; Cap 97; Wild h. 115/2; Dms. **1.** Pițigoi. *Íúndi lă scunséș činčináru?* (Unde ascunseși pițigoiul?) Dms s.v.; *Níți cǫ́ata nu ștíi̯ă, cári-i̯ vrăpcán și cári-i̯ činčinár.* (Nici atâta nu știe, care e vrabie și care e pițigoi.) Dms s.v. **2.** Vrabie. Wild h. 115/2.

Et. nec.

činčupércă, *pl*. **činčupi̯árki** și **činčupérț** *s.f.* Pap[1] 40; Pap[2] 67; Can[2] 382; Cap 98; Dms. Ciupercă. *Dunái̯ únă șărvétă di činčupérț.* (Am adunat o basma [= cât încape într-o basma] de ciuperci.) Cap 98 s.v.

Var.: **čunčupércă** (Can[2] 382; Cap 98 s.v.; Dms).

Et.: cf. mac., bg. ***pečurka.***

čing vezi **ğing**.

činǵéľ, *pl*. **činǵáľă** *s.n*. Cap 96; Cerna A/Supl; Dms. Cârlig, cange. *Di činǵéľ lă zăcăcǫ́ără.* (Îl atârnară în cârlig.) Dms s.v.; *Virígili au̯ činǵéľ lă márdini.* (Lanțurile [de la ceaun] au cârlig la cap.) Dms s.v.

Var.: **čenǵél** (Cap 96).

Et.: tc. ***çengel*** (mac., bg. ***čengel***)

činǵiné, *pl*. **činǵinéi̯** *s.m*. Pap M[2] 89/7; Cap 94; Dms. Țigan. *Da pǫ́ani lă činǵinéi̯.* (Dă pâine țiganilor.) Dms s.v.; *Méno, móri, nu ti scúndi cu pucróvu-n cap, cu pérnița pri númiri, amán, čínǵi Méno*. (Bre, *Méno*, nu te ascunde cu velința-n cap, cu perna pe umeri, aoleu, *Méno*, țiganco.) Cap[2] 21/16; *Áidi, Méno, čínǵi Méno, amán, čínǵi Méno, dúpu míni, činǵi Méno, la nǫ́astră čiflíkă.* (Haide, *Méno*, țiganco *Méno*, după mine, tiganco *Méno*, la moșia noastră.) Cap[2] 21/12–14.

Var.: **čángu** (Cap 94), **čéngu** (Cap 94 s.v.; Dms s.v.).

Et.: tc. ***çingene.***

činíčcă vezi **čăníčcă.**

Činmičin *s.f.* Dms. **1.** China. **2.** Poporul chinez.

Et.: cf. tc. ***çince, çinli.***

činșún *num. card.* AtaM 223/2. Cincizeci și unu.

Et.: din ***ținț + și+ un.***

činúșă vezi **čănúșă**.

čipcăi̯és vezi **čăpcăi̯és**.

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

čipnés vezi **čăpcăi̯és**.

čir, *pl*. **círur** *s.n.* ALDM I, h. 394/1. **1.** Furuncul. **2.** Ulcer. AtaM 152/4, 167/25.

Et.: mac., bg. ***čir.***

čirác, *pl*. **čiráţ** *s.m*. Cap 95; Cerna A/1800; Dms. Ucenic; cirac. *Şa čirácu işo̯ mai̯ murafetlíi̯ă şi mai̯ crielát di co̯t mái̯storu.* ([Şi] aşa, ucenicul ieşi [= se dovedi] mai îndemânatic şi mai deştept decât meşterul.) Pap M[1] 22/26; *Čirácu işo̯ mai̯ mái̯stur di mái̯sturu cári ra drácu.* (Ucenicul se dovedi mai meşter decât meşterul care era dracul.) DP 119/29; *Ţísta drac nu scute̯á níţi un čarác.* (Dracul ăsta nu scotea nici un ucenic.) Cap[2] 127/9; *Lă de̯ádiră čirác ăn Fúştiń.* (Îl dădură ucenic în [localitatea] *Fúştiń*.) Dms s.v.

Var.: **čarác.**

Et.: tc. ***çırak*** (mac., bg. ***čirak***).

čirăcnés, **čirăcníri**, **čirăcníi̯**, **čirăcnít** *vb*. IV. *Intranz*. DP 154/16. A fi ucenic; a-şi face ucenicia.

Et.: mac. ***čirakuva,*** bg. ***čirakuvam.***

čirčivél' vezi **čărčăvél'**.

čiré, *pl*. **čiréur** *s.n*. Dms. Mijloc, modalitate; leac.

Et.: tc. ***çare*** (mac. ***čare***).

čire̯ái̯ vezi **čiréi̯**.

čire̯áp, *pl*. **čire̯ápi** *s.n*. Pap[2] 67; Cap 98; Dms. Cuptor.

Var.: **čiréi̯p** (Cap 98 s.v.), **čiré̯i̯p** (Pap[2] 67).

Et.: sl. ***črĕpŭ.***

čire̯áşă, *pl*. **čiréş** şi **čire̯áşi** *s.f.* Can[2] 383; Cap 98; ALR II s.n., 1, h. 208/012; Cerna A/1150, 1169; ALDM II, h. 1010/1–7; Dms. Cireaşă. *Ancărco̯ barbaróşti ăn loc di čiréş.* (Încărcă căcăreze de capră în loc de cireşe.) Cap[2] 45/17; *Fičúru, că ra mic şi cus, nu puti̯e̯á si júncă di s-máncă čiri̯ăşă.* (Copilul, dacă era mic [de ani] şi scund, nu putea să ajungă să mănânce cireşe.) MP 242/15; *Păn̆ă ve̯a čăre̯áşă, mi dute̯ám e zúu̯ă la čăre̯áşă.* (Cât erau cireşe, mă duceam în fiecare zi la cireşe.) AtaM 388/20; *Mésu di čiré̯şi.* (Luna cireşelor; iunie.) Cerna A/1550; *Čire̯áşi álbi*. (Cireşe albe.) ALR II s.n., 1, h. 208/012; *Čire̯áşi be̯álbiţi*. (Cireşe albe.) Dms s.v.; *Čire̯áşi ráplki*. (Cireşe negre.) Dms s.v.; *Róşcăvă că čire̯áşă*. (Rumenă ca o cireaşă.) Dms s.v.

Var.: **čăre̯áşă**, **čiré̯şă**, **čiri̯ăşă**.

Et.: lat. ***ceresia.***

čire̯áşcă, *pl*. **čire̯áşki** *s.f.* Pap[2] 67; Can[2] 383; Cap 98 s.v. *cire̯áşă*; Dms. **1.** Cireşică, cireaşă mică. *Ca čiré̯şca*. ([Rumenă] ca cireşica.) Pap[2] 67 s.v. **2.** Nume de floare. **3.** Model de broderie.

Var.: **čiréşcă** (Cap 98 s.v.), **čiré̯şcă**.

Et.: ***čire̯áşă + - că.***

čire̯ái̯, *pl*. **čire̯ái̯ă** şi **čire̯ái̯ur** *s.n*. Pap[1] 40; Pap[2] 67; Can[2] 383; Cap 98; ALR I, 1, h. 25/012; ALR II, 1, h. 117/012; Cerna A/451; ALDM I, h. 394/2–6; Dms. Buboi, furuncul. *Ári un čire̯i̯ ăn gúşă.* (Are un furuncul pe gât.) Cap 98 s.v.; *Cuţótu căzú ístum pri rána răslăníţăl'ă şa că-l' si licuí čire̯i̯u.* (Cuţitul căzu taman pe rana leoaicei, aşa că i se vindecă buboiul.) Pap M[2] 166/37; *Ăi̯ plin di čire̯ái̯ă*. (Este plin de furuncule.) Dms s.v.; *Al' căzú cuţótu pri un čire̯i̯ ţi ra plin di gnoi̯.* (Îi căzu cuţitul pe un buboi care era plin de puroi.) DP 42/8.

Var.: **čăréi̯** (ALDM I, h. 394/2), **čiré̯i̯**.

Et.: bg. ***čirej.***

čiréc, *pl*. **čiréţ** *s.m*., **čirécur** *s.n.* Sfert, pătrime. Can[2] 382, Cap 98, ALR II s.n., 3, h. 755; 757; 759; 938, Dms. *Cásă la muhtáru sta un čaréc di sat*. (Acasă la preceptor stă un sfert de oră.) Can T[2] 119/16; *Ańcă trei̯ čiréţ di no̯ápti si ve̯a, tot va s-mi măncá*. (Încă trei sferturi de noapte să fi fost, m-ar fi mâncat de tot.) Cap[2] 63/28; *Ácu ţer s-la le̯i̯, un čiréc di líră.* (Dacă vrei să-l iei [= să-l cumperi], [costă] un sfert de liră.) Cap[2] 137/13;

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

Trimiţéá din čiréc ăn čiréc di sat un curdón să si pucátă di pri cúlă. (Trimetea din sfert în sfert de oră o santinelă ca să se uite de pe turn.) DP 82/31; *Treị şi un čiréc*. (Trei şi un sfert.) ALR II s.n., 3, h. 757/012; *Treị şi treị čirécur.* (Trei şi trei sferturi [de oră]) ALR II s.n., 3, h. 759/012; *Ăń cumpărái un čiréc di ócă lăcúm.* (Îmi cumpărai un sfert de oca de rahat.) Dms s.v.

Var.: **čaréc**, **čăréc** (Cap 95 s.v.; Dms.); **čeréc** (Can^2 382 s.v., Dms s.v.)

Et.: tc. ***çeyrek*** (mac. ***čerek***).

čiréi̯p vezi **čirţáp**.

čiréş, *pl*. **čiréş** *s.m*. Pap^2 67; Can^2 383; Cap 98; Cerna A/1170; ALDM II, h. 1011/1-7; Dms. Cireş. *Cu̯ắla, pru̯ắpi, vi̯ea un čiri̯ắş.* (Acolo, aproape, era un cireş.) MP 242/14.

Var.: **čiri̯ắş**.

Et.: lat. ****ceresius.***

čiréşcă vezi **čirţáşcă**.

čiréi̯ vezi **čirţái̯**.

čiréi̯p vezi **čirţáp**.

čiréşă vezi **čirţáşă**.

čiréşcă vezi **čirţáşcă**.

čirgár, *pl*. **čirgár** *s.m*. Can^2 382; Cap 96 s.v. *čérgă*; Dms. Ţigan care locuieşte în cort; corturar. *Lă vţa̯u furát nísti čirgár.* (Îl furaseră nişte ţigani.) Dms s.v.

Var.: **čergár** (Can^2 382).

Et.: mac., bg. ***čergar.***

čiri̯ắş vezi **čiréş**.

čiri̯ắşă vezi **čirţáşă**.

čirişár, *pl*. **čirişar** *s.m*. Pap^1 40; Pap^2 67; Can^2 383; Cap 98 s.v. *čirţáşă*; Dms. **1.** Luna iunie. *Pórţi-l si bucăi̯és pri čirişár.* (Porcii se mârlesc în luna iunie.) Cap 98 s.v. *čirţáşă*. **2.** Vânzător de cireşe. **3.** Numele unei păsări care se hrăneşte cu cireşe; botgros.

Et.: ***čirţáşă* + *-ár.***

čirişárcă, *pl*. **čirişǫ́rţi** *s.f*. Can^2 383; Cap 98 s.v. *cirţáşă*; Dms. Nume de pasăre care se hrăneşte cu cireşe; botgros.

Et.: ***čirişár* + *-că.***

čirivínă vezi **čărăvínă**.

čirivíş *s.n*. Cap 96; Dms. Zeamă; must. *Mánğa-i̯ búnă şi cu slač cọan ári čirivíş.* (Mâncarea e bună şi cu gust când are zeamă.) Dms s.v.

♦ *Ai̯ scuséş čărvíşu.* (L i t. I-ai scos mustul. = Ai scos untul din el.) Cap^2 205/28.

Var.: **čărvíş**.

Et.: tc. ***çerviş*** (mac., bg. ***červiš***).

čirvínă vezi **čărăvínă**.

čispín vezi **čăzbín**.

čist, **čístă**, *pl*. **čişt**, **čísti** *adj*. Curat. *Nóstru cătún prot ra čístu vlăşéscu, ni gărţă, ni măkidónţă no avţá*. (La început, satul nostru era curat meglenoromân, nici greci, nici slavi macedoneni nu erau.) AtaM 366/24.

Var.: **čístu**.

Et.: mac., bg. ***čist.***

čistés, **čistíri**, **čistíi̯**, **čistít** *vb*. IV. *Tranz* şi *intranz*. Pap^2 68; Can^2 383; Cap 98; Dms. A face urări, a felicita. *Ţél'a ţi vin să čistţéscă zic, dúpu ţi li ved dárurli, la sócri: čiştítă-vă!* (Cei ce vin să facă urări, după ce văd darurile, le zic socrilor: să fiţi cinstiţi [= onoraţi].) Can T^1 274/40–41; *Cáţă si zăurisţáscă insán mult ca s-l'-u̯u čistţéscă nóu̯a nóră la stăpónu núntăl'ă.* (Încep să arunce orez pe mulţi oameni, ca s-o felicite pe nora cea nouă a stăpânului nunţii.) Can T^2 122/15; *Čiştíre si fáţi únă săptămọ́nă, nápcunta li mútă dárurli di pri fúńă.* (Urările se fac [timp de] o săptămână, apoi darurile sunt mutate de pe frânghie.) Can T^1 274/42; *Ca sfărşós di vărvíri la čiştíri, si dúnă toţ fartáţil'.* (Când se termină de perindat la urat, se adună toţi fârtaţii.) Can T^2 122/17; *Ai̯ să-l' čistím númţa*. (Hai să-i facem urări pentru ziua numelui.) Dms s.v.

Var.: **čiştés**.

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

Et.: mac. ***čestita,*** bg. ***čestitja.***

čistít, **čistítă**, *pl*. **čistíţ**, **čistíti** *adj*. Pap^{2} 68; Can^{2} 383; Cap 98 s.v. *čistés;* Dms. Onorat, stimat. *Čistítă-vă núnta*. (Onorată să vă fie nunta.) Cap 98 s.v. *čistés*; Dms s.v.; *Čistítă-vă nivęásta*. (Onorată să vă fie mireasa.) Dms s.v.; *Čistítă-vă bucuríIă*. (Onorată să vă fie bucuria.) Pap M^{2} 57/8; *Čistítă-vă nóu̯ă númi.* ([La botez] Onorat să vă fie numele cel nou.) Pap M^{2} 56/35. P. e x t. Sfânt. *Lemn čistít*. Lemn sfânt, din crucea pe care a fost răstignit Iisus Hristos. Pap M^{2} 92/9.

Var.: **čiştít** (Can^{2} 383).

Et.: vezi ***čistés.***

čístu vezi **čist**.

čişálă, *pl*. **čişáli** şi **čişǫĺ** *s.f.* Can^{2} 383; Cap 70, 97, 98; ALR II, 2, h. 315/012; Cerna A/841; Dms. Ţesală. *L'a káptiń cáĺi cu kişálă*. (Caii îi piepteni cu ţesala.) Cap 70 s.v.

Var.: **čeşálă** (Cap 97 s.v.; Dms), **čeşęálă** (Cap 97), **kişálă** .

Et.: mac. ***češalo.***

čişăléz, **čişălári**, **čişăláį̆**, **čişălát** *vb*. I. *Tranz*. Cerna A/842. A ţesăla.

Et.: der. de la ***čişálă.***

čişdiį̆és vezi **čijdiį̆és**.

čişít, *pl*. **čişítur** *s.n.* Dms. Soi, exemplar. *Turlíį̆ di čişítur*. (Fel de fel de soiuri.) Dms. s.v.; *Cáfcu čişít di om ra!* (Ce exemplar de om [= ce mai om] era!) Dms s.v.

Et.: tc. ***çeşit.***

Čişma Béguluį̆ *n.pr*. Pap M^{2} 174/39. Nume de fântână în *Úmă*.

Et.: ***číşmă*** + *n.pr.*

Číşma Córbuluį̆ *n.pr*. Pap M^{2} 174/40. Nume de fântână în *Óşiń*.

Et.: ***číşmă*** + *n.pr.*

Číşma čumăręáscă *n.pr*. Pap M^{2} 174/13; Cap 101. Nume de fântână în *Óşiń*.

Et.: ***číşmă*** + *der. de la* ***Čúmă***^{2}.

Číşma-di-cúlă *n.pr*. Pap M^{2} 174/40; Cap 97 s.v. *čéşmă*. Nume de fântână în *Óşiń*.

Et.: ***číşmă*** *+**di*** + ***cúlă***.

Číşma-di-pádi *n.pr*. Pap M^{2} 147/41. Nume de fântână în *Óşiń*.

Et.: ***číşmă*** + ***di*** + ***pádi***.

Číşma-di-váli *n.pr*. Pap M^{2} 174/2; Cap 97 s.v. *čéşmă*. Nume de fântână în *Cúpă*.

Et.: ***číşmă*** + ***di*** + ***váli***.

Číşma-l-Bándu *n.pr*. Pap M^{2} 174/1; Cap 97 s.v. *čéşmă*. Nume de fântână în *Óşiń*.

Et.: ***číşmă*** + *n.pr.*

číşmă vezi **čéşmă**.

Čişmúrca *n.pr*. Dms. Nume de loc în *Lúnçiń*.

Et.: ***čişmúrcă.***

čişmúrcă, *pl*. **čişmúrĺki** şi **čişmúrţ** *s.f.* Dms. Fântână sau cişmea mică.

Et.: mac. ***češmurka.***

čiştés vezi **čistés**.

čiştinár, *pl*. **čiştinár** *s.m*. Cap 97 s.v. *čéştină*. Ţigan ciurar. Fig. Om zdrenţăros.

Var.: **čeştinár** (Cap 97 s.v. *čéştină*).

Et.: ***čéştină*** + ***-ár.***

čiştít vezi **čistít**.

čitíe vezi **čătíį̆ă**.

čitíį̆ă vezi **čătíį̆ă**.

čivíį̆ă vezi **čăvíį̆ă**.

čizbín vezi **čăzbín**.

član, *pl*. **článi** *s.n*. ALR I, 1, h. 59/013. Gleznă.

Et.: bg. dial. ***član,*** mac. ***člen.***

čǫáfcă vezi **čǫ́fcă.**

čǫálmă vezi **čálmă.**

čǫamp vezi **čǫmp.**

čǫáră, *pl*. **čor** şi **čǫári** *s.f.* Pap^{1} 40; Pap^{2} 67; Can^{2} 383; Cap 98; Dms. Cioară.

♦ *Ţe-ţ măncǫ́ čǫára criélu?* (L i t. Ce, ţi-a mâncat cioara creierul? = N-ai minte în cap? Te-ai prostit de tot?) Cap^{2} 218/31.

Et.: cf. alb. ***sorrë.***

Čóba *n.pr*. Cap 98. Nume de vacă.

čóclă, *pl*. **cócli** *s.f.* Can^{2} 383; Cap 99; Dms. Ciocârlie. *Čóclă nǫágră*. (Ciocârlie neagră.) Can^{2} 383; Cap 99 s.v.; *Čóclă róşă*. (Ciocârlie roşie.) Can^{2} 383; Cap 99 s.v.

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

Var.: **čócle** (Dms s.v.), **čóle** (Dms).

Et. nec.

čócle vezi **čóclă**.

Čóča *n.pr.* Pap M^2 174/37; Cap 99. Nume de loc în *Úmă*.

čófcă vezi **čǫ́fcă**.

čolár vezi **čoy̯lár**.

čóle vezi **čóclă**.

čǫ́lmă vezi **čálmă.**

čomp vezi **čǫmp**.

čop, *pl.* **čópur**, **čǫ́piti** şi **čǫ́pi** *s.n.* Pap^2 67; Can^2 383; Cap 99; Cerna A/736, Supl.; ALR II s.n., 4, h. 1209/012, 1059/012; ALDM II, h. 858/4; Dms. **1.** Cârlig (de lemn sau de fier). *Lúpu picăsí că ţivá nu-l' la lisíţă şi tăl'ǫ́ un čop să-y̯ scǫ́tă lisíţa din gáy̯ră.* (Lupul înţelese că ceva nu e [bine] cu vulpea şi tăie un cârlig de lemn ca să scoată vulpea din gaură.) Can T^1 281/24; *Maį mícu fráti [...] dărǫ́ un čop di ier şi ay̯ zăvličáşti múmă-sa.* (Fratele cel mic [...] făcu un cârlig de fier şi o târăşte pe maică-sa.) Cap^2 30/19; *Ăy̯ zăcăţǫ́ sétra cu čópu şi ş-ay̯ scǫási prin báğă.* (Apucă haina cu cârligul şi şi-o scoase prin horn.) Cap^2 96/23; *Púsi čópu ăn gáură să-y̯ scǫátă lisíţa.* (Puse cârligul în gaură ca să scoată vulpea.) Cap^2 41/18; *Ăy̯ trăgní din gáy̯ră cu un čop.* (O trase din gaură cu un cârlig.) Dms s.v.; *Zăcăčáy̯ tórba di ţéla čópu*. (Agăţau traista de cârligul acela.) Dms s.v.; *Súlă cu čop*. (Sulă cu cârlig; igliţă.) Pap M^2 31/34; Cap 99 s.v. *Súlă cu čop di mplitíri.* (Igliţă pentru împletit.) ALR II s.n., 4, h. 1209/012. **2.** Băţ, baston. *Lă ştirnú cu čópu prísti dinăpóį̯u.* (Îl lovi cu bastonul peste spate.) Dms s.v. **3.** Cociorvă. **4.** Cioc. ALDM II, h. 858/4.

Var.: **čǫp** (Pap^2 67; Can^2 383), **čy̯ăp** (MP 84/20), **čy̯op** (ALDM II, h. 858/4).

Et.: bg. ***čop.***

čópcă, *pl.* **čópki** *s.f.* Pap^1 40; Pap^2 67; Can^2 383; Cap 99; ALR II, 2, h. 375/012; ALR II, 1, MN 872/012; Cerna A/979; Wild h. 107/1, 3; ALDM II, h. 858/1–3, 6, 7; Dms. **1.** Cioc, plisc. *Čópcă di pul'.* (Cioc de pasăre.) Cap 99 s.v.; *Čópčă di ştrăc.* (Plisc de barză.) Dms s.v. **2.** Cioc la urcior. *Bărdácu ári čópcă.* (Urciorul are cioc.) Dms s.v. **3.** (La copii) Puţă. *Cu čópca gǫálă*. (Cu puţa goală, în fundul gol.) Dms s.v. **4.** Model de broderie în zig-zag. Pap M^2 33/34.

Čópca córăl'ă. Can^2 383; Cap 99 s.v. **a**. Ciocănitoare; **b.** Floare roşie.

Var.: **čy̯ắpcă** (ALDM II, h. 858/3), **čy̯ópcă** (ALDM II, h. 858/2, 6).

Et.: bg. ***čovka.***

Čópri, **Di ~** *n.pr.* Can^2 383. Nume de loc în *Lúnčiń.*

Čor$^{\mathbf{1}}$ *n.pr.* Can T^1 262/2; Cap 99. Nume de loc în *Úmă* şi *Lúnčiń.*

Et.: ***čor***$^{\mathbf{2}}$ (s.v. ***pičór***).

čor$^{\mathbf{2}}$ vezi **pičór**.

čorbağí vezi **čurbağíį̯ă**.

čorbağía vezi **čurbağíį̯ă**.

čorbağíį̯a vezi **čurbağíį̯ă**.

čorbağíį̯ă vezi **čurbağíį̯ă**.

čorbağǫ́į̯ vezi **čurbağíį̯ă**.

čorbağǫ́į̯ă vezi **čurbağíį̯ă**.

čorbăğǫ́į̯ă vezi **čurbağíį̯ă**.

čorbăğǫ́į̯ vezi **čurbağíį̯ă**.

čórbă, *pl.* **čórbi** *s.f.* Pap^2 67; Can^2 383; Cap 99; Dms. Ciorbă. *L'á-la cǫ́į̯nili şi la púni ăn čy̯ắrbă.* (Ia câinele şi pune-l în ciorbă.) Cap^2 123/21; *Cu ţe să-į̯ dărǫ́m uńă čórbă la ţísta y̯om?* (Cu ce să-i facem o ciorbă omului ăsta?) Pap M^2 160/30; *Ţǫáli láră cárni, dăráră ţínă, čórbă víki ca di y̯áspiţ*. (Acelea luară carne, pregătiră cina, ciorbă, ce mai, ca pentru oaspeţi.) Cap^2 81/13; *Bíba curǫ́ şi rămási čórba*. (Carnea se scurse şi rămase ciorba.) DP 111/11. F i g. Leoarcă. *Čórbă lă dărǫ́á plǫáį̯a*. (Leoarcă l-a făcut ploaia.) Dms s.v.

♦ *Į̯úndi-į̯ čórbă, į̯el língură.* (L i t. Unde e ciorbă, el [e] lingură. = Se spune

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

despre persoane băgărețe, obraznice.) Pap M^2 72/38; Cap^2 218/33; *Curbăğíi̯ă fără córbă.* (L i t. Om bogat fără ciorbă. = Boier fără parale.) Cap^2 172/15.

Var.: **čuắrbă**.

Et.: mac., bg. ***čorba*** (tc. ***çorba***).

čorobáră, *pl.* **čorobári** Dms. Coțofană. *Čorobáră, báră, do̯a-ń un [dínti] di blíznă să-ț dau̯ un [dínti] di os.* (Coțofană, fană, dă-mi un [dinte] de oțel, să-ți dau un [dinte] de os.) Dms s.v.

Et. nec.

čorǫ́p vezi **cărápă**.

Čórvi *n.pr.* Cap 99. Nume de loc în *Úmă*.

čóşmă vezi **céşmă**.

čótcă vezi **čútcă**.

čótră, *pl.* **čótri** *s.f.* Pap^1 40; Pap^2 67; Dms. Ploscă. *Fáți mo̯ášа únă pugáčă gărnáță, au̯ ámplă […] čótra cu vin și, di ručóc, si dúți la călisíri lu mumúşu*. (Face moașa o plăcintă de grâu, umple […] plosca cu vin și, la prânz, se duce să-l invite pe naș.) Pap M^2 120/40.

Et.: tc. ***çotra.***

čou̯lár, *pl.* **čou̯lár** *s.m.* Pap^1 40; Pap^2 67; Can^2 383; Cap 99 s.v. *čóu̯lă*; Cerna A/1764; Wild h. 386/1, 2, 4–7; Dms. Cizmar; pantofar. *Năränčá la un čou̯lár si-l' fácă únă zăğíi̯ă di čóu̯li*. (Poruncea unui cizmar să-i facă o pereche de ghete.) Cap^2 104/6; *Ăn Óşiń vo̯a un čou̯lár, ăl' spuno̯áu̯ Čilipétri.* (În *Óşiń* era un cizmar, îi ziceau *Čilipétri*.) Dms. s.v.

Var.: **čolár** (Wild h. 383/4), **čoulár** (Pap^1 40; Pap^2 67), **čulár** (Wild h. 383/1, 2, 4–7), **čuu̯lár** (Cerna A/1764).

Et.: bg. ***čehlar.***

čoular vezi **čou̯lár**.

čóulă vezi **čóu̯lă**.

čóu̯lă, *pl.* **čóu̯li** *s.f.* Pap^1 40; Pap^2 67; Can2 383; Cap 99; ALR II s.n., 4, h. 1190/012; Cerna A/1505; Dms. Gheată; pantof. *Să bo̯a unó̯c ápu din diró̯pta čǫ́ulă lu bărbátu-su*. (Să bea puțină apă din gheata dreaptă a bărbatului său.) Pap M^2 117/7; *Ăl' cumpăráră fes cu túfcă și silǫ́f și čǫ́uli nálti.* (Îi cumpărară fes cu ciucure și sileaf [= chimir de piele] și ghete înalte.) Pap M^2 140/10; *Ancălțámintu la-i̯, lătórli zǫ́li, upínț, áră sărbătórli, čóuli.* (Încălțămintea le e, în zilele de lucru, opinci, iar în zilele de sărbătoare, pantofi.) Can T^2 262/38; *Năränčá la un čou̯lár si-l' fácă uńă zăğíi̯ă di čóu̯li.* (Poruncea unui cizmar să-i facă o pereche de ghete.) Cap^2 104/6; *Sco̯ási únă čóu̯lă din pičór și au̯ turí ántru i̯el.* (Scoase o gheată din picior și o aruncă înaintea lui.) Cap^2 142/12; *Mai̯ búnă priminíri ra căn nă duțo̯ám la biso̯árică; túnțo̯a puno̯ám čóu̯li și țivá mai̯ zănóu̯ pri noi̯.* (Îmbrăcăminte mai bună era când ne duceam la biserică; atunci puneam pantofi și ceva mai nou pe noi.) AtaM 352/21; *Con li puni̯o̯á fičúru čuắu̯lili, la mučcó din čuắu̯lă șárpili și tíniru murí.* (Când copilul își punea ghetele, șarpele din gheată îl muşcă și tânărul muri.) MP 204/6; *Meu̯ fráti-ń cumpurǫ́ čóuli.* (Fratele meu îmi cumpără pantofi.) DP 195/32; *I̯el să-ń dáră, mámu, móri, čǫ́u̯li*. (El o să-mi facă, mamă, măi, ghete.) Cap^2 22/2; *Trupcăi̯ášti un, văr vo̯ári čóu̯li.* (Tropăie unul [= cineva], o fi având ghete.) Dms s.v.

Var.: **čóulă**, **čǫ́ulă**, **čuắu̯lă**.

Et.: bg. ***čehăl.***

čou̯líčcă, *pl.* **čou̯líčkí** *s.f.* Cap 99 s.v. *čóu̯lă*; Dms. Ghetuță, pantofior.

Var.: **čóu̯ličcă** (Dms).

Et.: ***čóu̯lă + -íčcă.***

čóu̯ličcă vezi **čou̯líčcă**.

čǫ́fcă, *pl.* **čǫ́fți** și **čofț** *s.f.* Pap^2 67; Can^2 381; Cap 93; ALR II s.n., 3, h. 690/012; Cerna A/1383, 1384; ALDM II,

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

h. 1181/1, 3, 5, 6; Dms. Stăncuță. *Čáfca nă lă l̦o̯a púi̯u din triúșă.* (Stăncuța ni-l luă puiul (de găină) din curte.) Dms s.v.; *Și Dómnu [...] zísi: „Ț̦e ra si si fácă”. Și și f̦é̯siră áră čófț̦i.* (Și Domnul [...] zise: „Ce a fost să se facă [din nou]”. Și se făcură din nou stăncuțe.) Pap M^2 155/23; *Mára, ț̦i sa ț̦é̯sti u̯áu̯ă di čó̯fț̦i?* (Bre, ce sunt ouăle astea de stăncuțe?) Cap^2 46/9; *Ca amnără, amnără, bătúră di níști čó̯fț̦i.* (Dacă merseră ce merseră, dădură de nișteștăncuțe.) Cap^2 59/17; *Vizú níști čoft primúlti.* (Văzu foarte multe ciori.) DP 39/13; *Ț̦é̯sti čóftili să i̯ă să si fácă u̯oi̯, di i̯o să li pasc*. (Fie ca stăncuțele astea să se facă oi, ca eu să le pasc.) Cap^2 53/11; *Čáfcă máscuri* (Cioroi.) Cerna A/1384.

Var.: **čáfcă** (Pap^2 67; ALDM II, h. 1181/1, 3, 5, 6), **čo̯áfcă** (Dms), **čófcă**.

Et.: mac., bg. ***čavka.***

čó̯lmă vezi **čálmă.**

čo̯mp, *pl*. **čó̯mpur** *s.n*. Pap^2 67; Can^2 383; Cap 99; Dms. Cep. *Ă̆l' dăro̯á un čo̯amp.* (Îi făcu un cep.) Dms. s.v.; *Buț̦é̯u̯ă cu do̯áu čo̯ámpur*. (Butoi cu două cepuri.) Dms s.v. P. e x t. Jet. *Vínu căț̦ó si cúră co̯mp din buț̦é̯u̯ă.* (Vinul începu să curgă [ca un] jet din butoi.) Cap 99 s.v.

Dau̯ čo̯mp. A țâșni. *[Vínu] de̯ádi čo̯amp.* ([Vinul] țîșni.) Dms s.v.

Var.: **čo̯amp**, **čomp** (Pap^2 67).

Et. nec**.**

čo̯p vezi **čop**.

čó̯ulă vezi **čóu̯lă**.

črăcmác, *pl*. **črăcmáț̦i** *s.n.* ALDM II, h. 650/1-3, 5-7; Dms. **1.** Pușcă sau pistol cu cremene; (la pușcă) închizător. *L'-ă čăcăldisít črăcmácu, di ț̦e̯a nu buu̯i̯ășt*i. (Îi e stricat închizătorul, de aceea nu trage.) Dms s.v. **2.** Brichetă (de aprins țigări); amnar. *Dúsi din Sărúnă un črăcmác*. (A adus de la Salonic o brichetă.) Dms s.v. **3.** Pușcă de soc; pușcoci.

Var.: **căcmác** (ALDM II, h. 650/7).

Et.: tc. ***çakmak*** (mac., bg. ***čakmak***).

črăcnés, **črăcníri**, **črăcní̯i**, **črăcnít** *vb*. IV. *Intranz*. Cerna A/726; ALDM II, h. 653/1, 3-7; Dms. A scăpăra. *Asán, cu črăcne̯áșt*i, *bun, s-mi tălčo̯áș, mi ă̆cu nu črăcne̯áști, pústu, ă̆u̯ vez măstăgárca!* (*Asán*, dacă scapără [= ia foc pușca], bine, o să mă omori, dar dacă nu ia foc, nenorocitule, o vezi bâta!) Dms s.v.

Var.: **črăcni̯ă̆s** (ALDM II, h. 653/3).

Et.: tc. ***çakmak.***

črăcni̯ă̆s vezi **črăcnés.**

črăn̑és, **črăn̑íri**, **črăn̑í̯i**, **črăn̑ít** *vb*. IV. *Intranz*. A zornăi, a zăngăni. *I̯a, víni álba Máru, anvescútă, năridítă și črăn̑é̯ști*. (Iată, vine frumoasa *Máru*, îmbrăcată, împodobită [cu șiraguri de galbeni] și zornăiește.) W 62/4.

Et.: tc. ***çıngırdamak***.

čău̯p vezi **čop**.

čău̯pcă vezi **čópcă.**

čău̯rbă vezi **čórbă**.

čău̯ău̯lă vezi **čóu̯lă**.

čubrícă *s.f*. Pap^2 68; Can^2 383; Cap 99; Dms. Cimbru. *Čubríca si mănáncă cu báclă.* (Cimbrul se mănâncă cu fasole.) Cap 99 s.v.; *Čubríca dă slač lă bob și lă línti.* (Cimbrul dă gust la fasole și la linte.) Dms s.v.

Et.: mac. ***čubrika.***

čubúc vezi **căbúc**.

čuc, *pl*. **čúcur** *s.n*. Pap^1 40; Pap^2 68; Can^2 383; Cap 99; Cerna A/2029; ALDM II, h. 876/5, 6, h. 1123/5; Dms. Știulete fără boabe; ciocălău. *Cu čúcur fáț̦im fócu.* (Cu ciocălăi facem focul.) Dms s.v.

Et. nec.

Čúca *n.pr*. Pap M^2 174/3. Nume de deal în *Lúnd̦ín* și *Birísl*ă*v*.

Et.: ***čúcă.***

čucán, *pl*. **čucáni** *s.n*. Pap^2 68; Can^2 383; Cap 96; Cerna A/714, 1097; Wild h. 345/1, 3–7; ALDM II, h. 644/1, 7, 953/1–7; Dms. Ciocan. *Do̯u̯ treį f̦é̯ti a̯u̯ fúră tucála, čucánu di la biș̦érică.* (Două trei fete fură

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

toaca, ciocanul de la biserică.) Can T[1] 269/19; *Aş lo un cuţắt, únă cúti şi un čecán.* (Îşi luă un cuţit, o cute şi un ciocan.) Cap[2] 112/31; *Čucánu şi mistríi̯a sa aláturli lu mái̯sturu.* (Ciocanul şi mistria sunt uneltele zidarului.) Dms s.v.

Var.: **čecán**.

Et.: mac. ***čekan***.

Čucárca din čirníč *n.pr.* Cap 100. Nume de loc în *Úmă*.

Et.: din ***čucárcă + din + čirníč.***

čucárcă, *pl.* **čucắrţă** şi **čucǫ́rţ** *s.f.* Cap 100; Dms. Deluşor, ridicătură de teren. *Júnsiră ăn un loc dinjurát tot di čucắrţă nálti*. (Ajunseră într-un loc înconjurat peste tot de vârfuri înalte.) Cap[2] 115/6; *Si vi̯ea scuns dúpu únă čucárţă.* (Se ascunsese după un deluşor.) Dms s.v.

Var.: **čucárţă**.

Et.: vezi ***čúcă.***

čucárţă vezi **čucárcă**.

čúcă *s.f.* Pap[1] 40; Pap[2] 68; Can[2] 383; Cap 99; Wild h. 30/3; Dms. Vârf de deal; deal. *Ań am un gulúb alb, túcu di pri čúcă, čúcă mi̯árdi.* (Am un porumbel alb, mereu umblă din deal în deal. [Ghicitoare: Briciul].) Cap[2] 153/5; *Di pri únă čúcă pruţăpo̯á.* (De pe un deal începu să strige.) Dms s.v.

Et.: cf. alb. ***çukë***, mac., bg. ***čuka.***

čucắés vezi **čucă̯és.**

čucă̯és, **čucă̯íri**, **čucă̯íi̯**, **čucă̯ít** *vb.* IV. *Tranz.* Pap[1] 40; Pap[2] 68; Can[2] 383; Cap 99; ALR II, 1, h. 296/012; Cerna A/857; ALDM I, h. 243/2, 6, ALDM II, h. 1032/1-3, 5, 6; Dms. **1.** A bate, a lovi; a ciocni, a atinge; a ciocăni. *Čucắés cu colídili [...] pána la dau culáţ.* (Ciocănesc cu ciomegele de colind [...] până le dau colaci.) Can T[1] 268/23; *Čucă̯á vrin la po̯árta no̯ástră.* (Bătea cineva la poarta noastră.) Dms s.v.; *Ắi̯ văcótu s-li čucắim núţli.* (E timpul să batem nucii.) Dms s.v.; *Čucní pu̯ắpa la pu̯ắrtă şi la lo ăngói̯a anúntru.* (Bătu popa la poartă şi hangiul îl luă înăuntru.) MP 144/5; *Púsiră, únă se̯ră, catrán mult la po̯ártă şi, co̯n viní ţérbu să čucne̯ască, ai' si lipí córnu di catrán.* (Puseră, într-o seară, multă smoală la poartă şi, când veni cerbul să bată, i se lipi cornul de smoală.) Pap M[1] 16/20; *Tréi̯a [fe̯átă] la čucní un rupt, uro̯t, ăi̯ spune̯u K'élči din čănúşă.* (A treia [fată] lovi pe unul rupt, urât, îi ziceau *K'élči* din cenuşă.) Cerna T; *I̯el ai' čucní cu ţéli me̯ri ăn frúnti şi ei' ange̯íră.* (El îi lovi [= atinse] cu merele acelea în frunte şi ei înviară.) Cap[2] 48/43; *S-li čucním u̯áu̯li.* (Să ciocnim ouăle.) Dms s.v.; *Uzó ca la pu̯ắrtă čucu̯iáşti.* (Auzi că bate [cineva] la poartă.) MP 74/6; *Túnţe̯a lisíţa lo un căbrán şi lo s-čucu̯iáscă, dum-dum-dum, pri túmcă-túmcă.* (Atunci vulpea luă o creangă şi începu să lovească, poc-poc-poc, din deal în deal.) MP 90/28; *Con júnsiră cásă, láră si čucu̯iáscă la po̯árta di nafără cári ra ancl'isă.* (Când ajunseră acasă, începură să bată la poarta de afară, care era închisă.) DP 172/38; *Ắl' čucă̯iắşti íńima.* (Îi bate inima.) ALDM I, h. 243/2, 6; *La púsi şi căpácu şi lo s-li čucu̯iáscă cărfiili.* (Puse şi capacul şi începu să bată cuiele.) MP 116/2; *Lo̯ să čucă̯iáscă: tac-tuc, tac-tuc, lă măsturisíră săndúcu.* (Începu să bată: poc-poc; poc-poc, îl meşteriră cufărul.) DP 92/14; *La stricǫ́ră [láptili] prin stricătǫ́ri şi nápcunta ai' pun sírişte şi la čucă̯iés şi la ncl'ágă.* (Îl strecoară [laptele] prin strecurătoare şi apoi îi pun cheag şi îl bat şi îl încheagă.) Can T[2] 126/17. **2.** A scăpăra. ALDM II, h. 1032/2. **3.** A jugăni. *Bói i' si čucă̯iés; şi birbéţi i' si čucă̯iés.* (Boii se jugănesc; şi berbecii se jugănesc.) Dms s.v.; *Mérči nóstru la čucắim.* (Pe *Mérči* al nostru îl jugănim.) Cap 99 s.v.

♦ *Axe̯ánă sicáră čucă̯iắşti.* (L i t. Bate secara străină. = Se spune despre cineva care lucrează pentru străini.) Cap[2] 202/44.

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

Var.: **čicuiés** (ALDM II, h. 1032/3), **čucăés, čucnés, čucués** (Pap[1] 40), **čucuiés.**

Et.: mac. ***čuka*** (***čukne***), bg. ***čukam*** (***čukna***).

čucăiít, **čucăiítă**, *pl.* **čucăíţ**, **čucăiíti** *adj*. Pap[1] 40; Pap[2] 68; Can[2] 383; Cap 99 s.v. *čucăiés*; Dms. Bătut, lovit; jugănit. *Birbéţi čucăít* (Berbec jugănit.) Can[2] 383 s.v.; Cap 99 s.v. *čucăiés*. F i g. Prost, tâmpit. *Čucnít ăn cap.* (Bătut în cap; tâmpit.) Cap 99 s.v. *čucăiés*.

Var.: **čucnít**.

Et.: vezi ***čucăiés.***

Čúcă Ḑắna *n.pr*. Cap 99 s.v. *čúcă*. Nume de loc.

Et.: ***čúcă* + *Ḑắna.***

čúcăş vezi **čúncăş.**

čúcmă, *pl.* **čúcmi** *s.f.* Bătaie. *Aụ lọ [lisíţa] di urécli, aĭ púsi únă čúcmă şi-ụ tălčọ́.* (O luă [vulpea] de urechi, îi trase o bătaie şi o omorî.) DP 74/39.

Et.: der. de la ***čucăiés*** (***čucnés***).

čucnés vezi **čucăiés**.

čucnít vezi **čucăiít**.

čucş vezi **čúncăş**.

čucurés, **čucuríri**, **čucuríi**, **čucurít** *vb*. IV. *Refl*. Can[2] 383; Cap 100; Dms. A se răscăcăra. *Aḿ am únă bábă, túcu şi čucuréşti pri foc.* (Am o babă, mereu se răscacără pe foc. [Ghicitoare: Pirostia].) Can T[1] 273/15.

Et.: mac. ***čekori.***

čúcut, *pl.* **čúcuti** *s.n*. Cap 100. Ciocan.

Et.: der. de la ***čucăiés*** (***čucnés***).

čucutíc, *pl.* **čucutíţi** *s.n*. Pap[2] 68; Can[2] 383; Cap 100 s.v. *čúcut*. Ciocănel.

Var.: **čucutír** (Pap[2] 68).

Et.: ***čucut* + *- íc.***

čucutír vezi **čucutíc.**

čucués vezi **čucăiés.**

čucuiés vezi **čucăiés.**

čuč, *pl.* **čúčur** *s.n.* Pap[1] 41; Pap[2] 68; Can[2] 383; Cap 102; Dms. **1.** Grămăjoară de pământ. **2.** Suport de pământ ars ce susţine ţestul în care se coace pâinea.

♦ *Că vrin čuč.* (L i t. Ca o grămăjoară. = Se spune despre o persoană scundă de înălţime.) Dms s.v.

Var.: **čúčă** (*s.f.* Pap[2] 68).

Et. nec.

čúčă vezi **čuč**.

čučăiés, **čučăíri**, **čučăíi**, **čučăít** *vb*. IV. Can[2] 383; Cap 102; ALDM II, h. 1032/3; Dms. *Intranz*. A sta jos, a se aşeza; a sta pe vine. *Čučnęá unęác*. (Stai jos puţin.) Dms s.v.; *Îč nu putúi si čučnés.* (N-am putut să mă aşez de loc.) Dms s.v.

Var.: **čičuiés** (ALDM II, h. 1032/3), **čučnés**.

Et.: mac. ***čuči,*** bg. ***čuča.***

čúčcă[1], *pl.* **čúčki** *s.f.* Cerna A/1120; ALDM II, h. 1123/1–7; Dms. Ardei.

Var.: **şúşcă** (Cerna A/1120, ALDM II, h. 1123/3).

Et.: mac., bg. ***čuška.***

čúčcă[2] *s.f.* Cap 102; Dms. Numele jocului de copii, „de-a dusul în cârcă”. *Pri drum nuibó únă čátă di fičór cári si jucáu čúčcă*. (Pe drum întâlni un grup de copii care se jucau „de-a dusul în cârcă”.) Cap[2] 76/40.

Et.: ***čuč* + *-că.***

čučnés vezi **čučăiés.**

čučór vezi **pičór**.

čučọ́r vezi **pičór**.

čučúlă vezi **čučúl'**.

čučulęán, *pl.* **čučulęáń** *s.m*. Pap[2] 68; Can[2] 383; Cap 102; Dms. Ciocârlan; ciocârlie. *Čučulęánu, [...] ácu la manáncă vrin cọ́ni, cọ́nli antúrbă*. (Pe ciocârlan, [...] dacă-l mănâncă un câine, câinele turbează.) Can T[2] 101/12; *Čučulęánu si nálţă an sus, si dúţi pána la víntu turbát*. (Ciocârlia se înalţa în sus, se duce [= ajunge] până la vântul turbat.) Can T[2] 101/10; *Tălčọ́ră un čučulęán, un săcól şi un púriţ*. (Omorâră o ciocârlie, un vultur şi un purice.) Cap[2] 95/17; *Si dúsiră ára la lov şi tălčọ́ră un čurčulęán*. (Se duseră din nou la vânat şi omorâră un ciocârlan.) DP

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

111/13; *Čučulg̑ánu ăi̯ ung̑ác mai̯ mári di vrăpčán.* (Ciocârlia e puţin mai mare decât [o] vrabie.) Dms s.v.; *Čučulg̑ánu aş la dărg̑ cúi̯bu prin pi̯imínt.* (Ciocârlia şi-l făcu cuibul prin pământ.) Cap 102 s.v.

Var.: **čučulg̑n** (Pap^2 68), **čurčulg̑án**, **čurčulg̑i̯** (Pap^2 68).

Et.: ***čučúl* + *-g̑ín.***

čučulg̑n vezi **čučulg̑án**.

čučúl', *pl.* **čučúl'ă** *s.n.* Cap 102 s.v. *čučúlă*; Dms. Vârf; extremitate superioară; moţ.

Var: **čučúlă** (Cap 102).

Et.: bg. ***čučul.***

Čučul'án *n.pr.* Pap M^2 174/7. Nume de loc în *Úmă.*

Et.: ***čučulg̑ín*.**

čučúl'că, *pl.* **čučúl'ki** *s.f.* Can^2 383; Cap 102 s.v. *čučúlă*. Vârf; extremitate superioară.

Et.: din ***čučúl'* + *-că.***

čúdă, *pl.* **čúdi** *s.f.* Pap^2 68; Can^2 383; Cap 100; ALR I, 1, h. 101/012, 013; Dms. **1.** Minune, miracol. *Şi şa, cu múlti čúdi ţi fg̑si fičóru, láră múlti pári.* (Şi aşa, cu multele minuni pe care le făcu băiatul, luară mulţi bani.) Pap M^1 22/16; *Al' zísiră la ămpirátu s-la trimg̑átă si-l' la fúră pucróvu di la lámńă, si vg̑ádă cáfcu čúdă di pucróv ári.* (Îi ziseră împăratului să-l trimită să-i fure velinţa zmeului, să vadă ce minune de velinţă are.) DP 90/36; *Si priuzó úrdina víkim cg̑ti čúdi ţi făţg̑á.* (În fine, se zvoni peste tot de câte minuni ce făcea.) DP 30/30; *Ţi s-va spun, čúdă lúcru: pri ğamía turţg̑áscă stătg̑á, cu péńli răşiríti, únă găl'nă.* (Ce să vă spun, lucru de mirare: pe geamia turcească stătea, cu penele răsfirate, o găină.) DP 62/2; *Cătg̑ an sus cg̑tru ţer şi ziţg̑: „bre! ţi mári čúdă!”* (Se uită în sus spre cer şi zicea: „bre, ce mare minune!”) Pap M^1 26/5; *Minčunóşil', ca vizúră ţg̑stă čúdă, si anfricáră.* (Mincinoşii, dacă văzură acest miracol, se speriară.) Pap M^2 159/40; *Tu̯ăţ priúnă cunuscúră čúdba.* (Toţi împreună (re)cunoscură [= înţeleseră] miracolul.) MP 198/26; *Mi čudíi̯ di čúdă.* (Încremenii de mirare.) ALR I, 1, h. 101/012; *Mi ńirái̯ di čúdbă.* (Rămăsei uimit de minune.) ALR I, 1, h. 101/013. **2.** *Pl.* Bunătăţi, delicatese. *I̯o si mi duc si-ń la ştet táti, ca si-ń dúcă čúdi.* (Eu o să mă duc să-l aştept pe tata, că o să-mi aducă bunătăţi.) Cap^2 130/23; Pap M^2 128/21.

Var.: **čúdbă**.

Et.: mac., bg. ***čudo.***

čúdbă vezi **čúdă**.

čúden, **čúdnă**, *pl.* **čúdńi**, **čúdni** *adj.* Minunat. *Mg̑ása scg̑ási čúdni măncătúr.* (Masa scoase [= dădu la iveală] mâncăruri minunate.) DP 113/19.

Et.: mac., bg. ***čuden.***

čudés, **čudíri**, **čudíi̯**, **čudít** *vb.* IV. *Refl.* Pap^2 68; Can^2 383; Cap 100; ALR I, 1, h. 140/012; Dms. **1.** A se mira, a fi uimit, a se minuna, a încremeni (de mirare). *Fičóru lu mpirátu si čudg̑ cg̑ţi nu bg̑ ţísta cal ápu.* (Fiul împăratului se mira de ce acest cal nu bea apă.) Can T^1 278/33; *I̯el mult si čudí di ţísta lúcru.* (El se miră mult de acest lucru.) Cap^2 28/15; *Aş čudí čudí múm-sa.* (Foarte tare se miră mamă-sa.) MP 128/4; *Oámińil' ampiratéşt, ca viníră mg̑i̯nista, si čudíră cg̑n vizúră tapóla áncă cg̑ta mai̯ grg̑să.* (Oamenii împăratului, când veniră în ziua următoare, se mirară când văzură plopul încă pe atâta mai gros.) Pap M^1 16/7; *Di čudíri lúcru ca, di i̯úndi murg̑u i zúu̯ă cătti ţinţ, şási víti, di ca la tălcó [vampíru], nu murí níţi únă vítă víki.* (De mirare lucru că, de unde mureau în fiecare zi câte cinci, şase vite, după ce îl omorî [pe vampir], nu mai muri nicio vită.) Can T^1 271/16; *Si čudg̑şti ca i̯úbăr.* (Se miră ca prostul.) Pap M^2 72/3; *Năródu sălldi si*

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

cudzeá. (Lumea numai se mira.) AtaM 373/10; *Şi luį aľ ra frícă di ţísta cudít fičór.* (Şi lui îi era frică de acest băiat minunat [= fermecat, deosebit; ciudat].) Pap M^2 153/34. **2.** A se gândi, a reflecta, a se întreba. *Įuă mi cudiắs cum s-uu liắu [lúbiniţa] di cuắla.* (Eu mă gândesc cum să iau [pepenele] de acolo.) MP 202/1; *Įa stă şi si cudẹşti: „ţe măncári să-į fac įo la móşu meu?”* (Ea stă şi se gândeşte: „ce mâncare să-i fac eu moşului meu?”) Cerna T; *Įeľ si cudzáu cum si la pzáră faKíru di fičór.* (Ei se întrebau cum să-l omoare pe bietul băiat.) Cap^2 78/25; *Dúpă ţe si cudí unẹc vacọt, aľ zísi.* (După ce se gândi puţin timp, îi zise.) Can T^2 108/26; *Si cudí įúndi si áflă tári scand.* (Se gândi unde o să găsească asemenea scaun.) Cap^2 86/13; *Pópa tọátă nọáptza si cudí şi dimineáţa lă trimzási cu bóiľ.* (Popa toată noaptea se gândi şi dimineaţa îl trimise cu boii.) DP 44/2; *Fičóru lu mpirátu [...] caţọ să si cudẹscă cum să fácă să-u disfácă [fẹáta].* (Fiul împăratului [...] începu să se gândească cum să facă s-o dea jos [pe fată].) Can T^1 279/3; *Lọ si cudzáscă, ără, cum s-la pįárdă.* (Începu din nou să reflecteze cum să-l omoare.) DP 44/8. **3.** A se văicări, a se văita. *Nu ti cudiẹá, că įuă s-mi duc an touu luắc.* (Nu te [mai] văicări, că o să mă duc eu în locul tău.) MP 68/23; *Nu ti cudiẹá! Cóti si-ţ trubuiáscă, įuă ua sam!* (Nu te văita! Câte or să-ţi trebuiască, eu sunt aici!) MP 248/16; *Mi cudés*. (Mă vaiet.) ALR I, 1, h. 140/012. **4.** *Imper*. A se păzi. *Cátă ncọa; na-u ţzástă lẹáică şi si nu-u distúp, ľumíntra, cudzá-ti; įo di touu bun ắţ zic.* (Fii atent; ia tigva asta şi să n-o destupi, altfel, păzeşte-te; eu îţi zic pentru binele tău.) DP 120/39.

Var.: **cudiắs**.

Et.: mac. ***čudi (se),*** bg. ***čudja (se)***.

cudiắs vezi **cudés**.

cudíľă, *pl*. **cudíľur** *s.f*. Can^2 383; Cap 100 s.v. *čudés*; Dms. Minune. *Čudíľa lu Dómnu*. (Minunea lui Dumnezeu.) Dms s.v.; *Ţel fẹási ma mári cudíľă.* (Acela făcu o minune [şi] mai mare.) Cap^2 107/46.

Et.: ***čúdă* + *-íľă.***

cudíri, *pl*. **cudír** *s.f*. Cap 100 s.v. *čúdes*; Dms. Mirare, uimire. *Ţi-į ţzástă čudíri pri tíni?* (Ce-i mirarea asta pe tine?) Dms s.v.; *Ţi vizú ra di cudírẹa lúcru.* (Ce văzu era lucru de mirare.) DP 66/24.

Et.: vezi ***čudés.***

cudisít, **cudisítă**, *pl*. **cudisíţ**, **cudisíti** *adj*. Cap 100 s.v. *čudés*; Dms. Uimit. *Ţárlu, cum auu vizú, rămási cudisít.* (Împăratul, cum o văzu, rămase uimit.) Cap^2 108/32.

Et.: vezi ***čudés.***

cuduvíşti, *pl*. **cuduvíşt** *s.f.* Ciudăţenie; fiinţă ciudată, arătare. *La zănvărtí buzdugánu şi măiní la ţẹa cuduvíştẹa şi-u pugudí.* (Învârti buzduganul şi azvârli în ciudăţenia aia şi o nimeri.) DP 166/32; *Ţẹa cuduvíştẹa ra únă lámńă cári auu durẹá pičóru mult.* (Arătarea aceea era un balaur pe care îl durea tare piciorul.) DP 166/33.

Et.: mac., bg. ***čudovište.***

čuf, *pl*. **čúfi** *s.m*. Dms. Păr încâlcit.

Et.: it. ***ciuffo.***

čufíncă vezi **čfíncă**.

čufíngă vezi **čfíncă**.

Čúkiti *n.pr.* Pap M^2 174/16; Cap 100. Nume de loc în *Cónţco*.

čul[1], *pl*. **čúlur** *s.n*. Can^2 383; Cap 100; Dms. Velinţă mică aşternută pe spinarea calului sau a măgarului, sub samar. *Úniľ lẹ gunés [scuculẹţiľ] şi lánţiľ ştẹtă cu čúlu şi di cóla lẹ dúnă an sac.* (Unii le gonesc [lăcustele] şi ceilalţi aşteaptă cu velniţa şi apoi le adună în sac.) Can T^2 116/6.

Et.: tc. ***çul*** (mac., bg. ***čul***).

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

čul[2], *pl*. **čúlur** *s.n*. Pap[2] 68; Cap 101; Dms. În expr. *Pun un čul*. A marca un punct, a câştiga un avantaj în jocul de copii *a máčca*. *Băţá čúlur ăl' púsi.* (I-a marcat multe puncte.) Dms s.v.

Et. nec.

čul[3], **čúlă**, *pl*. **čuĺ**, **čúli** *adj*. Pap[1] 41. (Despre animale) cu o singură ureche.

Et.: bg ***čul*** (mac. ***čulav***).

čul[4], **čulári**, **čuláį̯**, **čulát** *vb*. I. *Tranz.* Pap[1] 41; Pap[2] 68; Cap 101; Wild h. 194/4, 5; Dms. A asculta (cu atenţie). *Čúlă si-ţ spun*. (Ascultă cu atenţie să-ţi spun.) Cap 101 s.v.; *Ič nu mi čúlă fičóriĺ.* (Copiii nu mă ascultă deloc.) Dms s.v.; *Pricázmă čulátă*. (Poveste ascultată cu atenţie.) Dms s.v.

Var.: **čulés** (Pap[1] 41; Pap[2] 68).

Et.: mac. ***čuli.***

čulác, *pl*. **čuláţ** *s.m*. ALDM I, h. 270/1, 5; Dms. Ciung.

Et.: tc. ***çolak*** (mac., bg. ***čolak***).

čulár vezi **čoų̯lár**.

Čúlă *n.pr.* Pap[1] 40; Pap[2] 68; Pap M[2] 170/35; Cap 101. Nume de oaie.

Et.: ***čul***[3]**.**

čulés vezi **čul**[4].

čuldisés, **čuldisíri**, **čuldisíį̯**, **čuldisít** *vb*. IV. *Tranz*. Dms. A acoperi calul sau măgarul cu velinţă. *Cọan işọá din cásă, lă čuldisíră [cálu] şi nu vizú ţivá*. (Când ieşi din casă, îl acoperiră [pe cal] şi [acesta] nu văzu nimic.) Dms s.v.; *Pruubidíį̯, să čuldisíţ toţ cáĺiĺ.* (Am controlat, toţi caii sunt acoperiţi cu velinţe.) Dms s.v.

Et.: tc. ***çullamak.***

čuléră vezi **čălíră**.

čulíį̯ă vezi **čilíį̯ă**.

čulín, *pl.* **čulíń** *s.m.* Pap[1] 41. Ciulin.

Et. nec.

čulíră vezi **čălíră**.

čultár, *pl*. **čultáră** şi **čultọr** *s.n.* Dms. Velinţă.

Et.: cf. ***čul***[1]**.**

čumát, **čumátă**, *pl*. **čumáţ**, **čumáti** *adj*. Pap[2] 68. Bolnav de ciumă; ciumat.

Et.: der. de la ***čúmă***[1]**.**

čúmă[1], *pl*. **čúmi** *s.f*. Pap[2] 68; Can[2] 383; Cap 101; Dms. **1**. Ciumă. *Čúma cătúnu ţísta la zăpustí.* (Ciuma a pustiit satul ăsta.) Cap[2] 144/39; *Nu sam nọágra čúmă, că sam íĺa ta ţọa búnă.* (Nu sunt ciuma neagră, că sunt fiica ta cea frumoasă.) Cap[2] 101/2; *Díntru ca si scápă di čúmă, [cupinéţiĺ] la lăsáră cătúnu.* (Ca să scape de ciumă, [locuitorii din *Cúpă*] părăsiră satul.) DP 222/34; *Fărla čúmă*. (Ciumă.) Cap 101 s.v. F i g. Persoană rea şi urâtă. *Čúmu!* (Urâtule; urâto!) Dms s.v. **2**. Floc de lână.

♦ *Cọt čúma-n lẹọc.* (L i t. Cât ciuma de leac.= De loc, foarte puţin.) Pap M[2] 65/42; *Čúma s-ti bátă!* (Lovi-te-ar ciuma!) Pap M[1] 13/5; Pap M[2] 59/23; *Čúma s-la dúnă!* (Ciuma să-l adune [= să-l omoare].) Cap[2] 191/12.

Et.: lat. ***cyma.***

Čúmă[2] *n.pr* Pap M[2] 174/11; Cap 101. Nume de loc în *Óşiń*.

Et.: ***čúmă***[1]**.**

čumbás vezi **čămbás.**

čumbáş vezi **čămbás.**

čumúgă vezi **čămúgă.**

čumulígă vezi **čămulígă.**

čunc vezi **čung.**

čúncaş vezi **čúncăş.**

čúncăş *interj*. Cap 101; Dms. Strigăt cu care se opresc măgarii: „stai”, „stop”. *Ịel túcu si-ţ cácă pári pắnă cọn si-ĺ ziţ „čúncaş”.* (El o să-ţi cace într-una bani până când o să-i zici „stai”.) Cap[2] 89/11; *Áră dẹádu aį̯ zís-aų̯ „čúncăş” şi [mícu fráti] si fát-aų̯ măgár.* (Iar bătrânul i-a zis „stop” şi [fratele cel mic] s-a transformat în măgar.) Cap[2] 102/11.

Var.: **čúcăş** (AtaM 261/18), **čucş** (Cap 101 s.v.; Dms), **čúncaş** (Cap 101 s.v.).

Et.: onomatopee.

Čuncutéĺu *n.pr*. Pap M[2] 174/15; Cap 101. Nume de loc în *Cúpă*.

čúnḱi *conj*. Dms. Pentru că.

Et.: mac. ***čunki*** (tc. ***çünkü***).

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

čunčupércă vezi **činčupércă**.

čung, **čúngă**, *pl*. **čunz**, **čúnzi** *adj*. Pap[2] 68; Can[2] 384; Cap 101; ALDM I, h. 270/2–4, h. 271/2–4; Dms. Ciung.

♦ *Čung s-ti ved!* (Vedea-te-aş ciung!) Cap 101 s.v.; *Čúngă să-u pórț!* (L i t. Ciungă s-o duci [mâna]. = Să ologeşti.) Pap M[2] 60/26.

Var.: **čunc** (ALDM I, h. 270/2).

Et. nec.; cf. it. ***cionco.***

Čúnga *n.pr.* Cap 101. Nume de capră.

Et.: ***čung.***

čungár, *pl*. **čungár** *s.m*. Cap 101; Dms. Copac bătrân, uscat.

Et.: din ***čung*** **+** ***-ár.***

čuop vezi **čop.**

čuópcă vezi **čópcă.**

čup, **čúpă**, *pl*. **čup**, **čúpi** *adj*. Pap[1] 41; Pap[2] 68; Can[2] 384; Cap 101; Cerna A/2385; Dms. (Despre oi sau capre) cu urechi mici. *Cápră čúpă*. (Capră cu urechi mici.) Pap[1] 41 s.v.; Pap[2] 68 s.v.; Dms s.v.; *Cumpărái úná uáiă čúpă.* (Am cumpărat o oaie cu urechi mici.) Cap 101 s.v. P. e x t. Bleg. *Un moş aş vea úná cápră čúpă.* (Un moş avea o capră bleagă.) Cap 101 s.v.

Et.: alb. ***çup.***

Čúpa *n.pr.* Pap M[2] 170/36; Cap 101 s.v. *čup*. Nume de oaie sau capră cu urechi blegi.

Et.: ***čup.***

čupcăiés, **čupcăíri, čupcăíi, čupcăít** *vb.* IV. *Tranz.* ALDM II, h. 851/7. A ciuguli; a ciupi.

Et.: der. de la ***čópcă.***

čupél', *pl*. **čupeá'ă** *s.n*. Cerna A/733, 1231; Dms. Beţişor, vreasc, surcea. *Cu čupél'u, coat să măiéş, nu doári.* (Cu beţişorul, oricât ai lovi, nu doare.) Dms s.v.; *Cu coátiva čupeá'ă prínsim fócu.* (Am aprins focul cu câteva surcele.) Dms s.v.

Et.: bg. ***čupilo*** (Mladenov, s.v. *čupene*).

Čupitóńă *n.pr*. Cap 102. Nume de persoană.

čuplés, **čuplíri**, **čuplíi**, **čuplít** *vb*. IV. *Tranz.* Pap[1] 41; Pap[2] 68; Can[2] 384; Cap 102; ALR II s.n., 1, h. 45/012, h. 230/012; ALR II s.n., 2, h. 370/012; Cerna A/151, 971; ALDM II, h. 851/1–6; Dms. A ciuguli; a ciupi; a ciocăni. *Púl'i čuplés úuli*. (Păsările ciugulesc strugurii.) ALR II s.n., 1, h. 230/012; *„Turcá şik'ér" io, mámu, čupleá-la găl'ínli.* („Aruncă zahăr" eu, mamă, găinile să-l ciugulească.) Cap[2] 17/6; *Únă găl'ínă čupleá prin triúşă*. (O găină ciugulea în bătătură.) DP 61/28; *Con čupleáu, făţeáu mári călbălóc.* (Când ciuguleau, făceau mare gălăgie.) DP 182/5; *La púniţ [Cúsi-Cucóţi] an cucóţi l' nóştri si la čupléscă şi s-la tălčáscă.* (Puneţi-l [pe Cocoşelul-fără-coadă] printre cocoşii noştri, să-l ciugulească şi să-l omoare.) Pap M[2] 137/34; *Ca tricú uneác vreámi, si dunáră mul'ţ puí [...] şi láră si čupléscă mel'.* (După ce trecu puţină vreme, se adunară multe păsări [...] şi începură să ciugulească mei.) DP 182/4; *Găl'ínli lă čuplíră gărnişóru.* (Găinile au ciugulit porumbul.) Dms s.v.; *Turcá-la uneác mel' să čupleáscă púl'il'.* (Aruncă-le puţin mei, ca să ciugulească păsările.) Dms s.v.; *Čuplitoárca čupleáşti ăn coája di pom dúpu gérm.* (Ciocănitoarea ciocăneşte în coaja pomului după viermi.) Cap[2] 102 s.v.; *Čuplít di sípcă*. (Ciupit de vărsat.) ALR II, 1, h. 45/012; *Čuplít di sipăníţă.* (Ciupit de vărsat.) Dms s.v.

Et.: bg. ***čoplja.***

čuplitór, *pl*. **čuplitór** *s.m*. Dms. Cioc, plisc. *Coan ţ-u da úna cu čuplitóru!* (Când ţi-o da una cu ciocul!) Dms s.v.

Et.: din ***čuplés*** **+** ***-itór.***

čuplitoáră vezi **čuplitórcă**.

čuplitoárcă vezi **čuplitórcă**.

čuplitoári vezi **čuplitórcă.**

čuplitórcă, *pl*. **čuplitorţ** şi **čuplitórk'i** *s.f.* Pap[1] 41; Pap[2] 68; Can[2] 384; Cap 102 s.v. *čuplés*; ALR II s.n., 3, h. 705/012;

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

Cerna A/1389; ALDM II, h. 1185/1–6; Dms. Ciocănitoare. *Čuplitǫ́arca čupl̦ǽşti ăn cǫ́aja di pom dúpu ǵerm.* (Ciocănitoarea ciocăneşte în coaja pomilor după viermi.) Cap 102 s.v. *čuplés*.

Var.: **cuplitǫ́ără** (Can^2 384 s.v.), **čuplitǫ́arcă, čuplitǫ́ari** (ALDM II, h. 1185/3, 4).

Et.: din ***čuplitór* + *-că*.**

čuplitúră, *pl*. **čuplitúr** *s.f.* Dms. Loc unde se pun grăunţe pentru a fi ciugulite de păsări.

Et.: din ***čuplés* + *-itúră*.**

čupúc vezi **căpúg**.

čupúg vezi **căpúg**.

čupul̦ǽndră, *pl*. **čupul̦ǽndri** *s.f.* Pap^1 41; Pap^2 68; Can^2 384; Cap 95; Dms. Organ genital al băieţilor; puţă.

Var.: **căpul̦ǽnd̦ă** (Cap 95), **čupul̦ǽnd̦ă** (Can^2 384; Cap 95 s.v.), **čupul̦ǽati** (Dms s.v.), **čupulénd̦ă** (Pap^1 41), **čupul̦énd̦ă** (Pap^2 68).

Et.: din ***čupél'* + *-ǽndră*.**

čupul̦ǽnd̦ă vezi **čupul̦ǽndră**.

čupul̦ǽati vezi **čupul̦ǽndră**.

čupulénd̦ă vezi **čupul̦ǽndră**.

čupul̦énd̦ă vezi **čupul̦ǽndră**.

čupurnígă, *pl*. **čupurníz** *s.f.* Wild h. 87/3. Ciupercă.

Et.: cf. ***činčupércă*** şi ar. ***čupérnică*.**

čur, *pl*. **cúrur** *s.n*. Pap^1 41; Pap^2 68; Can^2 384; Cap 102; Cerna A/1427; Dms. Ciur. *La ţirnú ǵíptu cu čúru*. (A cernut grâul cu ciurul.) Cap 102 s.v.; *Lă tricúm prin čur năútu*. (Cernurăm năutul prin ciur.) Dms s.v.; *Li púni tǫáti cumátili an un čur şi-u ţǫn [túrta] să-u mănáncă l̦iúnca*. (Pune toate bucăţile într-un ciur şi o ţin [turta] ca s-o mănânce lăuza.) Pap M^2 119/1; *Săi̯bi̯íca i̯ási cu un čur şi cu únă u̯ǫ́lă plínă cu ápu*. (Gospodina iese cu un ciur şi cu o oală plină cu apă.) Can T^1 269/29; *Mul'árę ţi au̯ dúţi túrta mę́rd̦i ántru rudíta, cu čúru la ócl'i lui̯, ca íţi si vę́dă, si vę́dă prin čur*. (Femeia care duce turta merge înaintea lăuzei, cu ciurul la ochii ei, ca, orice o să vadă, să vadă prin ciur.) Can T^2 116/29–30; *Aş la lo bába čúru şi si dúsi la čắşmă*. (Îşi luă baba ciurul şi se duse la fântână.) MP 102/7; *Ắń lăi̯á ápu cu čúru, áţi că dăbi̯ám, nápcunda mi culcám*. (Îmi lua [= aducea] apă cu ciurul, beam de mă săturam, apoi mă culcam.) MP 102/5; *Ţéla din sindúḱ, dunát gl'em, čur la dăró*. (Pe cel din cufăr, adunat ghem [= ghemuit] ciur îl făcu [= îl găuri].) DP 57/14.

Et.: lat. ***cibrum*.**

čuráp vezi **čărápă.**

čurăbăǧíe vezi **curbaǧíi̯ă.**

čurbaǧíi̯ vezi **curbaǧíi̯ă.**

čurbaǧíi̯a vezi **curbaǧíi̯ă.**

čurbaǧíi̯ă, *pl*. **čurbaǧíi̯** *adj*. şi *s.m.* Pap^2 67; Can^2 383; Cap 99 s.v. *čórbă*; ALR II s.n., 6, h. 1608/012, h. 1612/012, h. 1614/012, h. 1617/012; Wild h. 395/1–6; Dms. Bogat; bogătaş, bogătan. *Ţéla páşă ra mult čurbaǧíi̯a*. (Acel paşă era foarte bogat.) Cap^2 42/3; *Ra, únă u̯ără, un pópă mult čurbaǧíi̯*. (Era, odată, un popă foarte bogat.) Cap^2 34/6; *I̯o sam vinítă strói̯nic [...] dúpu un u̯om mult čorbaǧǫ́i̯*. (Eu am venit peţitoare [= în peţit] după un om foarte bogat.) Cap^2 132/6; *Júnsiră di čurbaǧíi̯ mai̯ čurbaǧíi̯*. (Ajunseră [=deveniră] din bogaţi şi mai bogaţi.) Cap^2 34/4; *Ca rau̯ mult čorbaǧí, bărbátu, mul'árę̯a şi fičóru vrę̯au̯ si s-dúcă tu aǧ il'ǫ́ki*. (Pentru că [= dacă] erau foarte bogaţi, bărbatul, nevasta şi feciorul voiau să se ducă în hagialâc.) Cap^2 69/35; *Fičúru ţísta ra čurbuǧǫ́i̯a şi ai̯ dăró la fi̯ắtă du̯ắu̯ă cu̯ắlbi*. (Băiatul ăsta era bogat şi îi făcu fetei două brăţări.) MP 34/18; *I̯uván nu-i̯ cóta čurbuǧǫ́i̯a*. (*I̯uván* nu e atât de bogat.) ALR II s.n., 6, h. 1612/012; *Ómu ţéla mai̯ čurbuǧǫ́i̯a an cătún la noi̯*. (Omul cel mai bogat în sat la

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

noi.) ALR II s.n., 6, h. 1614/012; *Ţél'a maį̯ mulʼţ o̯ámiń din cătún sa văcătlí, čorbăğóį̯*. (Cei mai mulți oameni din sat sunt cu stare, bogați.) ALR II s.n., 6, h. 1617/012; *Eį̯ raų̯ u̯ámiń čurbuğóį̯ bun.* (Ei erau oameni bogați bine.) Cerna T; *Din sirumáş júnsiră čurbăğíį̯*. (Din săraci au devenit bogați.) Dms s.v.; *Cári čorbağí la fę̯si ţísta bun cu noį̯?* (Care bogătaș [îl] făcu binele ăsta pentru noi?) W 68/12; *Si uzó că un čorbağíį̯a vę un izmiḱár.* (Se auzi că un bogătaș avea un servitor.) Cap[2] 27/26; *Ca si sculǫ́ čurbağíį̯a, vizú [...] un biḷ́úc di u̯ámiń jungḷ́áţ.* (Când se sculă bogătașul, văzu [...] o grămadă de oameni omorâți.) Cap[2] 33/37; *Să furǫ́m pári di la filę́n čurbağíį̯a.* (Să furăm bani de la cutare bogătaș.) Cap[2] 33/25; *Nărănčǫ́ră nărăčníţili că ţísta fičų̯ór, ţi si fę̯ási ăn ţę̯ástă sę̯ără, s-lă mănáncă lu ţísta čurbăğ ǫ́į̯a málu*. (Ursitoarele ursiră că acest copil, care se născu în această seară, o s-o mănânce averea acestui bogătaș.) AtaM 395/7; *Cóla flo un u̯om, mári čurbăğíį̯ă, cári vę̯a un pămpúr di pri mári.* (Acolo întâlni un om, mare bogătaș, care avea un vapor foarte mare.) DP 189/32; *Cáĺi la čurbuğóį̯ sa graş.* (Caii oamenilor bogați sunt grași.) ALR II s.n., 6, h. 1608/012.

♦ *Păn si-ĺ vínă ḱéfu la čorbağía, aĺ i̯ási súflitu la surumáu.* (Până să-i vină poftă celui bogat, sărmanului îi iese sufletul.) Can T[2] 112/19; *Čurbăğíį̯ă fără čórbă*. (L i t. Om bogat fără ciorbă. = Boier fără parale.) Cap[2] 172/15.

Var.: **čorbağí**, **čorbağía**, **čorbağíį̯a**, **čorbağíį̯ă** (Cap 99 s.v. *čórbă*).

čorbağóį̯, **čorbağóį̯ă** (Cap 99 s.v. *čórbă*), **čorbăğóį̯ă** (Dms s.v.),

čorbăğóį̯, **čurăbăğíe** (Wild h. 395/5), **čurbağíį̯**, **čurbağíį̯a**, **čurbağóį̯ă** (Can[2] 383), **čurbăğíe** (Wild h. 395/3, 6, 7), **čurbăğóį̯a**, **čurbuğíe** (Wild h. 395/2), **čurbuğóį̯a**, **čurubăğíe** (Wild h. 395/4), **čurubăğóį̯** (Wild h. 395/1), **čurubuğóį̯** (Wild h. 395/1).

Et.: tc. ***çorbacı*** (mac., bg. ***čorbağija***).

čurbağilóc vezi **čurbăğilǫ́c**.

čurbağóį̯ă vezi **čurbağíį̯ă**.

čurbăğíe vezi **čurbağíį̯ă**.

čurbăğilǫ̯ác vezi **čurbăğilǫ́c.**

čurbăğilǫ́c, *pl*. **čurbăğilǫ́ţi** *s.n.* Cap 99 s.v. *čórbă*; Dms. Bogăție. *Nu-ţ la vų̯ăį̯ ni biį̯úcu, ni čurbuğălócu, ni ţivá gų̯ắdę̯a.* (Nu-ți vreau nici turma, nici bogăția, nici nimic.) MP 58/19.

Var.: **čurbağilǫ́c** (Cap 99 s.v. *čórbă*), **čurbăğilǫ̯ác** (Dms),

čurbuğălóc.

Et.: tc. ***çorbacılık***.

čurbăğóį̯a vezi **čurbağíį̯ă**.

čurbuğălóc vezi **čurbăğilǫ́c**.

čurbuğắs, **čurbuğáscă**, *pl*. **čurbuğắşt** *adj*. Bogat. *Ţísta fičų̯ắr ra mult čurbuğắsc fičų̯ắr.* (Băiatul ăsta era un băiat foarte bogat.) MP 54/1.

Var.: **čurbugắsc**.

Et.: din ***čurbağíį̯ă + -és(c).***

čurbuğắsc vezi **čurbuğắs**.

čurbuğíe vezi **čurbağíį̯ă**.

čurbuğóį̯a vezi **čurbağíį̯ă**.

čurčulę́an vezi **čučulę́an**.

čurčulę́į̯ vezi **čučulę́an**.

čurčuvél' vezi **čărčăvél'**.

curílă vezi **čălíră**.

cúrlă vezi **čălíră**.

curǫ́ap vezi **čărápă.**

curǫ́p vezi **čărápă**.

curubăğíe vezi **čurbağíį̯ă.**

curubăğóį̯ vezi **čurbağíį̯ă**.

curubuğóį̯ vezi **čurbağíį̯ă**.

cúruc, *pl*. **cúrucur** *s.n*. Dms. Lucru fără valoare; ciuruc.

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

Et.: tc. ***çürük*** (mac., bg. ***čuruk***).

čuş *adv*. Pap[1] 41; Pap[2] 68; Can[2] 384; Cap 102; ALR II, 1, h. 55/012; Cerna A/Supl. În cârcă, în spinare; în spate. *La laị čuş*. (Îl luai în cârcă.) Pap[1] 41 s.v.; Pap[2] 68 s.v.; *Túcu-ţ mi rog, lúpuli, s-mi lẹị unẹ́c čuş*. (Numai rogu-te, lupule, să mă iei puţin în cârcă.) Can T[1] 281/19; *S-mi zălẹ́áị unẹ́ác ăn čuş, s-mi pórţă*. (Să mă iei puţin în spinare, să mă duci.) Cap[2] 118/21; *„Frati", zíţi, „nu maị pot". Ăl lẹ ăn čuş, tricú cóla, tricú gáura*. („Frate", zice, „nu mai pot". Îl ia în spinare, trecu acolo, trecu de gaură.) Cerna T; *La duc [mícu] an čúşcă*. (Îl duc [pe cel mic] în spate.) ALR II, 1, h. 55/012; *Lă laị čúčca*. (Îl luai în spinare.) Cerna A/Supl.; *Şi ḱuţiắc măncáş, şi an čúşcă mi purtáş*. (Şi bătaie mâncaşi, şi-n cârcă mă duseşi.) MP 84/19; *Ăl laị ăn bráţă şi-l purtáị ăn čúşcă*. (Îl luai în braţe şi-l dusei în spinare.) Cerna T.

♦ *Ăn Maị́dá si porţ čuş*. (L i t. O să mâni măgarul în *Maị́dá*. = O să fii slugă la alţii.) Cap[2] 219/35.

Var.: **čúčca**, **čúşcă**.

Et.: bg. ***čuš.***

čuş-čuş *interj*. Dms. Ciuş-ciuş; strigăt cu care se îndeamnă măgarii.

Et.: onomatopee.

čúşcă vezi **čuş.**

čuşt-čuşt *interj*. Cap 102; Dms. Ni-ni, strigăt cu care se alungă calul.

Et.: onomatopee.

čut vezi **şut.**

čútă, *pl*. **čúti** *s.f*. Dms. Cerboaică.

Et.: ***čut*** (s.v. ***şut***).

čútcă *s.f*. Pap[1] 40; Pap[2] 67; Can[2] 384; Cap 102; Dms. **1.** (În limbajul copiilor) Mână. **2.** Numele unui joc de copii; poarca. *Nuị́bọ́ cóţva fičór cári păşţẹ́ụ porţ şi cári jucáụ čútca*. (Întâlni câţiva copii care păşteau porci şi jucau poarca.) Can T[2] 103/10.

Var.: **čótcă**, **şútcă** (Dms s.v.).

Et.: din ***čut*** (s.v. ***şut***) + ***-că.***

čutnés vezi **şutnés**.

Čútura *n.pr*. Pap M[2] 174/17; Cap 102 s.v. *čútură*; Dms s.v. *čútură*. Nume de loc în *Nọ́nti*.

Et.: ***čútură.***

čútură, *pl*. **čútur** *s.f*. Pap[2] 68; Can[2] 384; Cap 102; Dms. Măsură de capacitate pentru cereale; baniţă. *Ịo s-mi culc ăn čútura di gărnişór*. (Eu o să mă culc în baniţa de porumb.) Cap[2] 64/7; *S-mi duc să-ụ ţer čútura să li mirím miğíţil'*. (O să mă duc să cer baniţa ca să măsurăm banii de argint.) Cap[2] 146/41; *Áflă, bábu, únă čútură s-li mirím [lírili]*. (Găseşte, babo, o baniţă să măsurăm [lirele = galbenii].) Pap M[2] 138/28; *Únă furlínă si vẹa lipít ăn cúru di čútură şi, cọn l'-u dúsi čútura, ţẹa mọ́aşa aụ antribọ́ bába*. (Un ban de aur se lipise pe fundul baniţei şi, când îi duse baniţa, bătrâna o întrebă pe babă.) DP 133/26–27.

♦ *Ắń la dărọ́á cápu čútură*. (Mi-a făcut capul baniţă; m-a ameţit de cap.) Dms s.v.

Et.: lat. * ***cytola*** (mac., bg. ***čutura***).

čuụ́lár vezi **čoụ́lár**.

čuvíị́ă vezi **čăvíị́ă.**

čuzbín vezi **čăzbín**.

D–DR

da *adv*. AtaM 255/9. Afirmaţie; da.

Et.: mac., bg. ***da.***

dábiter *adv*. Dms. Mai rău. *Di dábiter s-ti vẹágl'ă Dómnu*. (Să te ferească Dumnezeu de mai rău.) Dms s.v.; *Dábiter s-ti ved*. (Să te văd şi mai rău.) Dms s.v.

Et.: din ***da*** + ***bitér.***

dácă vezi **dẹ́áca**.

dafínav vezi **dafínăv**.

dafínăv, **dafínăvă**, *pl*. **dafínăv**, **dafínăvi** *adj*. Care se referă la dafin. *Ári an mị́ắjlucu di mári Ğurá-lámńă şi únă dafínavă dárvă*. (În mijlocul mării se află balaurul *Ğurá* şi un ciot de dafin.) MP 42/28.

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

Var.: **dafínav**.

Et.: mac., bg. ***dafinov.***

dafs vezi **davg.**

dái̯ă *s.m*. Pap^{2} 73; Can^{2} 384; Cap 102; Dms. Unchi. *Ţísta ń-ăi̯ dái̯ă*. (Ăsta îmi e unchi.) Cap 102 s.v.; *Ţi dără dái̯a?* (Ce face unchiul?) Dms s.v.

♦ *„Cári ţ-u băbái̯că, móscu?"; „Átu ń-ăi̯ dái̯ă"*. (L i t. „Cine îţi e tată, catârule?"; „Armăsarul îmi e unchi". = Se spune despre cel care se ruşinează de familia sa.) Pap M^{2} 62/35.

Et.: bg. ***daja.***

Dai̯čo̯ánă *n.pr*. Pap M^{2} 175/8; Cap 103. Nume de fântână în *Óşiń*.

dái̯ma *adv*. Cap 103; Dms. Mereu, întotdeauna. *Dái̯ma au̯ trimitę́ [fę́ta] pri i̯úndi să nu si to̯árnă.* (Întotdeauna o trimitea [pe fată] pe unde [= acolo de unde] să nu se [mai] întoarcă.) Cap^{2} 38/11; *Si-ń la duţ dái̯ma u̯óu la míni.* (Oul să-l aduci întotdeauna la mine.) MP 146/13; *Ań am un cal roş şi dái̯ma l'a cluţuc̨áşti ál'bi l' cal' ţi sa dijúr di el.* (Am un cal roşu şi mereu îi loveşte cu copita pe caii albi care se află în jurul lui. [Ghicitoare: Limba].) Pap M 9/17; *Cása lu sirbič̨u̯ắsăi̯ă mul'ări ai̯ dái̯ma pac.* (Casa femeii muncitoare e întotdeauna ordonată.) Kats 66/17; *Cón-con ań ţi fáţi, dái̯ma s-mi̯erc*. (Ori de câte ori îmi vine [poftă], întotdeauna o să plec.) Kats 77/7.

Et.: tc. ***daima*** (mac., bg. ***dajma***).

dai̯ré vezi **dăi̯ré**.

dalác vezi **dălác**.

dáli vezi **dắli** [1,2].

dam, *pl*. **dámur** *s.n*. Dms. Grajd. *To̯áti vítili sa ăn dam*. (Toate vitele sunt în grajd.) Dms s.v.

Et.: tc. ***dam*** (bg. ***dam***).

dámba-dúmba *interj*. Pap^{2} 73. Cuvinte care imită sunetul tobelor. *La bătúră, că ţe şa să zică şi nápcum al' zísiră să zică „dámba-dúmba" şi să strígă, că şa si fáţi la núntă, i̯úndi-i̯ bucurí l'ă.* (Îl bătură, că de ce să zică aşa şi apoi îi ziseră să zică *„dámba-dúmba"*, că aşa se face la nuntă, unde e petrecere.) Pap M^{2} 157/27.

Et.: onomatopee.

damcalíf, **damcalífă**, **damcalíf**, **damcalífi** *adj*. Wild h. 149/3. Pistruiat.

Et.: din ***dámcă* + *-líf.***

dámcă, *pl.* **do̯mţ** şi **dámķi** *s.f.* Pap^{2} 73; Can^{2} 384; Cap 103; Wild h. 149/3, 7, h. 438/7; ALDM I, h. 94/1, 4–7; Dms. **1**. Semn punctiform care se face pe fruntea oilor sau a vitelor. **2**. Pată (pe piele); pistrui. *Trúpu ăi̯ pusipít cu do̯mţ minúti.* (Trupul [îi] e presărat cu pete micuţe.) Cap 103 s.v.

♦ *Ăl' púsi dámcă.* (L i t. I-a pus semn. = I-a agăţat tinicheaua de coadă.) Cap^{2} 175/13.

Et.: mac., bg. ***damka*** (tc. ***damga***).

Dami̯án *n.pr*. Cap 103. Nume de persoană, Damian. *Că-ń la ţer Dami̯án năridítu; Dami̯án năridítu cu múlti ắvl'ur.* (Că-l vreau pe Damian cel înstărit; Damian cel înstărit [şi] cu multe case.) Cap^{2} 19/21.

damlá vezi **dămlá**.

danác vezi **dănác**.

danáčcă vezi **dănáčcă**.

dancá vezi **dăncá**.

dándal vezi **dándăl**.

dándăl *s.m.* Cap 103; Cerna A/460; Dms. Putere de a cugeta, minte, gândire. F i g. Tulburare mentală.

Ăń la le̯a dándălu. L i t. Îmi ia mintea. [= A-şi pierde cunoştinţa.] *Ăl' ţi le̯ dándalu şi căzú.* (Îşi pierdu cunoştinţa şi căzu.) Cerna A/460; *Ăń la lără dándălu*. (Mi-am pierdut cunoştinţa.) Cap^{2} 175/14. **Că lat di dándăl.** L i t. Ca luat de tulburare mentală. [= Tulburat, zăpăcit]. *Că lat di dándăl s-dúsi la čéşmă.* (Zăpăcit se duse la fântână.) DP 66/26.

Var.: **dándal**.

Et.: bg. ***dandal.***

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

dang *interj*. Dms. Cuvânt care imită zgomotul produs de o lovitură; bang.

Et.: onomatopee.

dánuc, *pl.* **dánuţi** *s.n.* ALDM II, h. 911/1-7. Impozit.

Et.: mac., bg. dial. ***danok.***

dap, **dăpári**, **dăpáį̆**, **dăpát** *vb*. I. *Tranz*. Pap[1] 41; Pap[2] 73; Can[2] 384; Cap 104; ALR II s.n., 2, h. 1854/012, h. 2035/012; Cerna A/867; ALDM II, h. 763/2, 4, 7; Dms. A adăpa. *Dúpu ţi l'a dápă [cáli'l'], į̆es năfără cúscri'l'.* (După ce îi adapă [caii], cuscrii ies afară.) Can T[2] 120/5; *Nę́ársi lă cal, aų scărkínă şu aų dăpắ cu in.* (Merse la cal, îl ţesălă şi îl adăpă cu vin.) Cap[2] 112/45; *Dú-ti şi la dápă cálu!* (Du-te şi adapă calul!) Cap[2] 85/10; *El si vínă si la dápă cálu*. (El o să vină să adape calul.) Cap[2] 85/8; *Ca luví mult, si dúsi s-la dápă cálu la izvórca ţę̆a.* (După ce vână mult, se duse să adape calul la acel izvor.) Pap M[1] 14/35; *Į̆el' ţer ca s-la l'a dápă cáli'l' cu vin.* (Ei cer să li-i adape caii cu vin.) Can T[2] 120/5.

Var.: **dăp** (ALDM II, h. 763/7).

Et.: lat. ***adaquare.***

dar[1], *pl*. **dárur** *s.n*. Pap[1] 41; Pap[2] 73; Can[2] 385; Cap 104; Dms. **1**. Dar, cadou. *Drep fuzíręę, féta l'a dăruį̆ášti şi į̆a, di cútru į̆a tǫáti ńámurli, cu cắti un dar.* (Înainte de plecare, fata le dăruieşte şi ea, pe toate neamurile din partea ei, cu câte un cadou.) Cerna T; *Pudvésḱili li ţas maį̆ mult fę́tili tucmíti şi li daų dárur*. (Betele le ţes mai mult fetele logodite şi le dau cadouri.) Can T[1] 264/27; *Ắ'l' ded ăn dar un birbę́áţi.* (I-am dat în dar un berbec.) Dms s.v. *Ắcu poţ, ăį̆ bun să faţ dárur*. (Dacă poţi, e bine să faci daruri.) Dms s.v. **2**. Însuşire, talent. *Maį̆sturlǫ́acu ăį̆ un dar lă ų̆om.* (Priceperea e o însuşire a omului.) Dms s.v.; *Ţéla om ăį̆ cu dar.* (Acel om are talent.) Dms s.v.

Et.: mac., bg. ***dar.***

dar[2], **dărári**, **dăráį̆**, **dărát** *vb*. I. *Tranz., intranz.* şi *refl*. Pap[1] 41; Pap[2] 73; Can[2] 384–385; Cap 104; ALR II s.n., 6, h. 1746/012; Cerna A/2318; Wild h. 252/1, 3–7; ALDM I, h. 517/1–7; Dms. **1**. A face. *Ţi dar, déduli?; Ţi să dar? ambitărnés.* (Ce faci, moşule?; Ce să fac? îmbătrânesc.) Pap[1] 31 s.v. *ambitărnés*; *Lisíţu, tu să-ń li mănánţ tǫáti párli şi nápcum nu ştių ţi si dar.* (Vulpeo, tu o să-mi mănânci toţi banii şi pe urmă nu ştiu ce o să fac.) Cap[2] 147/7; *E, mo, dę́áduli, cum să dăróm? Vem cávgă cu túrcu*. (Ei, acum, moşule, cum o să facem? Avem război cu turcii.) DP 28/26; *A, izmiḱáruli meų, ţi-ń dăráş di-ń nicáş mul'árę?* (Ah, slujitorul meu, ce-mi făcuşi de mi-ai înecat nevasta?) Cap[2] 35/18; *Nu putúį̆ si dorm di săclét, că mult foc vę́aţ dărát*. (N-am putut să dorm de surescitare, pentru că ţi făcut prea mult foc.) DP 27/34; *Dărǫ́nda*. (Făcând) Pap[1] 41 s.v. F i g. A se aranja, a se potrivi. *Că-ş si zănviţǫ́, mámu, e zúų̆ă aş vinę́á, pắnă cǫn, mámu móri, lúcru nă si dărǫ́.* (Şi dacă s-a obişnuit, mamă, venea în fiecare zi, până când, mamă dragă, treaba ni s-a aranjat [= a ieşit cum trebuie].) Cap[2] 17/12. **2**. A face; a construi, a confecţiona. *Túnţę́a fičóri'l' dáră tópḱi di nę́o*. (Atunci copiii fac bulgări de zăpadă.) W 78/21; *Į̆árna, lunǫ̆inéţi'l' dáră strémur di bǫ́fčur.* (Iarna cei din *Lúnǫ̆iń* fac pari pentru grădini.) Can T[1] 262/29; *Si-'l' dar un cujóc la mul'ári.* (O să-i fac nevestei un cojoc.) Pap M[2] 141/4; *Cătunǫ́ńii' aų dărát pátru mórur*. (Sătenii au făcut patru mori.) Can T[1] 262/17; *Picăsí că ţísta lúcru lă ári dărát fičóru.* (Înţelese că băiatul făcuse acest lucru.) DP 48/10; *Į̆el dărǫ́ un an păn di luį̆ cunác.* (El făcu un han alături de palatul său.) Cap[2] 27/17; *Cǫn viní ţéla pášа, ţi la vę dărát cunácu, dúsi doį̆ cal'.* (Când veni paşa, care făcuse palatul,

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

aduse doi cai.) Cap[2] 42/17; *Tát-su [...] aị vi̯ẹa dărát un sindúḱ şi aụ ancl'ucá [fi̯ắta] an sindúḱ nụắpte̯a*. (Tată-său [...] îi făcuse un cufăr şi noaptea o încuia [pe fată] în cufăr.) MP 70/31; *Vẹm dărát un cutár păn di váli*. (Făcusem un staul lângă râu.) Cap[2] 55/6; *Mo, dáră un cunác că să şidéţ*. (Acum, fă un palat ca să stați [= să locuiți].) Cap[2] 37/41; *Al' vicní la fráti-su: „fráti, dọụ gróbur dáră"!* (Îi strigă fratelui: „frate, fă două morminte!") Cap[2] 30/21–22; *Dărắți-ń únă bárcă!* (Faceți-mi o barcă!) Cap[2] 126/3; *Maị márli fráti cắță să dáră gróbu*. (Fratele mai mare începe să facă mormântul.) Cap[2] 30/17; *Pórtu lunḍinésc aị [...] darát di pọ́nḍă di cásă*. (Portul din *Lúnḍin* [...] e făcut din pânză de casă.) Can T[1] 262/33; *Tọ́ti cásili sa daráti cu zídur di rọp*. (Toate casele sunt făcute cu ziduri din pietre.) Can T[1] 262/5. **3**. A face; a găti, a prepara (mâncare); a pregăti. *Muráru, cum dará cáşă, ca să mănáncă, vizú că mọára nu máţină*. (Morarul, în timp ce gătea ciulama, ca să mănânce, văzu că moara nu macină.) Pap M[1] 24/23; *Dărắị búnă ţínă*. (Am gătit o cină bună.) W 64/20; *La cắţáră di la jungl'áră şi dăráră ţínă búnă din cárnẹa luị*. (Îl prinseră, îl tăiară și făcură o cină bună din carnea lui.) Pap M[1] 16/21; *Muráru áră aş vút-aụ dărát unḍẹác cáị́gănă*. (Morarul însă își făcuse nişte jumări de ouă.) Cap[2] 117/43; *Ị́oụ ţer să dar ručóc*. (Eu vreau să gătesc prânzul.) W 72/14. *„Aị să dărọ́m băcădárnic, că mo dọ́rmi Lúdi". Şi aụ púsiră căldárẹ pri foc şi láră s-la dáră băcădárnicu*. („Hai să facem mămăligă, că acum *Lúdi* doarme". Și puseră căldarea pe foc și începură să facă mămăliga.) Cap[2] 31/43–44; *Ắți Dómnu flọ únă mul'ári ţe nu ştiá să dáră bun răzbóị́u*. (Și Domnul întâlni o femeie care nu știa să facă [= să pregătească] bine războiul de țesut.) Pap M[2] 155/17; *Si dăróm únă bucurí́ţă ástăz!* (Astăzi o să facem [= o să pregătim] o petrecere.) MP 18/24; *Ţe na viní cárni azọ́r la pičór! Să nă dărọ́m dínţil'!* (Ce ne veni carne de-a gata la picioare! Să ne pregătim dinții!) Pap M[2] 161/22; *Ị́el ca si sculọ́, únăşị́ună la dărọ́ cálu şi, ca ncalicọ́ pri el, fuzí budăị́ndara*. (El, dacă se sculă, de îndată pregăti calul și, când încălecă pe el, plecă galopând.) Cap[2] 128/28. F i g. A aranja pe cineva; a-i face felul. *La dărọ́ şárpili lisí́ţa*. (Vulpea l-a aranjat pe șarpe [= i-a făcut-o].) Cap[2] 40/19; *Fẹ́ata ăl ămpirátu aụ dăró cu crástă şi nu si pọắti licuíri*. (Pe fata împăratului a aranjat-o cu [= a umplut-o de] râie și nu se poate lecui.) DP 173/32. **4**. A împodobi; a (se) găti, a se îmbrăca. *Ị́o s-la dar ninélu cu paị́sprắţ di rap*. (O să împobobesc inelul cu paisprezece pietre prețioase.) Cap[2] 16/7; *Aụ dáră mirẹ́asa cu părgọ́fcă, al' uụ púńi ăn cap; că-ụ dudáră părgọ́fca, ị́es năfáră cu mirẹ́asa*. (Împodobesc mireasa cu voal roșu, i-l pun pe cap; după ce termină de împodobit cu voalul roșu, ies afară cu mireasa.) Cerna T; *Şi ţéla fičóru si dărọ́ ăn únă rúbă mult búnă*. (Și băiatul se găti cu o haină foarte frumoasă.) Cap[2] 26/10; *Să si dáră tọ́ti fẹ́tili ăn únă rúbă; ácu poţ să-ụ cunóş cári ăị mẹ íl'ă, să-ụ lẹ́ị*. (Să se îmbrace toate fete în aceeași haină [= la fel]; dacă poți s-o recunoşti care e fiica mea, să o iei.) Cap[2] 28/20. **5**. A se face; a se transforma; a preface. *Túcu dărắţ-vă áră şa cum raţ*. (Doar făceți-vă din nou așa cum arați.) Cap[2] 40/13; *Prínsiră fẹ́ta ţe nu ra fẹ́tă, că ra fičór dărát fẹ́tă*. (O prinseră pe fata care nu era fată, pentru că era băiat transformat în fată.) Pap M[2] 156/19; *Pidúc'lu aụ biị́ú sắnḍili şu si dărắ cắt un bívul*. (Păduchele bău sângele și se făcu cât un bivol.) Cap[2] 110/41; *Túcu să-ń li fácă Dómnu ţẹ́ásti čófţili ụọị́, di să dar úná băčọ́l'ă ụa, ăn drum*. (Dacă mi le-ar

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

face [= mi le-ar preface] Domnul ciorile astea [în] oi, ca să fac aici, în drum, o stână.) Cap^2 97/29.

Spárḑi-dáră. (L i t. Strică-face. = Se spune despre cineva care mai mult strică decât repară.) Cap^2 175/20. **Dar láfu.** A stabili (ceva). Dms s.v. **Dar păzári**. A face o înțelegere, o învoială. *Să dărǫ́m păzári să nu na pișmăndisím vrin di noi̯.* (Să facem o înțelegere ca să nu ne căim [de ce am făcut] niciunul dintre noi.) Cap^2 31/12; *Noi̯ […] vę́m dărát păzárę […] ca să nu ne nvirinǫ́m*. (Noi […] făcusem învoiala [...] ca să nu ne supărăm.) Cap^2 31/20. **Dar únă cárti**. A scrie o scrisoare. *Dărǫ́ únă cárti la săi̯bíi̯ca.* (Îi scrise gospodinei o scrisoare.) Cap^2 95/40; *Stoi̯ să vidém, i̯o pot túcu să-ț dar únă cárti și să ti duț la fráti-ńu.* (Stai să vedem, eu pot doar să-ți scriu o scrisoare și să te duci la frate-meu.) Cap^2 136/15. **Dar cápu.** A se îmbăta. *Aș la dărǫ́ cápu.* (S-a îmbătat.) Cap^2 175/19. **Dar pri únă vínă.** A-i suge sângele, a-i lua puterile. *La dărǫ́ pri únă vínă*. (L i t. L-a făcut printr-o venă. = I-a luat puterile.) Cap^2 26/31; *Drácu aĺ' la súpsi tot sǫ́nzili, la dărǫ́ pri únă vínă.* (Dracul i-a supt tot sângele, i-a luat puterile.) Cap^2 26/31. **Dar fărínă** [cu cineva]. A isprăvi un lucru. *Nu dar fărínă cu i̯el*. (L i t. Cu el nu faci făină. = Nu faci nici o ispravă cu el.) Cap^2 178/36. **Dar drujdéḑ'ă** [pe cineva]. A snopi în bătaie. *La dăráră drujdéḑ'ă*. (L i t. L-au făcut chisăliță. = L-au snopit în bătaie.) Pap M^2 69/15. **Dar ḱófti** [pe cineva]. A bate rău. *Ḱ'ófti la dărǫ́.* (L i t. L-a făcut chiftele. = L-a bătut rău.) Cap^2 171/45. **Dar sac di páḑ'ă** [pe cineva]. A snopi în bătaie. *La dăráră sac di páḑ'ă.* (L i t. L-au făcut sac cu paie. = L-au snopit în bătaie.) Pap M^2 82/19. **Dar di ḱutéc**. A snopi în bătaie. Dms s.v. **Si dáră nǫ́aptę̆a**. A se face noapte. *Si dărắ nǫ́aptę̆a și Ğáğa si sculắ si aų lę̆a cáų̯lu*. (Se făcu noapte și *Ğáğa* se sculă să ia calul.) Cap^2 112/41.

Et.: lat. ***dolare.***

daravéră, *pl*. **daravér** *s.f.* Dms. Litigiu; daraveră. *S-nu sáră vrínă daravéră.* (Să nu se iște vreo daraveră.) Dms s.v.

Et.: mac., bg. ***dalavera*** (tc. ***dalavere***).

dáră *s.f.* Cap 105; Dms. Greutatea ambalajului; dară, tară.

Et.: mac., bg. ***dara*** (tc. ***dara***).

dárbină *s.f.* AtaM 285/32. Dar, talent, har.

Et.: mac. ***darbina.***

dári *s.f.* Pap M^2 170/1; Can^2 385 s.v. *dári*. Ivire; răsărit. *Únă diminęáță, pri la dárę sǫ́rli, túcu víni la noi̯ Hrísta lu Muráru.* (Într-o dimineață, pe la răsăritul soarelui, numai ce vine la noi *Hrísta lu Muráru*.) Can T^1 270/28; *Pri la dárę stę́ų̯a, toț fičóriĺ' si dúnă cup și, toț din glas, pruțǫ́pă di treį̆ or: cólida, bábo!* (Pe la răsăritul luceafărului, toți copiii se adună grămadă și, toți într-un glas, încep să strige: colinda, babo!) Can T^1 268/12; *Di cútru dári sǫ́rilui̯ ai̯ G'ivǵilíi̯a.* (Spre răsăritul soarelui e Ghevghelia.) Can T^2 112/32.

Et.: vezi ***daų̯***

dári-lári *s.f. invar*. Dms. L i t. Dat-luat = Afacere.

Et.: ***dári*** (s.v. *daų̯)* + ***lári*** (s.v. *lę̆au*).

darmădáń *adv*. Dms. Harcea-parcea, talmeș-balmeș. *Lă fę̆ásină darmădáń*. (L-au făcut harcea-parcea.) Dms s.v.

Et.: mac., bg. ***darmadan*** (tc. ***Darmadağın***).

darués vezi **dărui̯és**.

dárvă, *pl*. **dárvi** *s.f.* Ciot de lemn. *Ári an mi̯ắjlucu di mári Ğurá-lámńă și únă dafínavă dárvă*. (În mijlocul mării se află balaurul *Ğurá* și un ciot de dafin.) MP 42/28.

Et.: mac. ***drvo,*** bg. ***dărvo***.

dáscal vezi **dáscăl**.

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

dáscăl, *pl*. **dáscălʼ** *s.m.* Pap[2] 73; Can[2] 385; Cap 105; Cerna A/1661; Wild h. 494/1–5; Dms. Învățător, dascăl. *Că-ń pruțirúi, mámu, dáscălu Nicóla, áma vidẹ́ám, mámu, móri, că i̯el nu mi vrẹ́a.* (Îl cerui [de bărbat], mamă, pe învățătorul Nicola, dar vedeam, măi mamă, că el nu mă vrea.) Cap[2] 17/1; *La punẹ́ cătúnu dáscal.* (Satul [= sătenii] îl punea dascăl.) Can T[1] 266/15; *Vem fičór cári căntáră și iș́óră dáscălʼ.* (Avem băieți care au învățat și au ieșit [= s-au făcut] învățători.) AtaM 390/13; *Ț́éʼla dáscalʼ ʼla nviț́áu̯ fičóriʼ di biséricã.* (Dascălii îi învățau pe copii despre biserică.) Can T[1] 266/27.

Var.: **dáscal**.

Et.: mac., bg. ***daskal***, gr. ***δάσκαλος***

dascălíță vezi **dăscălíță**.

dasḱíură *s.f.* Wild h. 101/6. Nevăstuică.

Et. nec.

daș[1], *pl*. **daș** *s.m*. Pap[2] 73; Can[2] 385; Cap 105; Cerna A/2282 bis; Dms. Miel sau berbecuț crescut pe lângă casă. *Táti, ț́ẹ́r un daș*. (Tată, vreau un berbecuț.) W 71/23; Can T[1] 284/17; DP 48/17; *Mǫ́i̯ni si spárți duńáu̯a, ți ver cu dáșu? ai̯ s-lă jungʼǫ́m și s-lă măncǫ́m.* (Mâine e sfârșitul lumii, ce vrei cu mielul? Hai să-l tăiem și să-l mâncăm.) AtaM 369/5; *Cǫan s-lă vez cu dáșu dúpu el, ț́éla-i̯ lui̯ fičór*. (Când o să-l vezi cu mielul după el, acela e băiatul lui.) Dms s.v.

Et.: alb. ***dash.***

daș[2] *interj*. Pap[2] 73. Cuvânt prin care berbecii sunt îndemnați să se izbească cu coarnele.

Et.: vezi ***daș[1].***

daşcʼíid vezi **dișcʼíid.**

dau̯, **dári**, **ded**, **dat** *vb*. I *Tranz*., *intranz*. și *refl*. Pap[1] 41–42; Pap[2] 74; Can[2] 385; Cap 105–106; ALR II s.n. 6, h. 1574/012, h. 1575/012, h. 1576/012, h. 1625/012, h. 1628/012, h. 1630/012, h. 1650/012; ALR II s.n., 7, h. 2203/012, h. 2203/012, h. 2207/012, h. 2208/012; Cerna A/1543, 1863; ALDM I, h. 300/7, h. 301/7; Dms. **1**. A da. *La dai̯ măgáru, íli nu la dai̯?* (Dai măgarul sau nu-l dai?) Cap[2] 90/10; *Dáscalu da năút și șikér la minúțiʼ fičór.* (Dascălul dă năut și zahăr copiilor mici.) Can T[1] 267/3; *Pudvésḱili li țas mai̯ mult fẹ́tili tucmíti și li dau̯ dárur*. (Betele le țes mai mult fetele logodite și le dau cadouri.) Can T[1] 264/27; *Stárã să-ț Ia dau̯ toț gálbińiʼ.* (Deseară o să-ți dau toți galbenii.) Cap[2] 40/10; *Ácu poț s-au̯ cándiséș fẹ́ata, să-ț dau̯ pári múlti*. (Dacă poți s-o îndupleci pe fată, o să-ți dau bani mulți.) Cap[2] 70/3. *Cári ań la fẹ́si țísta bun la míni [...] súflit să-ń ț́ẹ́ră și să-Iʼ dau̯.* (Cui mi-a făcut mie binele ăsta [...] suflet[ul] să-mi ceară și o să i-l dau.) Cap[2] 33/39; *La cári triț́ẹ́á pri cóla, la toț dădẹ́á bustán*. (Cui trecea pe acolo la toți le dădea pepene.) Cap[2] 99/32. *I̯ou̯ să mi duc să fur găʼíń, să z-dau̯ și la tíni*. (Eu o să mă duc să fur găini, să-ți dau și ție.) W 74/9; *Cmo să ț-u dǫm pártẹ ta.* (Acum o să ți-o dăm partea ta.) Can T[1] 283/41; *Ca si čucnéș la pǫ́ártă și ca si i̯ásă [táti și máma], únăș́i̯unã si Iʼ-u dai̯ cártẹa.* (Când o să bați la poartă și când or să iasă [tata și mama], deîndată să le dai scrisoarea.) Cap[2] 79/14. *Con fățiá [cărtálu] „crac”, aIʼ dădi̯á cárni.* (Când [vulturul] făcea „crac”, îi dădea carne.) Cap[2] 120/32; *I zúă sfîrẹ́ și aIʼ dedẹ́ pári șárpili.* (În fiecare zi cânta din fluier și șarpele îi dădea bani.) W 69/24; *La dădi̯ẹ́á cắti únă mučcátă di póini.* (Le dădea câte o îmbucătură de pâine.) MP 12/14; *La didẹ́á lápti di cáprã an loc di la múmă.* (Le dădea lapte de capră în loc de [lapte] de mamă.) Pap M[2] 146/16; *Ai̯ spúsi ca ai̯ di̯ắt-la la únă mu̯ắșă.* (Îi spuse că i-a dat-o unei babe.) MP 214/31; *I̯o cǫn vă la ded măgáru ra bun.* (Eu când v-am dat măgarul era bun.) Cap[2] 52/19; *Ai̯ la dẹ́di dẹ́du sfriélu.*

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

(Moşul îi dădu fluierul.) Cap[2] 24/42; *Nu si săturǫ́ cu ţiắli búni di siắră ţi aį li didiắş*. (Nu s-a săturat cu bunătăţile pe care i le-ai dat seara.) MP 178/2; *Dǫ́mni, cǫ́ţi nu-ń didéş şi la míni un tári zíniri?* (Doamne, de ce nu mi-ai dat şi mie un astfel de ginere?) Cerna T; *Li lăsó cu̯ắla [mulʼérli] şi la diắdi lónă niắgră*. (Le lăsă acolo [pe neveste] şi le dădu lână neagră.) MP 12/12; *Ań dę́diţ únă udáiă di púriţ plínă*. (Mi-ai dat o odaie plină de purici.) Can T[1] 283/9; *Ie̯ʼ, vrę́u̯-nu-vrę́u̯, aʼ u dę́diră nive̯ásta*. (Ei, vrând-nevrând, îi dădură nevasta.) Cap[2] 60/2; *Ántru si ią́să aį vią́a dat triắį piắr la fiču̯ắr*. (Înainte să iasă îi dăduse băiatului trei fire de păr.) MP 18/12; *Dǫ-ń, dódo Máro, unę́c túrtă*. (Dă-mi, dodă Maru, puţină turtă.) W 60/1; *Dǫ-ń, pópi, rúba ta şi ţ-u dau̯ mę́a*. (Dă-mi, popă, haina ta şi ţi-o dau pe a mea.) Cap[2] 76/1; *Tu ţér-la múlti pári, sălʼdi ą́ţa s-nu-u̯ daį*. (Tu să le ceri bani mulţi, numai aţa să nu o dai.) Pap M[1] 22/8; *Ábra, dę́du, nu ver să-ţ dǫm un tagarǧíc di pári?* (Bre, moşule, nu vrei să-ţi dăm o desagă de bani?) Cap[2] 44/24; *Ácu nu ti dom, s-na júngʼlă tu̯ắţ din cásă*. (Dacă nu te dăm, o să ne înjunghie pe toţi din casă.) MP 220/18; *Túcu si dădę́ám ią́o la toţ cári triţę́áu̯, nu vę́a rămás la míni ţivá*. (Dacă le-aş fi dat la toţi care treceau, mie nu mi-ar fi rămas nimic.) Cap[2] 60/6. **2**. A da; a împărţi (de pomană). *Tátu lu fičóru, la e Paşt şi Crăčún, dădę́á la sirumáş tot ţe la tribuią́ di ţę́áli zǫ́li*. (La fiecare Paşte şi Crăciun, tatăl băiatului împărţea celor săraci tot ce le trebuia pentru acele zile.) Cap[2] 83/18. **3**. A da; a vinde. *Ţísta fustán cot la daį?* (Cu cât vinzi rochia asta?) Cap 105–106 s.v.; *[Şărvę́ta] dă la optsprăzǫ́ţ di líri maį mult si-u̯ daį*. ([Batista] s-o dai cu mai mult de optsprezece lire.) Cap[2] 79/5. **4**. A da; a produce. *Ágrili din cǫmčúc [...] dau̯ mult bun biriǩét*. (Ogoarele din câmp [...] dau recoltă foarte bună.) Can T[1] 262/21. **5**. A da; a lovi (în ceva sau cineva). *Cǫn si daį ăn úşă şi să ią́să sǫ́nzi, túnţę noį im morţ*. (Când o să loveşti în uşă şi o să iasă sânge, atunci noi suntem morţi.) Cap[2] 55/30; *Că fę́si să da cu cǫ́rnili-n pǫ́rtă, si zălipíră di catrán*. (Când se repezi să lovească cu coarnele în poartă, se lipiră de smoală.) Can T[1] 279/21; *Şi măį́ní táti cu sę́ţira dúpu ią́el şi dę́di sę́ţira ăn ią́el*. (Şi aruncă tata cu secera în el şi secera îl lovi.) Cap[2] 30/6; *La zămăncáră cu băltíį́li, dǫ şi áră dǫ!* (Îl loviră cu securile, dă[-i] şi iar dă[-i]!) Cap[2] 43/34; *Mára, nu dǫ, că ią́o sam, bra, Lúde!* (Măi, nu da, că sunt eu, bre, *Lúde*!) Cap[2] 32/14. **6**. A începe (să). *Ią-Iʼ si dę́ádi la cǫ́ntiţ şi căntǫ́, căntǫ́ pănă la săturǫ́*. (Ea începu să cânte şi cântă, cântă, până îl sătură.) Cap[2] 23/18. În construcţie cu prepoziţii. **Dau̯ di, dau̯ pri.** A întâlni. *Dát-au̯ di únă váli*. (Au dat de [= au întâlnit] un râu.) Cap[2] 101/22; *Dę́di pri un luváč şi aʼ dę́di un ǩutéc*. (Întâlni un vânător şi-i trase o bătaie.) Pap M[2] 157/16. **Dau̯ dúpu. a.** A da în căsătorie. *Nu ti dau̯ dúpu uminéţu [...], si ti dau̯ dúpu uşinéţ*. (Nu te dau în căsătorie celui din *Úmă* [...]; o să te dau celui din *Óşiń*.) Cap 106 s.v. **b**. A se lua după cineva. *Tátă-su şi múmă-sa, că anţilę́siră că fuzíră, si dę́diră dúpu ią́elʼ s-laʼ cáţă*. (Tatăl şi mama, dacă înţeleseră că au fugit, s-au dat [= s-au luat] după ei să-i prindă.) Pap M[1] 14/16; *Si dę́diră níşti ǫámiń dúpu ią́el*. (Nişte oameni s-au dat [= s-au luat] după el.) Pap M[2] 154/4.

Dau̯ drúmu. A da drumul, a elibera. *Ácu pu̯ắţ s-la ridíţ ţísta căzánu [...], si-ţ dom drúmu*. (Dacă poţi să ridici acest cazan [...], o să-ţi dăm drumul.) Cap[2] 124/8; *Acmu̯ắ si-ţ dom drúmu s-fuz cásă*.

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

(Acum o să-ți dăm drumul să pleci acasă.) MP 36/9; *Că-l' dẹ́údiră drúmu, ţísta si năspirlí.* (Dacă îi dădură drumul, acesta se burzului.) DP 63/20. **Daŭ ḱutéc**. A bate, a trage o bătaie. *Ácu ăį̆ mijlucánu [frati], un ḱutéc bun si-l' daŭ.* (Dacă e mijlociul [frate], o să-i trag o bătaie bună.) Cap^2 128/41. **Daŭ foc**. A da foc, a aprinde. *Aŭ pusi [tămọ́ńa] ăn únă smărẹ́că şi ăl' dẹ́di foc.* (O puse [tămâia] pe un ienupăr şi o aprinse.) Cap^2 30/40; *Ná-u ţẹ́stă cutíį̆ă; [...] să-į̆ daį̆ foc cu un spirt*. (Ia cutia asta; [...] s-o aprinzi cu un chibrit.) Cap^2 28/8; *Įel ra nviít ăn ruguzíń, ra uns cu cătrán şi-l' vẹaŭ dat foc si árdă.* (El era înfăşurat în rogojini, era uns cu smoală şi-i dăduseră foc să ardă.) Cap^2 93/28. **Daŭ ğ eváp**. A răspunde. *Cum s-la daŭ ğevápu la táti şi la máma?* (Cum să le răspund tatei şi mamei?) Cap^2 16/8. **Daŭ rusát**. A permite, a da voie. *Ampirátu dẹ́di la toţ rusát; mo, pri lu anpirátu ǵiį̆iáţă, Romăńi l' pri límbă să-şi anvẹ́ţă*. (Împăratul le-a dat voie tuturor; acum, împăratul să trăiască, românii învaţă în limba [lor].) Pap M^1 29/27. **Daŭ tiľál**. A da de veste prin intermediul unui telal [= purtător de cuvânt]. *Şu túmţẹa ţárlu dẹ́adi tiľál că ţe si fẹ́ási éstu om.* (Şi atunci împăratul dădu de veste ce se alesese de acest om.) Cap^2 107/42. **Dă plọ́iă**. A ploua. *Cucóţi l' cọn cọ́ntă sẹ́rata [...], ácu-į̆ vrẹ́mẹ búnă, da plọ́ia.* (Când cocoşii cântă seara [...], dacă e vreme frumoasă, plouă.) Can T^2 101/9. **Daŭ zŭórli**. A se crăpa de ziuă. Cerna A/1543. **Daŭ di bilẹ́á**. A da de necaz. Cap^2 175/28. **Daŭ de drácu**. A da de dracul, a da de necaz. Cap^2 175/29. **Daŭ ăncọ́á, daŭ ăncóla**. A merge de colo-colo. *Cmóţi ţi si fac, ded ăncŭá, ded ăncŭóla, con mi pribidíį̆ ăn ğep, flaį̆ un siğ́m*. (Acum ce să fac, umblai [eu] de colo-colo, când mă căutai în buzunar, găsii o sfoară.) Cap^2 104/27. **Ăń daŭ láfu**. A-şi da cuvântul. *Múltă mọńcă aľ căzú la múmă-sa, áma díntru că-ş dẹ́di láfu, di ţẹa aľ l'a dẹ́di [răsláńiľ]*. (Mamă-sii îi veni foarte greu, dar pentru că îşi dădu cuvântul, i-i dădu [leii].) Pap M^2 167/4. **Ăń daŭ súflitu.** A-şi da sufletul, a muri. DP 114/6. **Ăn da mọ́na**. A-i da mâna, a-şi permite. *Nu la didẹ́á mọ́na si-ŭ ţẹ́ră fẹ́ta, cọ́ţi tátu-su ra maį̆ sus ca įel'.* (Nu le dădea mâna s-o ceară pe fată, căci tatăl ei era mai sus ca ei [= le era superior.].) Pap M^2 163/10. **Ăń da di mọ́na**. A-i da mâna, a-şi permite. Cap^2 188/34. **Ăń si da di cap**. A-i da prin cap, a-şi aduce aminte. Pap M^2 64/23. **Ăń mi daŭ**. A se apuca de (ceva), a se pune pe (ceva), a se deda. *Şi fičóru aľ ţi dẹ́di, bẹ, bẹ, bẹ, nu putú să-ŭ bẹ ţọ́ată [ápa]*. (Şi băiatul se puse pe [băut], bea, bea, bea, nu putu s-o bea toată [apa].) Cap^2 145/28. **Ľ-u daŭ prísti cap**. A lovi, a-i da la cap. *Antrọ́ capidánu şi įel l'-u dẹ́di prísti cap, la tălcọ́ [...]. Trẹ́ţi un, dọ́-l'-u prísti cap, trẹ́ţi lant, dọ́-l'-u şi nu rămási niţiún.* (Intră căpetenia şi el îi lovi la cap, îl omorî […]. Trece unul, dă-i la cap, trece altul, dă-i-o [şi lui] şi nu rămase niciunul.) Cap^2 33/28–29. **Ń-u dat**. A-i fi dat. *Ǵiį̆ásti şi nu l'-u dat să mọáră.* (Trăieşte şi nu-i e dat să moară.) DP 89/26; *Şa-l' fu dátă*. (Aşa i-a fost dat.) Dms s.v.; *Nu-į̆ dátă să íį̆ă.* (Nu-i dat să fie.) Pap M^2 67/3.

♦ *Ehéį̆, ţe daį̆, ţe lẹaį̆.* (L i t. Ehei, ce dai, ce iei. = Se spune despre cineva care nu-şi cunoaşte lungul nasului.) Cap^2 175/22; *Dọŭ nu-l' daŭ.* (L i t. Nu-i dau două. = Imediat, cât ai zice două.) Cap^2 175/25; *Dọ-l', dọ-l', víntu súflă tot.* (L i t. Dă-i, dă-i, vântul suflă tot. = Munceşti, munceşti şi nu-ţi rămâne nimic [= profită alţii de munca ta].) Pap M^2 69/5; *Ăl' dẹ́di bọáşili*. (L i t. I-a dat boaşele.= Nu i-a dat nimic.) Pap M^2 63/16. *Şa da-ń ver íri!*

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

(Dar-ar să fie aşa! = Aşa să dea Dumnezeu!) Pap M^2 55/14; *Da-ń va da Dom' di abérurli să-ţ vínă!* (Dar-ar Domnul să-ţi vină veştile [de moarte]!) Pap M^2 60/19; *Ļoc s-ti faţ, da-ń ti fáţiri!* (Nimic să ajungi, făcea-te-ai [aşa]!) Pap M^2 60/23.

Et.: lat. ***dare.***

daų̯c vezi **davg**.

dáuc vezi **davg**.

davg, **dávg̑iri**, **dafş**, **dafs** (şi **dăfsát**) *vb*. III *Tranz*. Pap[1] 42; Pap^2 74; Can^2 385; Cap 106; AtaM 95/16; Dms. A adăuga, a înnădi. *„Ļo sam cráľu Vlúḱe-Stefán, ăr̆ă i̯el ăi̯ cráľu Delibána-Báşa", dáfsi lántu.* („Eu sunt împăratul *Vlúḱe-Stefán*, iar el e împăratul *Delibána-Báşa*", adăugă celălalt.) DP 86/20; *Dávg̑di mai̯ mult, că čărápa si̯-u dar strímtă.* (Adaugă mai mult [= mai multe ochiuri], că o să faci ciorapul strâmt.) Cap 106 s.v.; *Ău dafş imáńa*. (Am adăugat-o [= am sporit-o] averea.) Dms s.v.; *S-lă davg̑ ḱádinu*. (Să înnădeşti aţa.) Dms s.v.; *Ţísta ḱádini ăi̯ dafs*. (Aţa asta e înnădită.) Dms s.v.

Var.: **dáuc** (Cap 106; Dms s.v.), **daų̯c** (Pap^2 74).

Et.: lat. ***adaugere.***

davíi̯ă vezi **dăvíi̯ă**.

dă$^{1, 2}$ vezi **di**$^{1, 2}$.

dăbărés, **dăbăríri**, **dăbăríi̯**, **dăbărít** *vb*. IV. *Intranz*. Dms. A umbla de colo colo; a alerga. *Dăbărę́şti di ų̯a di cóla*. (Umblă de colo colo.) Dms s.v.; *Dúpu cásă dăbărés fičóri!!* (Copiii aleargă în spatele casei.) Dms s.v.

Et. nec.

dăbărǫ́ri vezi **dăbărǫ́ri.**

dăbărǫ́s vezi **dăbărǫ́s.**

dăbărǫ́ri, *pl*. **dăbărǫ́r** *s.f*. Dms. Înşelăciune.

Var.: **dăbărǫ́ri** (Dms).

Et.: vezi ***dăbărǫ́s.***

dăbărǫ́s, **dăbărǫ́ri**, **dăbărǫ́i̯**, **dăbărǫ́t** *vb*. IV. *Tranz*. şi *intranz*. Cap 102; Dms. A păcăli, a înşela. *La dăbărǫ́.* (L-a păcălit.) Cap 102 s.v.; *[Ų́omu] dăbărę́á cot puţę́á.* ([Omul] înşela cât putea.) DP 206/36; *Dăbărę́á-la ắcu poţ.* (Păcăleşte-l dacă poţi.) Dms s.v.

Var.: **dăbărǫ́s** (Dms).

Et.: der. de la ***dubáră.***

dăbę́áų̯ vezi **dubę́áų̯**.

dăcád vezi **ducád**.

dăcădéri *s.f.* Leşin. *Si faţ ca dăcădérę́a şi si cas şi si fronţ lúcrili şi si li̯ăi̯ si plonţ.* (Să te faci că leşini şi să cazi şi să spargi lucrurile şi să începi să plângi.) MP 214/2.

Et.: vezi ***ducád***.

dăcǫ́nt vezi **ducǫ́nt**.

dăcúlc vezi **ducúlc**.

dădár vezi **dudár**.

dăḱicắ vezi **déḱică**.

dăfác vezi **dufác**.

dăfsătúră, *pl*. **dăfsătúr** *s.f*. Pap^2 74; Can^2 384; Cap 102, 106 s.v. *dáuc*; Dms. Lucru adăugat; rest. *Din dăfsătúr ăş fę́ási fustán.* (Şi-a făcut rochie din resturi.) Dms s.v.

Et.: din ***dăfsát*** (s.v. *davg*) + ***-úră.***

dắgă, dăgă *interj*. Cuvinte care sugerează trăncăneala; taca, taca. *Ca si dunáră ų̯a, pri grǫ́ápă, di căţáră si dăngărę́áscă, dắgă, dắgă, dắgă ..., idvái̯ păţúi̯ si trăi̯és.* (Când se adunară aici, pe groapă, şi începură să trăncănească, taca, taca, taca ..., de-abia am putut să suport.) DP 182/12.

Et. onomatopee.

dăngărés vezi **dăngărés**.

dăi̯ác, *pl*. **dăi̯áţi** *s.n*. Dms. Proptea; sprijin. *Direcu ăi̯ dăi̯ác la cásă.* (Stâlpul este proptea pentru casă.) Dms s.v.; *Dăi̯ác să ai̯ lă bitărnę́áţă, nu lă tinirę́áţă.* (Să ai sprijin la bătrâneţe, nu la tinereţe.) Dms s.v. P. e x t. Protecţie. *Om cu dăi̯ác*. (Om cu protecţie.) Dms s.v.

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

Et.: tc. ***dayak*** (mac., bg. ***dajak***).

dăi̯ăndisés vezi **dăindisés.**

dăindisés, dăindisíri, **dăindisíi̯**, **dăindisít** *vb*. IV. *Intranz*. Dms. A rezista. *Ţísta diréc nu dăi̯ăndiseá̯şti.* (Stâlpul ăsta nu rezistă.) Dms s.v.; *Duşmánu idvái̯ dăindiseá̯ pănă la kíndli̯ă.* (Duşmanul abia rezista până la apusul soarelui.) DP 68/13; *Cum poţ să dăi̯ăndiséş la co̯áta kútec?* (Cum poţi să reziştI la atâta bătaie?) Dms s.v.; *Músa, ţeásta u̯ára, nu pútu dăi̯ăndisíri şi-l' fu răvnít cápu.* (De data asta, *Músa* nu putu rezista şi-i fu retezat capul.) DP 82/20; *No̯-ári tăcát să dăi̯ăndiseáscă.* (N-are putere să reziste.) Dms s.v. *tăcát.*

Var.: **dăi̯ăndisés**.

Et.: tc. ***dayanmak*** (bg. ***dajanja***).

dăi̯ré, *pl*. **dăi̯réi̯ur** *s.n*. Cap 103; Dms. Tamburină. *Ăn cunác si uzáu dăi̯réi̯ur turţéşt.* (În palat se auzeau tamburine turceşti.) Dms s.v.

Var.: **dai̯ré** (Cap 103).

Et.: tc. ***daire*** (mac., bg. ***dajre***).

dăkicá vezi **dékicá.**

dălác, *pl*. **dăláţi** *s.n*. Pap[2] 73; Can[2] 384; Cap 103; Cerna A/Supl; Dms. Dalac. *Ţo am un bilúc di u̯oi̯, to̯áti sa lóşi di dălác, di sipăníţă şi di mitíl'.* (Eu am o turmă de oi, toate sunt bolnave de dalac, de vărsat şi de gălbează.) Cap[2] 141/19; *Ói̯li şi cáprili, co̯n au̯ dalác [...], li trec prin gíu foc*. (Oile şi caprele [...] le trec prin focul viu când au dalac.) Can T[1] 270/10; *Ţa cum la tălcáşti vampirgíi̯a dalácu, vampíru íli nibuníl'a din víti.* (Uite cum stârpeşte vânătorul de vampiri dalacul, vampirul sau strigoiul din vite.) Can T[1] 270/37.

♦ *Dalácu s-ti bátă!* (Bătu-te-ar dalacul!) Pap M[2] 59/26.

Var.: **dalác**.

Et.: mac., bg. dial. ***dalak*** (tc. ***dalak***).

dăláč, *pl*. **dăláč** *s.m*. Cap 119; ALR II, 1, h. 211/012; Wild h. 369/7; Dms. Dulgher; tăietor de lemne. *[Duláč], u̯ómu ţi do̯ára le̯ámnili an păd*ú*r.* ([Tăietor de lemne], omul care taie lemnele în păduri.) Cap 119 s.v.

Var.: **duláč** (Cap 119; ALR II, 1, h. 211/012; Dms s.v.).

Et.: mac. ***dlabač.***

dălcăgíi̯ă, *pl*. **dălcăgíi̯** *s.m.* Dms s.v. *dăláč*. Dulgher.

Et.: din ***dălcăi̯és*** **+** ***-gíi̯ă.***

dălcăi̯és, **dălcăíri**, **dălcăíi̯**, **dălcăít** *vb*. IV. *Tranz*. Dms. A ciopli, a tăia (lemne), a dăltui. *Si umăro̯ di dălcăíri.* (A obosit de [atâta] cioplit.) Dms s.v.; *Din suruvíţa dălcăítă si dáră cólida.* (Din lemnul de stejar cioplit se face bățul de colindat.) Dms s.v.

Et.: cf. mac. ***dlabi***, bg. ***dălbja.***

dăldisés, **dăldisíri**, **dăldisíi̯**, **dăldisít** *vb*. IV. *Tranz*. Dms. A risca. *Că dăldisí, nu lă poţ zăpăro̯ári*. (Dacă a riscat, nu-l poți opri.) Dms s.v.

Et.: mac. ***daldisa***, bg. ***daldisam*** (tc. ***dalmak***).

dăldisít, **dăldisítă**, *pl*. **dăldisíţ**, **dăldisíti** *adj*. Dms. Hotărât. *Ra dăldisít, ţi va lăs [s-]íi̯ă.* (Era hotărât, ce-o vrea să fie.) Dms s.v.

Et.: vezi ***dăldisés.***

dăldisíri, *pl*. **dăldisír** *s.f*. Dms. Confruntare; conflict.

Et.: vezi ***dăldisés.***

dăli[1] *conj*. Pap[2] 73; Can[2] 384; Cap 103; Dms. Dacă. *Múma au̯ antreábă féta dáli la va ţéla cupiláş*. (Mama o întreabă pe fată dacă îl vrea pe acel tânăr.) Can T[1] 274/15; *Púsi cápu [pri gáură] si ve̯ádă dáli gíim, dáli im gíi̯.* (Băgă capul [prin gaură] să vadă dacă trăim, dacă suntem vii.) Cerna T; *Tínsi mo̯na şi alní si ve̯ádă dáli ári íli no̯-ári áncă dí măţinát*. (Întinse mâna şi pipăi să vadă dacă mai e sau nu de măcinat.) Can T[2] 104/35; *Tu la ntribáş, di̯ădi, dáli va?* (Moşule, tu l-ai întrebat

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

dacă vrea?) MP 226/14; *Si dúsi cásă şi la antribáră [fičóru] dắli aụ jungl'ọ́ [fẹ́ata]*. (Se duse acasă şi îl întrebară [pe băiat] dacă a omorât-o [pe fată].) Cap[2] 70/29; *Aị să la ubidés dáli luvẹ́şti*. (Hai să-l caut [ca să văd] dacă vânează.) Cap[2] 50/11; *Să vidém dáli si cádi să la múčḱiş*. (Să vedem dacă se cade să-l muști.) Cap[2] 40/14; *Ampirătíţa antribọ́ la únu din luị caváş dắli ári muľári*. (Împărăteasa îl întrebă pe unul dintre paznicii ei dacă are nevastă.) Pap M[2] 142/15.

Var.: **dáli**.

Et.: mac., bg. ***dali.***

dắli[2] *adv*. Pap[2] 73; Can[2] 384; Cap 103; Dms s.v. Oare, nu cumva. *Lisíţu, dáli tu ń-u stirpíş ápa di stătú mọ́ra?* (Vulpeo, nu cumva tu mi-ai secat apa de s-a oprit moara?) Can T[1] 281/7; *Cári ńă-ụ trázi cuprọ́áva, dáli tu?* (Cine îmi trage velința, nu cumva tu?) Cap[2] 112/35; *Dọ́amni, Dọ́amni, dắli mi uz?* (Doamne, Doamne, oare mă auzi?) DP 55/28; *Dắli plọ́áị mẹ́árḍi?* (Oare plouă?) DP 35/3.

Dắli... íli. Oare... sau. *Cáfcu čoróp ţer tu, Ítu, dáli roş íli mórḱi?* (Ce fel de ciorapi vrei tu, *Ítu*, oare roşii sau albaştri?) Cap[2] 20/4; *Ţi ţ-u ligát cápu, Múşu? dáli mult ti dọ́ári íli şa ver di faţ.* (De ce ți-e capul legat, *Múşu*? Oare te doare sau așa vrei tu să faci?) Cap[2] 17/13–15; *Dáli cumnátu maị mícu íli tátca ắị̆ă?* (Oare cumnatul mai tânăr sau taica este?) MP 14/12.

Var.: **dali**.

Et.: mac., bg. ***dali.***

dămánc vezi **dumănánc**.

dămár, *pl*. **dămáră** *s.n*. Dms. Neam. *Di lu cári dămár sa?* (Din al cui neam sunt?) Dms s.v.; *Dămár di ǵupc.* (Neam de țigan.) Dms s.v.

Et.: tc. ***damar*** (mac., bg. dial. ***damar***).

dămărlọ́ac vezi **dămărlọ́c**.

dămărlọ́c, *pl*. **dămărlọ́ți** *s.n*. Dms. Înrudire.

Var.: **dămărlọ́ac** (Dms).

Et.: din ***dămár* + *-lọ́c.***

dămcusés, **dămcusíri**, **dămcusíị̆**, **dămcusít** *vb*. IV. *Tranz*. Dms. A păta; a însemna, a pune un semn. *Cári ţ-u dămcusí cămẹ́áşa?* (Cine ți-a pătat cămașa?) Dms s.v.; *Dămcusẹ́á-l'a s-l'ă ştim cári sa nóştri.* (Înseamnă-i ca să-i știm care sunt ai noștri.) Dms s.v.; *Tot ra dămcusít, făḱíru*. (Sărmanul, era tot pătat.) Dms s.v.

Et.: mac. ***damkosa,*** bg. ***damkosam.***

dămiğánă, *pl*. **dămiğáni** *s.f*. Cerna A/802; ALDM II, h. 721/2, 4. Damigeană.

Var.: **dimiğánă** (Cerna A/802), **drămiğánă** (ALDM II, h. 721/4).

Et.: it. ***damigiana,*** dr. ***damigeană.***

dămlá *s.f*. Can[2] 384; Cap 103; ALR I, 1, h. 128/013; Dms. Leşin, dambla.

Ắń cádi dămlá. A leşina. Can[2] 384 s.v.; ALR I, 1, h. 128/013.

♦ *Vrínă dămlá s-ti cáţă, da-ń-ti cắţári!* (Apuca-te-ar damblaua să te apuce!) Dms s.v.

Var.: **damlá** (Can[2] 384).

Et.: tc. ***damla*** (mac., bg. dial. ***damla***).

dămór vezi **dumór**.

dămuzlọ́ac vezi **dămuzlọ́c**.

dămuzlóc vezi **dămuzlọ́c**.

dămuzlọ́c *s.n.* Cap 103; Cerna A/2401; Dms. Animal de soi; prăsilă. *Luị víti să di dămuzlọ́ac.* (Vitele lui sunt de prăsilă.) Dms s.v.; *Di dămuzlọ́ac ắị̆ bun*. (E bun de prăsilă.) Dms s.v.

Var.: **dămuzlọ́ac, dămuzlóc** (Cap 103), **dumuzlọ́ac** (Dms), **dumuzlọ́c** (Cerna A/2401).

Et.: tc. ***damızlık*** (bg. ***damazlăk***; cf. şi mac. ***damazlak***).

dăn vezi **dun**.

dănác, *pl*. **dănáţ** *s.m*. Pap[2] 74; Can[2] 384; Cap 103; Wild h. 313/2; ALDM II, h. 754/1–7; Dms. **1**. Vițel de un an. *Ţíşta doị̆l' raụ em cu inát, em linóş; aş vẹ́aụ un dănác; bun, ma diminẹ́áţa, văcáru*

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

sabái̯le̯a işá cu i̯el, ni un nu vre̯a s-la gune̯áscă. (Aceştia doi erau şi încăpăţânaţi şi leneşi; aveau un viţel de un an; bine, dar dimineaţa, văcarul ieşea cu el dis-de-dimineaţă, niciunul nu voia să-l mâne.) Cap[2] 81/41; *Mo̯ni dimine̯áţă, cári si zăzburáscă mai̯ pişím, ţéla s-la gune̯áscă la văcáru dănácu.* (Mâine dimineaţă, cine o să înceapă să vorbească mai întâi, acela o să mâne viţelul la văcar.) Cap[2] 81/44; *Mo̯ntiza dimine̯áţta viní văco̯tu di gunírea dănácu.* (A doua zi de dimineaţă veni vremea de mânat viţelul.) Cap[2] 82/2. **2**. Taur, buhai. Wild h. 313/2.

Var.: **danác** (Pap[2] 74; Wild h. 313/2).

Et.: bg. dial. ***danak*** (cf. tc. ***dana***).

dănáčcă, *pl*. **dănáčki** *s.f.* Can[2] 384; Cap 103 s.v. *dănác*; Cerna A/859; Wild h. 312/1–6; ALDM II, h. 754/1–7; Dms. Viţică de un an; junincă.

Var.: **danáčcă** (Can[2] 384; Wild h. 312/1–6).

Et.: bg. dial. **danačka.**

dănăínti vezi **dinaínti**.

dănăpói̯ vezi **dinăpói̯**[2].

dănăpu̯ăi̯ vezi **dinăpói̯**[2].

dăncá *adv.* Cap 103; Wild h. 27/3; Dms. Adânc. *U̯a mái̯ca cu táti săn angrupáţ. [...] Prizne̯á si ve̯ď căt săn dăncá.* (Aici sunt îngropaţi mama cu tata. [...] Uită-te să vezi cât de adânc sunt [îngropaţi].) Cap[2] 113/44.

Var.: **dancá** (Wild h. 27/3).

Et.: ar. ***adîncá*** (cf. lat. ***aduncus***).

dăndăná, *pl*. **dăndănó̯i̯** şi **dăndănó̯i̯ur** *s.f.* Dms. Dandana; zarvă, întâmplare neplăcută.

Et.: tc. ***tantana*** (dial. ***dandana***), bg. ***dandana.***

dăngărá‖ *s.m*. Dms. Om flecar, gură spartă. *Taţ, dăngărá‖uli!* ([Mai] taci, gură spartă!) Dms s.v.

Et.: cf. gr. ***νταγλαράς*** (ar. ***dînglîrǎ***), tc. ***dangalak.***

dăngărés, **dăngăríri**, **dăngăríi̯**, **dăngărít** *vb*. IV. *Tranz*. Pap[2] 74; Can[2] 384; Cap 103 s.v. *dăngărlo̯c*; Cap 116; ALR II, 1, h. 40/012; ALR II s.n., 2, h. 353/012; ALDM I, h. 110/3; Dms. **1.** A suna; a zdrăngăni. *Lă scă‖ó dáscălu lă dăngăre̯ásti brăncé‖u*. (La şcoală învăţătorul sună clopoţelul.) Dms s.v.; *Táşca tămburǧ íi̯a dăngăre̯ásti lă tămbură.* (*Táşca* toboşarul zdrăngăneşte la tambură.) Dms s.v. F i g. A trăncăni; a flecări. *Ca si dunáră [púl‖i] u̯a, pri gro̯ápă, di căţáră si dăngăre̯ască, dắgă, dắgă, dắgă, făţe̯áu̯ mári călbălóc [...], idvái̯ pătúi̯ si trăés.* (Când se adunară aici, pe groapă [păsările], de începură să trăncănească, taca, taca, taca, făceau mare hărmălaie [...], de-abia am putut să rabd.) DP 182/12. **2.** (Despre căruţă) a hurduca. Cap 116; Dms.

Var.: **dăgărés** (ALDM I, h. 110/3), **drăngărés** (ALR II s.n., 2, h. 353/012), **tăcărés** (Dms), **tăncărés** (Dms s.v. *tăcărés*), **trăcătés** (ALR II, 1, h. 40/012).

Et.: tc. ***dangıldamak.***

dăngărğí vezi **dăngărğíi̯ă**.

dăngărğíi̯ă, *pl*. **dăngărğíi̯** *adj*. şi *s.m*. şi *f*. Cap 103 s.v. *dăngărlo̯c*; Dms. Om care face glume proaste; flecar. *U̯om drăngărğí*. (Om flecar.) Cap[2] 175/16.

Var.: **dăngărğí** (Cap 103 s.v. *dăngărlo̯c*), **drăngărğí**.

Et.: der. de la ***dăngărés.***

dăngărít, *pl.* **dăngărítur** *s.n.* Dms. Flecăreală.

Et.: vezi ***dăngărés.***

dăngărlo̯ác vezi **dăngărlo̯c**.

dăngărlo̯c *s.n*. Cap 103; Dms Flecăreală, clevetire. *Ţe-i̯ tísta dăngărlo̯c di tíni?* (Ce-i cu flecăreala asta pe tine?) Cap[2] 218/50.

Var.: **dăngărlo̯ác** (Dms).

Et.: tc. ***dangalık*** (Cap 103 s.v.); cf. şi tc. ***dangalaklık.***

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

dăngĺít vezi **dungĺít**.

dắpă vezi **dúpu**.

dăpărǫ́ri vezi **dupărǫ́ri**.

dăpărǫ́s vezi **dupărǫ́s**.

dăpătúră, *pl*. **dăpătúr** *s.f.* Can^{2} 384; Cap 104 s.v. *dap*; Dms. Adăpare.

Et.: din ***dăpát*** (s.v. ***dap***) + ***-ură.***

dăpriminés vezi **dupriminés**.

dắpu vezi **dúpu.**

dărác, *pl*. **dăráţi** *s.n*. Dms. Darac.

Et.: tc. dial. ***darak*** (bg. ***darak***).

dărári, *pl*. **dărǫ́r** *s.f.* Can^{3} 384; Cap 105 s.v. *dar*; ALR II s.n., 6, h. 1746/012; Dms. Facere, construire; pregătire, preparare. *Si i̯ásă la dărár̨ea la drum.* (Să iasă la construirea drumului.) ALR II s.n., 6, h. 1746/012; *Cáţă si-u dără álva şi, dúpă dărár̨e álvăĺa, au̯ pun sinía şi mănáncă.* (Încep să prepare halvaua şi, după prepararea halvalei, pun masa şi mănâncă.) Can T^{2} 123/37.

Et.: vezi ***dar***^{2}.

dărămínt, *pl*. **dărămíntur** *s.n.* Dms. Lucrare artistică, monument. *Ắn Stămból sa múlti dărămíntur.* (La Istambul sunt multe monumente.) Dms s.v.

Et.: vezi ***dar***^{2} + ***-ămínt.***

dărătură, *pl.* **dărătur** *s.f.* Cap 105 s.v. *dar*. Făcătură.

Et.: din ***dărát*** (s.v. ***dar***^{2}) + ***-ură***.

dărdărál vezi **dărdărál'**.

dărdărál', **dărdărál'că**, *pl*. **dărdărál'**, **dărdărǫ́l'ţ** *adj*. şi *s.m*. şi *f.* Pap^{2} 74; Can^{2} 385; Cap 105 s.v. *dărdărés*; Dms. Persoană bârfitoare; farfara.

Var.: **dărdărál** (Pap^{2} 74).

Et.: der. de la ***dărdărés.***

dărdărés, **dărdăríri**, **dărdăríi̯**, **dărdărít** *vb*. IV. *Tranz*. Pap^{1} 42; Pap^{2} 74; Can^{2} 385; Cap 105; Dms. A bârfi. *Cǫáta dărdăríş că-ń lă ămpĺáş cápu.* (Atâta ai bârfit că mi-ai făcut capul calendar.) Dms s.v.

Et.: mac. ***drdori***, bg. ***dărdorja.***

dărǵáu̯ă vezi **dărjáu̯ă**.

dărjáu̯ă, *pl*. **dărjǫ́l'** şi **dărjáli** *s.f*. Pap^{2} 77; Can^{2} 390; Cap 105; Dms. Coadă de topor. *Să vínă să ţ-o árdă drăjáu̯a.* (Să vină să-ţi ardă coada.) W 75/8; *L'-u rupş dărjáu̯a lă băltíi̯ă.* (I-am rupt coada toporului.) Dms s.v.

Var.: **dărǵáu̯ă** (Cap 105 s.v.); **drăjáu̯ă**, **drăj̨éáu̯ă** (Cap 105 s.v.), **druj́éu̯ă** (Can^{2} 390).

Et.:bg. ***dăržalo*** (BER I 460, s.v. ***dărža***), mac. ***držale***.

dărjávă *s.f.* AtaM 96/13, 287/29. Stat, ţară.

Et.: mac. ***država***, bg. ***dăržava.***

dắrmă vezi **dǫ́rmă.**

dărmóń vezi **drămóń**.

dărnés, **dărníri**, **dărníi̯**, **dărnít** *vb*. IV. *Intranz* şi *tranz*. Dms. A da de înţeles; a apostrofa. *L'-u dărní pri dinălát.* (I-a dat de înţeles pe departe.) Dms s.v.; *Cǫan lă dărníş, si ănvirinǫá.* (Când l-ai apostrofat, s-a supărat.) Dms s.v.

Et.: mac. ***drne***, bg. ***dărnim.***

dărpés vezi **drăpés**.

dărslív vezi **drislív**.

dắrtăv, **dắrtăvă**, *pl*. **dắrtăv**, **dắrtăvi** *adj* şi *s.m*. şi *f*. Cap 117; Dms s.v. *drătlív*. Slăbănog, neputincios. *Ári şi el únă dắrtăvă măgărǫáţă.* (Are şi el o măgăriţă slăbănoagă.) Dms s.v.; *Cu tǫar dắrtăv nu fac lúcru.* (Cu aşa neputincioşi nu fac treabă.) Dms s.v. P . e x t . Stârpitură. *Bra, číči, tu tărčái̯ bélki di vrínă ubduvíţă cu mul̨ţ fičór, cári ári cǫátiva dắrtăvi, di la i̯a ţir̨ái̯ si manţ?* (Măi, unchiule, tu te gândeai poate la vreo văduvă cu mulţi copii, care are câteva stârpituri, de la ea voiai să mănânci?) DP 155/30.

Var.: **drắtăv** (AtaM 71/30), **drătliu̯** (Cap 117), **drătlív** (Dms), **d̨rătlív**[1] (Dms s.v.).

Et.: bg. ***dărtav*** (BER I 465, s.v. dărt), mac. ***drtlija*** (Cap 117 s.v. ***drătliu̯***).

dărtǫári vezi **dărtǫ́ri**.

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

dărtǫ́ri, *pl*. **dărtór** *s.f.* Cap 105, 115 s.v. *dor*[2]; Dms. Secure mică.

Var.: **dărtǫ́ri** (Dms).

Et.: lat. ***dolatoria.***

dărudés vezi **durudés**.

dărués vezi **dăruiés**.

dăruiés, **dăruíri**, **dăruíi**, **dăruít** *vb*. IV. *Tranz*. şi *refl*. Pap[1] 42; Pap[2] 74; Can[2] 385; Cap 104 s.v. *dar*; Dms. A oferi un dar, a face cadou, a dărui. *Drep fuzírę, féta ľa dăruiáşti şi ia, di cútru ia tǫáti ńámurli, cu cắti un dar*. (Înainte de plecare, fata dăruieşte şi ea, tuturor neamurilor din partea ei, câte un dar.) Cerna T; *La fuzírę la dăruiáu dáscalu cu un čarǫ́p*. (La plecare îi făceau cadou dascălului un ciorap [= o pereche de ciorapi].) Can T[1] 266/25; *Aľ dăruí čăráp cu răsiníc*. (Îi dărui ciorapi [brodaţi] cu fir de argint.) Cap 104 s.v. *dar*; *Ţăsiéá pistíră di z-duruiáscă sụắiu lu fičúruluị*. (Ţesea prosoape ca să ofere daruri rudelor băiatului.) MP 220/10. F i g. A bate zdravăn; a se ţine mare, fudul. *Dúpu unęác văcǫát víni şi cucótu, áţi şi el lă dărui ţęa muľárea cu ţęa vęárga*. (După puţin timp veni şi cocoşul şi femeia îl bătu şi pe el zdravăn cu nuiaua.) DP 140/8; *Sănătós lă dăruíră făkíru*. (Îl bătură zdravăn, bietul [de el].) Dms s.v.; *Nu la dăruiéş?* (Nu-l baţi?) Pap M[2] 67/33; *Si dăruí*. (Se ţinu mare [= se crezu important].) Pap[2] 74 s.v.

Var.: **darués** (Pap[1] 41), **dărués** (Pap[1] 41 s.v.), **duruiés**.

Et.: mac. ***daruva***, bg. ***darjavam.***

dăruít, **dăruítă**, *pl*. **dăruíţ, dăruíti** *adj*. şi *substantivat*. Can[2] 385 s.v. *dăruíri*; Dms. Dăruit; cel care primeşte un dar. *Toţ dăruíţiľ aľ dau la féţă cắti úná pári, cári cǫt va*. (Toţi cei care primesc daruri îi dau fetei câte un ban, care cât vrea.) Can T[1] 274/36.

Et.: vezi ***dăruiés***.

dărvár, *pl*. **dărvár** *s.m*. Dms. Tăietor de lemne. *Lă trimęási ăn ţéla urmánu cu patruzǫ́ţ di cáră şi patruzǫ́ţ di dărvár să táľă lęámni*. (Îl trimise în acea pădure cu patruzeci de care şi patruzeci de tăietori de lemne să taie copaci.) DP 74/11.

Et.: mac. ***drvar***, bg. ***dărvar***.

dărvíč, *pl*. **dărvíč** şi **dărvíčur** *s.m.* şi *n*. Wild h. 40/3; ALDM II h. 1035/7, h. 1110/7. **1**. Arbore. **2**. Pom fructifer. ALDM II h. 1035/7.

Var.: **dervíč** (Wild h. 40/3).

Et.: bg. ***dărviče*** (BER I 458, s.v. ***dărvo***).

dăscálic vezi **discálic**.

dăscápit vezi **duscápit**.

dăscárc vezi **discárc**.

dăscáţ vezi **discáţ.**

dăscắčári vezi **discắčǫ́ri**.

dăscắčǫ́ri vezi **discắčǫ́ri**.

dăscắčǫ́s vezi **discắčǫ́s**.

dăscălíč, *pl*. **dăscălíč** *s.m*. Dms. Învăţător tânăr.

Et.: din ***dáscăl* + *-íč.***

dăscălíţă, *pl*. **dăscălíţi** *s.f.* Cap 105 s.v. *dáscăl*; Cerna A/1662; Dms. **1**. Învăţătoare. **2**. Soţia învăţătorului.

Var.: **dascălíţă** (Cap 105 s.v. *dáscăl*.)

Et.: din ***dáscăl* + *-íţă.***

dăscăntári vezi **discăntári**.

dăscăpitári vezi **duscăpitári**.

dăscărcătúră vezi **discărcătúră**.

dăscľíd vezi **dişcľíd**.

dăscľúč vezi **discľúč**.

dăscǫ́nt vezi **discǫ́nt**.

dăscúlţ vezi **discúlţ**.

dăscupirés vezi **discupirés**.

dăscusătúră vezi **discusătúră**.

dăsčínc vezi **disţíng**.

dăsčíng vezi **disţíng**.

dăsfác vezi **disfác**.

dăsfărşǫ́s vezi **dusfărşǫ́s**.

dăsliắg vezi **dizlég**.

dăsmărǫás vezi **dizmărǫ́s**.

dăsmărǫári vezi **dizmărǫ́ri**.

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

dăsmărǫát vezi **dizmărǫ́t**.
dăsmărǫ́s vezi **dizmărǫ́s**.
dăsmărǫ́ri vezi **dizmărǫ́ri**.
dăsmărǫ́t vezi **dizmărǫ́t**.
dăsmurǫ́s vezi **dizmărǫ́s**.
dăspărţǫ́ri vezi **dispărţǫ́ri**.
dăspărţǫ́s vezi **dispărţǫ́s**.
dăspíc vezi **dispíc**.
dăspriminés vezi **dispriminés**.
dăsţínc vezi **disţíng**.
dăsţíng vezi **disţíng**.
dăşárt vezi **dişǫ́rt**[2].
dăşcľíd vezi **dişcľíd**.
dăşcľít vezi **dişcľíd**.
dăşcľúč vezi **discľúč**.

dăşicós *s.m.* AtaM 390/16. Pădurar. *Láltu fičṷór, şi i̯ăl dăşikós ăi̯.* (Celălalt băiat, şi el e tot pădurar.) AtaM 390/16.

Et.: gr. ***δασικός.***

dăşľíd vezi **dişcľíd**.
dăşǫ́d vezi **duşǫ́d**.
dăşórt vezi **dişǫ́rt**[1].
dăşǫ́rt vezi **dişǫ́rt**[2].
dăştitát vezi **diştitát**.
dătréc vezi **dutréc**.
dăţín vezi **duţín**.
dăvác vezi **divéč**.

dăvăǧíi̯ă, *pl.* **dăvăǧíi̯** *s.m.* Dms. Reclamant. *Víni dăvăǧíi̯a să-ń li ţe̯áră párli.* (Vine reclamantul să-mi ceară banii.) Dms s.v.

Et.: bg. ***davaǧija*** (BER I 312, s.v. *davija*), (tc. ***davacı***).

dăvăǧilǫác vezi **dăvăǧilǫ́c**.

dăvăǧilǫ́c, *pl.* **dăvăǧilǫ́ţi** *s.n.* Dms. Reclamaţie.

Var.: **dăvăǧilǫác** (Dms).

Et.: tc. ***davacılık.***

dăvăi̯és, **dăvăíri**, **dăvăíi̯**, **dăvăít** *vb.* IV. *Tranz.* şi *intranz.* Pap[2] 74; Can[2] 388; Cap 106 s.v. *davíi̯ă*; Dms. A suferi, a pătimi. *Tu fuzíş, ma tát-tu si dăvăi̯áscă pri tíni.* (Tu ai plecat, dar tată-tău o să sufere pentru tine.) Cap 106 s.v. *davíi̯ă*; *Mulţ nifáti dăvăi̯és.* (Mulţi pătimesc pentru fapte pe care nu le-au făcut.) Dms s.v.; *Mult dăvăí ăn ăpţănă.* (A pătimit mult în închisoare.) Dms s.v.

♦ *Cáľiľ cǫn si cluţăi̯és, măgáriľ u dăvăi̯és.* (L i t. Când caii bat din picioare, măgarii suferă.= Unul face, altul trage.) Pap M[2] 64/6.

Var.: **divăi̯és** (Can[2] 388 s.v.; Cap 106 s.v. *dăvíi̯ă*).

Et.: mac. ***davi,*** bg. ***davja.***

dăvíi̯ă, *pl.* **dăvíi̯** *s.f.* Cap 106; Cerna A/592; Dms. Judecată; proces; reclamaţie, plângere. *Muľárǫa ţe ti ansuráş cu un mes di ḑăli ma naínti si ń-aṷ dai̯ că i̯o as nérgu la dăvíi̯ă şu muľárǫa as ţ-aṷ ľaṷ.* (Să-mi dai femeia cu care te-ai însurat cu o lună de zile mai înainte, că eu o să merg la judecată şi o să ţi-o iau.) Cap[2] 107/13; *Davíi̯a işǫ́ şi păn̆ă la ampirátu.* (Plângerea ajunse chiar până la împărat.) Cap[2] 135/17; *Ţi dăvíi̯ă veţ?* (Ce reclamaţie aveţi?) Dms s.v.; *Si dúsiră la dăvíi̯ă ăn Ǵivǵilía.* (S-au dus la proces la Ghevghelia.) Dms s.v.

Fac dăvíi̯ă. A face proces; a face plângere, a reclama. *S-dúsi s-fácă davíi̯ă la ampirátu*. (Se duse să facă plângere la împărat.) MP 148/28; *Aṷ căţó, si fi̯ăsi davíi̯ă şi u jungľáră.* (O prinse, se făcu proces şi o omorâră.) MP 60/20; *I̯el căţǫ́ si fácă davíi̯ă.* (El se apucă să facă plângere.) Cap[2] 135/17; *„I̯o să fac davíi̯a”; „Amán, ǧăn̆ăm, să-ţ daṷ ţínţi súti di líri, túcu nu fǫ davíi̯a”; „Bún-ăi̯, nu fac davíi̯ă”.* („Eu o să fac plângere”; „Vai, dragule, o să-ţi dau cinci sute de lire, numai nu face plângere”; „E bine, nu fac plângere”.) Cap[2] 46/2–4; *Díntru ţi să mi ancľídiţ? i̯o să fac davíi̯a di tíni.* (De ce

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

să mă închideți? o să te reclam.) Cap[2] 46/21. **Calc dăvíi̯a**. A merge la judecată. *Únă zúu̯ă, țíe'la fičóri-i' trimẹ́asíră ca si vínă [tátă-su] cóla si-u̯ cálcă davíi̯a.* (Într-o zi, copiii trimiseră ca să vină acolo [tată-su] să meargă la judecată.) Cap[2] 135/18. **Dau̯ ăn dăvíi̯ă.** A da în judecată. *La dẹ́adiră şi pri óga ăn dăvíi̯ă.* (Şi pe hogea l-au dat în judecată.) Dms s.v.

♦ *Do̯ şi fui̯ di dăvíi̯a.* (L i t. Dă şi fugi de judecată. = Fă tot posibilul să nu ajungi la judecată.) Cap[2] 175/31.

Var.: **davíi̯ă**.

Et.: mac., bg. ***davija*** (tc. ***dâva***).

dăvii̯és, **dăviíri**, **dăvíi̯**, **dăviít** *vb*. IV. *Refl*. Dms. A se judeca. *Co̯at s-ti dăvii̯éș, țíva nu faț.* (Oricât te judeci, nu faci [= nu obții] nimic.) Dms s.v.

Et.: der. de la **dăvíi̯ă.**

dăvránă, *pl.* **dăvráni** *s.f.* Întrecere. Dms. *S-nă căț̣o̯ám la dăvránă*. (Să ne luăm la întrecere.) Dms s.v.

Et.: bg. ***davranma*** (tc. ***davranma***).

dăvrăndisés, dăvrăndisíri, dăvrăndisíi̯, dăvrăndisít *vb.* IV. *Tranz.* Dms. A îndrăzni, a cuteza. *Dăvrăndiseá tu di să vidém*. (Îndrăznește tu și o să vedem.) Dms s.v.; *Dăvrăndisí şi la mini.* (A cutezat și la mine.) Dms s.v.

Et.: bg. ***davrandisam*** (tc. ***davranmak***).

dăzlẹ́g vezi **dizlég**.

dăzli̯ăg vezi **dizlég**.

dăzmărǫ́s vezi **dizmărǫ́s**.

dăzmărǫ́t vezi **dizmărǫ́t**.

dăzmintés vezi **dizmintés.**

dăzmurǫ́s vezi **dizmărǫ́s**.

dăzvóm vezi **dizvóm**.

de *interj*. Pap[2] 74; Can[2] 385; Cap 106, 107; ALR II s.n., 2, h.280/012; Dms. Hei; hai, haideți. *Di, va si căț̣o̯ám un căúl cu fẹ́áta vo̯ástră şi cu fičóru meu̯.* (Haideți, o să facem o înțelegere cu fata voastră și cu băiatul meu.) Cap[2] 59/26; *E, de! e, de! ti uzǫ́m. Dósta víki.* (Ei, hai! ei, hai! te-am auzit. Ajunge!) Pap M[2] 60/17; *De, bra, bic!* (Hai, măi, voinice!) Dms s.v.; *De! bíru, de!* (Hai! voinice, hai!) Cap[2] 167/43; *De, zísiră, si căț̣ǫ́m căúl*. (Hai, ziseră, să punem rămășag.) Cap[2] 59/31; *De, bra, nu ti spári! Íri gi̯i̯ mai minúți!!* (Hai, bre, nu te descuraja! Să trăiască cei mai micuți!) Pap M[2] 57/24; *Ídi dẹ́áduli, dei̯, u̯a co̯ț trec, túcu si dădẹ́ám la toț, ți armănẹ́á la míni?* (Măi, moșule, hei, câți trec pe aici, dacă aș fi dat la toți, mie ce-mi rămânea?) Cap[2] 98/21; *Ídi lúduli, dei̯, co̯n să-ț vínă criélu?* (Măi nebunule, hei, când o să-ți vină mintea?) Dms s.v.; *Zăș̣óz unẹ́ác, dẹ́a s-na zălăfím.* (Șezi puțin, hai să stăm de vorbă.) Cap 102/7; *Nu s-ti fáțim grămătíc, di!* (N-o să te facem grămătic, hai!) Dms s.v. *grămătíc*.

Var.: **dẹ́a, dei̯, di[3], dii̯** (Dms s.v.).

Et.: mac. ***de,*** bg. ***de, dja, dej.***

dẹ́a vezi **de**.

dẹ́áca *conj*. Dacă. *Ți dẹ́áca viní din ğ indém un u̯om?* (Ce dacă veni un om din iad?) Cap[2] 67/1; *Víni şi-i̯ spúni dácă ári văcǫ́t să-i̯ văpsẹ́ască şi la ẹa unẹ́c lǫ́nă.* (Vine și-i spune dacă are puțin timp să-i vopsească și ei puțină lână.) Cerna T.

Var.: **dácă**.

Et.: din ***de** [**di**[2]] + **că***.

dẹ́ad, *pl*. **dẹ́aj** *s.m*. și *adj*. Pap[2] 73, 76; Can[2] 384, 386; Cap 102, 106; ALR I, 2, h. 169/012, 013; ALR II, 1, h. 64/012; ALR II s.n., 4, h. 1125/012; ALR II s.n., 6, h. 1579/012, h. 1580/012, h. 1675/012; Cerna A/485, 619; Wild h. 465/1, 2, 4–7; ALDM I, h. 561/1–7, h. 562/1–7; Dms. **1**. Moș, bătrân. *Țíela dẹ́ádu ăi' lă dẹ́ádi băstúnu.* (Bătrânul îi dădu toiagul.) DP 25/26; *Bătú pri un brẹg mári, ca zídu ra nalt, şi ăn brẹg vẹ un dẹd c-un băstún ăn mo̯i̯ń.* (Întâlni un deal mare, ca zidul era înalt, și pe deal era un bătrân cu un baston în mână.) Cap[2] 23/24; *Deșcl'ídi úșa la dẹ́dlo.* (Deschide-i ușa moșului.) W 60/15; *Țísta dẹ́ádu nu ra ca lánți-i' dẹ́aj.* (Bătrânul ăsta nu era ca alți bătrâni.) DP 66/9;

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

E, mo, déduli, cum să dărǫ́m; cávgă vem cu túrcu. (Ei, acum, moşule, cum să facem; avem război cu turcii.) Cap[2] 44/17; *Dę́doli, cǫ́ți ț-aį̯ tǫr roş ókĺi?* (Moşule, de ce îți sunt ochii aşa de roşii?) W 65/10; *Dį̯ắdoli, ácu mi vį̯ăr, si staų̯.* (Moşule, dacă mă vrei, o să stau.) MP 162/6; *Dį̯ắduli, spúni-ń-la ágru!* (Moşule, arată-mi[-l] ogorul!) Kats 64/22; *Un dęd moş cu bárba-n pimínt.* (Un moş bătrân cu barba până la pământ. [Ghicitoare: Prazul].) Pap M[1] 10/25; *Am un dęad, nǫáptęa į̯ási, zúų̯a si scúndi.* (Am un moş, noaptea iese, ziua se ascunde. [Ghicitoare: Zăvorul de la uşă].) Cap[2] 157/18; *Am un dęad cu treį̯ par ăn grǫb*. (Am un moş cu trei pari în spate. [Ghicitoare: Scaunul].) Cap[2] 159/31; *Un dęd c-úná stęáų̯ă-n cap*. (Un moş cu o stea pe cap. [Ghicitoare: Lumânarea].) Pap M[2] 51/24. **2**. Bunic. *S-mi duc s-lį̯ắų̯ ápu gíį̯ă, că dį̯ắdu ắį̯ă lų̯ăş*. (O să mă duc să iau apă vie, că bunicul e bolnav.) MP 24/32; *Dį̯ắt-su la zísi: dúț-va!* (Bunicu-său le zise: duceți-vă!) MP 24/24; *Dį̯ắduli, į̯élă cu nų̯ăį̯!* (Bunicule, vino cu noi!) Kats 65/11; *Dį̯ắdi, şos ų̯a!* (Bunicule, şezi aici!) Kats 64/20. **3**. Socru. *Ț́ísta į̯ă lu fráti-ńu dį̯ăt [sų̯ắcru]*. (Acesta e socrul lui frate-meu.) Kats 69/1. **4**. (La porc) Stomac. *Dęádu di porc.* (Stomac de porc.) ALR II, 1, h. 64/012; ALR II s.n., 4, h. 1125/012. **5**. (La moară) Posadă. Cap 106 s.v. **6**. Cocoloş de mămăligă cu brânză, bulz. Dms. s.v.

Di dęaj. Din bătrâni. *Las s'sta ų̯a bunáru, că şa nă si flǫ di dęj*. (Lasă să stea aici fântâna, că aşa ni s-a aflat din bătrâni.) Can T[1] 282/20.

♦ *Cǫ́ți? Că şa zísi dędu Góți.* (L i t. De ce? Pentru că aşa a zis moşul *Góți*. = De ce? De-aia.) Pap M[2] 66/40.

Var.: **ded**, **dęd**, **dędi** (Wild h. 465/2), **dį̯at**[1] (ALR II, 1, h. 64/012), **dį̯ăd**, **dį̯ăt**.

Et.: bg. ***djado***, mac. ***dedo.***

dęádă, *pl*. **dęádi** şi **dédăń** *s.f*. Can[2] 386; Cap 106 s.v. *dęad*; Wild h. 463/5; ALDM I, h. 428/7; Dms. **1**. Bunică; babă. **2**. Bunic. Wild h. 463/5; ALDM I, h. 428/7. **3**. Mătuşă. *Nu vų̯ăį̯, dée!* (Nu vreau, mătuşă.) MP 246/24.

Var.: **déă**, **dędă** (Can[2] 386).

Et.: vezi ***dęad.***

dęal[1] *pl*. **dęálur** *s.n*. Can[1] 386; Cap 106; Cerna A /1646; Dms. *Disúpra di uráču, į̯úndi ará, vę un dęal nalt*. (Deasupra plugarului, unde ara, era un deal înalt.) Pap M[1] 26/3; *Únu fur si púsi pri dęal şi lǫ să ț́ǫ́pă cǫt putę́*. (Unul dintre hoți se sui pe deal şi începu şă țipe cât putea.) Pap M[1] 26/4; *Únăş̡ų̯ună si disfę́si di pri dęal şi lăgắ anjósu*. (Dintr-odată coborî de pe deal şi alergă în jos.) Pap M[1] 26/14; *Dijós di cătún sa níşti dęálur*. (În josul satului sunt nişte dealuri.) Can T[1] 262/1.

Var.: **dęl** (Can[2] 386; Cerna A/1646).

Et.: sl. ***dělŭ*** (bg. ***djal***, mac. ***del***).

Dęal[2] *n.pr*. PapM[2] 175/9; Cap 106 s.v. *dęal*; Dms s.v. *dęal*. Nume de loc în *Birílăv*, *Óşiń* şi *Lúnḑiń*.

Et.: ***dęal*[1].**

dęáltă, *pl*. **dęálti** *s.f*. AtaM 68/3, 71/20; Dms. Daltă.

Et.: vsl. ****delta.***

dęámi *s.f*. pl. Pap[2] 74; Cap 107; Dms. (La războiul de țesut) Sfori care leagă iepele de fusceii iților.

Var.: **démi**[1] (Pap[2] 74).

Et.: bg. dial. ***dema.***

dęápin, **dipinári**, **dipináį̯**, **dipinát** *vb*. I. *Tranz*. Pap[1] 42; Pap[2] 74; Can[2] 387; Cap 107; ALR II s.n., 7, h. 1888/012; Cerna A/1248, 1252; ALDM I, h. 222/7; ALDM II, h. 1071/1–6; Dms. A depăna. *Fę́átili ăų̯ dipináră tǫátă ustúra.* (Fetele au depănat toată urzeala.) Cap 107 s.v.; *Tǫátă zúų̯a dipinǫá şi áncă nu sfărşǫá.* (A depănat toată ziua şi încă nu a

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

terminat.) Dms s.v. F i g. A fura. *Tot la depináră*. (L-au furat de tot.) Pap M^2 67/34; *Lă dipinără di pári*. (L-au furat de bani.) Dms s.v.

Var.: **dépin**, **dẹ́pin** (Pap^1 42; Pap^2 74; Can^2 387; ALDM II, h. 1071/6).

Et.: lat. ***depanare.***

dẹápir, **dipirári**, **dipiráị̯**, **dipirát** *vb*. I *Tranz*. şi *refl*. Pap^1 42; Pap^2 74; Can^2 387; Cap 107; ALR I, 1, h. 92/013; Dms. **1**. A jumuli. *Găĺína aụ̯ dipirără.* (Au jumulit găina.) Cap 107 s.v.; *Táti li júngľă şi noị̯ li dipirọ́m [gălíńli]*. (Tata le taie [găinile] şi noi le jumulim.) Dms s.v. **2**. A ţipa, a se văita; (despre câine) a urla. *An ţéla saát si pugudí di viní şi ţẹa coştivíţă şi, că-ụ̯ vizúră ţéľa puĺ din cuľb, lără si dẹ́piră.* (În acel timp [= ceas] se nimeri să vină şi şarpele şi, când îl văzură puii din cuib, începură să ţipe.) Pap M^2 149/2; *Nápcunta si zădị̯ắ̆di şi maị̯ míca [fị̯ắ̆tă] şi lo si dị̯ắ̆piră*. (Apoi se ivi şi cea mai mică [fată] şi începu să se vaite.) MP 64/26; *Muĺărẹa lọ si dẹ́ápiră*. (Femeia începu să se vaite.) Cap 107 s.v.; *Cọ́ị̯nili si dẹ́piră.* (Câinele urlă.) Pap^1 42 s.v.; Pap^2 74 s.v. P. e x t. A (se) scărpina. ALR I, 1, h. 92/013.

Var: **dẹ́per** (ALR I, 1, h. 92/013), **dẹ́pir** (Pap^1 42; Pap^2 74; Can^2 387); **dị̯ắ̆pir**.

Et.: lat. ***depilare.***

dẹ̯at, *pl*. **dẹ̯átur** *s.n*. Cap 108; Dms. Împrumut.

Lẹ̯au ăn dị̯at. A lua cu împrumut. *Laị̯ pári ăn dị̯at*. (Au luat bani cu împrumut.) Cap 108 s.v. **Daụ̯ ăn dẹ̯at**. A da cu împrumut. Dms s.v.

Var: **dị̯at^2**.

Et.: lat. ***debitum.***

déă vezi **dẹ́ádă**.

Déba *n.pr*. Pap M^2 175/13; Cap 107. Nume de fântână în *Cúpă*.

decárico *s.f*. AtaM 221/20. Hârtie de 10 drahme.

Et.: gr. ***δεκάρικο.***

déḱică, *pl*. **déḱiḱi** şi **deḱicắĺ** *s.f*. Cap 107; Dms. Secundă, clipă. *La tréị̯a díḱică al flără la un căviné.* (La a treia secundă [= după trei secunde] îl găsiră la o cafenea.) Cap^2 107/43; *Ị̯o, ị̯u si mi pitréţ nérgu şu tru ţínţi déḱiḱi ăs ţă duc gụ̯ápi.* (Eu, unde o să mă trimiţi merg şi în cinci secunde îţi voi aduce răspuns.) Cap 107/37; *Ăn únă dăḱicá si fẹ́ási lúcru.* (Treaba se făcu într-o clipă.) Dms s.v. *lucru.*

Var.: **dăḱicắ**, **díḱică**, **duḱicá** (Dms s.v.).

Et.: mac. ***dekika***.

ded vezi **dẹ̯ad**.

def *s.invar*. în expr. *Def di tíni*. (Praful [să se aleagă] de tine.) Dms.

Et.: bg. ***def*** (tc. ***defi, def***).

défa *s.f*. AtaM 297/28. Oară, dată.

Et.: tc. ***defa.***

deị̯ vezi **de**.

délḱi vezi **délmi**.

délmi *conj*. Pap^2 74; Can^2 385; Cap 107; Dms. Dacă; fiindcă, pentru că. *Délmi tọr mọnţ ári di tráziri, maị̯ bun las' s'sta ụ̯a*. (Dacă are de tras asemenea chinuri, mai bine lasă să stea aici.) DP 26/1; *„Ắị̯, délmi şa", zísi dẹ́du, „sirbẹ́ şi ţísta an la míni"*. („Ei, dacă [-i] aşa", zise bătrânul, „munceşte şi anul ăsta la mine".) Cap^2 24/26; *Ampirátu aĺ' zísi: „bun ắị̯, délmi cọ́ta aị̯ vrut să Ĺ-u daụ̯ fẹ́ta mẹa, las' s-vínă"*. (Zise împăratul: „e bine, pentru că ai vrut atât [de mult] să i-o dau pe fata mea, lasă [-l] să vină".) Cap^2 54/35; *Délmi máị̯stur, să-ń zícă lúmẹa.* (Dacă [sunt] meşter, [aşa] o să-mi zică lumea.) Pap M^2 74/31; *Dílmi mi ntreǵ, ăs ţă spun: dă-ń-li pẹ́anili şu póị̯a ăs ner ăs ǧoc*. (Pentru că mă întrebi, o să-ţi spun: dă-mi penele şi apoi o să merg şi o să joc.) Cap^2 109/42; *Dílmi cọ́ta-ị̯ dúlţi cárnẹ di om, aị̯ să ncĺídim un fičór şi únă fẹ́tă, să Ĺa răním bun, di să Ĺa jungĺọ́m.* (Dacă e atât

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

de dulce carnea de om, hai să închidem [în coteţ] un băiat şi o fată, să-i hrănim bine şi să-i tăiem.) Can T[1] 277/29; *Lisíţa-l' zísi: „a! lúpuli, la tíni ţivá nu-ţ aḭ dílmi cápu ţ-aḭ sănătós”.* (Vulpea îi zise: „ei! lupule, tu nu ai nimic dacă îţi e sănătos capul”.) Can T[1] 281/15; *Dírmi síngură anviţáş tu, un an di zǫ́li si lucréz.* (Pentru că ai învăţat singură, o să lucrezi un an de zile.) Pap M[2] 155/31; *Eḭ, díl'ki ńă-ṵ traḍ [pucrǫ́ava], nălét si eş.* (Ei, fiindcă mi-o tragi [velinţa], să nu rămâi cu nimic.) Cap[2] 112/37; *Eḭ, gídi máḭcu, dílki mi ntrégḭ, si ăţ spun.* (Ei, bre mamă, fiindcă mă întrebi, o să-ţi spun.) Cap[2] 109/31.

Délmi că. Fiindcă, pentru că, de vreme ce. *Pópa zísi: „noḭ cum vem dărát păzári, délmi că ti anviríń, să ti bilés”.* (Popa zise: „după cum ne înţeleseserăm, fiindcă te superi, o să te omor.”) Cap[2] 34/22; *La ţísta nu l'-ăḭ frícă di ţişţę mpiráţ dílmi ca mpirátu Cad la ubidę́şti.* (Ăstuia nu-i e frică de aceşti împăraţi, de vreme ce îl caută pe împăratul *Cad*.) Can T[1] 283/31; *Démi că prísti púntę ţę tricú, s-la tălčǫ́m.* (Pentru că a trecut peste acea punte, o să-l omorâm.) Cap[2] 145/42.

Var.: **délki** (Cap 107 s.v.), **démi[2]**, **dérmi** (Cap 107 s.v.; Dms s.v.); **dílki**, **díl'ki**, **dílmi**, **dími** (Cap 107 s.v.), **dírmi**.

Et.: mac. ***delmi***, bg. ***delmi, dilmi, dilki.***

deméc vezi **diméc**.

démi[1] vezi **dę́ámi**.

démi[2] vezi **délmi**.

deng, *pl*. **déngur** *s.n*. Cap 107; Dms. **1**. Fiecare din cei doi desagi care se pun pe samar, echilibrându-l; pachet mare, balot. *Amál'u pǫ́ártă un deng.* (Hamalul duce un balot.) Dms s.v. **2**. Pereche echilibrată, făcută din două părţi egale. *Deng că lu Pétri boḭ runc si áflă.* (Pereche precum boii lui *Pétri* rar se întâlneşte.) Dms s.v.

♦ *Cátă-ţ déngu ca s-nu rămóń sădi la čănúşă.* (L i t. Ai grijă de perechea ta de boi ca să nu rămâi doar la cenuşă [= ca să nu fii un prăpădit.] Fă-ţi vara sanie şi iarna car.) Cap[2] 175/35.

Et.: tc. ***denk*** (mac., bg. ***denk***).

dépin vezi **dę́ápin**.

dérmi vezi **délmi**.

dert, *pl*. **dértur** *s.n*. Cap[2] 175/33; Dms. Dificultate, suferinţă. *Toṵ dert nu si trázi.* (Suferinţa ta e greu de suportat.) Dms s.v.

♦ *Sfáca cásă ş-ári dértu luḭ.* (Fiecare casă îşi are suferinţa [= necazurile] ei.) Cap[2] 175/33.

Et.: tc. ***dert*** (mac., bg. ***dert***).

dervíč vezi **dărvíč**.

des, **dę́ásă**, *pl*. **deş**, **dę́ási** *adj*. şi *adv*. Pap[1] 42; Pap[2] 74; Can[2] 385; Cap 107; Cerna A/74, 75; ALDM I, h. 17/1–7, h. 18/1–7; ALDM II, h. 1108/2–7; Dms. Des. *Călăúzu l'a purtá pri urmánu des.* (Călăuza îi ducea prin pădurea deasă.) Cap 107 s.v.; *Fičóri l' antrárę an un urmán mult des, ḭúndi si scúnsiră.* (Copiii intrară într-o pădure foarte deasă, unde se ascunseră.) Pap M[1] 14/26; *Antrárę tru únă urmáni múltu dę́ásă şi culó si scúmsiră.* (Intrară într-o pădure foarte deasă şi acolo se ascunseră.) Cap[2] 105/20; *Amnárę ḭel' treḭ zǫ́li şi treḭ nopţ pǫ́nă júnsiră an un urmán des, des.* (Merseră ei trei zile şi trei nopţi până ajunseră într-o pădure deasă, deasă.) Pap M[2] 166/19; *Núcă cu frúnḍili dę́ási.* (Nuc cu frunzele dese.) Dms s.v.; *Pǫánḍă dę́ásă.* (Pânză deasă.) Dms s.v.; *Plǫáḭă dę́ásă.* (Ploaie deasă.) Dms s.v.; *Viń des.* ([Tu] vii des [= deseori].) Pap[1] 42 s.v.; *Nu putém ḭárnata să işǫ́m năfără să amnǫ́m cǫ́ta des.* (Iarna nu putem să ieşim afară să umblăm atât de des.) W 78/17.

Var.: **dḭăs** (ALDM I, h. 17/2, 3).

Et.: lat. ***densus.***

desmintés vezi **dizmintés**.

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

Déstor *n. pr.* Pap M^2 175/15; Cap 107. Nume de loc în *Nǫ́nti*.

deşcl'íd vezi **dişcl'íd**.

deşórt vezi **dişǫ́rt**[1].

deşǫ́rt vezi **dişǫ́rt**[1].

detelínă vezi **ditilínă**.

deţíndeạ vezi **diţíndeạ**.

devré vezi **divré**.

deḷd vezi **deḷad**.

dḗdă vezi **deḷádă**.

dḗdi vezi **deḷad**.

deḷ vezi **deḷal**.

dḗper vezi **deḷápir**.

dḗpin vezi **deḷápin**.

dḗpir vezi **deḷápir**.

di[1] *prep.* Pap[1] 42; Pap^2 74; Can^2 386; Cap 108–109; ALR II s.n., 5, h. 1351/012; ALR II s.n., 6, h. 1615/012, h. 1616/012, h. 1844/012; Cerna A/1999. Dms. **1**. De, din. *Cumát di furlínă.* (Bucată de aur.) Cap^2 179/26; *Cáfcu fustán ţer tu, Téḷu, dáli di cadifé íli di mătási?* (Ce fel de rochie vrei tu, *Téḷu*, oare din catifea sau din mătase?) Cap^2 20/30–31; *Pórtu lunḍinésc [...] ăḭ darát di pǫ́nḍă di cásă.* (Portul din *Lúnḍin* [...] e făcut din pânză de casă.) Can T[1] 262/34; *Daráră ţínă búnă di cárneạ luḭ.* (Din carnea lui au pregătit [o] cină bună.) Pap M[1] 16/21; *Únă ţe la lăsǫ́ ácu di mǫń, la flǫ fičóru.* (De îndată ce lăsă acul din mâini, îl găsi pe copil.) Cap^2 62/18; *La lǫ fičóru di cásă.* (Luă băiatul de acasă.) Pap M[1] 20/3; *„La vind, áma ţer únă sútă di furlín”. Di mirác mári el' ăl' deḷádiră [la luváč] şi la cumpăráră.* („Îl vând, dar vreau o sută de lire de aur”. Din dorinţă mare, ei îi dădură [vânătorului] şi-l cumpărară.) Pap M[1] 22/14. **2**. Dintre. *Únu di noḭ tribuḭáşti z-dúcă la păzăríşti.* (Unul dintre noi trebuie să meargă la târg.) ALR II s.n., 6, h. 1844/012; *Di ţeạ ḭel' zísiră să la púnă únu di ḭel' [...] an únă udáḭă.* (De aceea ei ziseră să-l pună pe unul dintre ei […] într-o odaie.) Pap M[1] 14/5. **3**. Pentru. *Fḗtili leḭ ắti un busil'úc di sfáca om din cásă.* (Fetele iau câte un [fir de] busuioc pentru fiecare om din casă.) Can T^2 106/31; *Zer ań ársi čérga di tíni.* (Parcă mi-a ars cortul pentru tine.) Can T^2 107/29; *Ḭoḭ nu am níţi di míni.* (Eu nu am nici pentru mine.) W 63/6; *Límba gréčă [...], di noḭ ḭeạ nu-ḭ.* (Limba greacă [...] ea nu e pentru noi.) Pap M^2 28/6; *Ḭo vin ḭa sáldi di tíni.* (Eu vin aici numai pentru tine.) DP 95/27; *Láră cárni, dăráră ţínă, čórbă, víki, ca di ḭáspiţ.* (Luară carne, pregătiră cină, ciorbă, mă rog, ca pentru oaspeţi.) Cap^2 81/14; *Noḭ ţḗstă ápă nḭ-o vem sáldi di noḭ, că-ḭ di tǫátă lúmeạ.* (Noi nu avem apa asta numai pentru noi, că e pentru toată lumea.) Cap^2 140/18; *Si dúsiră áră prin urmán să luvéscă di mǫ́ḭnista*. (Se duseră iar prin pădure ca să vâneze pentru a doua zi.) Pap M^2 147/4; *Bábu, aḭ loc ţeạ́stă seạ́ră di míni, si vin la tíni?* (Babo, ai loc pentru mine astă seară, să vin la tine?) Cap^2 84/33; *Ḭo sam vinít di un lúcru.* (Eu am venit pentru un lucru.) Cap^2 80/35; *Viní văcǫ́tu di gunírẹ dănácu.* (A venit vremea pentru mânatul viţelului.) Cap 109 s.v.; *Cári ḭom să treạ́că, la toţ să daḭ di sănătáti.* (Care om o să treacă, la toţi o să le dau, pentru sănătate.) Cap^2 53/2; *Mult si mănčǫ́, stăčúnu, di míni.* (Mult s-a străduit, sărmanul, pentru mine.) Cap^2 187/11; *Di cǫáta nu nă ţirtǫ́am.* (Nu ne certăm pentru atât.) Dms s.v. **4**. Cu. *Uzǫ́ că lúpu si făleạ́şti di juníl'a luḭ.* (Auzi că lupul se laudă cu vitejia lui.) Pap M[1] 18/6; *Am un fǫáli plin di alb măčcáţ.* (Am un burduf plin cu bucăţi mari albe. [Ghicitoare: Făina de grâu alb].) Cap^2 155/8; *Fḗta, di múltă mǫ́ncă, aḭ dănǫ́ tǫtă čănúşa.* (Cu multă trudă, fata adună toată cenuşa.) Can T[1] 279/32. **5**. Din cauza; de.

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

La şădz̦ári, tátu, di umărǫáľă, fz̦si „oh”. (Când se aşează, tatăl, de oboseală, făcu „oh”.) Pap M[1] 20/5; *Cári si anruşǫńă di luį trubuşónă.* (Cine se ruşinează din cauza burţii sale.) Pap M[1] 13/11; *Įa vizú múm-sa [...] an ţz̦a al raų di móncă.* (Mama-sa îi văzu [...] în ce hal erau din cauza suferinţelor.) MP 14/31; *Mi bătúį cu únă sútă di ǫnş, di cumíţ şi di curşúmi sam şa rupt.* (M-am luptat cu o sută de inşi, de comitagii, şi din cauza gloanţelor sunt atât de sfârtecat.) Cap[2] 55/1; *Dú-u ţz̦a mz̦áră, că am un fičór ţe plǫńdi di įa.* (Adu acel măr, că am un băiat care plânge din cauza ei.) Cap[2] 72/45; *Lǫ un lemn şi si dúsi di la putrizǫ́ di kutéc.* (Luă un băţ şi se duse de-l snopi în [de] bătaie.) Pap M[1] 24/25. **6**. De la; de pe urma. *Di uráču toţ si rănésc.* (Toţi se hrănesc de pe urma plugarului.) Pap M[2] 155/37. **7**. Despre. *Ţél'a dáscăl' l'a nviţáų fičóril' di biserícă.* (Dascălii îi învăţau pe copii despre biserică.) Can T[1] 266/28. **8**. De către, de. *Ţz̦ástă fz̦átă ra furátă di draţ.* (Fata asta era furată de draci.) Pap M[2] 20/20. **9**. În construcţia genitivului. *Mănúşa di stúmniččă.* (Mânerul ulciorului.) Cap[2] 158/1; *Si dúsiră la márzinz̦a di cătún.* (Se duseră la marginea satului.) Cap 111 s.v. *dirépt*; *Lisíţa si fz̦si ca mǫártă şi si tínsi an méjlucu di drum.* (Vulpea se prefăcu ca moartă şi se întinse în mijlocul drumului.) Pap M[1] 24/3; *Lź̦-la, lź̦-la, Méno móri, Ríza di lu Zéţz̦a.* (Ia-l, ia-l, *Méno* dragă, pe *Ríza* al lui *Zéţz̦a*.) Cap[2] 20/30; *Įel ş-u lz̦, mámu móri, Fílz̦a di lu Vínz̦a.* (El o ia, mamă dragă, pe *Fílz̦a* a lui *Vínz̦a*.) Cap[2] 21/2; *Asán-beį di Ágoş-ága.* (*Asán-beį* al lui *Ágoş-ága*.) Cap 108 s.v.; *Ibraím-beį di Gázi*. (*Ibraím-beį* al lui *Gázi*.) Cap 108 s.v. În urări. *Dómnu di bun, răkíįă-n rost să pun!* (Domnul cu bine, rachiu să pun în gură!) Pap M[1] 55/35; *Di bun Dómnul!* (Cu bine [şi cu] Domnul!) Pap M[2] 56/2; *Tot di bun.* (Toate cu bine!) Pap M[2] 56/2.

Di la. **1**. De la; din. *Am únă nivz̦ástă, di la ų́om la ų́om mz̦árdi.* (Am o nevastă, merge din om în om. [Ghicitoare: Ulciorul].) Cap[2] 161/12; *Si dúsi dúpu mǫ́árti ca să-l' įa súflitu la fičór di la mǫ́árti*. (Se duse după moarte ca să ia sufletul băiatului de la moarte.) Cap[2] 23/6; *Să ţirém di la prinált.* (O să cerem de la Preaînaltul.) Pap M[1] 29/7; *Lisíţa zísi: „ań li căţáį di la mǫáră [péştil']”.* (Vulpea zise: „[peştii] i-am prins de la moară.) Cap[2] 24/17; *Fičóru [...] nviţǫ́ múlti zănăz̦áti di la drac*. (Băiatul [...] a învăţat de la drac multe meserii.) Pap M[1] 20/1; *Di la pǫártă la pǫártă s-ti ved*. (Să te văd [cerşind] din poartă în poartă.) Pap M[1] 43/19; *Pimíntu [...] dúnă noų cuvét di la viníri primavérălă.* (Pământul [...] adună puteri noi din venirea primăverii.) W 77/4. **2**. Din. *Di la ţe frúnză işǫ́ únă núcă mári*. (Din frunza aceea a ieşit un nuc mare.) Cap[2] 29/41. **3**. Despre. *Di la nų́ăį, şa na ra pişiít, aų́á s-murím.* ([Cât] despre noi, aşa ne era scris, să murim aici.) MP 14/22. **4**. Din cauza. *Únă albínă vz̦ ránă la gúşă di la jug.* (O albină avea rană la gât din cauza jugului.) Cap[2] 29/40. **Di pri (dúpri)**. De pe. *Am un brič; di pri rámură, rámură mz̦árdi.* (Am un brici; merge de pe [= din] ramură în ramură. ([Ghicitoare: Cosorul].) Cap[2] 155/5; *Ań am un puĺ; ámnă di pri túmbă, túmbă*. (Am o pasăre; merge de pe un deal pe altul. [Ghicitoare: Briciul].) Cap[2] 152/26; *Ca-ų vizú fz̦ta ampirátuluį, fz̦ta di pri tapólă si candisí şi si disfz̦si.* (Când o văzu pe fata împăratului, fata de pe [din] plop se îndură şi se dădu jos.) Pap M[1] 16/13; *Lisíţa l'i turí toţ péştil' an drum şi sări şi įz̦a di pri cal.* (Vulpea aruncă toţi peştii pe drum şi sări şi ea de pe cal.) Pap

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

M[1] 24/5; *Áţi ăş disfĕsi Cúsi-cucóti di pri gríndă.* (Cocoşelul-fără-coadă se dădu jos de pe grindă.) Pap M[2] 137/28; *Ampirátu, cŏn si pricătŏ di pri cunác, la vizú júnili.* (Împăratul, când se uită de pe palat, îl văzu pe voinic.) Pap M[2] 146/20; *Dŏármi ca dúpri lántă lúmi.* (L i t. Doarme ca de pe altă lume. = Doarme dus.) Pap M[2] 73/30; *Di pri cŏmp ănsús siminám grŏnur, sicără şi lálti siminătúr.* (De la câmp în sus semănam grâne, secară şi alte semănături.) AtaM 398/8. **Păn di**. **1**. Lângă. *Ţel dărŏ un an păn di luţ cunác.* (El ridică un han lângă palatul lui.) Cap[2] 27/27. **2**. Până la. *Turnătúra aţ di tort di lŏnă şi-ţ lárgă di la únă mŏnă pan di únă pálmă.* (Adaosul e din fir de lână şi e lat de la o mână până la o palmă.) Can T[1] 265/27–28. **Făr di**. Fără. *Tódur nalt, făr di cŏásti.* (*Tódur* înalt, fără coaste. [Ghicitoare: Fumul].) Pap M[2] 50/19. În construcţii cu verbe. **Bat di**. A întâlni. *Bătú di un cătún turţés şi flŏ cóla treţ fraţ.* (Întâlni un sat turcesc şi acolo găsi trei fraţi.) Cap[2] 34/8; *Bătú di un dĕd moş, áma ţéla ra Dómnu.* (Întâlni un moş bătrân, dar acela era Domnul.) Cap[2] 24/8; *Bătúră di un dĕad moş şi l'a ntribó.* (Întâlniră un moş bătrân şi îi întrebă.) Cap[2] 59/14. **Daţ di**. A întâlni, a da de ceva sau cineva. *Dĕádi di únă cásă ţúndi ra únă bábă.* (Întâlni o casă unde era o babă.) Cap[2] 121/10; *Dĕádi di máţstur.* (L i t. Şi-a întâlnit stăpânul. = Şi-a găsit naşul.) Cap[2] 187/33. **Sam di**. A urma să, a fi pe punctul de a face ceva. *Ţe mul'ări ra di rudíri.* (Nevasta urma să nască.) Cap[2] 50/38.

Var.: **dă[1]** (Pap[1] 42), **dúpri** [= **di pri**].

Et.: lat. ***de.***

di[2] *conj*. Pap[2] 74; Can[2] 386; Cap 107–108; Dms. **1**. De, să, şi. *Na ţĕásti cărpulíń, ţá-li di li spĕálă.* (Na ciorapii ăştia, ia-i şi spală-i.) Cap 109 s.v.; *„Ah, máţcu", zísi fi'córlu, „ţe dăráş di lă li didéş pĕánili?"* („Ah, mamă", zise băiatul, „ce făcuşi de dăduşi penele?") Cap[2] 110/3; *Dómnu a'l zísi: „dú-ti dă lŏ súflitu di la mul'ări-ta.* (Domnul îi zise: „du-te de ia sufletul nevestei tale".) Cap[2] 50/25; *Ţăş di ń-u spuń stţă̆ua.* (Ieşi să-mi arăţi steaua.) MP 44/19; *Uzŏm că vút-aţ níşti fĕţi ăn un loc, di na dúţim ăs la lŏm.* (Am auzit că erau nişte fete undeva şi ne ducem să le luăm.) Cap[2] 48/4; *Si dúsi curŏn cásă, di trimĕ́si úná mŏşă să-ţ candisĕáscă fĕ́ta.* (Se duse repede acasă şi trimise o babă s-o înduplece pe fată.) Pap M[1] 14/41; *Si dúsi di-l' spúsi la fráti-su.* (Se duse şi-i spuse lui frate-său.) Pap M[1] 14/8; *Lŏ un lemn şi si dúsi di la putrizŏ di kutéc.* (Luă un băţ şi se duse de îl snopi în bătaie.) Pap M[1] 24/24; *Fĕ́ta si dúsi di li lŏ lúcrili ţi-l' vĕa zis fráti-su.* (Fata se duse şi luă lucrurile de care îi zisese frate-său.) Pap M[1] 14/14; *Ná-u ţĕásta mĕásа di, cŏn s-la ziţ ţísta laf, si ámplă di pŏţni şi di bunitŏţ.* (Na faţa asta de masă şi, când o să zici vorba asta, o să se umple de pâine şi de bunătăţi.) DP 30/19. **2**. Dacă. *Ampiratíţa antribŏ cavásu: „di să trimĕ́tă vrínă cárti cmóţi íl'u lu páşă, cŏn să trimĕ́tă, túnţea cárţea si-ţ duţ la míni".* (Împărăteasa îl întrebă pe portar: „dacă fiul paşei o să trimită acum o scrisoare, când o să [o] trimită, atunci să aduci scrisoarea la mine.") Pap M[2] 142/18; *Ácu ti spúrcă cúcu, di sta pri uscátă vĕţcă, să mor.* (Dacă te spurcă cucul, dacă stă pe o creangă uscată, o să mori.) Can T[1] 268/37; *Cŏn si aţ zor, di si aţ zănvărtéş [călŏčca], un tăbúr di lúmi si tál'ă.* (Când o să ai nevoie, dacă o să-l roteşti [paloşul], o să taie un batalion de oameni.) Cap[2] 25/1; *Ţísta ţómu, ca ş-lo un lemn, di lo s-ţa bátă, măţá con la*

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

mul'ári, con la bábă-sa. (Omul ăsta, când luă un lemn, dacă începu să lovească, lovea când în nevastă, când în bunică-sa.) DP 176/20. **3**. Încât. *Ári un fur; túcu s-anclíz, nu s-anclídi, di el aş ántră.* (E un hoţ; dacă închizi, nu se închide, [aşa] încât el intră. [Ghicitoare: Soarele].) Cap[2] 160/3; *Mǫniţli li vizés pri ópcu, di, la purtárę, li printǫrnă di ję́s pri fáţă.* (Mânecile le brodează pe dos, [aşa] încât, la purtat, le întoarce şi ies pe faţă.) Can T[1] 265/32; *Caţǫ́ di línsi tǫ́tă nǫ́ptę́a di-u fę́si [tapóla] áncă cǫ́ta maí grǫ́să.* (Începu şi linse toată noaptea încât îl făcu [plopul] încă pe atât mai gros.) Pap M[1] 16/6; *Dómnu aí dę́adi pri múltă putę́ári la fi'čór, di, cǫn sărę́á, di strǫp si gudę́á.* (Domnul îi dădu băiatului prea multă putere, încât, când sărea, se lovea [= de grindă].) Cap[2] 98/4. **4**. Datorită. *Di timinǫ́urli ţe li făţę́á, al' si lipí la buríc.* (Datorită temenelelor pe care le făcea, i se lipi de suflet.) Cap[2] 83/34. **5.** Decât. *Drácu dę́adi maí multi pári di toţ.* (Dracul dădu bani mai mulţi decât toţi.) Pap M[1] 22/21; *Un lup vru si spúnă, únă ǫ́ară, că el ăí maí júni di tǫ́ati vítili.* (Un lup vru să arate, odată, că el e mai voinic decât toate vitele.) Pap M[1] 18/2; *Di tíni maí júni nu ári.* (Nu există [altul] mai viteaz decât tine.) Pap M[1] 18/9; *Si fę́ási un cal di júni maí júni.* (Se făcu un cal mai voinic decât [unul] voinic [= foarte voinic].) Pap M[1] 22/17; *Di el ma dúlţi nǫ-ári.* (Mai dulce decât el nu există.) Cap[2] 160/13; *An ţę́a sę́ară dărárá un cunác áncă cǫ́ta maí bun di lu ampirátu.* (În seara aceea făcură un palat încă pe atâta mai frumos decât al împăratului.) Cap[2] 79/36; *Ári maí mílnic di il?* (Există [ceva] mai drag decât fiul?) Cap[2] 189/15; *Ca lárá si buuję́ască cu tufę́ácu, ję́a [fę́áta] pugudę́á maí mult di eí.* (Dacă începură să tragă cu puşca, ea [fata] nimerea mai mult decât ei.) DP 198/13. **6**. De la. *Treí pátru zǫ́li di ţę́stă zúuă, ǫ́amińil' cúmpără bacám si vupsés ǫ́auli.* (Cu trei patru zile de la [= înainte de] această zi, oamenii cumpără băcam [= vopsea de culoare roşie] şi vopsesc ouăle.) Pap M[2] 115/28; *Cútru scápit-sǫ́rli di ţísta staşję́n [...] junǫ́ an un cătún.* ([Mai] spre apus de la [= faţă de] gara asta [...] ajungi într-un sat.) Can T[1] 261/3.

Di că (di ca). După ce, de vreme ce, dacă. *Di ca si disgusţę́ască [mumúşu], [...] víni mǫ́aşa cásă răslăbítă.* (După ce o să se ospăteze [naşul], […] vine bătrâna acasă liniştită.) Pap M[2] 121/3; *Prísti undǫ́u sáti, di ca să ntunę́rică, si dúnă toţ an méjlucu di cătún.* (Peste câteva ceasuri, după ce se întunecă, se adună toţi în mijlocul satului.) Can T[1] 268/4; *Di ca la lăję́á ăn gáura luí şi di ca la nviţá, la măncá.* (După ce îl lua în gaura lui şi după ce îl învăţa, îl mânca.) Cap[2] 127/10; *Doí fraţ, di ca sa rudíţ, si cátă, áma níţi únă ǫ́ară nu si pot vidę́ári.* (Doi fraţi, după ce s-au născut, se caută, dar niciodată nu se pot vedea. [Ghicitoare: Ochii].) Pap M[1] 11/4; *Di că lă măncárá lúpil', şa-í căsmét.* (Dacă îl mâncară lupii, aşa-i [= aşa i-a fost] soarta.) Dms s.v. *dícă*; *Di că fuzím din Lúnǫdiń, íuo zăám sirbít şi uáţi.* (După ce am plecat din *Lúnǫdiń*, eu am muncit puţin şi aici.) AtaM 399/24; *Di ca si fę́sirá lántili mǫ́l'ur turţ şi rămási sáldi ţę́sta málă criştíń, căţárá să la facă şi la ję́l' zălúm.* (După ce se turciră celelalte mahalale şi rămase[ră] creştini numai mahalaua asta, începură să-i jefuiască şi pe ei.) Can T[1] 263/23; *Di ca la ardicáu [fičóru] di treí or pri mǫń, [...] şădę́u la siníă.* (După ce îl ridicau [pe băiat] de trei ori pe mâini, [...] se aşezau la masă.) Can T[1] 266/24. **Di ję́undi**. De unde; cum.

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

Di i̯índi amná, ără dę́di di un cǫ́i̯ni. (Cum mergea, din nou întâlni un câine.) Cap[2] 30/23; *Di i̯índi rau̯ fucarái̯, júnsiră di čurbağíi̯ mai̯ čurbağíi̯.* (De unde erau săraci, ajunseră din bogați mai bogați.) Cap[2] 34/3; *Di čudíri lúcru ca, di i̯índi murę́u̯ i zúu̯ă cắti ţinţ şási víti, di ca la tălčó [vămpíru], nu múri níţi úná vítă víki.* (De mirare lucru că, de unde mureau câte cinci șase vite în fiecare zi, după ce l-a omorât [pe vampir], nu a mai murit nicio vită.) Can T[1] 271/16; *Şi dindinău̯ără, di i̯índi curá čéşma raki̯a, túcu lǫ să cúră ápu.* (Și dintr-odată, de unde [până atunci] fântâna „curgea” [= producea] rachiul, începu să „curgă” [= să producă] apă.) Cap[2] 53/24. **Di să**. Ca să. *Dómnu a-l zísi: „dú-ti dă lę súflitu di la mu-lári-ta, di să la duţ”.* (Domnul îi zise: „du-te de ia sufletul nevestei tale, ca să-l aduci”.) Cap[2] 50/25; *Ţe-u̯ pús-ai̯ di să áfli?* (L i t. Ce ai pus, ca să găsești? = Ce ai investit ca să câștigi?) Pap M[2] 61/35. *Să viním mǫ́i̯ni să-u̯ trantím tapóla di să-u̯ lǫm fę́ta.* (O să venim mâine să doborâm plopul ca să o luăm pe fată.) Pap M[1] 16/4; *Ţǫ́ni-mi pắnă să nfurlés di să-ţ spun cútru i̯índi lǫ mǫártę.* (Ține-mă până o să înfloresc ca să-ți arăt încotro a luat-o moartea.) Cap[2] 23/12. **Di ţę̯a**. De aceea. *Zic că nu̯-ári Domn. Di ţę̯a şi Dómnu nu da mo biriķét.* (Zic că nu există Dumnezeu. De aceea și Dumnezeu nu dă acum belșug.) Can T[2] 276/25; *Di ţę̯a, i̯el' zísiră să la púnă únu di i̯el' [...] an únă udái̯ă.* (De aceea, ei ziseră să-l pună pe unul dintre ei [...] într-o odaie.) Pap M[1] 14/5; *Díntru ca zísi: „cu ţi dát-au̯ Dómnu”, di ţę Dómnu la criscú mai̯ mári di lántili zę́i̯sti.* (Pentru că zise: „cu ce a dat Domnul”, de aceea Domnul îl crescu mai mare decât pe celelalte degete.) Can T[2] 272/7. **Di ţi (di ţe).** De ce. *Di ţe tu nu ziţ ţivá di măritárę̯a?* (Tu de ce nu zici nimic despre măritiș?) Cap[2] 88/8; *Di ţi şa cǫnţ, lisítu?* (De ce cânți așa, vulpeo?) Cap[2] 59/7.

Var.: **dă[2].**

Et. nec.

di[3] vezi **de.**

di[4] vezi **din**.

di̯ac, *pl.* **di̯aţ** *s.m.* Cap 108; Dms. Diacon.

Var.: **ģac** (Cap 108 s.v.).

Et.: bg. ***djak***, bg. dial. ***gjak.***

diamán vezi **diamánt**.

diamánt, *pl.* **diamánti** *s.n.* Pap[2] 75; Can[2] 386; Cap 108; ALR II s.n., 2, h. 573/012; Dms. Diamant. *La cápu lu ţéla fičór vút-au̯ vrin diamént.* (La capul băiatului era un diamant.) Pap M[2] 152/16.

Var.: **diamán** (Cap 108; ALR II s.n., 2, h. 573/012), **diaménd** (Dms s.v.), **diaménţ**.

Et.: mac. ***dijamant***, bg. ***diamant.***

diaménd vezi **diamánt**.

diaménţ vezi **diamánt**.

di̯at[1] vezi **dę̯ad**.

di̯at[2] vezi **dę̯at**.

di̯ắd vezi **dę̯ad**.

di̯ắpir vezi **dę̯ápir**.

di̯ắs vezi **des**.

di̯ắt vezi **dę̯ad**.

diătăģí, *pl.* **diătăģíur** și **diătăģíi̯** *s.n.* Dms. Ordin (de încorporare). *Ă-l' viní diătăģí.* (I-a venit ordin de încorporare.) Dms s.v.

Et.: gr. ***διαταγή.***

dib *s.n.* Pap[1] 42; Can[2] 386; Cap 108; Dms. Fund, capăt. *Pǫ́nă-n dib*. (Până la fund.) Pap[1] 42 s.v.; *Lǫ din dib ápu.* (Luă apă de pe fund.) Cap 108 s.v.

Áflum díbu. A da de capăt, a înțelege. *Poţ să-l áfli díbu?* (Poți să-i dai de capăt?) Pap[1] 42 s.v.; *Nu-l' áflă díbu.* (Nu-i dă de capăt.) Dms s.v.

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

Var.: **dip**[1] (Can[2] 386; Cap 108 s.v.; Dms s.v.).

Et.: tc. ***dip.***

dibés, **dibíri**, **dibíį̆**, **dibít** *vb*. IV. *Tranz*. Cap 108; Dms. A pândi. *Únă nǫ́apti lă dibíį̆; din gáură nu işǫ́á.* (Într-o noapte l-am pândit; n-a ieşit din gaură.) Dms s.v.; *Mult lă dibíră pănă lă căţáră.* (L-au pândit mult până l-au prins.) Dms s.v.

Et.: bg. ***debja.***

dibidús *adv*. AtaM 253/110; Dms. Complet, absolut. *Díbitus, ţíva nu lăsáră.* (Nu lăsară absolut nimic.) Dms s.v.

Var.: **díbitus** (Dms).

Et.: tc. dial. ***dibidüz*** (mac., bg. ***dibidus***).

dibínda *adv*. Can[2] 386; Cap 108 s.v. *dibés*; Dms. Tiptil, pe furiş, pe dibuite. *Si pruķǫ́ Défu di luį̆ fičór dibínda.* (*Défu* se apropie de băiatul lui pe furiş.) Cap[2] 96/14; *Si pruķǫ́ dibínda şi vizú únă cárti.* (Se apropie tiptil şi văzu o scrisoare.) Can T[1] 281/38; *Dibínda la flǫ́a drúmu*. (Pe dibuite găsi drumul.) Dms s.v.; *Dibínda máţa la căţǫ́á şǫ́áricu.* (Tiptil pisica prinse şoarecele.) Dms s.v.

Et.: vezi ***dibés.***

dibíri, *pl*. **dibír** *s.f.* Dms. Pândă, aşteptare.

Et.: vezi ***dibés.***

dibít, **dibítă**, *pl*. **dibíţ**, **dibíti** *adj*. Dms. (Care este) pândit, supravegheat.

Et.: vezi ***dibés.***

díbitus vezi **dibidús**.

díca vezi **di**[2].

dicáńă, *pl*. **dicǫ́ń** *s.f.* Dms. Tăvălug, sanie cu care se zdrobesc paiele la treierat.

Et.: bg. ***dikanja*** (gr. ***τηκάνη***).

dicáră, *pl*. **dicǫ́r** *s.f.* Dms. Monedă de zece bani. *Cu únă dicáră nă cumpărám kikiríki.* (Cu zece bani ne cumpăram alune americane.) Dms s.v.

Et.: gr. ***δεκάρα.***

dicastís *s*. ALDM I, h. 536/2–7. Judecător.

Et.: ***δικαστής.***

dicát *s.n.* Dms. **1**. Grijă, atenţie. *Ţéla fičór ăį̆ cătát cu mári dicát.* (Copilul e îngrijit cu multă atenţie.) Dms s.v. **2**. Efort. *Cu unǫ́ác dicát s-lă dusiţirǫ́ám grǫ́ánu.* (Cu puţin efort o să terminăm de secerat grâul.) Dms s.v.

Fac dicát. A se strădui. *Cǫ́at putúį̆ feş dicát.* (M-am străduit cât am putut.) Dms s.v.

Et.: tc. ***dikkat*** (mac., bg. ***dikat***).

dicắt vezi **dicǫ́t**.

dicǫ́át vezi **dicǫ́t**.

dicǫ́t *prep.* Can[1] 203 s.v. *cǫ́t*; Can[2] 386; Cap 78 s.v. *cǫ́t*; Cap 108; Dms. Decât. *Şa čirácu eşǫ́ maį̆ murafetlíį̆ă şi maį̆ crielắt dicǫ́t máį̆storu*. (Aşa ucenicul se dovedi mai bun meşteşugar şi mai isteţ decât meşterul.) Pap M[1] 22/26; *Čarǫ́pli mulţréşt [...] sa maį̆ şarǫ́ti dicǫ́t barbatéştli*. (Ciorapii de femeie [...] sunt mai împodobiţi decât cei bărbăteşti.) Can T[1] 266/5; *La strínsu maį̆ bun mǫ́ártę̆a fắră dári dicắt cu dat scăpári.* (Pentru zgârcit e mai bine moartea fără să dea [ceva] decât să scape cu datul.) Cerna T; *Míni maį̆ mi ličáşti dicǫ́at tíni.* (Mie îmi stă mai bine decât ţie.) Dms s.v.

Var.: **dicắt**, **dicǫ́át**.

Et.: din ***di + cǫ́t***.

dicsés vezi **dixés.**

dicutót *adv*. Dms. Cu totul, în întregime. *Čirę́áşili li măncáį̆ dicutót*. (Cireşele le-am mâncat cu totul [= cu sâmburi cu tot].) Dms s.v.

Et.: din ***di + cu + tot.***

didinapóį̆ vezi **dinăpóį̆**[1].

didínţę̆a *adv*. Pap[1] 42; Pap[2] 74; Can[2] 386; Cap 109 s.v. *dínţę̆a*; Dms s.v. *dínţę̆a*. Dincoace. *Didínţę̆a-diţíndę̆a*. (Dincoace-dincolo.) Pap[1] 42 s.v.

Var.: **didínţę̆** (Can[2] 386).

Et.: ***di + dínţę̆a.***

didínţę̆ vezi **didínţę̆a**.

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

diés vezi **diiés**.

dif vezi **div**.

diftéră vezi **tiftér**.

diftérică *s.f.* ALR II, 1, h. 119/012. Anghină pectorală.

Et.: dr. ***difterică.***

díģi vezi **ģídi**.

diģós vezi **dijós**[2].

dii̯ vezi **de**.

dii̯ắs vezi **diiés**.

dii̯és, **diíri**, **dííi̯**, **diít** *vb*. IV. *Intranz*. Pap[1] 42; Pap[2] 74; Can[2] 386; Cap 108; Dms. **1**. A respira. *Ắi̯ gíu̯, áncă dii̯ắşti.* (E viu, respiră încă.) Dms s.v. **2**. (Despre vânt) A adia. *Diinéşti un̦ác víntu.* (Adie puțin vântul.) Dms s.v.

♦ *U̯ómu, pắnă dii̯ắşti túcu lă umút ắi̯.* (Cât respiră, omul are nădejde.) Cap[2] 214/1.

Var.: **diiés** (Can[2] 386), **diés** (Can[2] 386), **dii̯ắs** (Cap 108 s.v.), **diinés**.

Et.: bg. ***diham, dihna.***

Díi̯ľa *n.pr*. Pap M[2] 175/16; Cap 109. Nume de fântână în *Óşiń*.

diíndu̯a vezi **dițindu̯a**.

diinés vezi **dii̯és**.

diíri *s.f.* Can[2] 386; Dms s.v. *dii̯és*. Respirație. *Nu l'-u búnă diíru̯a*. (Nu îi e bună respirația.) Dms s.v. *dii̯és*.

Et.: vezi ***dii̯és***.

diít *s.n*. Dms. Respirație. *Ắcu l'-ă bun diítu, scápă.* (Dacă respirația îi e bună, scapă.) Dms s.v.

Et.: vezi ***dii̯és***.

dijós[1], **dijǫ́să**, *pl*. **dijóş**, **dijǫ́si** *adj*. AtaM 351/24. Inferior, de jos, de dedesubt; din vale. *Dijǫ́asa párti* [...] *ra loc rávnic*. (Partea inferioară [...] era loc neted.) AtaM 351/24; *Dijǫ́asa biséricǎ.* (Biserica din vale.) Pap M[2] 175/27.

Dijǫ́asa lúmi. Lumea cealaltă (de după moarte). *Cu ț̦a fúńă si disfărécu ănjós, ăn dijǫ́asa lumi.* (Cu funia aceea se duceau jos, în lumea cealaltă.) Pap M[2] 148/25.

Et.:din ***di*** + ***jos***.

dijós[2] *adv*. Pap[1] 49 s.v. *jos*; Pap[2] 74; Can[2] 386, 389; Cap 108, 161 s.v. *jos*; Dms. Jos; dedesubt. *I̯a ți si-l' fáțim: s-nă culcǫ́m nǫ́pti pri únă púnti, si la púnim dijós şi să la nicǫ́m.* (Uite ce o să-i facem: o să ne culcăm noaptea pe o punte, o să-l dăm jos şi o să-l înecăm.) Cap[2] 35/10; *Căzú dijós şi ț̦éla óg̦a, că la zămăncǫ́ cu lémnu, dǫ́, ără dǫ́, şi udvám scápǫ́ cumítu.* (Căzu jos [tâlharul] şi hogea, când îl lovi cu lemnul, dă, şi dă, abia scăpă tâlharul.) Cap[2] 51/38; *Am únă bábă cupirítă cu únă scóndură dijós şi di disúpra*. (Am o babă acoperită cu o scândură dedesupt şi deasupra. [Ghicitoare: Broasca țestoasă].) Cap[2] 156/23; *Dijós [sub górniț] rau̯ doi̯ primatár; primatári si spăr̦ắră şi fuzíră.* (Dedesubt [sub părul sălbatic] erau doi negustori; negustorii se speriară şi fugiră.) Cap[2] 116/39; *Şárpile işǫ́ dinju̯ắs [di sub rópă] şi-l' si anvărtí di gúşă*. (Șarpele ieşi de dedesubt [de sub piatră] şi i se încolăci de gât.) Cap[2] 123/4; *I̯a [lámńa] si dúsi dijós, la măncó [cálu] şi viní la fičór*. ([Balaurul] se duse jos [= coborî], îl mâncă [calul] şi veni la băiat.) Cap[2] 76/19; *Ligáț-mi míni cu fu̯ắrtăma s-mi dăsfác diju̯ắs.* (Legați-mă pe mine cu o funie, ca să mă cobor jos.) MP 16/26; *Au̯ turí diju̯ós.* (O aruncă jos.) Cerna T; *Cuțótu dii̯ắdi an fu̯ắrtămă şi căzú fičúru diju̯ắs.* (Cuțitul lovi în funie şi băiatul căzu jos.) MP 38/3.

An dijós. Jos, dedesubt. *Au̯ púsi rúba an dijós*. (Puse haina dedesubt.) MP 26/17. **Dijós di**. În josul. *La ncrę́stire̦ sǫ́rli şi dijós di cătún sa nişti de̦álur.* (Spre răsărit şi în jos de sat sunt nişte dealuri.) Can T[1] 261/7.

Var.: **diģós** (Can[2] 386; Cap 108 s.v.; Dms s.v.), **diju̯ắs, diju̯ós**, **dinju̯ắs**.

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

Et.: vezi ***dijós*[1]**.

Dijo̯ásа-biseŗică *n.pr.* Pap M[2] 175/27. Nume de biserică în *Lúnḑiń*.

Et.: din ***dijo̯ásă* + *biseŗică*.**

dijų̆ás vezi **dijós[2]**.

dijúg, **dijugári**, **dijugáį̆**, **dijugát** *vb*. I. *Tranz*. Can[2] 389; Cap 19 s.v. *anjúg,* 109; Dms. A dejuga. *Dizjúgă-ľa bóiį̆ şi páşti-ľa pắnă stáră.* (Dejugă boii şi paşte-i până deseară.) Cap[2] 77/23; *Ţéla fúru ţe ra scuns aľ ľa dijugǫ́ únu bo̯ų şi fuzí ănjós pri váli.* (Hoţul care era ascuns îi dejugă un bou şi fugi în jos pe vale.) Cap[2] 83/11; *Să dijugo̯ám di să zărăpuso̯ám.* (Să dejugăm ca să ne odihnim puţin.) Dms s.v.

Var.: **dizjug**.

Et.: lat. ***disjugare.***

dijugát, **dijugátă**, *pl*. **dijugáţ**, **dijugáti** *adj*. şi *s.m*. şi *f*. Dms. Animal care a fost scos din jug.

Et.: vezi ***dijúg.***

dijugătǫ́ri, *pl*. **dijugătór** *s.f*. Cap 19 s.v. *anjúg*, 112. Loc de popas unde se dejugă boii pentru a se odihni; dejugătoare.

Et.: din ***dijúg* + *-ătǫ́re.***

dijulés, **dijulíri**, **dijulíį̆**, **dijulít** *vb*. IV. *Tranz*. şi *refl*. Pap[1] 42; Pap[2] 75; Can[2] 389; Cap 109; Dms. A coji, a jupui; a se juli. *Lă dijulíră čiréşu*. (Au cojit cireşul.) Dms s.v.; *Áţi ca la zămăncắ lúpu, dă, dă, cu lóstu, tot grắbu la dijulí.* (Şi când îl lovi pe lup, dă-i, dă-i, cu bâta, [îi] jupui toată spinarea.) Cap[2] 118/6; *Mi dijulíį̆ lă zinúcľu.* (M-am julit la genunchi.) Dms s.v.

Et.: cf. mac. ***žuli,*** bg. ***žulja.***

dijulitúră, *pl*. **dijulitúr** *s.f*. Dms. Julitură. *Dijulitúra áncă nu tricú*. (N-a trecut încă julitura.) Dms s.v.

Et.: din ***dijulés* + *-itúră.***

dijų̆ós vezi **dijós[2]**.

dikéľ, *pl*. **dikéļ̆ă** *s.n*. Pap[2] 74; Can[2] 386; Cap 108; Cerna A/1112; Dms. Târnăcop cu doi dinţi; săpăligă cu doi dinţi. *Si dúsi Ména la víńă* [...] *cu dikéľu pri númir.* (*Ména* se duse la vie [...] cu târnăcopul pe umăr.) Cap[2] 21/21; *Con mă̯ímí, zăcăţǫ́ dikéľu di un kup.* (Când izbi, agăţă târnăcopul de un chiup.) MP 182/9; *Ţiri̯ǫ́á z-dúcă an lant cătún s-li dáră pălişnicu şi dikéľu la un cuváţ.* (Trebuia să se ducă în alt sat ca să facă brăzdarul şi târnăcopul la un fierar.) MP 218/16; *Cu dikéľu li sco̯átim pătátili.* (Cu săpăliga scoatem cartofii.) Dms s.v.

Et.: mac., bg. ***dikel.***

dikéo (**dikéom**) *s.* AtaM 295/21. Drept; dreptate. *Ţiro̯á si vin si ubidi̯ắs dắli am vrínă dikéomă, ắmă nu viníį̆ si ubidi̯ắs*. (Trebuia să vin să caut dacă am vreun drept [= drepturi], dar n-am venit să caut.) AtaM 272/4; *Muľáro̯a ári dikéo, ári puteǫ́ári.* (Femeia are drept[uri], are putere.) AtaM 376/14.

Et.: gr. ***δίκαιο, δικαίωμα***.

díkică vezi **dékică**.

diladí *adv*. AtaM 44/2, 272/23. Adică. *Ắn ţo̯a seáră si vo̯a pugudít un ų̆áspiţ ắn cásă, ra émbur, diladí di víti émbur*. (În acea seară se nimerise [să fie] în casă un oaspete, era negustor, adică negustor de vite.) AtaM 395/3–4.

Et.: gr. ***δηλάδή.***

dílki vezi **délmi**.

dílmi vezi **délmi**.

díľki vezi **délmi**.

dimbéľ vezi **timbél**.

Dímcă *n.pr.* AtaM 76/33. Nume de bărbat.

diméc *adv*. Pap[2] 75; Can[2] 386; Cap 109; Dms. Adică. *Vizú că şa-i̯ lúcru fičóru lu ampirátu, diméc kósu*. (Fiul împăratului, adică spânul, văzu că aşa stă treaba.) Cap[2] 91/12; *Flǫ doi̯ munţ cári si bătţ̆u ắntri i̯eľ, deméc si bătţ̆u únă laļ̆ţ.* (Întâlni doi munţi care se băteau între ei, adică se băteau unul cu celălalt.) Pap M[2] 144/18; *Múma íli muľári-sa turţ̆şti ápu*

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

ántru cal, ca si fácă Kar, diméc, cum cúră ápa, şa si cúră káru. (Mama sau nevastă-sa aruncă apă înaintea calului, ca să facă câştig [= avere], adică, aşa cum curge apa, aşa să curgă câştigul [= averea].) Can T^2 101/17; *Şi şa, júnsi di lă mancǫ́ málu lu tuğáru, diméc cum vɛ̨u̯ zis năroşníţili.* (Şi aşa, ajunse de-i mâncă averea negustorului, adică, aşa cum ziseseră ursitoarele.) DP 33/6; *Diméc şa nă ra láfu.* (Adică aşa ne-a fost vorba.) Dms s.v.; *Diméc, dúpu táli zbǫáră, ţo săm căbătlíţă.* (Adică, după spusele tale, eu sunt vinovat.) Dms s.v.

Var.: **deméc**, **dimék** (Cap 109 s.v.)

Et.: tc. ***demek*** (mac., bg. ***demek***).

dimék vezi **diméc**.

dími vezi **délmi**.

dimiğánă vezi **dămiğánă.**

diminá vezi **timiná.**

dimineɛ̨ásta *adv.* Pap^1 42 s.v. *dimineɛ̨áţă*; Pap^2 75; Can^2 386 s.v. *dimnɛ́ţă*; Cap 109 s.v. *dimineɛ̨áţata*; ALR II s.n., 3, h. 763/012; ALR II s.n., 6, h. 1654/012, h. 1834/012; Cerna A/1543, Supl; Wild h. 519/1-7. Dimineaţa, în timpul dimineţii. *Li scu̯ot dimineɛ̨ásta [váţli] cǫ́ti vrin sat, li zăpásc.* ([Vacile] le scot dimineaţa câte vreun ceas, le pasc puţin.) AtaM 392/21; *Si scǫálă nápcuma dimnɛ́ţata (dimnɛ́sta).* (Se scoală apoi dimineaţa.) W 77/9; *Si privizú, că si privizú, dimnɛ́sta, si sculă táti.* (Se crăpă de ziuă, când se crăpă de ziuă, dimineaţa, tata se sculă.) Cerna T; *La pátruli zǫ́li dimnɛ́sta.* (A patra zi de dimineaţa.) Can^2 386 s.v. *dimnɛ́ţă*; *Dimineɛ̨áţata văcáru sabáiɛ̨a işá.* (Dimineaţa văcarul ieşea cu noaptea în cap.) Cap 109 s.v. *dimineɛ̨áţata*; *Dimnɛ́tta, cǫn ţási ómu la ágru, ácu la núţibă pópa-n drum, tǫ́tă zúu̯a nibún să-l' ţi dúcă.* (Dimineaţa, când iese omul la câmp, dacă întâlneşte pe popa în drum, toată ziua o să-i meargă rău.) Can T^2 268/25; *Dimineɛ̨átta si sculǫ́ mai̯ manicát.* (Dimineaţa se sculă mai devreme.) DP 28/3; *Si dúsi ampirátu si spɛ̨álă dimineɛ̨átta la bunár, au̯ vizú gǫ́sca ănúntru.* (Dimineaţa se duse împăratul la fântână să se spele, văzu gâsca înăuntru.) Cap^2 25/40; *Dimnɛ́ţata, ca si sculǫ́ čurbağíţa, vizú ăn triúşă un biĺúc di u̯amiń jungĺáţ.* (Dimineaţa, când se sculă notabilul, văzu în curte o grămadă de oameni omorâţi.) Cap^2 33/37; *Ca si sculǫ́ dimineɛ̨áţata, ĺa anumirǫ́ [cáĺi]; un cal nu ra.* (Când se scula dimineaţa, îi numără [caii]; un cal lipsea.) Cap^2 36/14; *Căn mi sculái̯, la dimneɛ̨áţăta, flai̯ ńélu ca ţăpă an tărîşti flămúndu*. (Când mă sculai, de dimineaţă, am găsit mielul că ţipă flămând în obor.) Can T^2 128/2; *Ca si privizú, dimnɛ́ţata, işǫ́ fɛ̨ta la úşă.* (Când se crăpă de ziuă, dimineaţa, fata ieşi la uşă.) W 61/27; *Dimnɛ́ţata cu pátru picǫári, la ńáɑ̨ăţ cu dǫáu, sérta cu trei̯.* (Dimineaţa cu patru picioare, la amiază cu două, seara cu trei. [Ghicitoare: Omul].) Pap M^1 10/21; *Stɛ́u̯a di dimnɛ́sta.* (Steaua de dimineaţa, luceafărul.) Cerna A/1592.

Var.: **dimineɛ̨áţata**, **dimineɛ̨átta**, **dimineɛ̨́ţata**, **dimneɛ̨áţata**, **dimneɛ̨áţăta**, **dimnɛ́sta**, **dimnɛ́ţata**, **dimnɛ́ţăta** (Can^2 386 s.v.), **dimnɛ́tta**.

Et.: din ***dimineɛ̨áţă*** **+ *-ta.***

dimineɛ̨áţata vezi **dimineɛ̨ásta**.

dimineɛ̨áţă, *pl.* **diminéţ** şi **diminéţur** *s.f.* şi *adv.* Pap^1 42; Pap^2 75; Can^2 386; Cap 109 s.v. *dimineɛ̨áţata*; ALR II s.n., 3, h. 764/012; Cerna A/1543, 1592; Wild h. 217/2, 4–6; Dms. **1**. Dimineaţă. *Lánta dimnɛ́ţă z-dúsi cu căfálu la víńă lui̯*. (În dimineaţa următoare se duse cu cavalul la via lui.) W 71/4; *Búnă dimineɛ́a*. (Bună dimineaţa.) Pap M^2 54/25, Can^2 386 s.v.; *Búnă dimnɛ́ţa, fráţi!' mei!'* (Bună

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

dimineața, frații mei!) Can T[1] 283/6; *Fę́si únă u̯ái̯ă ţę́astă dimneᵹáţă doi ńeĺ.* (O oaie a făcut doi miei în dimineața asta.) Can T[2] 127/30; *Únă dimnę́ţă, pri la dáre sǫ́rli, túcu víni la noi̯ Hrísta lu Muráru*. (Într-o dimineață, pe la răsăritul soarelui, numai ce vine la noi *Hrísta lu Muráru*.) Can T[1] 270/27; *Cum aş rămá, únă dimnę́ţă, aş flǫ [cucótu] an gnoi̯ únă spríčcă.* (În timp ce scurma în gunoi, într-o dimineață, [cocoşul] găsi un bănuț.) Pap M[2] 136/7; *Únă dimineᵹáţă, mulárea si dúsi si la guneᵹáscă bóu.* (Într-o dimineață, femeia se duse să mâne boul.) Cap[2] 66/21; *S-mu̯áră pắnă mói̯ni dimni̯éţă.* (O să moară până mâine dimineață.) Kats 79/7; *La şti̯ắt mói̯ni dimini̯ắţă (dimini̯ắstă).* (Îl aştept mâine dimineață.) Kats 67/17; *Mǫ́ni dimineᵹáţă, cári si zăzburáscă mai̯ pişím, ţéla s-lă guneᵹáscă la văcáru dănácu*. (Mâine dimineață, cine va începe să vorbească mai întâi, acela o să mâne vițelul la văcar.) Cap[2] 81/43. **2**. Mic dejun. Wild h. 217/2, 4–6.

Var.: **dimineᵹ́sta** (Wild h. 217/4, 5; h. 519/1, 4–7), **dimineᵹ́stă** (Wild h. 217/4, 5; h. 519/1, 4–7), **dimineᵹ́ţă** (Can[2] 386), **dimini̯ắstă, dimini̯ắţă**, **dimneᵹáţa** (ALR II s.n. 6, h.1654/012), **dimneᵹáţă, dimneᵹ́ţă**, **dimni̯éţă, dimińáţa** (Wild h. 519/3).

Et.: lat. ***de*** **+** ****manitia.***

dimineᵹáţţa vezi **dimineᵹásta**.

dimineᵹ́sta vezi **dimineᵹáţă**.

dimineᵹ́stă vezi **dimineᵹáţă**.

dimineᵹ́ţata vezi **dimineᵹásta**.

dimineᵹ́ţă vezi **dimineᵹáţă**.

dimini̯ắstă vezi **dimineᵹáţă**.

dimini̯ắţă vezi **dimineᵹáţă**.

Diminíc *n.pr*. Pap M[1] 175/16; Cap 109. Nume de loc în *Nǫ́nti*.

dimińáţa vezi **dimineᵹáţă**.

dimítnic, **dimítnică**, *pl*. **dimítniţ**, **dimítniţi** *adj*. Dms. Gros. *Şái̯cu lu Néda ắi̯ dimítnic.* (Abaua lui *Néda* e groasă.) Dms s.v.; *Plǫái̯a nu ti pribáti că porţ dimítniţi rúbi.* (Ploaia nu te pătrunde dacă porți haine groase.) Dms s.v.

Et.: vezi ***dimítniţ.***

dimítniţ *s.n*. Cap 109; Dms. Aba groasă. *Dimítniţi ắi̯ şai̯c mai̯ gros cu pátru ĺíţi.* (*Dimítniţ* este aba mai groasă, în patru țe.) Cap 109 s.v.

Var.: **dimítniţi**.

Et.: mac. ***dimitnici*** (apud Cap 109).

dimítniţi vezi **dimítniţ.**

Dimítri *n.pr.* ALR II s.n., 5, h. 1519/012. Nume de bărbat; Dumitru.

dimneᵹáţa vezi **dimineᵹáţă**.

dimneᵹáţata vezi **dimineᵹásta**.

dimneᵹáţă vezi **dimineᵹáţă**.

dimneᵹáţăta vezi **dimineᵹásta**.

dimneᵹ́sta vezi **dimineᵹásta.**

dimneᵹ́ţata vezi **dimineᵹásta**.

dimneᵹ́ţă vezi **dimineᵹáţă**.

dimneᵹ́ţăta vezi **dimineᵹásta**.

dimneᵹ́ţta vezi **dimineᵹásta**.

dimni̯éţă vezi **dimineᵹáţă**.

dimńáţa vezi **dimineᵹáţă.**

dimoticó *adj*. AtaM 378/24. Primar. *Dimoticó scui̯ó.* (Școală primară.) AtaM 378/24; *La 1939/40 la sfărşǫi dimoticó scui̯ó.* (În 1939/40 am terminat şcoala primară.) AtaM 378/24.

Et.: gr. ***δημοτικός.***

dimpriúnă vezi **dipriúnă**.

dimúlt *adv*. Dms. Odată, demult. *Dimúlt ra ţę́astă*. (Asta a fost odată.) Dms s.v.

Et.: din ***di*** **+** ***mult.***

din *prep*. Pap[1] 42; Pap[2] 75; Can[2] 386; Cap 109; ALR II, s.n., 4, h. 937/012, h. 939/012; ALR II s.n., 5, h. 1333/012; Cerna A/1998; Dms. **1**. Din. *Nu la işá din criél fičóru ţi si fę́si ţerb.* (Nu le ieşea din minte băiatul care se făcu cerb.) Pap M[1] 16/25; *Ţérbu [...] picăsí, din múnti, că sóra-sa si maritǫ́ dúpu fičóru lu ampirátu.* (Cerbul [...], din munte, înțelese că soră-sa

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

s-a măritat cu băiatul împăratului.) Pap M[1] 16/16; *Din ţísta loc să viń să-ţ la l'aḭ fičóru.* (Din acest loc să vii să-ţi iei băiatul.) Pap M[1] 20/15; *Rau úná u̯áră doḭ u̯ámiń minčunóş [...]; únu ra ca din Lugúnţa, áră áltul ca din Úmă.* (Erau odată doi oameni mincinoşi [...]; unul era ca din *Lugúnţa*, iar altul ca din *Úmă*.) Cap[2] 45/14; *Işó vămpíru din coş.* (Vampirul ieşi din coş.) W 64/6; *Cári ra ampirát vę şi mul'árę̯a maḭ úbavă din ampirăţól'ă.* (Cel care era împărat avea şi nevasta mai frumoasă din împărăţie.) Pap M[2] 141/29; *Din vrę́mnea ţéstă criélu lu fičóru ţéla nu ra dicót la fę́ta*. (Din acest moment mintea băiatului nu era decât la fată.) Pap M[2] 163/4; *Mul'árę̯a zăcáţă i̯ár̆ă să-u̯ múlgă şi din vácă i̯ár̆ă vicăi̯á.* (Femeia începe s-o mulgă [vaca] din nou şi din vacă [se aude că] iar striga.) Cap[2] 116/9; *Să ti duţ şi să leḭ tambúra din i̯úndi si bat múnţiI' şi nápcum să viń să-I' cǫnţ.* (Să te duci şi să iei tambura de unde [= din locul în care] se bat munţii şi apoi să vii să-i cânţi.) Pap M[2] 146/25; *Di buf socól, din socól buf.* (Din bufniţă şoim, din şoim bufniţă.) Pap M[2] 63/26; *Únu din treḭ.* (Unul din trei. [= O parte din trei, o treime.]) ALR II s.n., 4, h. 937/012; *Únu din ţinţ.* (Unul din cinci. [= O parte din cinci, o cincime.]) ALR II s.n., 4, h. 939/012. **2**. Dintre. *Níşti din Mănăstirǫ́ń si puturčǫ́ră.* (Unii dintre locuitorii din *Mănăstír* [= Bitolia] s-au turcit.) Can T[1] 263/25; *Cári puḭ din vu̯ăḭ la pu̯ắti scu̯ắtiri fičúru an Álba Duńá?* (Care pasăre dintre voi îl poate scoate pe băiat în Lumea-de-Afară?) MP 20/5. **3**. De la. *Fičú̯ắru spúsi tu̯ắt, din cap pắnă-n márzină.* (Băiatul spuse tot, de la cap până la sfârşit.) Cap[2] 124/29; *Am un fráti; toátă zú̯a din cur ăn cap mę́árzi.* (Am un frate; toată ziua merge de la cur la cap. [Ghicitoare = Răşchitorul].) Cap[2] 164/3–4; *Scándala-mándala, din pimínt pǫ́nă la Dómnu.* (*Scándala- mándala*, de la pământ până la Domnul. [Ghicitoare = Fumul].) Pap M[2] 50/24. **4**. După, pe baza. *Nu pot să anţilég din spus, că sam grǫ́ásă ăn cap.* (Nu pot să înţeleg după vorbe [= pe baza spuselor], că sunt grea de cap.) Cap[2] 40/13. **5**. Din cauza. *Din bărbăl'ǫ́ţi di turţ, fuzíră din cătún.* (Din cauza barbariilor turcilor, plecară din sat.) Can T[2] 101/19. **6**. De. *Áncă aI' ra sirvi̯ắta din zi̯ăst ligátă.* (Batista îi era încă legată de deget.) MP 28/18. **7**. Prin, pe. *I̯eI' fǫ́ásiră si i̯ásă din pǫ́ártă.* (Ei porniră să iasă prin poartă.) Cap[2] 66/11. **8**. Împreună cu un participiu, *din* se foloseşte pentru construcţia supinului. *Din niştiút.* (Din necunoaştere, neştiind.) AtaM 235/28; *Din nivrút.* (Pentru că n-a vrut, nevrând.) AtaM 235/28; *Din vrut*. (Pentru că a vrut.) AtaM 235/28.

Din glas. Într-un glas. *Toţ fičóriI' si dúnă cup şi toţ, din glas, pruţǫ́pă di treḭ or: „cóoolida, bábo!”* (Toţi copiii se adună grămadă şi toţi, într-un glas, strigă de trei ori: „colinda, babo!”) Can T[1] 268/12. **Din minút**. Cu amănuntul. ALR II s.n., 5, h. 1333/012. **Din pičǫ́ri**. În picioare. *Toţ fărtáţiI' sar din pičǫ́ri şi ţǫ́pă.* (Toţi fârtaţii sar în picioare şi ţipă.) Can T[2] 123/1. **Din zú̯ă ţe mę́árzi**. Pe zi ce trece. *Fičóru ţéla, [...] din zú̯ă ţe mirzę́á, tot maḭ mult slăbę́á*. (Băiatul, […] pe zi ce trecea, tot mai mult slăbea.) Pap M[2] 163/4. **Din timp**. La anul. *Lásă-ń la la míni şi, din timp ca ástăz, áră din ţísta loc să viń să-ţ la l'aḭ fičóru.* (Lasă-mi-l mie şi, la anul ca azi, tot din acest loc să vii să-ţi iei băiatul.) Pap M[1] 20/15; *Şi fičór din timp.* ([Urare care se face la nuntă] Şi băiat [să aveţi] la anul.) Pap M[2] 56/21.

♦ *Si vínă maḭ din timp*. (L i t. O să vină mai la anul. = O să vină la Sfântul Aşteaptă.) Cap[2] 208/1.

Var.: **di**[4].

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

Et.: lat. ***de*** **+** ***in.***

dinaínti[1, 2] vezi **dinăínti**[1, 2].

dinalát vezi **dinălát**.

dinapói̯ vezi **dinăpói̯**[1].

dinădéi̯nic, *pl*. **dinădéi̯niţ** *s.m.* Dms. Încurcă-lume. *Că vrin dinădéi̯nic.* (Ca un încurcă-lume.) Dms s.v.

Et.: cf. mac., bg. ***nedej.***

dinăínti[1], *pl*. **dinăínţ** *adj*. Can[2] 386 s.v. *dinaínti*. Important, de frunte. *Áncă-n ţéla saát, vlădíca cu toţ dinaínţil' o̯míń si puturčo̯ră*. (Chiar în acel ceas, episcopul şi toţi oamenii mai importanţi se turciră.) Can T[1] 263/19; *Unăo̯ră, ca vinít-au̯ an cătún [başibuzúcu], l'a dunát-au̯ toţ dinaínţil' o̯míń şi mult l'a bătút-au̯ an méjlucu di cătún, ca să la da pári.* (Odată, când a venit [başbuzucul] în sat, i-a adunat pe toţi fruntaşii şi i-a bătut rău în mijlocul satului, ca să le dea banii.) Can T[1] 275/12–13.

Var.: **dinaínti**[1].

Et.: vezi ***dinăínti***[2]**.**

dinăínti[2] *adv*. Can[2] 386; Cap 109; 201 s.v. *naínti*; ALR II s.n., 6, h. 1664/012. Dms. **1**. În faţă, înainte. *[Fanéla]-i̯ álbă, lúngă păn̆ă pri crúţi, dişcl'ísă dinaínti.* ([Flanela] e albă, lungă până la şale, deschisă în faţă.) Can T[1] 264/13; *Zăbúnu* [...] *dinaínti si nco̯pčă cu copč.* (Zăbunul [...] se încheie cu copci în faţă.) Can T[2] 264/20. **2**. Înainte, mai demult. *Dinăínti ştiu̯ám*. (Mai demult ştiam.) Dms s.v.; *Dinăínti ţire̯á si ziţ*. (Trebuia să spui înainte.) Dms s.v. **3**. Din timpurile trecute. AtaM 254/8.

Var.: **dinaínti**[2]**, dănăínti** (ALR II s.n., 6, h. 1664/012.)

Et.: din ***di*** **+** ***năínti.***

dinălát *adv*. Dms. Deoparte, la o parte, într-o parte. *Do̯á-ti dinălát şi cátă-ţ lúcru.* (Dă-te la o parte şi vezi-ţi de treabă.) Dms s.v.; *Co̯an si bătu̯á-u̯, el stătu̯á dinălát şi cătá.* (Când se băteau, el stătea deoparte şi privea.) Dms s.v.; *An buğác, di únă párti şi di lánta, şădu̯á-u̯ doi̯ u̯ámiń, nu di únă po̯ără, ăr̆ă dinalát, pri únu di zídur, un u̯om ligát cu şinğíră.* (La cămin[-ul] sobei, de o parte şi de alta, şedeau doi oameni, nu de aceeaşi vârstă, iar într-o parte, pe unul din ziduri, un om legat în lanţuri.) DP 89/8.

Pri dinălát. Pe departe. *L'-u dărní pri dinălát*. (I-a dat de înţeles pe departe.) Dms s.v. *dărnés*.

Var.: **dinalát**.

Et.: din ***di*** **+** ***nă*** **+** ****lat*** (< lat. ***latus***).

dinăo̯ára vezi **dínăo̯ară**[1].

dinăo̯ára[1] *adv*. Can[2] 386; Dms. Odinioară. *Văco̯áturli rau̯ mai̯ búni dinăo̯ára.* (Odinioară vremurile erau mai bune.) Dms s.v.

Var.: **dinăo̯ára**.

Et.: lat. ***de una hora.***

dínăo̯ară[2] *adv*. Pap[1] 42; Pap[2] 75; Can[2] 386; Cap 109; Dms. **1**. Dintr-odată, deodată, imediat. *I̯el [...] dínăo̯ară la ardico̯ cazánu ţi la ardicáu̯ i̯el' pátru o̯nş.* (El […] dintr-odată a ridicat cazanul pe care îl ridicau ei patru inşi.) Cap[2] 33/22; *Áma u̯ómu, di̯únău̯ară, la priştito̯ cu piştólu şi sábl'ă şi la laso̯ mort an loc.* (Dar omul, dintr-odată, îl întâmpină cu pistolul şi [cu] sabie şi îl lăsă mort pe loc.) Pap M[1] 18/22; *Ca săsfîrí, di̯únău̯ară tot insánu si duno̯ cóla*. (Când începu să cânte din fluier, imediat toţi oamenii se adunară acolo.) Cap[2] 25/15. **2**. O (singură) dată. *Áncă dínău̯ară si joc.* (O să joc încă o dată.) W 71/13.

Din dínăo̯ară. Dintr-odată, deodată, îndată. *Şi din dínău̯ară, di i̯úndi curá čéşma ra*ķ*i̯a, túcu lo̯ să cúră ápu*. (Şi deodată, de unde [până atunci] cişmeaua [= din cişmea] curgea rachiul, începu să curgă apă.) Cap[2] 53/24; *Zísi: „e, să da Dómnu toţti u̯oi̯ să vă fáţiţ" şi din dínău̯ară si fe̯ásiră [čófţili] un bil'úc di*

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

u̯oi̯. (Zise „ei, să dea Domnul să vă faceți toate oi” și dintr-odată [ciorile] se făcură o turmă de oi.) Cap[2] 53/14; *Toț trei̯l' prițắpără din dínă o̯ară.* (Toți trei începură să țipe deodată.) W 61/25–26; *Țínț mi̯l' din dínă u̯ară tălčó.* (A omorât cinci mii dintr-odată.) Cap[2] 43/11; *E̯el din dínă u̯ară lăgó cóla*. (El alergă acolo îndată.) Cap[2] 33/17. **Di dínă o̯ară.** Deodată, dintr-odată. Can[2] 386 s.v. *dínă o̯ară.* **La dínă o̯ară.** Dintr-odată. *Ca s-la zăúdă [mícu] cu unéc pișát, la dínă o̯ară-l' tré̯i.* (Când începu să-l ude [pe prunc] cu puțin pișat, dintr-o dată îi trece.) Pap M[2] 108/16.

Var.: **dínă u̯ară**, **di̯únă o̯ară**, **di̯únă u̯ară**.

Et.: din ***di* + *únă* + *o̯ára*.**

dinăpói̯[1], **dinăpói̯e** *adj*. Can[2] 386; Cap 228 s.v. *póia*. Ultim, cel din urmă. *Ca viní la dinapói̯a u̯ára, al' zísi.* (Când ajunse la cea din urmă oară, îi zise.) Cap[2] 130/21; *Dinăpói̯a u̯ára u scósi și míca*. (Ultima oară o scoase și pe cea mică.) Cerna T; *Áma con ăntró ăn cunác nu u ancl'ísi príma úșă, túcu u ancl'ísi dinăpo̯á̯ia, lắngă fa̯átă.* (Dar când intră în palat nu închise prima ușă, o închise doar pe cea din urmă, de lângă fată.) DP 180/1; *Dúpu țe sé̯tiră antrég ágru, didinapói̯a mănátă a̯u lásă nităl'átă*. (După ce seceră tot ogorul, ultimul mănunchi îl lasă netăiat.) Can T[2] 106/29.

♦ *Substantivat*. Fund, dos. *Di pri par, par, ăn dinapói̯u.* (L i t. [A sărit] din par în par [până i-a intrat] în fund. = A dat de dracul.) Cap[2] 175/30; *Co̯n si-ń ved dinapói̯u*. (L i t. Când o să-mi văd fundul. = Când o să-mi văd ceafa; niciodată.) Cap[2] 175/37.

Var.: **dinapói̯**, **didinapói̯**.

Et.: vezi ***dinăpói̯*** [2].

dinăpói̯[2] *adv*. Pap[2] 75; Can[2] 386; Cap 109, 203, 228 s.v. *póia*; Dms. În urmă (de tot), în cele din urmă; la spate. *Zămutrí ca si ve̯ádă dănăpói̯ căt ai̯ vătămát*. (Se uită să vadă cât e de bătut la spate.) Can T[2] 127/28; *Dănăpu̯ắi̯-dănăpu̯ắi̯ a̯u pișii núme̯a și la su̯ắțu-su*. (În urmă de tot scrise și numele tovarășului său.) MP 252/28; *Țe̯a pruțăpó din pinge̯rcă: „nu, bre, di la cap, di dănăpói̯!”* (Aceea începu să țipe din fereastră: „nu, măi, de la cap, de la spate!”) Cap[2] 81/11; *Țirú să si ve̯dă an ápu dinăpói̯, co̯t ăi̯ bătút, și co̯n să-ș puve̯dă, căzú ăn váli și si nico̯.* (Vru să se vadă în apă la spate, cât e de bătut, și când să se vadă, căzu în râu și se înecă.) Pap M[2] 157/31; *Mai̯ dinăpói̯ di to̯áti júnsiră și an un cătún pro̯ápi di țe̯a căsăbắ.* (În cele din urmă ajunseră și într-un sat aproape de acel oraș.) Pap M[2] 144/3.

♦ *Mai̯ bun păzári pișím dico̯t cávgă dănăpói̯.* (Mai bine târguială înainte decât ceartă după aceea.) Cap[2] 171/30; *Si șătăi̯ắști cu mo̯ńli dinăpói̯.* (L i t. Se plimbă cu mâinile la spate. = [Se spune despre cineva care] face pe grozavul.) Cap[2] 188/29; *Aț țo̯ni dinăpói̯?* (L i t. Îți ține la spate? = Ai spatele tare? Cutezi?) Pap M[2] 68/8.

Var.: **dănăpói̯**, **dănăpu̯ắi̯**, **dinăpu̯ói̯** (AtaM 254/9).

Et.: din ***di* + *năpói̯*.**

dinăpu̯ói̯ vezi **dinăpói̯**[2].

dínă u̯ară vezi **dínă o̯ară**.

dinăúntru, **dinăúntră**, *pl*. **dinăúntri** *adj*. AtaM 351/25. Interior, din interior. *Dinăúntra párti várnița si unde̯á cu lut.* (Varnița se ungea cu lut pe partea interioară.) AtaM 351/25.

Et.: din ***di* + *năúntru*.**

dincló vezi **dincóla**.

dinco̯á vezi **dinco̯**.

dinco̯áți vezi **dinco̯**.

dincóla *adv*. Can[2] 386; Cap 76 s.v. *cóla*, 109; Dms. Dincolo; de cealaltă

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

parte. *Dincóla di mo̯ará ra vo̯ástră gărdínă.* (Dincolo de moară era grădina voastră.) Dms s.v.

Var.: **dincló** (AtaM 254/7), **díncola** (Cap 76 s.v. *cóla*.)

Et.: din ***di* + *ăncóla*.**

díncola vezi **dincóla**.

dincó̯ *adv*. Pap[1] 42; Pap[2] 75; Can[2] 386; Cap 109; Dms. Dincoace. *Zalágă-ti ancó̯, zalágă-ti dincóla, spár-ti dincó̯, spár-ti dincóla, pănă la dúnă [vampíru] ăn vrin loc strimt*. (Fugi încoace, fugi dincolo, sperie-te dincoace, sperie-te dincolo, până îl adună [= îl înghesuie pe strigoi] într-un loc strâmt.) Can T[1] 271/5; *Dinco̯á di váli ve̯a un čiréş*. (Dincoace de râu, era un cireş.) Dms s.v.

Var.: **dinco̯á, dinco̯áţi** (Pap[1] 42; Dms), **dincó̯ţi** (Can[2] 386).

Et.: din ***di* + *ăncó̯*.**

dincó̯ţi vezi **dincó̯**.

díndi vezi **diţíndea**.

dine̯ávra *adv*. Dms. Adineaori. *Dine̯ávra ram cóla, co̯áţi nu viníş?* (Adineaori eram acolo, de ce n-ai venit?) Dms s.v.

Et.: lat. ***de-in-illa-hora*.**

ding vezi **díngu**.

díngă *prep*. AtaM 256/18. De lângă. *Fuzí díngă noi̯*. (A plecat de lângă noi.) AtaM 256/18.

Et.: din ***di* + *lắngă*** (var. ***níngă*****).**

Díngu[1] *n.pr*. Pap M[2] 41/17; Cap 109; Dms. Nume de loc în *Úmă*.

Et.: vezi ***díngu*.**

díngu[2] vezi **díngu**.

dingíl', *pl*. **dingíl'ă** şi **dingíl'ur** *s.n*. Cap 109; Cerna A/825; Wild h. 376/3, 7; Dms. **1**. Osie. **2**. (La roată) butuc.

Var.: **dingíe** (*s.f.* Wild h. 376/3), **dingíl** (Wild h. 376/3).

Et.: tc. ***dingil*** (bg. ***dingil***).

díngu, *pl*. **díngur** *s.n*. Pap[2] 75; Can[2] 386; Cap 109; Dms. Maşină pentru curăţatul cerealelor.

Var.: **ding** (Pap[2] 75; Can[2] 386), **díngu**[2] (Dms).

Et.: tc. ***dink*** (bg. ***dink,*** mac. ***dinka***).

dingíe vezi **dingíl'**.

dingíl vezi **dingíl'**.

dinju̯ắs vezi **dijós**[2].

dinjúr[1,2] vezi **dinzúr**[1,2].

dínti, *pl*. **dinţ** şi **dínţă** *s.m*. Pap[1] 42; Pap[2] 75; Can[2] 386; Cap 110; ALR I, 1, h. 29/012, 013, h. 69/013; ALR II s.n; 6, h. 1572/012, h. 1686/012; Cerna A/239, 246, 1026; Wild h. 159/1–7, h. 160/3, 6; ALDM I, h. 182/1–7; ALDM II, h. 895/1–7; Dms. *La stăpó̯nu nóstru a-l' antró̯ un dínti ăn ḱept şi murí.* (Stăpânului nostru i-a intrat un dinte în piept şi a murit.) Cap[2] 64/32; *Nu ştiu̯ cum a-l' antró̯ ţéla díntili ăn slăbínă şi fičóru murí*. (Nu ştiu cum i-a intrat acel dinte în şale şi băiatul a murit.) Cap[2] 64/28; *Dómnu túnţe la dure̯ díntili.* (Atunci, pe Dumnezeu îl durea dintele.) Cap[2] 30/4; *Ań am un de̯ad cu un dínti-n go̯rb.* (Am un moş cu un dinte în spate. [Ghicitoare: Cosorul].) Cap[2] 155/3; *Cu ţíşta dinţ i̯o̯u tíni s-ti măníanc.* (Cu dinţii ăştia eu o să te mănânc pe tine.) W 65/20; *Ań am úná bábă cu doi̯ dinţ măčcáţ.* (Am o babă cu doi dinţi mari. [Ghicitoare: Cleştele de foc].) Cap[2] 158/7; *El căţó̯ să si făle̯áscă la toţ că, cu lui̯ dinţ, po̯áti nu sáldi s-li spără vítili, áma po̯áti s-li dispărásc*ă. (El începu să se laude la toţi că poate, cu dinţii lui, nu numai să sperie vitele, ci poate să le sfâşie.) Pap M[1] 18/4; *Có̯ţi to̯r măčcáţ ţ-ai̯ dínţil'?* (De ce îţi sunt dinţii atât de mari?) W 65/19; *„E, bíni că viníş; să-ń li zătučó̯s dínţil'" şi căţó̯, a-l' la măncó̯ lă cal un pičór.* („Ei, bine că ai venit; o să încep să-mi ascut dinţii" şi se apucă, îi mâncă un picior calului.) Cap[2] 36/43; *A-l' spúsi că dínţil' să-l' îi sco̯átă.* (Îi spuse că o să-i scoată dinţii.) Cap[2] 24/1.

Dínti co̯ásniţ [= có̯tnic]. Măsea. Pap[2] 75 s.v. **Dinţil' bábăi̯**. Nume de floare; dinţii babei. Cap 110 s.v. **Ań le̯au̯ súflitu-n**

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

dinţ. A-şi lua inima în dinţi; a prinde curaj. *Aş la lo súflitu-n dinţ şi sărí*. (Îşi luă inima în dinţi şi sări.) Cap[2] 123/42.

♦ *DínţiI' din rost aI' lʼa ştíiă*. (L i t. Îi cunoaşte dinţii din gură. = Îl cunoaşte foarte bine.) Cap[2] 175/40; *Áncă dínţiI' lă lápti aţ mirusés*. (L i t. Îţi miros încă dinţii a lapte. = Se spune despre cineva care îşi ascunde etatea, vrând să pară mai în vârstă.) Cap[2] 175/42; *Jára cu dínţiI's-la lęaị şi nu ti viruiés*. (L i t. Să iei jarul cu dinţii şi nu te cred. = Nu te cred chiar dacă iei foc în gură.) Cap[2] 216/14; *Dinţ crăţăiáşti pri tíni*. (L i t. Scrâşneşte dinţi[i] asupra ta. = Te ameninţă.) Pap M[2] 67/38; *Sănătós s-anţăpǫ́ dínţiI'*. (L i t. Şi-a înfipt dinţii sănătos. = Se spune despre cineva care s-a fixat bine într-o anumită poziţie, situaţie.) Pap M[2] 67/40; *L'a tučǫ́ị dínţiI'*. (L i t. Mi-am tocit dinţii. = Se spune când se mănâncă de dulce în post.) Pap M[2] 67/42.

Et.: lat. ***dens, -tem.***

díntri vezi **díntru**.

díntru *prep*. Pap[1] 42; Pap[2] 75; Can[2] 386; Cap 110; ALR II s.n., 5, h. 1395/012; Dms. **1**. Pentru, din cauza, datorită. *Díntru fricá, tǫ́ti cătuníčkili si dunárá an ţísta loc*. (Din cauza fricii, toate sătucurile se adunară în acest loc.) Can T[1] 263/13; *Aị, ịo mi culc şi mor díntru únă párá*. (Hai, eu mă culc şi mor pentru un ban.) Cap[2] 47/5; *Fičóriị ńă-I' măncáị díntri tíni*. (Din cauza ta mi-am mâncat copiii.) Cap[2] 113/6; *Díntru tíni nu vręa si vínă la noị*. (Nu vrea să vină la noi din cauza ta.) AtaM 256/16; *Díntru maị mári salamlǫ́c*. (Pentru mai mare siguranţă.) Cap 110 s.v.; *Díntru búnu ţi-ń la făséş tu, ástăs viníị şi ịo să-ţ fac la tíni un bun*. (Pentru binele pe care mi l-ai făcut tu, astăzi venii şi eu să-ţi fac ţie un bine.) Can T[1] 280/16; *Díntru múlta ápu ţi-ụ árі Lúnḑińu, cătunḙńiI' aụ dărát pátru mórur*. (Datorită apei multe pe care o are *Lúnḑiń*, sătenii au făcut patru mori.) Can T[1] 262/16; *Să íị̣ă ǵiụ Súltan Amíd nóstru tátă ţel miluít, tǫ́tă lúmḙa ţi aụ proslăvít díntru bunitátḙa luị̣*. (Să trăiască Sultan Hamid tatăl nostru cel iubit, pe care toată lumea l-a proslăvit pentru bunătatea lui.) Pap M[1] 29/12. **2**. Din. *Ţérbul, căn kícăsí, díntru múnţă, că sór-sa si mărítă, ńirḑá cáti sḙáră la pǫ́árta ţărḙáscă*. (Cerbul, când înţelese, din munţi, că sor-sa se mărită, mergea în fiecare seară la poarta împărătească.) Cap[2] 106/5; *Mi scurnéş díntru sómnu*. (Mă trezeşti din somn.) Cap[2] 113/3. **3**. Dintre. *Dúpu ţi lovíră cu el cǫ́tiva zíli, únă zúǫă perí díntru eI' şi si dúsi ără căsă*. (După ce vânară cu el câteva zile, într-o zi dispăru dintre ei şi se duse din nou acasă.) Pap M[2] 22/15. **4**. Din faţa. *Díntru míni ńă-l furára sácu*. (Mi-au furat sacul din faţa mea.) AtaM 256/15.

Díntru si. Ca să. *Díntru si pǫ́ată işǫ́ri vlága*. (Ca să poată ieşi umezeala.) Cap 110 s.v. **Díntru că.** Pentru că, deoarece. *Li sḙmínă ịa gărnişór, ịa meI', díntru că emén tot cǫ́mpu lunḑinésc la cáţă ápa şi si pot vădíri siminătúrli*. (Seamănă sau porumb, sau mei, pentru că aproape tot câmpul din *Lúnḑiń* e cuprins de apă şi se pot curăţa semănăturile de buruieni.) Can T[1] 262/23; *Díntru că ţísta túcu ş-pisăị́á, cătilín cătilín júnsi ără păşă*. (Pentru că acesta numai [= tot timpul] scria, încet, încet ajunse paşă din nou.) DP 36/37; *Díntru că ángălu aụ călcǫ́ nărăncătúra Dómnuluị̣, Dómnu aị̣ dát-aụ ǵizá*. (Pentru că îngerul a încălcat porunca Domnului, Domnul i-a dat pedeapsă.) Cap[2] 104/1; *Dinjúr di čéşmă criscú ịárbă múltă díntru că lócu nu ra călcát*. (În jurul fântânii crescu multă iarbă pentru că locul nu era călcat [= umblat].) Cap[2] 75/27; *Fḙta ra anvirinátă díntru că cupiláşu nu va si cúlcă priúnă cu ịa*. (Fata era supărată

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

pentru că tânărul nu vrea să se culce cu ea.) Cap[2] 150/38; *Săldi di Mănăstír mála, díntru că raų maį fucăráį şi la įel' nu vę cǫ́ta zălúm, nu si puturčǫ́ră únăşįună.* (Doar [cei] din mahalaua *Mănăstír*, pentru că erau mai săraci şi la ei nu se făcea atâta jaf, nu se turciră imediat.) Can T[1] 263/21; *Díntru că zísi: „cu ţi dát-aų Dómnu", di ţę Dómnu la criscú maį mári di lántili zéįsti.* (Pentru că zise: „cu ce a dat Domnul", de aceea Domnul îl crescu [= îl făcu să crească] mai mare decât celelalte degete.) Can T[1] 272/7; *Si dúsi maį míca şi púl'u stătú díntru că ra maį úbavă şi fę́ata la lǫ púl'u.* (Se duse [fata] cea mai mică şi pasărea stătu, pentru că era mai frumoasă şi fata luă pasărea.) Cap[2] 72/3; *Tát-su şi mắ-sa si fę́asiră tot di săńzi [...] ámă įel' nu băgáų tru mínti díntru că vrę́ų si-l' ğúngă fičórl'ă.* (Tată-su şi mamă-sa se umplură de tot de sânge [...] dar nu băgau de seamă pentru că voiau să-i ajungă pe copii.) Cap[2] 105/15; *Ţísta, díntru că cumpărá víti, stătú cų́ola cǫ́tiva ser.* (Deoarece cumpăra vite, acesta stătu acolo câteva seri.) AtaM 395/4; *Díntru că įápa ra princărcátă, drúmu la rudí mónḑu mórtu.* (Deoarece era prea încărcată, pe drum iapa născu mânzul mort.) DP 175/39; *Nu-ų putúį cumpărári cása díntru că nu-ń junḑę́ų párili.* (N-am putut să cumpăr casa pentru că nu-mi ajungeau banii.) AtaM 260/6; *Díntru că ra mári súşă, ţăl grănu ič nu criscú.* (Pentru că era secetă mare, acel grâu n-a crescut deloc.) AtaM 260/8; *Díntru că ra mic făkíru, toţ ăl vătămáų.* (Pentru că era mic, bietul [de el], toţi îl băteau.) AtaM 260/9. **Díntru cári**. De aceea, pentru care. *Ágrili din cǫmčúc sa mult bun cătáti şi díntru cári daų mult bun birikét.* (Ogoarele din câmp sunt foarte bine îngrijite şi de aceea dau recoltă foarte bună.) Can T[1] 262/21. **Díntru ţę́a**. De aceea. *Fric mult si fáţi níşti or įárnata şi ǫ́amińil' díntru ţę si cupirés cu gręli rúbi.* (Uneori iarna e foarte frig şi de aceea oamenii se acoperă cu haine grele.) W 77/18; *Şi díntru ţę şi maį l'umíntrę si sirbę́.* (Şi de aceea se lucra şi altminteri.) AtaM 399/25; *L'a tắl'ără cápu, díntru ţę įel aį maį mic di lántili zéįsti.* (Îi tăiară capul, de aceea el e mai mic decât celelalte degete.) Can T[1] 272/6; *Lunḑinéţil' sa şi mult bisiricóş, díntru ţę, sărbătórli şi dumínţili, bisę́rica nu l'a ţǫ́ni.* (Locuitorii din *Lúnḑiń* sunt şi foarte bisericoşi, de aceea, în zilele de sărbătoare şi duminicile, biserica nu-i încape.) Can T[1] 263/1; *Įo nu virués an băbéşt adétur, díntru ţę mult cătáį să ved ţi fáţi vampirğ́ia.* (Eu nu cred în obiceiuri băbeşti, de aceea am încercat mult să văd ce face vânătorul de vampiri.) Can T[1] 271/15. **Díntru ţi.** De ce? Pentru ce? *Díntru ţi víni?* (De ce vine?) Pap[1] 42 s.v.; *Díntru ţi să mi ancl'díţ?* (Pentru ce să mă închideţi?) Cap[2] 46/21; *Alaítkili ampirátuluį aų pizmįáų ampiratíţa, díntru ţe să íă şa úbavă.* (Curtenele împăratului o invidiau pe împărăteasă, [că] de ce să fie aşa de frumoasă.) Pap M[2] 143/18. **Díntru ţę́ásta**. De aceea. Can[2] 386 s.v. **Díntru văcǫ́t**. De mult timp. *Įa la ştitá si vínă Kắlţi, că la ştiįá díntru văcót.* (Ea îl aştepta să vină pe *Kắlţi*, pentru că îl cunoştea de mult timp.) MP 24/7.

Var.: **díntrí, dítru** (Dms s.v.).

Et.: lat. ***de intro.***

díntę́a *adv*. Pap[1] 42; Pap[2] 74; Can[2] 386; Cap 109; Dms. Dincoace, aici. *Cǫ́ţi, bra, míil, ų́a pri gnoį şădéţ? ádiţ díntę́a.* (De ce, măi, dragilor, staţi aici pe gunoi? haideţi dincoace.) Cap[2] 58/2; *Ádiţ díntę́a.* (Veniţi aici.) Cap 109 s.v.; *Treţ díntę́a s-ti ved.* (Treci dincoace să te văd.) Dms s.v.

Var.: **díntę́** (Can[2] 386).

Et.: lat. ***de *hince.***

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

dínţę vezi **dínţęa**.

dinţilós, **dinţilósă**, *pl*. **dinţilóş**, **dinţilóşi** *adj*. Cerna A/2029. Cu dinţi mari, dinţos; (despre ştiuletele de porumb) pipernicit, nedezvoltat.

Et.: din ***dinţ* + *-lós*.**

dinúntru *adv*. Cap 110, 209 s.v. *núntru*; ALR II s.n., 5, h. 1498/012; Dms. Dinăuntru. *Cu̯ắvă nu ve̯au̯ si sco̯átă ápu dinúntru [din bunár]*. (Ciutură nu aveau ca să scoată apă dinăuntru [din fântână].) Cap[2] 119/7.

Et.: din ***di* + *núntru*.**

dinzúr[1], **dinzurári**, **dinzurá̯i**, **dinzurát** *vb*. I. *Tranz*. şi *intranz*. Pap[2] 75; Can[2] 386; Cap 110 s.v. *dinzúr*; ALR II s.n., 6, h. 1719/012; ALR II s.n., 7, h. 1895/012; Cerna A/1884; Dms. **1**. A pune [pe cineva] să ocolească. *Co̯n si ancurúnă tíniriĭ, ĭa dinzúră dinzúr di buţé̯u̯ă*. (Când se cunună tinerii, îi pun să ocolească butoiaşul.) Can T[2] 102/9. **2**. A înconjura; a da ocol, a ocoli (de jur împrejur). *Li dinzúră to̯ti vítili cu meĭ ca să nu po̯ótă işo̯ári vămpíru din cutáru di meĭ*. (Înconjoară toate vitele cu mei [= presară mei de jur-împrejurul vitelor] ca să nu poată ieşi vampirul din coşarul cu mei.) Can T[1] 271/9; *Dócturu […] dinzúră cása cu meĭ ca s-nu i̯ásă dălácu*. (Doctorul […] presară mei în jurul casei ca să nu iasă dalacul.) Can T[2] 102/13; *Si dúsi ăn urmán, lă dinzuro̯ şi la ligo̯ cu fúńa*. (Se duse la pădure, o ocoli de jur împrejur şi o legă cu funia.) DP 28/18; *I̯ăl cu cálu ancălár dinjurá dinjúr di múnti*. (El cu calul, călare, dădea ocol în jurul muntelui.) MP 12/15; *Tot co̯ámpu lă dinzuro̯ám*. (Tot câmpul l-am înconjurat.) Dms s.v.; *Lă dinzúră di treĭ or stéjăru*. (Ocolesc de trei ori parul [din armanul de treierat].) Can T[2] 105/21; *Ăsкériĭ lă dinzuráră cătúnu*. (Soldaţii înconjurară satul.) Dms s.v.

Var.: **dinjúr**[1].

Et.: vezi ***dinzúr*[2].**

dinzúr[2] *adv*. Pap[2] 75; Can[2] 386; Can[4] 230 s.v. *zur*; Cap 110; Dms. De jur împrejur. *[La zăbún] dinzúr ári ga̯i̯táń róşi do̯u̯ treĭ íri*. ([Zăbunul] are de jur împrejur două trei fire de găitane roşii.) Can T[1] 262/19.

Dinzúr ănzúr. De jur împrejur. *Dinzúr ănzúr [şcúrtu] a̯ĭ vizít cu teĭ*. ([Jiletca] e brodată de jur împrejur cu fir de argint.) Can T[1] 266/2; *Cása şi pĭámnița dinzúr ănzúr sa ngărdíti cu zídur nálti di ro̯p*. (Casa şi grajdul sunt îngrădite de jur împrejur cu ziduri înalte din pietre.) Can T[2] 262/7; *Am un cupiláş răsădít dinzúr ănzúr tot cu răvóĭ şi tot bučáşti*. (Am un tânăr împodobit de jur împrejur numai cu revolvere şi tot bubuie. [Ghicitoare: Roata morii].) Cap[2] 154/9–10. **Dinzur di** *loc. prep*. Pap[2] 75; Can[2] 386; Can[4] 230 s.v. *zur*; Cap 110; Dms. În jurul. *La dúsi fičóru ăn únă gáură di sub pimínt, u̯úndi ra şi únă fe̯átă cu mulţ draţ dinzúr di i̯a*. (Îl duse pe băiat într-o gaură de sub pământ, unde era şi o fată cu mulţi draci în jurul ei.) Cap[2] 127/7; *I̯ăl cu cálu, ancălár dinjurá dinjúr di múnti*. (El cu calul, călare, dădea ocol în jurul muntelui.) MP 12/15; *L'i vizú [lo̯mńurli] to̯áti, dinzúr di foc, cum ra̯u̯ dunáti*. (Văzu toţi [balaurii] cum erau adunaţi, în jurul focului.) Cerna T; *I̯árba, dinzúr di e̯a, ra únă pálmă*. (Iarba, în jurul ei, era de-o palmă.) Pap M[2] 145/26; *Dinzúr di cásă ve̯a gard*. (În jurul casei era gard.) Dms s.v.; *Dinzúr di čéşmă criscú i̯árbă náltă*. (În jurul fântânii crescu iarbă înaltă.) Cap[2] 75/27.

Var.: **dinjúr[2].**

Et.: din ***din* + *zur*.**

dinzurári, *pl*. **dinzuro̯r** *s.f*. Pap[2] 75; Cap 110 s.v. *dinzúr*; Dms. Înconjurare, ocol. *La sfáca dinzurári zíţi: „ácu-i̯ di*

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

mulľári [lat di u̯ócl'i], să-l' crépă ţóţili. (La fiecare ocol zice: „dacă e de femeie [deocheat], să-i crape ţâţele”.) Pap M^2 108/6.

Et.: vezi ***dinzúr*^{1}**.

dinzurát, **dinzurátă**, *pl*. **dinzuráţ**, **dinzuráti** *adj*. Cap 110 s.v. *dinzúr*; Dms. Înconjurat, încercuit. *Júnsiră ăn un loc dinzurát tot di čucărţă nálti.* (Ajunseră într-un loc înconjurat numai de vârfuri înalte.) Cap^2 115/5; *Lócu ra dinzurát di cumíţ.* (Locul era încercuit de comitagii.) Dms s.v. *dinzúr*^{1}.

Et.: vezi ***dinzúr*^{1}.**

di̯oanculó vezi **di̯uancóla.**

diócl'i vezi **diócl'u**.

diócl'u *s.n*. În expr. **l̯eau̯ diócl'u** Pap^2 127 s.v. *u̯óclu*; Can^2 386; Cap 110; Dms. A (se) deochea; *Păn la un an mícu nu si pără sco̯áti-n lúmi, díntru s-nu l̯e di̯uócl'u.* (Până la un an pruncul nu se prea scoate-n lume, ca să nu se deoache.) Pap M^2 107/20; *Mícu, con ári lat di̯uócl'i, si ştíe că ruşáşti, árdi ca foc, izbáti ăn curo̯n şi vo̯ámi íli nafără la gune̯şti.* (Se ştie că pruncul, când s-a deocheat, se înroşeşte, arde ca focul, respiră repede, vomează sau îl scoate afară.) Pap M^2 107/28; *Ţéla om l̯e̯a diócl'i.* (Acel om deoache.) Dms s.v.

Var.: **diócl'i**, **di̯uócl'u**.

Et.: din ***di* + *ócl'u*.**

dip^1 vezi **dib**.

dip^2 *adv*. Pap^2 75; Can^2 386; Cap 110; Dms. Numai; de tot. *Dip co̯n [liúnca] ári lúcru şi si dúţi la vrínă cásă, adétu ă̯i să-u̯ údă cu une̯c ápu.* (Numai când [lăuza] are treabă şi se duce la vreo casă, este obiceiul să o ude cu puţină apă.) Pap M^2 123/28; *Ă̯el ra dip sirumá*. (El era sărac de tot.) Dms s.v.; *Ă̯el ra dip mult sirumá*. (El era de tot foarte sărac.) Cap^2 54/25; *Nu lă junş că ra dip lă márco̯dini.* (Nu l-am ajuns că era la margine de tot.) Dms s.v.

Et.: tc. ***dip.***

dipárti *adv*. Pap^1 42; Pap^2 75; Can^2 386; Cap 110 s.v. *dipărtéz*; Dms. Departe. *Dráclu lă gri lă ăsKér: „turnáţ că ń-ă̯i dipárti cása”.* (Dracul le zise oştenilor: „întoarceţi-vă că e departe casa mea”.) Cap^2 111/7; *Ă̯es toţ fartáţi' cu gá̯ida şi la ndiréc dipárti.* (Ies toţi fârtaţii cu cimpoiul şi-l conduc [până] departe.) Can T^2 123/24; *Că amnáră ma̯i dipárti, fláră un moş.* (Dacă merseră mai departe, întâlniră un bătrân.) Pap M^1 18/15; *Ampirátu si zabucuro̯ mult şi işo̯ do̯u̯ zo̯li dipárti di-u̯ priştito̯ íl'ă-sa.* (Împăratul se bucură mult şi ieşi două zile departe [= cale de două zile] s-o întâmpine pe fiică-sa.) Pap M^2 142/39; *Ţéla u̯ómu áncă di dipárti a'l' fési cu ócl'u la lisíţă.* (Omul îi făcu cu ochiul [= îi făcu semn] vulpii încă de departe.) Cap^2 40/9.

Din diparti. De departe, din depărtare. *Vizú din dipárti un cunác*. (Văzu, din depărtare, un palat.) MP 118/13.

Et.: lat. ***de parte.***

dipărtári, *pl*. **dipărto̯r** *s.f*. Cap 110 s.v. *dipărtéz*; Dms. Depărtare; distanţă.

Et.: vezi ***dipărtéz.***

dipărtéz, **dipărtári**, **dipărto̯i̯**, **dipărtát** *vb*. I. *Refl*. Can^2 387; Cap 110; Dms. A se îndepărta. *Tamám si dipărto̯ une̯ác, la vicníră ţél'a.* (Abia se îndepărtă puţin, că îl strigară aceia.) Cap^2 71/34; *Bába a̯u̯ picní [fe̯áta] ăn várcă şi si dipărto̯ di uscát.* (Baba o împinse [pe fată] în barcă şi se îndepărtă de uscat.) DP 124/20; *Si dipărtizo̯á di cásă*. (S-a îndepărtat de casă. Dms s.v.; *Túnţe̯a lisíţa s-dipărtó*. (Atunci vulpea se îndepărtă.) Cap^2 123/23.

Var.: **dipărtizés** (Can^2 387; Cap 110 s.v.), **dipărtizéz** (Dms).

Et.: de la ***dipárti.***

dipărtizári, *pl*. **dipărtizo̯r** *s.f*. Can^2 387; Dms. Îndepărtare.

Et.: vezi ***dipărtizéz*** (s.v. ***dipărtéz***).

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

dipărtizát, **dipărtizátă**, *pl.* **dipărtizáţ, dipărtizáti** *adj.* Dms. Îndepărtat, aflat la distanță.

Et.: vezi ***dipărtizéz*** (s.v. ***dipărtéz***).

dipărtizés vezi **dipărtéz**.

dipărtizéz vezi **dipărtéz**.

dipărţǫ́s vezi **dispărţǫ́s**.

dipinát, **dipinátă**, *pl.* **dipináţ**, **dipináti** *adj.* Cap 110 s.v. *dẹ́ipin*; Dms. (Despre fire) Depănat; strâns în scul, ghem sau pe mosor.

Et.: de la ***dẹ́ipin.***

dipinătúră, *pl.* **dipinătúr** *s.f.* Can^2 387; Dms. Depănătură.

Et.: din ***dẹ́ipin*** + ***-ătúră.***

dipirári, *pl.* **dipirǫ́r** *s.f.* Can^2 387; Cap 110 s.v. *dẹ́ipir*; AtaM 71/24; Dms. **1**. Jumulire; smulgere. **2**. Văicăreală.

Et.: vezi ***dẹ́ipir.***

dipirát, **dipirátă**, *pl.* **dipiráţ**, **dipiráti** *adj.* Cap 107 s.v. *dẹ́ipir*; Dms s.v. *dẹ́ipir*. Jumulit. *Găĺínă dipirátă.* (Găină jumulită.) Cap 107 s.v. *dẹ́ipir*; Dms s.v. *dẹ́ipir*.

Et.: vezi ***dẹ́ipir.***

díplă, *pl.* **dípli** *s.f.* Dms. Pliu, cută. *Fúscă cu múlti dípli.* (Fustă cu multe cute.) Dms s.v.

Et.: gr. ***δίπλα.***

dipóẹa vezi **dipóia**.

dipóia *adv.* Pap^1 42; Pap^2 75. Apoi; târziu. *L'-viní criélu ma dipóẹa.* (I-a venit mintea [la cap] mai târziu.) Pap^1 42 s.v.

Var.: **dipóẹa**.

Et.: din ***di*** + ***póia.***

diprím, **diprímă** *num.ord.* Cap^2 146/4. *Al dóili fičór şi el şa fẹ́si cum fẹ́si diprímu.* (Al doilea băiat făcu şi el aşa cum făcu primul.) Cap^2 146/4.

Et.: din ***di*** + ***prim.***

dipriúnă *adv.* Can^2 386; Cap 110, 235 s.v. *priúnă*; Dms. Împreună.

Dipriúnă cu. Împreună cu, odată cu. *[Ţérbu] inẹá si dọ́rmă dipriúnă cu sór-sa.* ([Cerbul] venea să doarmă împreună cu soră-sa.) Cap^2 105/25; *Cọn s-mi duc, dimpriúnă ţer cu táti.* (Când o să plec, vreau [să fiu] împreună cu tata.) Dms s.v.; *Gúpcu ăş lọ fămẹ́ľa şi, dimpriúnă cu lańţ gupţ, si dúsiră la siţirát.* (Ţiganul îşi luă familia şi, împreună cu ceilalţi ţigani, se duseră la secerat.) Can T^2 103/28; *Si dúsi la pópa şi dipriúnă [cu] zúụa la trimẹ́si cu ụ́oili.* (Se duse la popă şi, odată [cu] ziua [= îndată ce se făcu ziuă], îl trimise cu oile.) Cap^2 34/14.

Var.: **dimpriúnă**.

Et.: lat. ***de (in) per unam.***

dipsisés, **dipsisíri**, **dipsisíi**, **dipsisít** *vb.* IV. *Intranz.* Wild h. 227/2. A i se face sete.

Et.: gr. ***διψώ.***

dípu vezi **dúpu**.

dipún, **dipúniri**, **dipúş**, **dipús** *vb.* III. *Refl.* Cap 110; Dms. A se da jos, a coborî. *Nu mi dipún, ácu vreị, tălčá-mi.* (Nu mă dau jos, dacă vrei, omoară-mă.) Cap^2 105/33; *Fẹ́áta nu si dipunẹ́á ănǵós.* (Fata nu se dădea jos.) Cap^2 105/46; *Fẹ́áta di stri tupólă [...] si căndisí şu si dipúsi.* (Fata din plop [...] se înduplecă şi coborî.) Cap^2 106/2; *Fẹ́ată, dipúni-ti di culó că cáụlu nu bẹa ápă.* (Fată, dă-te jos de acolo că nu bea calul apă.) Cap^2 105/31; *Fẹ́áta nu vrẹa si si dipúnă.* (Fata nu voia să coboare.) Cap^2 105/36.

Et.: lat. ***deponere.***

diputát, *pl.* **diputáţ** *s.m.* Cap 110; ALR II s.n., 3, h. 892/012. Deputat.

Et.: dr. ***deputát.***

diráptă vezi **dirẹ́ápta**.

díră, *pl.* **dir** *s.f.* Pap^2 75; Can^2 387; Cap 111; Wild h. 175/5; Dms. Urmă, dâră. *Măntrẹ́áşti díra di eş şu dumăkínlu dărắ úná dúpcă.* (Vede urma ariciului şi gospodarul făcu o groapă.) AtaM 365/10; *Si láră pri díră şi lă fláră.* (Se luară după urmă şi îl găsiră.) Dms s.v.; *Zăgáru nu*

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

pe̯árdi díra. (Ogarul nu pierde urma.) Dms s.v.; *Díră di divutínă.* (Urmă de sălbăticiune.) Dms s.v. P. e x t. Laba piciorului. Wild h. 175/5.

♦ *Al' lo̯ díra.* (I-a luat urma, i-a dat de urmă.) Cap[2] 176/1; *Nu da-n ţe̯a díră.* (L i t. Nu da în acea urmă. = Fii atent să nu spui prostii.) Pap M[2] 68/1.

Et.: mac. ***dira.***

dire̯áptă *s.f.* Pap[2] 75; Can[2] 387; Cap 111 s.v. *dirépt*; ALR II s.n., 3, h. 861/012; Wild h. 515/1, 2, 4, 6; Dms. Dreapta. *Doi̯ lanţ u̯ámiń la ţăne̯áu̯, únu di la dre̯ápta şi lántu di la le̯áva.* (Alţi doi oameni îl ţineau, unul din dreapta şi celălalt din stânga.) Cap[2] 99/9; *Antráră an cávgă şi zăcăţáră la li̯ă̆vă şi la diri̯áptă.* (Intrară în luptă şi începură [să dea] în stânga şi în dreapta.) MP 28/9; *Ca antró, la li̯ă̆u̯ă, la diri̯ă̆ptă, an fu̯ăc i̯ăl drubi̯e̯á cu calóčca.* (Dacă intră, la stânga, la dreapta, în foc, el tăia în bucăţi cu paloşul.) MP 68/6; *Mi ţo̯n la dre̯ápta.* (Ţin dreapta [= merg pe partea dreaptă.]) ALR II s.n., 3, h. 861/012.

♦ *Drépta vrínă o̯ără nu grişáşti.* (Dreapta [= lucrul drept, dreptatea] nu greşeşte niciodată.) Pap M[2] 68/7.

Var.: **diráptă** (Wild h. 515/4), **dirépta** (Can[2] 387 s.v. *dirépt*), **diri̯áptă**, **diri̯ă̆ptă**, **dre̯ápta**.

Et.: vezi ***dirépt*[1].**

diréc, *pl.* **diréţ** şi **dire̯áţi** *s.m.* şi *n.* Pap[2] 75; Can[2] 384; Cap 111; Cerna A/716; ALDM II, h. 646/1-7; Dms. **1**. Stâlp. *Au̯ ligáră fu̯ă̆rtăma di diri̯ă̆c.* (Legară funia de stâlp.) MP 108/8; *Sínu, an dvor, să̆ptă diréc li bágă [pe̯ánili].* (Fiule, să le îngropi [penele] sub stâlp, în curte.) Cap[2] 109/38; *Túnţe̯a, cumnátă-sa, cári ăntile̯ási cum ári lúcru, au̯ ligó mul'áre̯a di cusíţi, di un diréc.* (Atunci, cumnată-sa, care înţelese cum stau lucrurile, legă nevasta de cosiţe, de un stâlp.) DP 173/4; *Am únă bäse̯árică, pri un diréc sta.* (Am o biserică, stă pe un stâlp. [Ghicitoare = Ciuperca].) Cap[2] 153/16; Pap M[2] 49/9; *Dire̯áţi' sa di árburi.* (Stâlpii sunt de stejar.) Dms s.v. **2**. Model de broderie. *Dócă'a cu dire̯ţi.* (A(l) Dócăi, cu stâlpi). Pap M[2] 34/26.

♦ *Máscuru-i̯ direcu la cásă.* (Bărbatul e stâlpul casei.) Cap[2] 188/13; Dms s.v.

Var.: **diri̯ă̆c**.

Et.: tc. ***direk*** (mac., bg. ***direk***).

dirép[1,2] vezi **dirépt**[2,3].

dirépt[1], **dire̯áptă**, *pl.* **dirépţ**, **dire̯ápti** *adj.* Pap[1] 42; Pap[2] 75; Can[2] 387; Cap 111; Wild h. 513/1, 5, 7; Dms. Drept. *S-la anviéş diréptu pičór ăn i̯er.* (Să înfăşori piciorul drept în fier.) Cap[2] 139/4; *Co̯n ra stricurát bun [cáşu], lă dizvi̯ám, lă tă'lám cu únă sco̯ndură dire̯ptă şi-l lă̆i̯ám şi lă pune̯m ăn prăsú'.* (După ce era strecurat bine [caşul], îl dezveleam, îl tăiam cu o scândură dreaptă şi îl luam şi îl puneam în saramură.) AtaM 399/29; *Drúmu di No̯nti ă̆i dirépt.* (Drumul spre *No̯nti* e drept.) Dms s.v.; *Dire̯áptă-i̯ vére̯a criştine̯ásc̆ă.* (Credinţa creştinească e dreaptă.) Dms s.v. F i g. Cinstit. *Om dirépt.* (Om cinstit.) Dms s.v.

♦ *Dirépt ca fúńa-n tórbă.* (L i t. Drept ca funia în traistă. = Nedrept.) Pap M[2] 84/40.

Var.: **diréptu** (AtaM 47/27).

Et.: lat. ***directus.***

dirépt[2] *prep.* Pap[1] 42; Pap[2] 75; Can[2] 387; Cap 111; ALR II s.n., 5, h. 1481/012; ALR II s.n., 6, h. 1589/012; Dms. **1**. Înainte de. *Aţ ra dirép Paşt.* (Era înainte de Paşte.) Can T[1] 276/34; *Dúpă ţe l'a ansurát-au̯ toţ, vinít-au̯ loc, diríp Paşt, ca si dúcă la un mănăstír.* (După ce i-a însurat pe toţi, a venit vremea, înainte de Paşte, să se ducă la o mănăstire.) Cap[2] 102/40; *Ţísta u̯om făţe̯á ţi făţe̯á şi dăde̯á la fičóri' sirumáş lúcri dirép to̯r zo̯li.* (Omul ăsta făcea ce făcea şi dădea de

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

pomană lucruri la copii înaintea unor astfel de zile.) DP 101/24; *Drep dimineáța, vămpíriị cọn ud că cọ́ntă căcóți, eị fug.* (Înainte de dimineață [= de a se face ziuă], când aud cocoşii cântând, vampirii fug.) Cerna T; *Drep fuzíre, féta l'a dăruiáşti şi ịa di cútru ịa toáti ńámurli cu cắti un dar.* (Înainte de plecare, fata le dăruieşte şi ea tuturor neamurilor din partea ei câte un dar.) Cerna T; *La dáră tatọ́nil' cắti únă cólidă dirép cólida.* (În ajun de colind, taţii le fac câte o măciucă.) Can T[1] 268/1. **2**. După, după cum, în conformitate cu. *Gaịdaǧọ́ịa dáră la sfáca om, diríp ţirút, cắti un nabét.* (Cimpoierul face o cântare pentru fiecare om, după cerinţă.) Can T[2] 118/21; *Prigáčili sa di múlti turlíị dirép cum aị ţăsút*. (Şorţurile sunt de mai multe feluri, după cum e ţesut.) Can T[1] 265/38; *Fičóru tot ştíịắ, áma dirép spúsu lu féáta, ziţéá: „nu ştiụ, nu pot să nţilég”.* (Băiatul ştia totul, dar după spusa fetei [= după cum îi spusese fata], zicea: „nu ştiu, nu pot să înţeleg”.) Pap M[2] 20/29; *Lọ Dómnul ţáră, la dărọ́ şi ụ́omu dirép líca luị.* (Luă Domnul pământ, îl făcu pe om după chipul lui.) Pap M[2] 147/29. **3**. La, lângă. *Si dúsiră dirép márzineạa di cătún.* (Se duseră la marginea satului.) Cap 111 s.v.; *Ca si dúsi diríp cătún, scúltă, cọ́ịni nọ-ári si látră, căcót nọ-ári si zăcọ́ntă.* (Când se duse [= ajunse] lângă sat, ascultă, câine nu e să latre, cocoş nu e să înceapă să cânte.) Cap[2] 143/15.

Ăn dirépt. Înainte de. *Ăn dirép Crăčún dărám ríbnic, cári ănăúntru vẹa urís cu pras, ắţi dărám sărlíịă.* (Înainte de Crăciun făceam plăcintă, care avea înăuntru orez cu praz, făceam sarailie.) AtaM 388/2.

♦ *Dirép cap şi căčúụă.* (L i t. Cum e capul şi căciula. = Cum e turcul şi pistolul.) Can T[2] 110/27; *Criv să şădém, dirép să zburọ́m.* (Să stăm strâmb, să vorbim drept.) Pap M[2] 67/2.

Var.: **dirép**[1], **diríp**, **drep**[1].

Et.: vezi ***direpṭ***[3].

direpṭ[3] *adv.* Drept, de-a dreptul, chiar. *Mi duş dirépt la cunác*. (M-am dus de-a dreptul la primărie.) ALR II s.n., 5, h. 1481/012; *Drúmu dúţi dreạt ăn váli.* (Drumul duce drept în vale.) ALR II s.n., 6, h. 1589/012; *Işọ́ ǧáspili şi dirép la lu ampirátu íl'ă.* (Apăru viespea şi [se duse] drept la fata împăratului.) Cap[2] 28/44. *Nu ştiịá cum si fácă s-la minčúnă şi aị' zísi: „maị bíni drep şi-ţ spun.”* (Nu ştia cum să facă să-l păcălească şi-i zise: „mai bine să-ţi spun de-a dreptul”.) Cap[2] 135/16; *Antrịắbă-mi şi si-ţ spun dirịắpt.* (Întreabă-mă şi o să-ţi spun drept.) MP 186/10; *Li pridunọ́ ụóịli dirép la čaír, si nămăncără ụóịli.* (Adună oile [şi le duse] drept la câmp, şi oile se săturară.) Cap[2] 73/21; *Cọn lăfés, zăstáụ, nu pot s-u lăféşcă [vlăşésca] dirép căcúm trubắịăşti.* (Când vorbesc, se opresc, nu pot s-o vorbească [meglenoromâna] chiar cum trebuie.) AtaM 399/8; *Ácu leị an dirépt, să zăbăvéş, dinzúr maị curọ́n să-ţ viń.* (L i t. Dacă o iei de-a dreptul, o să întârzii, mai repede ajungi cu ocol. = Drumul cel mai scurt e drumul cunoscut.) Pap M[2] 68/2.

Var.: **dirép**[2], **dirịắpt**, **dreạt**, **drep**[2].

Et.: lat. ***directo.***

diréptă vezi **direạpta**.

direptós vezi **diriptós**.

diréptu vezi **dirépt**[1]**.**

dirịắc vezi **diréc**.

direṕta vezi **direạpta**.

direṕtu vezi **ăndrépt**[2].

dirịáptă vezi **direạpta**.

dirịắptă vezi **direạpta**.

dirịắpt vezi **dirépt**[3].

dirịǧé *s.f.* AtaM 297/29. Stare (proastă).

Et.: tc. ***derece.***

diríp vezi **dirépt**[2].

diriptáti *s.f.* Can[2] 387; Cap 111 s.v. *dirépt*; Dms. **1.** Dreptate. *Ampirátu vizú*

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

că fiču̯ắru ári diriptáti. (Împăratul văzu că băiatul are dreptate.) Cap[2] 124/30; *Cọ̦i̯nili zísi: „şa-i̯, driptáti ai̯”.* (Câinele zise: „aşa e, ai dreptate”.) Cap[2] 40/3; *Şa, diriptáţa la scọ̦áti u̯ắmu din mári.* (Aşa, dreptatea îl scoate pe om din mare.) Cap[2] 124/32. **2.** Adevăr. *Şi túnţa birbi̯ắru ai̯ spúsi tu̯ắtă diriptáţa şi şa ampirátu la lăsó gíu̯.* (Şi atunci bărbierul îi spuse tot adevărul şi astfel împăratul îl lăsă în viaţă.) MP 200/14.

♦ *Diriptáţa i̯ási că grăsímţa pri ápu.* (Adevărul iese ca grăsimea la suprafaţa apei.) Cap[2] 176/2.

Var.: **dreptáti** (DP 26/25), **driptáti**.

Et.: din ***direpṭ***[1] + ***-(ắt)áte.***

diriptós, **diriptọ́să**, *pl.* **diriptóş**, **diriptọ́si** *adj*. Pap[2] 75; Can[2] 387; Cap 111 s.v. *dirépt*; Dms. Drept, cinstit; cuvios, cucernic. *Ţísta u̯om ắi̯ mult direptós.* (Omul ăsta e foarte cinstit.) Cap 111 s.v. *dirépt*.

♦ *Crívu fắţi, direptósu trázi.* (L i t. Strâmbul face, omul drept trage.) Pap M[2] 68/5.

Var.: **direptós**.

Et.: din ***dirépṭ***[1] + ***-ós.***

dírmi vezi **délmi**.

dírsă, *pl.* **dírsi** *s.f.* Cap 111; Dms. Învăţătură. *Dírsa ta si-u̯ ţọn mínti pắnă si-ń púnă ţáră pri u̯ócl̕i.* (Învăţătura ta o s-o ţin minte până o să-mi pună pământ pe ochi.) Cap[2] 211/18.

Et.: cf. tc. ***ders.***

dirvíş, *pl.* **dirvíş** *s.m.* Dms. Călugăr; derviş.

Et.: tc. ***derviş*** (mac., bg. ***derviš***).

dirvíşnic, *pl.* **dirvíşniţ** *s.m.* Cap 111; Dms. (La nuntă) Paharnic.

Et.: din ***dirvíş*** + ***-níc.***

dis- Element de compunere cu sens privativ, care serveşte la formarea unor substantive şi verbe.

Et.: lat ***dis-.***

diságă, *pl.* **disọ́z, disắḑ** *s.f.* Pap[1] 42; Pap[2] 75; Can[2] 387; Cap 111; Cerna A/1287; ALDM II, h. 1103/1-7. Desagă. *Disfọ́-ti, rúpi dọ́u̯ă [l'ubiniţi], li púni ăn diságă şi élă.* (Dă-te jos, rupe doi [pepeni], pune-i în desagă şi vino.) Cap[2] 151/4; *Lọ cu i̯el dọ́u disọ́z di líri.* (Luă cu el două desagi cu bani.) Pap M[2] 163/20; *Că si dúsi căd̦ọ́na, l̦ea doi̯ [= dọ́u̯ă] disọ́z, li amplọ́ di pári, áţi al' fe̯áţi şi únă túrtă.* (Dacă plecă turcoaica, ia două desagi, le umplu cu bani şi îi făcu şi o turtă.) Cap[2] 82/23; *Víni un mu̯ắş, cu cálu ancălár şi cu du̯ắu̯ă disós pri cal.* (Vine un moş călare pe cal şi cu două desagi pe cal.) MP 162/8; *Li lọ disọ́zli, li púsi pri cal, l-ancălicọ́ cálu şi fuzí.* (Luă desagile, le puse pe cal, încălecă pe cal şi plecă.) Cap[2] 82/40.

Et.: gr. ***δισάκκι.***

disámflu vezi **dizánflu**.

disbét vezi **dizbét.**

disbitári vezi **dizbitári.**

disbitát vezi **dizbitát.**

disbitătúră vezi **dizbitătúră.**

disc, *pl.* **díscur** *s.n.* Dms. Tavă rotundă din metal pe care se strâng, în biserică, bani de la credincioşi. *Turíi̯ un irmilọ́ac ăn disc.* (Am aruncat un bănuţ în tavă.) Dms s.v.

Et.: gr. ***δίσκος*** (mac., bg. ***disk***).

discálic, **discălicári**, **discălicắi̯**, **discălicát** *vb*. I. *Intranz*. Can[2] 387; Cap 111; Dms. A descăleca. *Discălicắi̯ dípri cal.* (Am descălecat de pe cal.) Dms s.v.

Var.: **dăscálic** (Can[2] 387 s.v.; Cap 111 s.v.; Dms s.v.).

Et.: lat. ***discaballicare.***

discálţ, **discălţári**, **discălţắi̯**, **discălţát** *vb*. I. *Tranz*. şi *refl*. Can[2] 387; Cap 111, 15 s.v. *ancálţ*; ALDM I, h. 346/1–7, h. 347/1–7; Cerna A/403; Dms. A (se) descălţa.

♦ *La ncálţă şi la discálţă.* (L i t. Îl încalţă şi-l descalţă. = Îl întrece în deşteptăciune.) Cap 15 s.v. *ancálţ*.

Et.: lat. ***discalciare.***

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

discápit vezi **duscápit**.

discárc, **discărcári**, **discărcái̯**, **discărcát** *vb*. I. *Tranz*. şi *refl*. Pap[1] 42; Pap[2] 75; Can[2] 387; Cap 105, 111; Dms. A (se) descărca. *Mu‑l‑árga, bucuro̯ásă, si dúsi si discárcă*. (Nevasta, bucuroasă, se duse să descarce.) Pap M[2] 141/8; *Gănăşóru si discărcá ăn tro̯am, i̯u dărám mári cópă*. (Porumbul se descărca în tindă, unde făceam o grămadă mare.) AtaM 350/28; *Ca si dús-au̯ di li discarcát-au̯ lúcrili, l'a bătúră bun bun săi̯bíil' şi l'a trimẹ́siră fắră cal' napói̯*. (După ce s-au dus şi au descărcat lucrurile, i-au bătut bine, bine pe vechili şi i-au trimis înapoi fără cai.) Can T[1] 275/17; *Di ca discăró cásă, viní si-u̯ to̯árnă i̯ápa la u̯om*. (După ce descărcă acasă, veni să-i dea omului iapa înapoi.) DP 176/2; *Áți cum amnáu̯, fláră un grănčár ți̯e-ş discărco̯ şi-ş durmi̯á, ără măgáru aş păşto̯á*. (Şi cum mergeau, întâlniră un olar care şi-a descărcat [lucrurile] şi dormea, iar măgarul păştea.) Pap M[2] 162/13; *Ți̯él'a li turnără vítili şi ei̯ discărcără*. (Aceia le aduseră vitele înapoi şi ei descărcară.) Cap[2] 52/3. F i g. A se elibera. *S-ti du̯u̯véş că s-ti discárț di picọ́t*. (Să te spovedeşti ca să te descarci [= să te eliberezi] de păcate.) Dms s.v.

Var.: **dăscárc** (Can[2] 387 s.v.; Cap 105; Dms).

Et.: lat. ***discarricare.***

discáț, **discățári**, **discăți̯ái̯**, **discățát** *vb*. I. *Tranz*. A desprinde. *Fičúru dăscățó cápu lu K'isăgi̯i̯a di la cal*. (Băiatul desprinse capul lui *K'isăgi̯i̯a* de pe cal.) MP 14/23.

Var.: **dăscáț.**

Et.: din ***dis-*** **+** ***cat.***

discăčătór, *pl*. **discăčătór** *s.m.* Dms. Pieptene cu dinți rari. *To̯u̯ buf cu discăčătóru si ḱáptină*. (Părul tău se piaptănă cu pieptenele cu dinți rari.) Dms s.v.

Et.: din ***discăčọ́s*** **+** ***-ătór;*** cf. şi ar. ***discăčitór.***

discăčo̯ári vezi **discăčọ́ri.**

discăčo̯ás vezi **discăčọ́s.**

discăčọ́ri, *pl*. **discăčọ́r** *s.f*. Can[2] 385; Cap 111 s.v. *discăčọ́s*; Dms. Desprindere, luare din cui.

Var.: **dăscăčári** (Cap 111 s.v. *discăčọ́s*), **dăscăčọ́ri** (Can[2] 385), **discăčo̯ári** (Dms).

Et.: vezi ***discăčọ́s.***

discăčọ́s, **discăčọ́ri**, **discăčọ́i̯**, **discăčọ́t** *vb*. IV. *Tranz*. Can[2] 385; Cap 105, 111; Dms. A desprinde, a lua din cui. *Că zădurmíră toț, si sculọ́, au̯ dăscăčọ́ tămbúra din zid*. (Când adormiră toți, se sculă, luă tamburina din cui, de pe zid.) DP 50/32; *Discăčá-u tórba*. (Ia traista din cui.) Dms s.v.

Var.: **dăscăčọ́s** (Can[2] 385; Cap 111 s.v.; Dms s.v.), **discăčo̯ás** (Dms).

Et.: din ***dis-*** **+** ***ăncăčọ́s.***

discălicári *s.f*. Can[2] 387; Dms. Descălecat.

Et.: vezi ***discálic.***

discântári, *pl*. **discântọ́r** *s.f*. Pap[2] 75; Can[2] 387; Cap 112 s.v. *discọ́nt*; Dms. Descântec.

Var.: **dăscântári** (Can[2] 387 s.v.; Dms s.v.).

Et.: vezi ***discọ́nt.***

discântát, **discântátă**, *pl*. **discântáț**, **discântáti** *adj*. Dms. Descântat; vrăjit, fermecat.

Et.: vezi ***discọ́nt.***

discântătúră, *pl*. **discântătúr** *s.f*. Can[2] 387; Dms. Descântec.

Et.: din ***discọ́nt*** **+** ***-ătúră.***

discărcát, **discărcátă**, *pl*. **discărcáț**, **discărcáti** *adj*. Cap 111 s.v. *discárc*; Dms. Descărcat, fără povară. *Cal discărcát*. (Cal fără povară.) Dms s.v.

Et.: vezi ***discárc.***

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

discărcătúră, *pl*. **discărcătúr** *s.f*. Can^{2} 387; Cap 111 *discárc*; Dms. Descărcare.

Var. : **dăscărcătúră** (Cap 105; Dms s.v.).

Et.: din ***discárc* + *-ătúră*.**

discléi̯, discleiári, discleiái̯, discleiát *vb*. I. *Tranz*. ALDM II, h. 621/7. A descuia.

Et.: lat. ***disclavare.***

disclúč vezi **discľúč**.

discľíd vezi **dişcľíd**.

discľít vezi **dişcľíd**.

discľizătór vezi **dişcľizătór**.

discľizătúră vezi **dişcľizătúră**.

discľúč, **discľučári**, **discľučái̯**, **discľučát** *vb*. I. *Tranz*. ALDM II, h. 621/1–6; Dms. A descuia. *Lă discľučóá sindúku.* (A descuiat cufărul.) Dms s.v.; *Úşa-i̯ discľučátă*. (Uşa e descuiată.) Dms s.v.

Var.: **dăscľúč** (ALDM II, h. 621/2), **dăşcľúč** (ALDM II, h. 621/3), **disclúč** (ALDM II, h. 621/6), **dişcľúč** (ALDM II, h. 621/5).

Et.: din ***dis-* + *ăncľúč*.**

discǫánt vezi **discǫ́nt.**

discǫántic vezi **discǫ́ntic.**

discǫápir vezi **discupirés**.

discópč, **discupčári**, **discupčái̯**, **discupčát** *vb*. I. *Tranz*. şi *refl*. Can^{2} 387; Cap 77 s.v. *cópče,* 112; Dms. A descheia. *Discǫápčă-ti lă cămeáşă că-i̯ cald.* (Descheie-te la cămaşă că e cald.) Dms s.v. F i g. A se desprinde dintr-o încăierare. *Idvái̯ si discupčără*. (De-abia s-au desprins din încăierare.) Dms s.v.

Et.: din ***dis-* + *ăncópč*.**

discós, **discǫsíri**, **discusúi̯**, **discusút** *vb*. III. *Tranz*. Can^{2} 387; Cap 78 s.v. *cos*, 112; Dms. A descoase. *Ă̯u discusúi̯ cămeáşa.* (Am descusut cămaşa.) Dms s.v. F i g. A trage de limbă. *Discǫási-la să vez ţi zíţi.* (Trage-l de limbă să vezi ce zice.) Dms s.v.

Et.: din ***dis-* + *cos*.**

discǫ́nt, **discăntári**, **discăntái̯**, **discăntát** *vb*. I. *Intranz*. Pap^{1} 42; Pap^{2} 75; Can^{2} 387; Cap 112; Dms. A descânta. *Ań discónt la cap că mult mi dǫári.* (Îmi descânt la cap, că mă doare tare.) Can T^{1} 281/21; Pap M^{1} 24/39; Cap 59/8; *Ă̯l discăntǫá di luşutíţă.* (I-a descântat de boală.) Dms s.v. F i g. A bate la cap. *Dósta-ń discăntáş*. (M-ai bătut la cap destul.) Dms s.v.

Var.: **discǫánt** (Dms).

Et.: lat. ***discantare.***

discǫ́ntic, *pl*. **discǫ́nţiţi** *s.n*. Dms. Descântec. *Discǫántícu ă̯i̯ di múlti turlíi̯.* (Descântecul e de multe feluri.) Dms s.v.; *Cu discǫántiţi lă feásiră bun*. (L-au făcut bine [= l-au vindecat] cu descântece.) Dms s.v.

Var.: **discǫántic.**

Et.: de la ***discǫ́nt.***

discreáştiri, *pl*. **discreáştir** *s.f.* Dms. Descreştere; scădere.

Et.: vezi ***discrés(c).***

Discréna *n.pr*. Pap M^{2} 175/29; Cap 112. Nume de loc în *Cúpă*.

discrés(c), **discreáştiri**, **discriscúi̯**, **discriscút** *vb*. III. *Intranz*. Dms. A descreşte; a scădea. *Luţǫálu discriscú.* (Aluatul a scăzut.) Dms s.v.; *Si feásiră mai̯ minúţ, căcǫán discriscúră.* (S-au făcut mai scunzi, de parcă au descrescut.) Dms s.v.; *Lúna lǫa să discreáscă.* (Luna a început să descrească.) Dms s.v.

Var.: **discrésc** (Dms).

Et.: din ***dis-* + *cres(c)*.**

discrésc vezi **discrés(c)**.

discúlţ, **discúlţă**, *pl*. **discúlţ, discúlţi** *adj*. Can^{2} 387; Cap 105; Dms. Desculţ. *Aş lǫ un lemn di lă zăţăpí prin poártă, păn̆ă şi discúlţ fuzí.* (Luă un băţ şi-l goni pe poartă, că fugi chiar şi desculţ.) Cap^{2} 82/10; *Găzeáşti prin spiń discúlţ.* (Calcă desculţ prin spini.) Dms s.v.

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

Var.: **dăscúlț** (Can^2 387 s.v.; Cap 105 s.v.; Dms s.v.).

Et.: lat. ****disculcius.***

discupirés, **discupiríri**, **discupiríi̯**, **discupirít** *vb*. IV. *Tranz*. Can^2 387; Cap 112; Dms. A dezveli, a descoperi. *Discupirę́á-la şi lás-la să doármă*. (Dezvelește-l și lasă-l să doarmă.) Dms s.v.; *Bo̯árę́a ău̯ discupirí cása*. (Furtuna a descoperit casa.) Dms s.v.; *Niv̯ắsta la discupirí tíniru şi, cu vid̯ắrę́a, la cunuscú ca ra mu̯ărt*. (Nevasta îl dezveli pe mire și, privindu-l, înțelese că era mort.) MP 204/13. F i g. A da de gol. *La discupirí.* (L-a dat de gol.) Cap 193/30.

Var.: **dăscupirés** (Can^2 387 s.v.), **discǫ́apir** (Cap 112).

Et.: lat. ***disco(o)perire.***

discupirít, **discupirítă**, *pl*. **discupiríț**, **discupiríti** *adj*. Dms. Dezvelit, neacoperit. *Un cup di gărnişór discupirít.* (O grămadă de porumb neacoperită.) Dms s.v.

Et.: vezi ***discupirés.***

discupiritúră, *pl*. **discupiritúr** *s.f.* Can^2 387; Cap 112 s.v. *discǫ́apir*; Dms. [De obicei, cu referire la acoperișul unei case.] Dezvelire.

Et.: din ***discupirés* + *-itúră.***

discusătúră, *pl*. **discusătúr** *s.f.* Can^2 387; Cap 78 s.v. *cos*; Dms. Descusătură. *Ăl' ți vę́ádi cótu prin discusătúră*. (Ți se vede cotul prin descusătură.) Dms s.v.

Var.: **dăscusătúră** (Cap 78 s.v. *cos*; Dms s.v.).

Et.: din ***discós* + *-ătúră.***

disčínc vezi **disțíng**.

disdár vezi **dizdár.**

disétcă *s.f.* AtaM 221/20. Nota zece.

Et.: mac., bg. ***desetka.***

disfác, **disfățíri**, **disfę́ş**, **disfát** *vb*. III. *Tranz*. şi *refl*. Pap^1 42; Pap^2 75; Can^2 387; Cap 124 s.v. *fac*; Wild h. 403/3; ALDM II, h. 617/7; Dms. **1**. A deschide. *Ğáğa [...] au̯ dúsi la țar şu a'l'gri lă țar: „Disfắ-u mo, tu, sindúka”*. (*Ğáğa* [...] o duse la împărat și îi zise împăratului: „Acum deschide-o, tu, lada.”) Cap^2 113/38. **2**. A (se) coborî, a (se) da jos, a (se) slobozi (jos). *La disfáți di pri cal tíniru*. (Îl dă jos de pe cal pe mire.) Can T^2 120/2; *I̯o să-u̯ disfác fę́ta.* (Eu o s-o dau jos pe fată.) Can T^1 279/4; *Ca si ń-u dăsfáț su-u̯ v̯ắt, si-ț dau̯ fi̯ắta.* (Dacă o să mi-o dai jos s-o văd, o să-ți dau fata.) MP 44/17; *Disfǫ́-ti cóla, fę́tu, că cálu nu-ń bę ápu*. (Dă-te jos de acolo, fato, că nu-mi bea calul apă.) Pap M^1 14/38. *Dăsfi̯ắsi lángă lánți l' cumíț i̯un si amburáu̯.* (Coborî lângă ceilalți hoți, unde se luptau.) MP 224/27; *Mi dăsfi̯ắş di pri căcu̯ắt s-na dizmăróm.* (Am coborât de pe cocoș ca să ne odihnim.) MP 202/8; *Púsi argáț să-u̯ tá'lă tăpóla di să-u̯ disfácă fę́ta.* (Puse slujitori să taie plopul ca s-o dea jos pe fată.) Can T^1 278/37; *Au̯ ligáră fu̯ắrtăma di dri̯ắc şi dăsfi̯ắsără di disúpra prísti fu̯ắrtămă.* (Legară funia de stâlp și coborâră de sus pe funie.) MP 108/8; *Fę́ta di pri tăpólă, ca-u̯ vizú fę́ta ampirátului̯, si căndisí şi si disfę́si.* (Fata din plop, când o văzu pe fata împăratului, se înduplecă și se dădu jos.) Pap M^1 16/13; *Únăş i̯únă si disfę́si di pri dę́al şi lăgắ anjós s-la ubidę́scă bóu.* (De îndată coborî de pe deal și alergă la vale să caute boul.) Pap M^1 26/13; *La ți̯ę́a gáu̯ră vę́a únă fúńă, di cu ți̯ę́a fúńă si disfătę́u̯ ănjós, ăn dijǫ́asa lúmi.* (La gaura aceea era o sfoară și cu sfoara aceea se slobozeau jos, în lumea de dedesubt.) Pap M^2 148/25; *Ligáț-mi míni cu fu̯ắrtăma s-mi dăsfác diju̯ắs.* (Legați-mă pe mine cu funia ca să cobor jos.) MP 16/26.

Var.: **dăsfác**.

Et.: lat. ***disfacere.***

disfáş, **disfăşári**, **disfăşái̯**, **disfăşát** *vb*. I. *Tranz*. Pap^2 75; Can^2 387; Cap 17 s.v. *anfáş,* 112; Dms. A desfăşa. *La lę bába*

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

píja, la disfáşă şi la spę́lă bun tot. (Ia baba pruncul, îl desfaşă şi îl spală bine peste tot.) Pap M[2] 119/36; *Lă disfăşo̯á şi lă prinfăşo̯á.* (L-a desfăşat şi l-a înfăşat la loc.) Dms s.v.

Et.: lat. ***disfasciare.***

disfól', **disfuľári**, **disfuľái̯**, **disfuľát** *vb*. I. *Tranz*. Dms. A desfoia; a depănuşa. *La disfuľară cáprili*. (L-au desfoiat caprele.) Dms s.v.; *Un pič disfuľát.* (Un ştiulete depănuşat.) Dms s.v.

Et.: lat. ****disfolliare.***

disfúnd, **disfundári**, **disfundái̯**, **disfundát** *vb.* I. *Tranz.* Can[2] 387; Cap 112, 132 s.v. *fund*. A desfunda; a destupa.

Et.: din ***dis- + fund.***

disgărdés vezi **dizgărdés.**

disgărdít vezi **dizgărdít.**

disgľéţ[1] vezi **dizgľéţ**[1]**.**

disgľiţát vezi **dizgľiţát.**

disgróp vezi **dizgróp.**

disgrupăčúni vezi **dizgrupăčúni.**

disgulés vezi **dizgulés.**

disgulít vezi **dizgulít.**

disgustés vezi **dizgustés.**

dislég vezi **dizlég.**

disligătúră vezi **dizligătúră.**

dislipés vezi **dizlipés.**

dislipitúră vezi **dizlipitúră.**

dismărít vezi **dizmărít.**

dismăritátă vezi **dizmăritátă.**

dismărǫ́s vezi **dizmărǫ́s.**

dismintés vezi **dizmintés.**

dismurţǫ́s vezi **dizmurţǫ́s.**

disnód vezi **diznód.**

disnudătúră vezi **diznudătúră.**

dispárt vezi **dispărţǫ́s**.

disparţǫ́ri vezi **dispărţǫ́ri**.

dispărăsc vezi **dispărǫ́s**.

dispărătúră, *pl.* **dispărătúr** *s.f.* Can[2] 388; Cap 112 s.v. *dispărǫ́s*; Dms. Ruptură, sfâşietură. *Vę̯a úná dispărătúră co̯átă̯a mári.* (Avea o sfâşietură [uite] atât de mare.) Dms s.v.

Et.: din ***dispărǫ́s* + *-ătúră*.**

dispărǫ̯ári vezi **dispărǫ́ri.**

dispărǫ̯ás vezi **dispărǫ́s.**

dispărǫ́ri, *pl.* **dispărǫ́r** *s.f.* Can[2] 388; Dms. Sfâşiere.

Var.: **dispărǫ̯ári** (Dms).

Et.: vezi ***dispărǫ́s.***

dispărǫ́s, **dispărǫ́ri**, **dispărǫ́i̯**, **dispărǫ́t** *vb*. IV. *Tranz*. şi *refl*. Pap[1] 43; Pap[2] 76; Can[2] 388; Cap 112; Dms. **1**. A sfâşia; a împunge; a-şi agăţa pielea într-un vârf ascuţit. *Di ţę̯a el căţǫ́ să si făl̦ę̯áscă la toţ [...] că po̯áti, nu sáldi s-li spără vítili, áma po̯áti s-li dispărăscă şi s-li mănáncă.* (De aceea el începu să se fălească la toţi [...] că poate, nu numai să sperie animalele, dar poate să le sfâşie şi să le mănânce.) Pap M[1] 18/5; *Ără lúpul, ca să si spúnă că-í júni, si turí pri u̯om ca s-la dispărască.* (Iar lupul, ca să arate că e viteaz, se aruncă pe om ca să-l sfâşie.) Pap M[1] 18/21; *Mi dispărǫ́i̯ di úná rámură.* (Mi s-a agăţat pielea [= mi-am sfâşiat pielea] într-o ramură.) Cap 112 s.v.; *Lă disparǫ̯á cu co̯árnili.* (L-a împuns cu coarnele.) Dms s.v. **2**. A descoase; a desprinde. Cap 112; Dms.

Var.: **dispărăsc** (Pap[1] 43), **dispărǫ̯ás**.

Et.: din ***dis- + ampár.***

dispărţitúră, *pl*. **dispărţitúr** *s.f.* Dms. **1**. Încăpere mică, separată de restul casei. *Vez să nu íi̯ă ăn dispărţitúră.* (Vezi să nu fie în cămăruţa alăturată.) Dms s.v. **2**. Întretăiere de drumuri, răspântie. *Că júnsi la dispărţitúră, nu ştii̯á cútru u̯índi.* (Când ajunse la răspântie, nu ştia încotro [s-o ia].) Dms s.v.

Et.: din ***dispărţǫ́s* + *-itúră*.**

dispărţǫ̯ári vezi **dispărţǫ́ri**.

dispărţǫ̯ás vezi **dispărţǫ́s**.

dispărţǫ̯át vezi **dispărţǫ́t**.

dispărţǫ́ri, *pl*. **dispărţǫ́r** *s.f.* Can[2] 388; Dms. Despărţire. *Fę́tili co̯ńtă co̯ńtic*

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

di disparţóri di lắngă tátă. (Fetele cântă [un] cântec de despărțire de lângă tată.) Can T[2] 120/28; *Dispărţórea nọástră ára s-íi̯ă măncọásă.* (Și despărțirea noastră o să fie grea.) AtaM 377/19.

Var.: **dăspărţóri** (Can[2] 388 s.v.), **disparţóri**, **dispărţọári** (Dms).

Et.: vezi ***dispărţóri.***

dispărţọs, **dispărţóri**, **dispărţọi̯**, **dispărţọt** *vb*. IV. *Tranz*. și *refl*. Pap[1] 43; Pap[2] 76; Can[2] 388; Cap 112; Dms. A (se) despărți, a (se) separa; a divorța. *Am doi̯ fraţ; un múnti l'a dispárti.* (Am doi frați; un munte îi desparte [Ghicitoare: Ochii].) Cap[2] 162/11; *An príma zúu̯ă Dómnu-u̯ darọ́ vidẹ́la şi-u̯ dispărţọ́ vidẹ́la di antunẹ́ric.* (În prima zi Domnul a făcut lumina și a separat lumina de întuneric.) Pap M[2] 13/18; *Mi dispărţọái̯ di el*. (Am divorțat de el.) Dms s.v.

Var.: **dăspărţọs** (Can[2] 388 s.v. *dispărţóri*), **dipărţọs, dispărţọás** (Dms), **dispart** (Pap[1] 43; Pap[2] 76; Can[2] 388 s.v.).

Et.: lat. ***dispartire.***

dispărţọt, **dispărţọtă**, *pl*. **dispărţọţ**, **dispărţọ́ti** *adj*. Cerna A/632; 634; Dms. Divorțat.

Var.: **dispărţọát** (Dms).

Et.: vezi ***dispărţọs.***

dispẹ́adic, **dispidicári**, **dispidicái̯**, **dispidicát** *vb*. I. *Tranz* și *refl*. Dms. A scoate piedica de la picioarele unui animal. *Pişím s-lă ămpẹ́adiţ şi nápcum s-lă dispẹ́adiţ.* (Mai întâi să-i pui piedică și apoi să i-o scoți.) Dms s.v.; *Măgáru síngur si dispidicọ́á.* (Măgarul și-a scos piedica singur.) Dms s.v.

Et.: din ***dis-* + *ămpẹ́idic*.**

dispél, **dispilári**, **dispilái̯**, **dispilát** *vb*. I. *Tranz*. Wild h. 437/1, 2 (Despre rufe) A limpezi, a clăti.

Et.: din ***dis-* + *spel.***

dispíc, **dispicári**, **dispicái̯**, **dispicát** *vb*. I. *Tranz*. Pap[1] 43; Pap[2] 76; Can[2] 388; Cap 111, 112; Cerna A/1323; ALDM II, h. 1031/1-7, h. 1130/1-7; Dms. A despica; a spinteca; a deschide. *Cu cl'in maı̯ licşór si dispícă lémnu.* (Lemnul se despică mai ușor cu pană.) Cap[2] 72/20; *La lo sfirı̯ắlu din g̑ı̯ắpu lu Dímči şi zăfălí la şárpi; „aı̯”, zísi, „năpu̯ắı̯-ti, că s-ti dăspíc”.* (Luă fluierul din buzunarul lui *Dímči* și începu să se laude la șarpe; „hai” zise, „întoarce-te, că o să te spintec”.) MP 204/20; *La scọ́si cuţọ́tu, au dispicọ́ [samuvíla] şi al' flọ ţél'a doı̯il' fraţ ănúntru.* (Scoase cuțitul, o spintecă [pe zâna cea rea] și îi găsi înăuntru pe cei doi frați.) Cap[2] 48/42; *Işọ́ lúpu şi i̯el al' púsi pičóru ăn rost şi aı̯ la dispicọ́ róstu.* (Lupul ieși și el îi puse piciorul în gură și îi despică gura.) Cap[2] 139/7; *Mul'árẹa lo să-u̯ príndă fúrna şu lo cu únă baltíi̯că si dişkícă lẹ́amni*. (Nevasta se apucă să aprindă cuptorul și începu să despice lemne cu o secure mică.) Cap[2] 113/11; *Săǵía júnḍi păn di zinúcl'i şi-i̯ dispicátă dinaínti*. (*Săǵía* ajunge până la genunchi și e deschisă în față.) Can T[1] 265/30.

♦ *Lócu la dispícă di ţăpárẹa.* (L i t. Despică locul de [atâta] țipat. = Țipă cât îl ține gura.) Cap[2] 209/41; *Ári róstu dispicát ca gúră di măgár.* (L i t. Are gura despicată ca o gură de măgar. = Se spune despre cineva care vorbește foarte tare.) Cap[2] 219/18.

Var.: **dăspíc**, **dişkíc**.

Et.: lat. ****despicare.***

dispicătúră, *pl*. **dispicătúr** *s.f.* Pap[2] 78; Can[2] 388; Cap 112 s.v. *dispíc*; Dms. Despicătură. *Cọn tăl'áu lẹ́mni, víni la únă dispicătúră şi-l'zísi [mícu fičór la ţóglăv]: „pún-ţ-u mọ́na păn să dau̯ un cl'in, nápcon i̯o ără s-ţă-u̯ scot!”* (Când tăiau lemne, ajunge la o despicătură și-i zise [băiatul cel mic balaurului]: „pune-ți mâna până o să dau un clin [= o să pun o

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

pană], apoi eu iar o să ţi-o scot [mâna].") Pap M[2] 148/15; *Ántru čătáli vęa úná dispicătúră ţúndi li vęaų scuns lírili.* (Între crăci era o despicătură unde ascunseseră banii.) Dms s.v.

Et.: din ***dispíc* + *-ătúră*.**

dispiducľéz, **dispiducľári**, **dispiducľái**, **dispiducľát** *vb*. I. *Tranz*. Dms. A despăduchea.

Et.: din ***dis-* + *pidúcľu*.**

displités, **displitíri**, **displitíi**, **displitít** *vb*. IV. *Tranz*. Pap[1] 43; Pap[2] 76; Cap 13 s.v. *amplités,* 113; Dms. **1**. A despleti. *Ăş li displití cusíţili*. (Şi-a despletit cosiţele.) Dms s.v. **2**. A desface. *La displití gárdu*. (A desfăcut gardul.) Dms s.v.

Et.: din ***dis-* + *ămplités*.**

displitít, **displitítă**, *pl*. **displitíţ**, **displitíti** *adj*. Dms. Despletit. *Displitítă că vrínă čărăvínă cọan si uruţáşti.* (Despletită ca o stafie când hoinăreşte.) Dms s.v.

Et.: vezi ***displités*.**

dispóľ, **dispuľári**, **dispuľái**, **dispuľát** *vb*. I. *Tranz*. şi *refl*. Pap[1] 43; Pap[2] 76; Can[2] 388; Cap 113; Dms. A (se) dezbrăca. *Si dispuľó, aş li ştirnú cămęşli ăn cóşu di mọáră şi si culcọ cóla.* (Se dezbrăcă, îşi aşternu cămăşile în coşul morii şi se culcă acolo.) Cap[2] 78/7. F i g. A jefui. *Antráră fúriľ şi lă dispuľáră.* (Au intrat hoţii şi l-au jefuit.) Dms s.v.

Et.: lat. ***despoliare*.**

dispricálic vezi **dispriscálic**.

dispriminés, **dispriminíri**, **dispriminíi**, **dispriminít** *vb*. IV. *Refl*. Pap[1] 43; Can[2] 388; Cap 113, 234 s.v. *priminés*; ALR II s.n., 4, h. 1151/012; Cerna A/405; ALDM I, h. 348/1–6, h. 349/1–6; Dms. A se dezbrăca. *Dispriminęá-ti di ta rúbă*. (Dezbracă-te de haina ta.) DP 81/26; *Şi ţa, pắnă si dişcľídă nọų porţ, fuzí cásă, si dispriminí şi şăzú áră ţúndi ra.* (Şi ea, până să deschidă [el] nouă porţi, se duse acasă, se dezbrăcă şi se aşează iar unde era [= la locul ei].) Cap[2] 85/30.

Var.: **dăspriminés** (Cap 234 s.v. *priminés*).

Et.: din ***dis-* + *priminés*.**

dispriminíri, *pl*. **dispriminír** *s.f.* Cap 234 s.v. *priminés*; Dms. Dezbrăcare. *La dispriminíręa, vizú că [dęádu] vęa rọń ăn grọp.* (La dezbrăcare [= când îl dezbrăcă], văzu că [bătrânul] avea răni pe spate.) Cap[2] 60/21.

Et.: vezi ***dispriminés*.**

dispriscálic, **dispriscălicári**, **dispriscălicái**, **dispriscălicát** *vb*. I. *Tranz*. Can[2] 388; Dms. A sări înapoi (a trece) peste corpul cuiva. *Dispriscálică-la, s-nu păţọáş ţivá.* (Sări înapoi peste el, să nu păţeşti ceva.) Dms s.v.; *Ácu la priscáliţ un mic fičór, nu crękşti. Ca să crękscă, trebuţáşti s-la dispriscáliţ.* (Dacă treci peste un copil mic, nu creşte. Ca să crească, trebuie să-l sari înapoi.) Can T[1] 269/9.

Var.: **dispricálic** (Can[2] 388).

Et.: din ***dis-* + *priscálic*.**

dispulupés, **dispulupíri**, **dispulupíi**, **dispulupít** *vb*. IV. *Tranz*. şi *refl*. Cap 240 s.v. *pulupés*; Dms s.v. *pulupés*. A îndepărta, a urni din loc. *Ųómu la dispulupí şárpili şi, áncă níţi nu ra işọ́t şárpili di sub rọ́pă, şi lu zanvií di pičọári ųómu.* (Omul îndepărtă şarpele şi, nici nu ieşise încă de sub piatră, şi şarpele îl încolăci din nou pe om de picioare.) Cap[2] 39/31.

Et.: din ***dis-* + *pulupés*.**

dispuľát, **dispuľátă**, *pl*. **dispuľáţ**, **dispuľáti** *adj*. Pap[1] 43; Pap[2] 76 s.v. *dispóľ;* Cap 113 s.v. *dispóľ;* Dms. Dezbrăcat. F i g. Lipsit de ceva; sărăcit. *Urmánu ăi dispuľát*. (Pădurea e lipsită de frunze.) Dms s.v.

Et.: vezi ***dispóľ*.**

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

dispu'lătúră *s.f.* Dms. Goliciune. F i g. Sărăcie.

Et.: din ***dispó'l*** **+ *- ătúră.***

distórn, **disturnári**, **disturnáị**, **disturnát** *vb*. I. *Tranz*. Cap 113, 296 s.v. *torn*; Dms. A răsturna; a răscoli. *Ă̦u disturnáș ṭo̦átă cása*. (Ai răscolit toată casa.) Dms s.v.

♦ *Péru la disturnó̦.* (L i t. A răvășit [tot] părul. = **1**. A făcut totul ca să reușească. **2**. A căutat totul cu de-amănuntul.) Cap[2] 194/6; *Pimíntu s-la distórn̂ și no̦-ári fa̦ịdá*. (L i t. Pământul să-l răstorni, și nu e cu folos. = Orice ai face, totul e în zadar.) Cap[2] 195/9.

Et.: din ***dis-*** **+ *torn.***

distrám, **distrămári**, **distrămáị**, **distrămát** *vb*. I. *Tranz*. și *refl*. Cap 113; Cerna A/1285; Dms. A (se) destrăma. *Po̦ánța si distrămo̦á.* (Pânza s-a destrămat.) Dms s.v.

Et.: din ***dis-*** **+ *trámă.***

distúp, **distupári**, **distupáị**, **distupát** *vb*. I. *Tranz*. și *refl*. Can[2] 388; Cap 113, 278 s.v. *stup*; Dms. A destupa; a (se) desfunda. *Co̦an lă distupáị șíșu, ăș iș̦o̦á drácu.* (Când am destupat sticla, a ieșit dracul.) Dms s.v.; *Idváị lă distupo̦ám gírízu; vre̦a s-nă ne̦ácă ápa.* (Abia am desfundat canalul; era să ne înece apa.) Dms s.v.; *Al' ți distupắ búca*. (I s-a desfundat scocul [morii].) Cap[2] 114/25; *Búțli ra̦u distupáti și vínu curá că din búcă.* (Butoaiele erau destupate și vinul curgea ca din scocul morii.) DP 87/13.

Et.: din ***dis-*** **+ *stup***

disturlúc vezi **dusturlo̦c**.

dișțás, **dișțásiri**, **dișțăsúị**, **dișțăsút** *vb*. I. *Tranz*. Dms. A descoase.

Et.: din ***dis-*** **+ *ț̦as.***

dișțíng, **dișțínd̦iri**, **dișținș**, **dișțíns** *vb*. III. *Refl*. Can[2] 388; Cap 105; Dms. A se descinge. *Si dișțínsi și lo̦a să măị̦ască cu curáị̦a.* (Se descinse și începu să lovească cu cureaua.) Dms s.v.

Var.: **dăsčínc** (Cap 105), **dăsčíng** (Can[2] 388 s.v.; Dms s.v.), **dișčínc** (Cap 105 s.v.).

Et.: lat. ***discindere.***

disučo̦ás vezi **disučó̦s.**

disučó̦s, **disučó̦ri**, **disučó̦ị**, **disučó̦t** *vb*. IV. *Tranz*. Dms. A dezvârti. *Disučá-la ț̦ísta ḱádinu că si zăsučo̦á.* (Dezvârte așa asta, că s-a răsucit.) Dms s.v.

Var.: **disučo̦ás** (Dms).

Et.: din ***dis-*** **+ *șučó̦s.***

disumăro̦ás vezi **dizmăró̦s**.

disumăró̦s vezi **dizmăró̦s**.

disúpra[1] *adj.* De deasupra, de afară, de la suprafață. *Vreț să vă duc ăn disúpra lúmi?* (Vreți să vă duc în lumea de la suprafață?) Pap M[2] 148/35; *Io̦ s-ti duc an disúpra lúmi, ámă să áfliș doi fói'lur di bívul'!* (Am să te duc în lumea de afară, dar să găsești două burdufuri de bivoli.) Pap M[2] 149/10.

Et.: vezi ***disúpră.***

disúpra[2] vezi **disúpră**.

Disúpra-Halcúș *n.pr*. Pap M[2] 175/30. Nume de loc în *Cúpă*.

disúpră *adv*. Pap[1] 43; Pap[2] 76; Can[2] 388; Cap 113; Dms. Deasupra, la suprafață. *Io̦ă, acmu̦ắ, si va scu̦ăt disúpră.* (Eu, acum, o să vă scot la suprafață.) MP 18/5; *Con io̦a scu̦ắsără disúpru, fráți̦i si cunuștiắu̦ ca ra̦u io̦i.* (Când îi scoaseră deasupra [pământului], frații se cunoșteau că ei erau.) MP 14/27; *Fe̦áta [...] si scúnsi ăn únă buțe̦áu̦ă și-ș la púsi căpácu disúpră.* (Fata [...] se ascunse într-un butoiaș și-ș puse capacul deasupra.) DP 196/15; *Antró̦ sub mo̦ára și di sub mo̦ára si púsi disúpru, io̦úndi ra číc̆ă-sa.* (Intră sub moară și de sub moară se urcă deasupra, unde era unchiu-său.) Cap[2] 78/7; *Disúpră ț̦éru, dijós pimíntu*. (Deasupra cerul, jos pământul.) Dms s.v.;

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

Plo̯áčă disúpră, plo̯áčă dijós, ăn méjluc răzínt. (Lespede deasupra, lespede dedesubt, la mijloc argint. [Ghicitoare: Broasca ţestoasă].) Cap[2] 156/17; *Am únă bábă cupirítă cu únă scóndură dijós şi di disúpra.* (Am o babă acoperită cu o scândură dedesubt şi [cu una] deasupra. [Ghicitoare: Broasca ţestoasă].) Cap[2] 156/24.

Pri disúpră. Pe deasupra, peste; în plus. *Ancărco̯ túti párili, la púsi pri disúpra pisóc şi trási drúmu*. (Încărcă toţi banii, le puse deasupra [= puse peste ei] nisip şi porni la drum.) Cap[2] 45/3; *Să-ţ li mănánc toţ púlĭ şi, pri disúpră, şi pri tíni*. (O să-ţi mănânc toţi puii şi, în plus, şi pe tine.) DP 52/30; *Áncă mănicát, fáţi múmă-sa mai̯ múlti po̯ń gărno̯t, li únd̯i pri disúpru ńári.* (Încă dis de dimineaţă mamă-sa face mai multe pâini de grâu, le unge pe deasupra [cu] miere). Pap M[2] 103/3. **Disupră di** *loc. prep.* Pap[1] 43; Pap[2] 76; Can[2] 388; Cap 113; Dms. Deasupra. *Disúpra di uráču, i̯úndi ará, ve̯ un de̯al nalt.* (Deasupra plugarului, unde ara, era un deal înalt.) Pap M[1] 26/3; *Co̯n cătó disúpra di par au̯ vizú ţe̯a tambúră*. (Când se uită deasupra parului văzu tamburina.) Pap M[2] 144/23; *Cálu la lăso̯ disúpra di cătún.* (Calul îl lăsă deasupra satului.) Cap[2] 130/37; *Disúpru di uráč ve̯a un múnti.* (Deasupra plugarului era un munte.) Cap[2] 83/4; *Málu şa stătę̆ căsárcă, disúpră di i̯el.* (Avutul lui aşa stătea, grămadă, deasupra lui.) Cerna T.

Var.: **disúpra[2]**, **disúpru**.

Et.: lat. ***de supra.***

disúpru vezi **disúpră**.

disutcăi̯és, **disutcăíri**, **disutcăíi̯**, **disutcăít** *vb*. IV. *Tranz*. Cap 113, 320 s.v. *utcăi̯és*; Dms. A scotoci. *Disutcăi̯ásti ca vrin nuşcár.* (Scotoceşte ca un copoi.) Cap 320 s.v.

Et.: din ***dis-*** + ***utcăi̯és.***

disvălés vezi **dizvălés.**

disvărtés vezi **dizvărtés.**

disvéţ[1, 2] vezi **dizvéţ[1, 2].**

disvi̯és vezi **dizvi̯és.**

disvirín vezi **dizvirín.**

disvirinári vezi **dizvirinári.**

disviríni vezi **dizviríni.**

disviţári vezi **dizviţári.**

disviţát vezi **dizviţát.**

disvulusés vezi **dizvulusés.**

dişcl'íd, **dişcl'ídiri**, **dişcl'íş**, **dişcl'ís** *vb*. III. *Tranz*. şi *refl*. Pap[1] 43; Pap[2] 76; Can[2] 388; Cap 111; Cerna A/679, 683, 2265; Wild h. 403/1–7; ALDM II, h. 617/1, 4–6, h. 1107/5; Dms. **1**. A (se) deschide. *Că si dúsiră la úşă, picăi̯á, nu si dişl'ídi.* (Când se duseră la uşă, împinge [= dă-i], nu se deschide.) Cap[2] 52/13; *Vrin ibanğíi̯a axén ácu si pugudę̆şti di víni an ó̯spiţ la ţe̯ cásă, nu-l' disclít.* (Dacă vreun străin se nimereşte de vine în ospeţie la acea casă, nu-i deschid.) Can T[2] 117/4; *Cu mo̯i̯na ta s-la dişl'íz [sindúku]*. (Cu mâna ta o să-l deschizi [cufărul].) Cap[2] 39/20; *Ca si vínă si al' discl'ídim*. (Când o să vină o să-i deschidem.) W 60/22; *Si-ţ dişl'íd, áma ácu-ń dai̯ rúbili táli*. (O să-ţi deschid, dar dacă-mi dai hainele tale.) Cap[2] 90/41; *Co̯n z-dăscl'ídă múnţil', tu s-i̯ăş azór cu pu̯ắču*. (Când o să se deschidă munţii, tu să fii pregătit cu ulciorul.) MP 26/6; *Co̯n au̯ dişl'ísi cutíi̯a, vizú go̯áli furlíń.* (Când deschise cutia, văzu numai bani de aur.) Cap[2] 39/1; *Au̯ dişcl'ísi unę́c po̯rta, ámă co̯t au̯ cripó̯.* (Deschise puţin poarta, dar numai cât o întredeschise.) Cap[2] 33/28; *Dişcl'ísi úşa şi aprăsní să fúgă.* (Deschise uşa şi o luă la fugă.) Cap[2] 78/14; *Şi vămpíru, co̯n i dę́di un butírnic la úşă, úşa si dăşcl'ísi.* (Şi vampirul, când dădu un brânci la uşă, uşa se deschise.) Cerna T; *Álbă Máro, deşcl'ídi úşa la dę́do*. (Frumoasă *Máro*, deschide-i uşa moşului.) W 60/14; *Amán, bre, dişl'ídi-ń.* (Vai de mine, bre, deschide-mi.) Cap[2] 90/40; *Co̯n să daşcl'ídă şi lánta [úşă], op, un drăcşíc.*

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

(Când s-o deschidă şi cealaltă [uşă], hop, un drăcuşor.) DP 53/37; *U cl'imó múmă-sa să diş'ídă şi, únă că la diş'ísi [sindúku], işóră di cóla turlí-turlí di şorp.* (O chemă pe mamă-sa să deschidă şi, îndată ce îl deschise [cufărul], ieşiră de acolo fel de fel de şerpi.) Cap^2 39/22; *S-dăsc'ísiră múnţi', lo ápu şi s-turnó.* (Munţii se deschiseră, luă apă şi se întoarse.) MP 26/7; *Să viń că să la las cutéţu diş'ís.* (Să vii că o să las coteţul deschis.) Cap^2 40/20; *[Fanéla]-i álbă, luńgă pănă pri crúţi, diş'ísă dinaínti.* ([Flanela] e albă, lungă până la şale, deschisă în faţă.) Can T^2 264/13; *Au flo poárta di rai diş'ísă.* (Găsi poarta raiului deschisă.) Cap^2 23/27; *Diş'ízónda.* (Deschizând.) Pap^1 43 s.v. **2**. A lăzui, a curăţa un teren. ALDM II, h. 1107/5.

Var.: **daşc'íd, dăsclíd** (ALDM II, h. 617/2, 3) **dăsc'íd**, **dăşc'íd**, **dăşc'ít** (Can^2 388 s.v.), **dăş'íd** (Cerna A/2265), **deşc'íd**, **disc'íd**, **disc'ít, dişclít** (ALDM II, h. 617/5,6), **dişc'ít** (Can^2 388 s.v.), **diş'íd**.

Et.: lat. ***discludere.***

dişc'ídiri *s.f.* Pap^2 76; Can^2 388; Cap 111 s.v. *dişc'íd*; Dms. Deschidere; acţiunea de a deschide; deschis. *Dédu picăsí ţe vru să spúnă ea cu anc'ídirea şi cu dişc'ídirea pinğércălă.* (Bătrânul înţelese ce a vrut ea să spună cu închisul şi deschisul ferestrei.) Pap M^2 164/24.

Et.: vezi ***dişc'íd.***

dişc'ís, **dişc'ísă**, *pl.* **dişc'íş**, **dişc'ísi** *adj*. Dms. Deschis, neîncuiat; fără obstacole. *Drúmu cútru Cúpă ăi diş'ís.* (Drumul spre *Cúpă* e fără obstacole.) Dms s.v. F i g. Eliberat (din închisoare). *Di un mes di coan ăi diş'ís.* (De o lună de când e eliberat.) Dms s.v.

Et.: vezi ***dişc'íd.***

dişc'ít vezi **dişc'íd**.

dişc'itór, *pl.* **dişc'itór** *s.m.* Pap^2 76; Cap 111; Dms. Răşchitor.

Et.: ar. ***dişc'itór.***

dişc'izătór, *pl.* **dişc'izătór** *s.m.* Can^2 388; Cap 111 s.v. *dişc'íd*. Cheie.

Var.: **disc'izătór** (Can^2 388 s.v.).

Et.: din ***dişc'íd* + - *ătór.***

dişc'izătúră, *pl.* **dişc'izătúr** *s.f.* Can^2 388; Cap 111 s.v. *dişc'íd*; Dms. Deschizătură. *Ăntroá prin dişc'izătúră şi li loa găl'ínli.* (Intră prin deschizătură şi luă găinile.) Dms s.v.

Et.: din ***dişc'íd* + - *ătúră.***

dişc'úč vezi **disc'úč.**

dişért vezi **dişórt**[1].

diş'kíc vezi **dispíc**.

diş'íd vezi **dişc'íd**.

dişórt[1], **dişártă**, *pl.* **dişórţ**, **dişárti** *adj*. Can^2 388; Cap 112; Wild h. 504/1–7; Dms. Gol, pustiu. *Iel, fikíru, fólili níţi dişórt nu la puté purtári.* (El, sărmanul, burduful nici gol nu-l putea duce.) Can T^1 282/11; *Au siminó puăpa líntea şi la lăsó sácu dăşórt la márdina di ágru.* (Popa semănă lintea şi lăsă sacul gol la marginea ogorului.) MP 90/5; *Con antró an udáiă, liăgănu ra dăşórt.* (Când intră în odaie, leagănul era gol.) MP 140/24; *Ca s-turnó cásă [...], u flo cása dăşártă.* (Când se întoarse acasă [...], găsi casa pustie.) MP 140/27; *Úşa di la scuió ăi ănc'ísă şi drúmurli să dăşárti.* (Uşa şcolii e închisă şi drumurile sunt pustii.) AtaM 378/4.

♦ *Dişártă íncă.* (L i t. Pâlnie goală. = Cap gol, cap sec.) Cap^2 176/4; *Cu dişórt tufeác nu si luveáşti.* (L i t. Nu se vânează cu puşca goală. = Nu te apuci de o treabă fără ca să fii pregătit.) Cap^2 209/24.

Var.: **dăşórt, deşórt** (Wild h. 504/2), **deşórt** (Wild h. 504/1), **dişért** (Wild h. 504/3, 7).

Et.: lat. ***desertus***.

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

dişo̯rt[2], **dişărtári**, **dişărtáį̯**, **dişărtát** *vb*. I. *Tranz*. Pap[1] 43; Pap[2] 76; Can[2] 388; Cap 112 s.v. *dişo̯rt*[1]; Dms. A goli, a turna; a deşerta. *Aį̯ dús-au̯ [sáţiľ] şi ca ľa dăşărtát-au̯ sáţiľ, sáldi furlínă.* (I-au adus [sacii] şi când au deşertat sacii, numai aur.) Cap[2] 102/31; *Au̯ lo tu̯ărba şi z-dúsi au̯ dăşărtó an áznă*. (Luă traista şi se duse, o goli în hazna.) MP 252/16; *Lă dişărtáį̯ láptili din o̯álă ăn căldári.* (Am turnat laptele din oală în căldare.) Dms s.v.

♦ *Tu áncă co̯ti ambáră să dişo̯rţ!* (L i t. Tu încă câte hambare o să goleşti! = O să mai treacă multă apă pe Dunăre.) Pap M[2] 62/1.

Var.: **dăşărt**, **dăşo̯rt**, **dişărt**.

Et.: lat. ****desertare***.

dísparasi (**dişparasí**) *s*. Can[2] 388; Cap 112; Dms. L i t. Bani pentru dinţi. [= Plată, pretinsă de turcii care se ospătau la ţăranii creştini, pentru faptul că şi-au tocit dinţii mâncând din bucatele acestora.] *Níşti or, di ca si namăncáu̯ an únă cásă, [túrcu] la fúgă aľ ţire̯u̯ la să̯ibía şi dişparasí (pári pri dinţ).* (Câteodată, după ce se săturau de mâncare într-o casă, [turcii] la plecare îi cereau gospodarului şi plată pentru dinţi.) Can T[1] 275/28.

Et.: tc. ***dişparası.***

dişté́t[1], **dişte̯átă**, *pl*. **dişté́ţ**, **dişte̯áti** *adj*. Pap[2] 76; Can[2] 388; Cap 113 s.v. *dişté́t*. Deştept; inteligent.

Et.: lat. ***de-excitus.***

dişté́t[2], **dişti̯tári**, **dişti̯táį̯**, **dişti̯tát** *vb*. I. *Tranz*. şi *refl*. Pap[1] 43; Pap[2] 76; Can[2] 388; Cap 113; ALR I, 2, h. 230/013; Dms. A (se) deştepta (din somn), a (se) trezi. *Mó̯ni dimni̯ăţă s-ti dăşti̯ăţ an i̯ăl [an cunác]*. (Mâine dimineaţă o să te trezeşti în el [în palat]. MP 166/24; *I̯o din son mi dişti̯táį̯ ca să ved ţi mi vicăi̯éş, ca numę̯a mę̯a ăį̯ „oh!”* (Mă deşteptai din somn să văd de ce m-ai chemat, că numele meu e „oh!”) Pap M[1] 20/9; *Fičúru si dăştitó şi şăzú turţi̯ăşţę̯a.* (Băiatul se deşteptă şi se aşează turceşte.) MP 242/8; *Con s-i̯ásă [şárpili], s-mi dişti̯ăţ.* (Să mă trezeşti când o să iasă [şarpele].) Cap[2] 12/59; *Ca si vínă lámńa, i̯o cu sam zădurmít, tu s-mi buţnéş s-mi dişté́t i̯o*. (Când o să vină balaurul, dacă eu o să fiu adormit, tu să mă împungi ca să mă trezesc.) Cap[2] 65/13.

Var.: **dişti̯ăt**.

Et.: lat. ***de-excitare***.

dişti̯ăt vezi **dişté́t**[2].

dişti̯tát, **dişti̯tátă**, *pl*. **dişti̯táţ**, **dişti̯táti** *adj*. Pap[1] 43; Pap[2] 76 s.v. *dişté́t*; Can[2] 388; Cap 113 s.v. *dişté́t*; Dms. **1**. Deştept, inteligent. *I̯om dişti̯tát.* (Om deştept.) Pap[1] 43 s.v.; *Fičúru cunuscú, ca ra mult dăşti̯tát.* (Băiatul înţelese, că era foarte inteligent.) MP 100/22. **2**. Deşteptat, treaz. *Si pugudí dişti̯tát fičóru, si sculo̯ prísti no̯pti şi li sco̯si lu̯i rúbi di li púsi lu pupadíi̯a.* (Se nimeri ca băiatul să fie treaz, se sculă noaptea, îşi scoase hainele lui şi i le puse preotesei.) Cap[2] 35/14; *Con si ancľít pu̯ărţli, sa dăştitáti [lo̯mńurli]*. (Când se închid porţile, [balaurii] sunt treji.) MP 164/17; *Di băį̯á ăį̯ dişti̯tát.* (E treaz cam demult.) Dms s.v.

Var.: **dăştitát, dişte̯tát** (Pap[2] 76 s.v.).

Et.: vezi ***dişté́t***[1].

dişti̯tăčúni *s.f.* Cap 113 s.v. *dişté́t*; Dms. Inteligenţă.

Et.: **din *dişté́t*[2] + *-ăčúni.***

dişte̯tát vezi **dişti̯tát**.

ditilínă *s.f.* Pap M[2] 94/15; Cap 294; ALR II s.n., 3, h. 658/012; Wild h. 84/7; AtaM 285/33; ALDM II, h. 914/1–7; Dms. **1**. Soi de iarbă de câmp asemănătoare trifoiului (cu patru foi). **2**. *I̯árbă di tilínă.* Floare mult căutată de albine; papanaş. *Tilínă di minútă.* (*Tilínă* măruntă [= pitică].) ALR II s.n., 3, h. 658/012.

Var.: **detelínă** (Wild h. 84/7), **tilínă**.

Et.: mac., bg. ***detelina***.

dítru vezi **díntru**.

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

diţínde vezi **diţíndeą**.

diţíndeą *adv*. Pap[1] 42, 43; Pap[2] 74, 76; Can[2] 388; Cap 113; ALR II s.n., 6, h. 1725/012; AtaM 71/23; Dms. Dincolo; departe; pe partea cealaltă. *Maį diţíndeą, flǫ Dómnu un uráč ţe lucrá ágru.* (Mai departe, Domnul întâlni un plugar care lucra ogorul.) Pap M[2] 155/11; *Cóla diţíndeą*. (Acolo departe.) Dms s.v.; *Plǫ́ngu că nu pot si trec diţíndeą di mári*. (Plâng că nu pot să trec dincolo de mare.) Cap[2] 63/12; *Tricú diţíndeą di Vărdár*. (Trecu dincolo de Vardar.) MP 200/30; *Ca ancălicǫ́ pri ţeą cutíįă, l'a púsi şi cǫ́ńil' ăn núntru şi tricú diţíndeą di mári.* (Când încălecă pe acea cutie, puse şi câinii înăuntru şi trecu dincolo de mare.) Cap[2] 63/16; *Ţísta mănăstíru fóst-aų diţíndeą di únă váli cári aį grít-aų „Válęa lu Kîsăğ́įa”*. (Mănăstirea asta era dincolo de un râu căruia îi zicea *„Válęa lu Kîsăğ́įa”*.) Cap[2] 102/42; *Láră drúmu, júnsără diţíndeę di Hórįa, la cantón*. (Porniră la drum, ajunseră dincolo de [comuna] Horia, la canton.) Cerna T; *Vizúră díndi di váli un foc*. (Văzură un foc dincolo de râu.) Cap[2] 109/3.

Dínţęa-diţíndeą. Nici mai încoace, nici mai încolo; nici una, nici două. *Că măįní, bra-bíc, dínţęa-diţíndeą lă drac*. (Când lovi, nici una, nici două, drept în drac.) DP 60/30–31.

Folosit adjectival. **An diţíndeą párti**. De cealaltă parte. *Cǫn al' déḑi zort mári, tricú cálu cu įeríp an diţíndeą párti di zid.* (Când îi dădu pinteni, calul cu aripi trecu de cealaltă parte a zidului.) Pap M[2] 144/43; *Ca u laį prísti fúşti, prísti fúşti, tricúį diţíndeą párti di Vărdár*. (Dacă o luai [= pornii] peste vrejuri, peste vrejuri, trecui de cealaltă parte a Vardarului). MP 202/1.

Var.: **deţíndeą** (Pap[1] 42), **diíndeą** (Pap[1] 43; Pap[2] 74), **díndi**, **diţínde** (Can[2] 388), **diţíndę**.

Et.: lat. ***de ecce inde***.

diţíndę vezi **diţíndeą**.

dių, *pl*. **díur** *s.n*. Pap[1] 43; Pap[2] 76; Can[2] 388; Cap 113; Cerna A/Supl; Dms. Răsuflare; respiraţie. *Púpca, ácu ti spúrcă, să-ţ miruseścă díu.* (Dacă te spurcă pupăza, o să-ţi miroasă răsuflarea.) Can T[1] 269/3; *Al' miruseśti díu.* (Îi miroase răsuflarea): Pap[1] 43 s.v.; *Ęárna si cunǫaşti díu*. (Iarna se vede răsuflarea [= aburul care iese din gură].) Pap[1] 43 s.v.; *Nu putęá să-ş la ţǫ́nă díu.* (Nu putea să-şi ţină respiraţia.) Cap 113 s.v.

♦ *Al' lă lǫa díu.* (L i t. I-a luat răsuflarea. = L-a amuţit, i-a închis gura.) Dms s.v.

Et.: mac., bg. ***dih***.

diųancóla *adv*. Cap 76 s.v. *cóla*, 110; Dms. De aici încolo. *Diǫanculó ă si lęátă băseárca.* (De aici încolo o să iasă biserica [= lumea din biserică].) Cap[2] 113/13; *Diųancóla, bra cuzúm, ţęári s-lă strinǫ́ cúru la sirbírea.* (De aici încolo, măi, dragă, trebuie să strângi curul la muncă [= să te pui pe muncă].) Dms s.v.; *Diųancóla víni įárna.* (De aici încolo vine iarna.) Dms s.v.

Var.: **diǫanculó**, **diųanculó** (Dms s.v).

Et.: ***di* + *ųa* + *ncóla***.

diųanculó vezi **diųancóla**.

diucľát, **diucľátă**, *pl*. **diucľáţ**, **diucľáti** *adj*. Dms. Deocheat.

Et.: vezi ***diócľu***.

diųúnăǫară vezi **dínăǫară**.

diųúnăųara vezi **dínăǫară**.

diųócľu vezi **diócľu**.

diuríįă, *pl*. **diuríį** *s.f*. Dms. Termen. *Vęa diuríįă treį zǫáli.* (Avea termen trei zile.) Dms s.v.

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

Et.: gr. ***διορία***.

div, **dívă**, *pl*. **div**, **dívi** *adj*. Pap[1] 43; Pap[2] 76; Can[2] 388; Cap 113; ALR II s.n., 3, h. 628/012, h. 630/012, h. 645/012, h. 684/012; Cerna A/Supl; ALDM II, h. 994/1-7, h. 1020/4-7, h. 1021/1, 4-7; Dms. Sălbatic. *Şi căzú ţéla dívu u̯om [...] ca vrínă méčcă*. (Şi căzu omul cel sălbatic [...] ca o ursoaică.) Cap[2] 136/4; *Ra un u̯om dif ţi măncá lúmi*. (Era un om sălbatic care mânca oameni.) MP 104/8; *Védi u̯opt u̯ámiń dif*. (Vede opt oameni sălbatici.) Cerna T; *Gărnişór dif* (Porumb sălbatic.) ALR II s.n., 3, h. 645/012; *Máţă dívă*. (Pisică sălbatică) Cerna A/Supl; *Ăn čair ári un porc dif*. (Pe câmp e un porc sălbatic.) Cap[2] 73/12; *Fičóru [...] căţá puį şi zărcós, porţ div, ca si áį̯bă di măncárẹa*. (Băiatul [...] prindea păsări şi căprioare, porci sălbatici, ca să aibă de mâncare.) DP 192/12; *Ăn príma zúu̯ă căţó un porc div*. (În prima zi prinse un porc sălbatic.) Pap M[2] 148/2; *Trăndáfil dif*. (Măceş, trandafir sălbatic.) ALR II s.n., 3, h. 630/012; *Dú-ti să li vicăį̯éş lánti víti dívi*. (Du-te să chemi celelalte animale sălbatice.) W 72/13. P. e x t. Necivilizat, necuviincios. *Vórbă dívă*. (Vorbă necuviincioasă.) ALR II s.n., 3, h. 628/012.

♦ *Div ca porc*. (Sălbatic precum un porc; necivilizat.) Pap M[2] 80/19;

Var.: **dif**.

Et.: mac., bg. ***div.***

diváč, **diváčcă**, *pl*. **diváč**, **diváčķi** *adj*. şi *s.m*. şi *f*. Cap 113 s.v. *div;* Dms. Sălbatic. F i g. Necivilizat.

Et.: din ***div* + *- áč.***

divăį̯és vezi **dăvăį̯és**.

divéč, *pl*. **divéč** *s.m*. Cap 113 s.v. *div*. Strigoi. *Ca divíč*. (Ca un strigoi). Cap[2] 176/6; *Į̯o s-mi fac dăváč*. (Eu o să mă fac strigoi.) DP 143/23.

Var.: **dăváč**, **divíč**.

Et.: mac. ***diveč***.

divíč vezi **divéč**.

divitínă, *pl*. **divitíń** *s.f*. Cerna A/1061. Claie alcătuită din nouă snopi.

Et.: mac. ***devettina.***

divré, *pl*. **divréį̯ur** *s.f*. Cap 107; Dms. Poteră. *Lă căţọá divréį̯a*. (L-a prins potera.) Dms s.v.

Var.: **devré** (Cap 107).

Et.: tc. ***devre.***

divotínă vezi **divutínă**.

divutínă, *pl*. **divutíń** *s.f*. Pap[2] 76; Can[2] 388; Cap 113 s.v. *div*; Dms. Sălbăticiune, animal sălbatic; fiară. *Lás-mi ọa, an ţísta urmán, s-mi mănáncă vrínă divutínă*. (Lasă-mă aici, în pădurea asta, să mă mănânce un animal sălbatic.) Pap M[2] 142/2; *Dú-ti tu să li vicăį̯éş lántili divutíń, că į̯o ţer să dar ručóc*. (Tu du-te să le chemi pe celelalte sălbăticiuni, pentru că eu trebuie să pregătesc prânzul.) Can T[2] 284/23; *Ca si fį̯ăsi nu̯ăpti, víniră múlti divutíń*. (Când se făcu noapte, veniră multe sălbăticiuni.) MP 118/10; *An şásẹa zúu̯ă, Dómnu darọ́ vítili tọáti şi divotíńili*. (În ziua a şasea, Domnul făcu toate animalele şi sălbăticiunile.) Pap M[2] 147/28; *Că víniră lántili divutíń, ştitără, ştitără să vínă ursọáńa*. (Dacă veniră celelalte animale sălbatice, aşteptară ce aşteptară să vină ursoaica.) DP 49/1; *La tréį̯li úşi ári sọrp şi lánti múlti divutíń dívi*. (La cea de a treia uşă sunt şerpi şi multe alte fiare sălbatice.) Cap[2] 139/2.

Var.: **divotínă**.

Et.: mac. ***divotina***, bg. ***divotina*** (BER I, 383 s.v. *div*[1]).

dixés, **dixíri**, **dixíį̯**, **dixít** vb. IV. *Intranz*. Cap 108; Dms. A-i conveni, a-i fi pe plac. *Pra nu dixẹáşti*. (Nu prea îi e pe plac.) Cap 108 s.v.; *Ţíva nu-ń dixẹáşti di lă un văcọát*. (Nimic nu-mi convine de la o vreme.) Dms s.v.; *Į̯o ăl' spuş, mă el nu dixí*. (I-am spus dar nu i-a convenit.) Dms s.v.

Var.: **dicsés**.

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

Et.: gr. ***δέχομαι***.

dizámflu vezi **dizánflu**.

dizánflu(m), dizănflári, dizănfláį, dizănflát *vb*. I. *Tranz*. şi *refl*. Cap 17 s.v. *anflu*, 114; Dms. A (se) dezumfla. *Gáįda si dizănfl̨á.* (Cimpoiul s-a dezumflat.) Dms s.v.

Var.: **disámflu** (Cap 17 s.v. *ánflu*), **dizámflu** (Cap 114)**.**

Et.: din ***dis-* + *ánflu(m)***.

dizanşár vezi **dizănş̨r**.

dizanş̨r vezi **dizănş̨r**.

dizănş̨ár vezi **dizănş̨r**.

dizănş̨r, **dizănşărári**, **dizănşáráį**, **dizănşărát** *vb*. I. *Tranz*. Can^2 388; Cap 114; Dms. A deşira.

Var.: **dizanşár** (Can^2 388), **dizanş̨r** (Cap 114), **dizănş̨ár** (Dms.)

Et.: din ***dis-* + *ănş̨r***.

dizbét, **dizbitári**, **dizbitáį**, **dizbitát** *vb*. I. *Refl*. Can^2 388; Cap 114, 12 s.v. *ambét*; Dms. A se dezbăta. *Mult v̨eam biį́út ma curo̱án mi disbitáį.* (Băusem mult dar m-am dezbătat repede.) Dms s.v.

Var.: **disbét**.

Et.: din ***dis-* + *ămbét***.

dizbitári, *pl*. **dizbit̨r** *s.f.* Dms. Trezire din beţie.

Var.: **disbitári** (Dms).

Et.: vezi ***dizbét***.

dizbitát, **dizbitátă**, *pl*. **dizbitáţ**, **dizbitáti** *adj*. Dms. Trezit din beţie.

Var.: **disbitát** (Dms).

Et.: vezi ***dizbét***.

dizbitătúră, *pl*. **dizbitătúr** *s.f.* Dms. Trezire din beţie.

Var.: **disbitătúră** (Dms).

Et.: vezi ***dizbét* + *-ătúră.***

dizdár, **dizdărári**, **dizdăráį**, **dizdărát** *vb*. I. *Tranz*. Dms. A înlătura podoabele; a scoate hainele.

Var.: **disdár** (Dms).

Et.: din ***dis-* + *dár*^{2}.**

dizgărdés, **dizgărdíri**, **dizgărdíį**, **dizgărdít** *vb.* IV. *Tranz*. Dms. A înlătura un gard. *Ă̱u disgărdíį gărdína*. (Am înlăturat gardul grădinii.) Dms s.v.

Var.: **disgărdés** (Dms).

Et.: din ***dis-* + *ăngărdés.***

dizgărdít, **dizgărdítă**, *pl*. **dizgărdíţ**, **dizgărdití** *adj*. AtaM 106/1; Dms. **1**. Fără gard. *Flo̱a ágru disgărdít*. (Şi-a găsit ogorul fără gard.) Dms s.v. **2**. Neîngrijit. *Triúşă disgărdítă.* (Curte neîngrijită.) Dms s.v.

Var.: **disgărdít, dizgrădít** (AtaM 106/1).

Et.: vezi ***dizgărdés*.**

dizgl̨éţ[1], **dizgl̨iţári**, **dizgl̨iţáį**, **dizgl̨iţát** *vb*. I. *Refl*. Can^2 389; Cap 114, 141 s.v. *gl̨eţ*; Dms. A se dezgheţa. *Si disgl̨iţo̱á ápa*. (Apa s-a dezgheţat.) Dms s.v.; *S-mi zăncrés, bélki s-mi disgl̨éţ.* (Să mă încălzesc puţin la foc, poate mă dezgheţ.) Dms s.v.

Var.: **disgl̨éţ**.

Et.: lat. ***disglaciare.***

dizgl̨éţ[2], *pl*. **dizgl̨éţur** *s.n*. Can^2 388. Dezgheţ, topirea zăpezii.

Et.: der. regresiv de la ***dizgl̨iţári*** (s.v. ***dizgl̨éţ***[1]).

dizgl̨iţát, **dizgl̨iţátă**, *pl*. **dizgl̨iţáţ**, **dizgl̨iţáti** *adj*. Cap 114, 141 s.v. *gl̨eţ*; Dms. Dezgheţat. Fig. Îndrăzneţ. *Disgl̨iţát fičór ári cumşíį̱a*. (Îndrăzneţ băiat are vecinul.) Dms s.v.

Var.: **disgl̨iţát**.

Et.: vezi ***dizgl̨éţ*[1]*.***

dizgól̨, **dizgul̨íri**, **dizgul̨íį**, **dizgul̨ít** *vb*. I. *Tranz*. Pap[1] 43; Pap^2 76. **1**. A descoji. **2**. A dezgoli.

Et.: din ***dis-* + *gulés;*** contaminare cu ***dispól̨.***

dizgrădít vezi **dizgărdít.**

dizgróp, **dizgrupári**, **dizgrupáį**, **dizgrupát** *vb*. I. *Tranz*. Pap[1] 43; Pap^2 76; Can^2 389; Cap 114, 145 s.v. *gro̱ápă*;

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

Dms. A dezgropa, a deshuma. *Únăş‿ună ampirátu puvelí di-‿u dizgrupáră [mu‿lárẹa]*. (De îndată împăratul porunci şi o dezgropară [pe femeie].) Pap M[2] 147/8; *Disgrupọám únă áznă*. (Am dezgropat o comoară.) Dms s.v.; *La disgrupáră pópa di lă mănăstír*. (L-au deshumat pe preotul de la mănăstire.) Dms s.v.

Var.: **disgróp**.

Et.: din ***dis- + ăngróp*.**

dizgrupăčúni, *pl.* **dizgrupăčúń** *s.f.* Dms. Dezgropare.

Var.: **disgrupăčúni** (Dms).

Et.: din ***dizgróp* + *-ăčúni*.**

dizgulés, **dizgulíri**, **dizgulíi̯**, **dizgulít** *vb*. IV. *Tranz*. Pap[1] 42; Pap[2] 76; Can[2] 389; Cap 114; Dms. **1**. A dezgoli. *Ăş li disgulí pičọárli*. (Şi-a dezgolit picioarele.) Dms s.v. **2**. A descoperi, a născoci.

Var.: **disgulés**.

Et.: din ***dis- + gulés*.**

dizgustés, dizgustíri, dizgustíi̯, dizgustít *vb.* IV. *Refl.* Pap[2] 76. A se ospăta. *Di ca si disgustẹáscă [mumúşu], […] víni mọáşa cásă răslăbítă*. (După ce o să se ospăteze [naşul], […] vine bătrâna acasă liniştită.) Pap M[2] 121/3.

Var.: **disgustés.**

Et.: din ***dis- + gustés*.**

dizgulít, **dizgulítă**, *pl*. **dizgulíţ**, **dizgulíti** *adj*. Cap 114 s.v. *dizgulés*, Dms. Gol.

Var.: **disgulít** (Dms).

Et.: vezi ***dizgulés*.**

dizjúg vezi **dijúg**.

dizlăxés, **dizlăxíri**, **dizlăxíi̯**, **dizlăxít** *vb*. IV. *Refl*. ALDM I, h. 348/7, h. 349/7. A se dezbrăca.

Et.: ar. ***dizlăxéscu*.**

dizléc vezi **dislég**.

dizlég, **dizligári**, **dizligái̯**, **dizligát** *vb*. I. *Tranz*. Pap[1] 43; Pap[2] 76; Can[2] 389; Cap 114, 168 s.v. *leg*; Dms. **1**. A dezlega. *Ọási nọ-am, criél nọ-am, áma tọátă lúmẹa-‿u leg şi-‿u dizlég*. (Oase n-am, minte n-am, dar toată lumea o leg şi o dezleg. [Ghicitoare: Limba].) Pap M[1] 9/21; *„Dizlẹágă-mi”, zísi lúpu*. („Dezleagă-mă”, zise lupul.) Cap[2] 68/7; *‿Iel a‿ li dizligọ mọi̯nili [la dẹádu]*. (El îi dezlegă mâinile [bătrânului].) Cap[2] 33/53; *Ca viní prísti nọápti, ‿iel la dăzligọ cálu*. (Când veni miezul nopţii, el dezlegă calul.) Cap[2] 96/30; *La dizligọ şi lúpu işọ́*. (Îl dezlegă şi lupul ieşi.) Cap[2] 68/9; *Să‿i̯bíu, lágă curón, că mi dăzligáră*. (Stăpâne, aleargă repede, că m-au dezlegat.) MP 112/19; *‿Iu̯ă s-mi duc la tát-tu si-‿l zic si vínă s-ti dăzli̯ắgă*. (Eu o să mă duc la tată-tu să-i spun să vină să te dezlege.) MP 64/2; *Z-dúsi s-la dăsli̯ắgă cálu*. (Se duse să dezlege calul.) MP 112/17. **2**. A dezlega [de farmece], a descânta. *Mọ́ntiza dimnẹ́ta, li lẹ mọáşa surţẹ́lili [...] şi [...] li dislégă*. (A doua zi dimineaţa, moaşa ia surcelele [...] şi [...] le descântă.) Pap M[2] 105/25.

♦ *Ă‿l ţi disligọá límba*. (I s-a dezlegat limba. = A început să vorbească.) Dms s.v.

Var.: **dăsli̯ắg, dăzlég**, **dăzli̯ắg, dizléc** (Can[2] 389), **dislég**.

Et.: lat. ***disligare*.**

dizligătúră, *pl*. **dizligătúr** *s.f*. Dms. (În superstiţii) Dezlegare de blestem.

Var.: **disligătúră** (Dms).

Et.: din ***dizlég* + *-ătúră*.**

dizlipés, **dizlipíri**, **dizlipíi̯**, **dizlipít** *vb*. IV. *Tranz*. Can[2] 389; Dms. A dezlipi. *Si dislipí púlu*. (S-a dezlipit timbrul.) Dms s.v.; *Idváı̯ ă‿u dislipím péı̯viţa*. (Abia am dezlipit lipitoarea.) Dms s.v. F i g. A se îndepărta. *Dislipẹá-ti di ţéla om*. (Îndepărtează-te de omul acela.) Dms s.v.

Var.: **dislipés**.

Et.: din ***dis- + lipés*.**

dizlipitúră, *pl*. **dizlipitúr** *s.f*. Dms. Lipitură de proastă calitate.

Var.: **dislipitúră** (Dms).

Et.: din ***dizlipés* + *-itúră*.**

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

dizmărít, **dizmăritári**, **dizmăritáį̯**, **dizmăritát** *vb*. I. *Refl.* Dms. (Despre femei) A divorța. *Idváį̯ si măritǫ́á şi si dismăritǫ́á.* (Abia s-a măritat şi a divorțat.) Dms s.v.

Var.: **dismărít.**

Et.: din ***dis-* + *mărít*.**

dizmăritátă, *pl*. **dizmăritáti** *adj*. şi *s.f.* Dms. Femeie divorțată. *Dismăritáta ăų lǫa un ubduvét.* (Pe femeia divorțată a luat-o un văduv.) Dms s.v.

Var.: **dismăritátă.**

Et.: vezi ***dizmărít*.**

dizmărǫ́ri *s.f.* Can^2 389; Cap 314 s.v. *umărǫ́s*; Dms. Odihnă.

Var.: **dăsmărǫ́ri** (Dms s.v.), **duzmărǫ́ri** (Can^2 389 s.v.).

Et.: vezi ***dizmărǫ́s*.**

dizmărǫ́s, **dizmărǫ́ri**, **dizmărǫ́į̯**, **dizmărǫ́t** *vb*. IV. *Refl*. Pap^2 76; Can^2 389; Cap 114, 314 s.v. *umărǫ́s*; Dms. A se odihni. *Ca júnsi la váli, Ia vizú că şădį̯ắų, ăz dăzmuráų.* (Când ajunse la râu, îi văzu că şedeau, se odihneau.) MP 108/20; *S-turnó cásă, si dăzmuró, li lo cų̯ắşniță̈li di mónă şi kinisí prin sucáță.* (Se întoarse acasă, se odihni, luă coşulețele în mână şi porni pe străzi.) MP 180/6; *Şăzú unę́ác, si dăzmuró şi nápcum kinisí si dúcă lắngă sóțiĭ luį̯.* (Stătu puțin, se odihni şi apoi porni să se ducă lângă tovarăşii lui.) DP 157/29; *Mi dăsfį̯ắş di pri căcų̯ắt, s-na dizmăróm.* (M-am dat jos de pe cocoş, să ne odihnim.) MP 202/9; *Į̯el şizú la córinu di tupóla ca să si dismărę́scă unę́c.* (El şezu la rădăcina plopului să se odihnească puțin.) Pap M^2 166/30; *Tricú la váli şi şăzú si z-dăsmuráscă.* (Trecu râul şi şezu să se odihnească.) MP 110/24; *Şizú ăn lant loc si să dăzmăráscă.* (Şezu în alt loc să se odihnească.) Cerna T; *Cum si dăzmuráų aş zísi únu fráti cu míntea: „aį̯ s-la urbés fráti-ńu”.* (Cum se odihneau, unul dintre frați îşi zise în gând: „hai să-l orbesc pe frate-meu”.) DP 173/24.

Var.: **dăsmărǫ́as** (Dms), **dăsmărǫ́s** (Cap 314 s.v. *umărǫ́s*), **dăsmurǫ́s**, **dăzmărǫ́s**, **dăzmurǫ́s**, **dismărǫ́s,** **disumărǫ́as** (Dms s.v.), **duzmărǫ́s** (Can^2 389).

Et.: din ***dis-* + *umărǫ́s*.**

dizmărǫ́t, **dizmărǫ́tă**, *pl*. **dizmărǫ́ț**, **dizmărǫ́ți** *adj*. Cap 314 s.v. *umărǫ́s*; Dms. Odihnit. *Cal' dăzmărǫ́t.* (Cai odihniți.) Cap 314 s.v. *umărǫ́s*.

Var.: **dăsmărǫ́at** (Dms s.v.), **dăzmărǫ́t.**

Et.: vezi ***dizmărǫ́s*.**

dizmintés, **dizmintíri**, **dizmintíį̯**, **dizmintít** *vb*. IV. *Tranz*. Pap^1 42; Pap^2 74; Can^2 389; Cap 114, 190 s.v. *mintés*; Dms. A descurca, a descâlci. *Dismințǫ́á-ń-la gl'ému, ắcu țer si-ț ămplités čărǫ́api.* (Dacă vrei să-ți împletesc ciorapi, descurcă-mi ghemul.) Dms s.v.

Var.: **desmintés** (Pap^1 42; Pap^2 74), **dismintés**.

Et.: din ***dis-* + *mintés*.**

dizmurțǫ́s, **dizmurtǫ́ri**, **dizmurțǫ́į̯**, **dizmurțǫ́t** *vb*. IV. *Refl*. Can^2 389; Cap 20 s.v. *anmurtǫ́s*, 114; Dms. A se dezmorți. *Ắń ți dismurțǫ́ără pičǫ́árli*. (Mi s-au dezmorțit picioarele.) Dms s.v.

Var.: **dismurțǫ́as**.

Et.: din ***dis-* + *ănmurțǫ́s*.**

diznód, **diznudári**, **diznudáį̯**, **diznudát** *vb*. I. *Tranz*. Can^2 389; Cap 114, 208 s.v. *nod*; Dms. A deznoda. *Lă disnudáį̯ siğ́mu*. (Am deznodat sfoara.) Dms s.v.

Var.: **disnód**.

Et.: din ***dis-* + *ănód*.**

diznudătúră, *pl*. **diznudătúr** *s.f.* Dms. Nod desfăcut.

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

Var.: **disnudătúră** (Dms).

Et.: din ***diznód* + *-ătúră*.**

dizvălés, **dizvălíri**, **dizvăliį́**, **dizvălít** *vb*. IV. *Tranz*. şi *refl*. Cap 23 s.v. *anvălés,* 114; Dms. A (se) dezveli, a (se) descoperi. *Cálu zărămắ cu čičórli şu aų dizvălí.* (Calul începu să scurme cu picioarele şi o dezveli.) Cap 23 s.v. *anvălés*; *Túrta nu ra cọáptă, di ţi ăų disvăliş?* (Turta nu era coaptă, de ce ai descoperit-o?) Dms s.v.; *Víntu ăų disvălí cọápa di pálă.* (Vântul a dezvelit şira de paie.) Dms s.v.; *Si disvălí ăn son*. (S-a dezvelit în somn.) Dms s.v.

Var.: **disvălés**.

Et.: din ***dis-* + *ănvălés.***

dizvărtés, **dizvărtíri**, **dizvărtíį́**, **dizvărtít** *vb*. IV. *Tranz*. şi *refl*. Can[2] 389; Cap 23 s.v. *anvărtes,* 114; Dms. A descolăci; a (se) deşuruba; a (se) roti în sens invers. *Ăų disvărtíį́ fúńa*. (Am descolăcit funia.) Dms s.v.; *Burǵíįa si ănvărţáşti şi disvărţáşti.* (Şurubul se înşurubează şi se deşurubează.) Dms s.v.; *Čárcu lọa să si disvărţáscă*. (Roata morii începu să se rotească în sens invers.) Dms s.v.

Var.: **disvărtés**.

Et.: din ***dis-* + *ănvărtés.***

dizvés, **dizvẹáştiri**, **dizviscúį́**, **dizviscút** *vb*. III. *Tranz*. şi *refl.* Cap 24 s.v. *anvés*, 114; Can[2] 389; Dms. A (se) dezbrăca.

Et.: din ***dis-* + *ănvés.***

dizvéţ[1], **dizviţári**, **dizviţáį́**, **dizviţát** *vb*. I. *Tranz*. şi *refl*. Can[2] 389; Cap 24 s.v. *anvéţ*, 114; Dms. A (se) dezobişnui. *Mi disviţáį́ să bẹaų vin*. (M-am dezobişnuit să beau vin.) Dms s.v. P. e x t. A uita. *Ţi ănviţáį́ ăn un an, disviţáį́ ăn únă săptămọánă.* (Ce am învăţat într-un an, am uitat într-o săptămână.) Dms s.v.

Var.: **disvéţ**[1].

Et.: din ***dis-* + *ănvéţ.***

dizvéţ[2], *pl*. **dizvéţur** *s.n*. Dms. Dezvăţ.

♦ *Cári lă pirdú disvéţu di s-lă áflă el?* (Cine a pierdut dezvăţul ca să-l găsească el?) Dms s.v.

Var.: **disvéţ**[2].

Et.: der. regresiv de la ***dizvéţ*[1]**.

dizviį́és, **dizviíri**, **dizviíį́**, **dizviít** *vb*. IV. *Tranz*. şi *refl*. Cap 24 s.v. *anviį́és,* 114; Dms. **1**. A (se) descolăci; a (se) desface. *Lisíţa al' zísi la şárpi: „dizviį́á-ti di pri cărlíg”.* (Vulpea îi zise şarpelui: „descolăceşte-te de pe cârlig”.) Cap[2] 123/13; *Lă vizúį́ şárpili cum si disvií şi căzú.* (Am văzut şarpele cum s-a descolăcit şi a căzut.) Dms s.v.; *Lă disvií tot gl'ému*. (A desfăcut tot ghemul.) Dms s.v.; *Aų disvií fúńa că s-lă lẹágă.* (A descolăcit sfoara ca să-l lege.) Dms s.v. **2**. A dezveli. *Prímili treį́ păn di ţínţi zắli nu si dizviį́áşti tri si ăncălḍáscă grọápa.* (În primele trei până la cinci zile nu se dezveleşte, ca să se încălzească groapa.) AtaM 348/5; *Cọn ra stricurát bun [cáşu], lă dizviį́ám, lă tă'lám cu únă scọndură direptă şi-l lăį́ám şi lă punẹ́m ăn prăsúl'.* (Când [caşul] era strecurat bine, îl dezveleam, îl tăiam cu o scândură dreaptă şi îl puneam în saramură.) AtaM 399/29.

Var.: **disviį́és**.

Et.: din ***dis-* + *ănviį́és.***

dizvirín, **dizvirinári**, **dizvirináį́**, **dizvirinát** *vb*. I. *Tranz*. şi *refl*. Cap 114, 328 s.v. *virín*; Dms. A-i trece supărarea. *Cum s-lă disvirinọám ţísta om?* (Cum să-l facem pe omul ăsta să-i treacă supărarea?) Dms s.v.

Var.: **disvirín**.

Et.: din ***dis-* + *ănvirín.***

dizvirinári, *pl*. **dizvirinọr** *s.f*. Dms. Reconciliere, împăcare. *Ănvirinárẹa ári şi disvirinári.* (Supărarea are şi [= e urmată de] reconciliere.) Dms s.v.

Var.: **disvirinári.**

Et.: vezi ***dizvirín.***

dizviríni, *pl*. **dizviríńur** *s.f*. Cap 328 s.v. *virín*; Dms. Reconciliere. *Virínẹa ári şi disviríni*. (Supărarea are şi [= e urmată de] reconciliere.) Cap 328 s.v. *virín*.

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

Var.: **disviríni.**

Et.: der. regresiv de la ***dizvirín***.

dizviţári, *pl.* **dizviţǫ́r** *s.f.* Dms. Dezvăţ.

Var.: **disviţári** (Dms).

Et.: vezi ***dizvéţ*[1]*.***

dizviţát, **dizviţátă**, *pl.* **dizviţáţ**, **dizviţáti** *adj*. Dms. Dezobişnuit, care nu e obişnuit (cu ceva). *Boi̯ disviţát lă ărári.* (Bou care nu e obişnuit cu aratul.) Dms s.v.

Var.: **disviţát.**

Et.: vezi ***dizvéţ*[1]*.***

dizvóm, **dizvǫ́miri**, **dizvumúi̯**, **dizvumút** *vb*. III. *Refl.* Cap 106; 114; Dms. A se destrăma, a se deşira. *Si dăzvǫámi pǫánʦa, ácu no-i̯ strinʦ.* (Pânza se destramă dacă nu o strângi.) Cap 106 s.v.

Var.: **dăzvóm**.

Et.: din ***dis-* + *vom*.**

dizvulusés, **dizvulusíri**, **dizvumúi̯**, **dizvumút** *vb*. IV. *Tranz.* şi *intranz*. Dms. A anula; a fi lipsit de validitate. *Mi duş şi lă spuş s-mi disvulusǫáscă.* (M-am dus şi le-am spus să-mi anuleze semnătura.) Dms s.v.; *Tăpíi̯li lui̯ rai̯ disvulusíti.* (Actele lui de proprietate erau lipsite de validitate.) Dms s.v.

Var.: **disvulusés.**

Et.: din ***dis-* + *vulusés*.**

dizvurʤǫ́as vezi **dizvurʤǫ́s.**

dizvurʤǫ́s, **dizvurʤǫ́ri**, **dizvurʤǫ́i̯**, **dizvurʤǫ́t** *vb*. IV. *Tranz.* şi *refl.* Cerna A/1285; Dms. A (se) deşira, a (se) destrăma. *Si dizvurʤǫáră mărʤǫálili.* (Mărgelele s-au deşirat.) Dms s.v.; *Un gl'em dizvurʤǫát.* (Un ghem deşirat.) Dms s.v.

Var.: **dizvurʤǫ́as**.

Et.: din ***dis-* + *urʤǫ́s*.**

dǫágă *s.f.* Pap[2] 76; Dms. Cuvertură. *Liúnca, díca să-l' cádă şi puslʤ́dicu, si anţínʤi strins şi si cúlcă an pucróv íli dǫágă.* (Lăuza, ca să-i cadă şi placenta, se încinge strâns şi se culcă pe velinţă sau cuvertură.) Pap M[2] 117/18.

Et.: lat ***doga.***

dǫápăr vezi **dupărǫ́s**.

dǫári vezi **dǫ́ri**.

dǫármă vezi **dǫ́rmă**.

dǫármičcă, *pl.* **dǫármičʹki** *s.f.* Dms. Rămurică, crenguţă.

Et.: din ***dǫármă* + *-íčcă*.**

dǫau̯ vezi **doi̯**.

dǫáu̯ă vezi **doi̯**.

dǫau̯ăzăţ vezi **dǫu̯zǫ́ţ**.

dǫau̯ăzǫ́ţ vezi **dǫu̯zǫ́ţ**.

dǫáuli vezi **dǫ́u̯li**.

dócaz *s.n*. AtaM 287/28. Dovadă, probă; argument.

Et.: mac. ***dokaz.***

Dócă *n.pr*. Pap[2] 76; Cap 114. Nume de femeie, Doca. *Dócăl'ă cu diréţ.* (A Docăi, cu stâlpi. = Model de broderie.) Pap M[2] 34/26; *Dócăl'ă róşi.* (A Docăi, roşie. = Model de broderie.) Pap M[2] 34/26; *Dócăl'ă vínită.* (A Docăi, albastră. = Model de broderie.) Pap M[2] 34/26.

dóctor vezi **dóctur**.

dóctur, *pl.* **dóctur** *s.m*. Can[2] 389; Cap 114; ALR I, 1, h. 108/012; ALDM I, h. 372/1; Wild h. 207/7. Medic.

Var.: **dóctor** (Can[2] 389).

Et.: mac., bg. ***doktor,*** dr. ***doctor.***

dódă, *pl.* **dódi** *s.f.* Pap[1] 43; Pap[2] 76; Can[2] 389; Cap 114; ALR I, 2, h. 164/012, 013; h. 200/013; Cerna A/477; Dms. **1**. Soră mai mare; soră. *Mai̯ mícu [fičór] al' zísi: „mámu, ʦa dóda ári trei̯ mǫári; dú-ti di-l' ʦǫári úna”.* (Cel mai mic [băiat] îi zise: „mamă, sora mai mare are trei mere; du-te şi-i cere unul”.) Cap[2] 88/36; *Ăldi táti şi dóda mári lăgáu̯ dúpu găliń s-li cáţă.* (Tata şi sora mai mare alergau după găini să le prindă.) AtaM 359/26; *Mi duc si-u̯ ved dóda.* (Mă duc s-o văd pe sora mai mare.) Cerna T; *Dǫ-ń, dódo Máro, unʧ́c túrtă.* (Dă-mi, soră Máru, puţină turtă.) W 60/1; *Dódu, ápu ań ţi bę.* (Soră, mi-e sete.) Can T[1] 278/17; *Du̯ắdu,*

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

nu ti zăbăv̦éá! (Soro, să nu zăboveşti!) Kats 64/19; *Ăń mi duş cu dóda lă or*. (M-am dus la horă cu sora mai mare.) Dms s.v. **2**. Cumnată. *Du̯ắdu, ţi gutuv̦ắş ástaz?* (Ce găteşti astăzi, cumnată?) Kats 65/9.

Var.: **du̯ắdă**.

Et.: bg. ***doda.***

dódole *s*. Cap 114. Paparudă. *Oi̯, dódole, míli búje [...], vai̯, dódole, vai̯, dódole*. (O, paparudă, dragă Doamne [...], vai, paparudă, vai, paparudă.) Cap 114 s.v.

Et.: mac., bg. ***dodole.***

dóguvur *s.n*. AtaM 287/26. Contract.

Et.: mac., bg. ***dogovor.***

doi̯, dǫu̯ *num.card*. Pap^{2} 76; Can^{2} 389; Cap 114; Cerna A/1564; ALR II s.n., 6, h. 1784/012, 1785/012; Dms. Doi, două. *Únă u̯áră rau̯ doi̯ fraţ şi rau̯ picurár*. (Erau odată doi fraţi şi erau ciobani.) Cap^{2} 26/22; *Doi̯ fur fę́siră laf ca să fúră bóil'*. (Doi hoţi se vorbiră să fure boii.) Pap M^{1} 26/2; *Doi̯ fičór si jucáu̯ budăíndurlę̆a*. (Doi copii se jucau alergând.) Dms s.v.; *Doi̯ fraţ, di ca sa rudíţ, si cátă*. (Doi fraţi se caută de când s-au născut. [Ghicitoare: Soarele şi luna].) Pap M^{1} 11/4; *Am un birbę́áţi, ántru doi̯ múnţă si júngl'ă*. (Am un berbec, se înjunghie între doi munţi. [Ghicitoare: Păduchele].) Cap^{2} 159/11; *Diminéţata cu pátru pičǫ́ári, la ńáḑắţ cu dǫau̯, sérta cu trei̯*. (Dimineaţa cu patru picioare, la amiază cu două, seara cu trei. [Ghicitoare: Omul].) Pap M^{1} 10/22; *Că li anumiráį, dǫu̯ albíni nu vę̆a*. (Când le-am numărat, două albine nu erau.) Cap^{2} 29/32; *Să ámniş cu pampóru an sus, pri Vardár, dǫu̯ saáti şi jumitáti*. (Vei merge cu vaporul în sus, pe Vardar, două ceasuri şi jumătate.) Can T^{1} 261/20; *Fóst-au̯ unăǫ́ră úná mul'ári cu dǫ́áu̯ă fę́ti*. (Era odată o femeie cu două fete.) W 59/3; *Vem dǫ́áu̯ă băsériţ*. (Avem două biserici.) AtaM 390/8; *La gripí [zăgáru] şi, an dǫ́u̯-trei̯ rascăcǫ́ári, la caţǫ́ l'épuru*. (Îi dădu drumul [ogarului] şi, din doi-trei paşi, prinse iepurele.) Pap M^{1} 22/11; *Dúpu ţi li ará [ágrili] dǫ́u̯-trei̯ or, li sę́mină*. (După ce le ară [ogoarele] de două-trei ori, le seamănă.) Can T^{1} 262/22.

La doi̯, la dǫu̯ *num. ord.* Al doilea, a doua. ALR II s.n., 6, h. 1785/012. **Dar ăn dói̯**. A (se) dubla, a (se) face cât doi. *Fičúru si daró an dui̯ şi nu pătú s-la nglítă lámnă*. (Băiatul s-a făcut cât doi şi balaurul nu putu să-l înghită.) MP 36/30.

♦ *An doi̯ aţ mę́rzi*. (L i t. Îţi merge pe din două. = Îţi e frică, nu îndrăzneşti.) Pap M^{2} 68/10; *L'utnícu ăn dói̯*. (L i t. Ceafa pe din două.= Să-ţi rupi gâtul.) Pap M^{2} 59/16.

Var.: **dǫau̯**, **dǫáu̯ă**, **dǫu̯** (ALR II s.n., 6, h. 1784/012), **dóu̯ă** (Dms s.v.), **dóu̯u** (Cerna A/1564), **dǫ́u̯ă** (Cap 114; AtaM 222/25), **dui̯**.

Et.: lat. ****doi, *doae.***

Doi̯ Căstǫń *n.pr*. Pap M^{2} 175/31. Nume de loc în *Cúpă*.

Et.: din ***doi̯ + căstǫń.***

dóii vezi **doi̯'**.

dóii̯li, **dǫ́u̯a** *num. ord*. folosit adjectival. Can^{2} 389 s.v. *doi̯*; Cap 114 s.v. *doi̯*, Cerna A/500, 501, 2013; Dms. (De-)al doilea, (de-)a doua. *Du̯óu̯a prăşǫ́ri*. (A doua praşilă.) Cerna A/2013; *Di du̯óii̯li ver*. (Văr/veri de-al doilea.) Cerna A/500; *Di du̯óii̯li vę́ră/vę́ri*. (Verişoară/verişoare de-a doua.) Cerna A/501. **Dǫ́u̯li, la ~** *num.ord.* folosit adjectival ALR II s.n., 6, h. 1786/012; Dms. A doua. *Įel si ansurǫ́ la dǫ́u̯li or cu únă bábă*. (A doua oară el se însură cu o babă.) Cap^{2} 38/7; *La dǫ́u̯li zǫ́li Dómnu la darǫ́ ţéru*. (A doua zi Domnul făcu cerul.) Pap M^{2} 13/20; *La dǫ́u̯li zǫ́li la trimę́si ára cǫ́i̯nili să-l' dúcă pǫ́i̯ni ăn rost*. (A doua zi trimise din nou

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

câinele să-i aducă pâine în gură.) Cap[2] 34/18; *La dóu̯li or*. (A doua oară.) ALR II s.n., 6, h. 1786/012; AtaM 223/27.

Var.: **dǫáuli** (AtaM 223/5), **dóu̯li, du̯óu̯li, du̯óu̯a**.

Et.: din ***doi̯ + li; dǫu̯ + a***.

doi̯ĺ, dǫu̯li *num. colect.* Can[2] 389 s.v. *doi̯*; Cap 114 s.v. *doi̯*; Dms. Amândoi, amândouă; ambii, ambele; cei doi, cele două. *El' doi̯l' si sculără di fuzíră.* (Amândoi se scular̆ă şi fugiră.) Pap M[1] 14/15; *Doi̯l' tǫl' il' sa loş*. (Amândoi fiii tăi sunt bolnavi.) Cap[2] 34/33; *Fuzíră dǫi̯l' fraţ.* (Cei doi fraţi plecară.) Cap[2] 30/27; *Kînisíră doi̯l' să si dúcă să cáţă peşt.* (Plecară amândoi să se ducă să prindă peşti.) Cap[2] 40/42; *E, mo na lom doi̯l', ai̯ mo s-na dúţim la táti ăn u̯áspiţ.* (Ei, acum ne luarăm amândoi [= ne-am căsătorit], hai acum să ne ducem în vizită la tata.) DP 200/28; *Ţiri̯ắu̯ si amburáscă dúi̯i.* (Cei doi trebuia[u] să se lupte.) MP 226/1; *Dúi̯i rau̯ ansuráţ.* (Amândoi erau căsătoriţi.) MP 12/2; *Mul'árţa al voi̯vóda si cắţó si cátă cu ţéla zăbít al rápi şi si flắi̯áu̯ din văcót doi̯l'.* (Nevasta voievodului începu să se iubească cu ofiţerul arapilor şi cei doi erau împreună de mult timp.) DP 172/9; *Cum si fáţim s-la tălcóm voivóda şi s-na lom doi̯l'?* (Cum să facem să-l omorâm pe voievod şi să ne luăm [=să ne căsătorim] amândoi?) DP 172/11;*Al' ligǫ́ şi la fắtă dǫ́u̯li zǫ́i̯sti.* (Îi legă şi fetei ambele degete.) Cap[2] 36/39.

Var.: **dói̯i** (AtaM 223/4), **dóil'** (Can[2] 389 s.v. *doi̯*, AtaM 223/4), **dói̯l'i** (Can[2] 389 s.v. *doi̯*), **dǫi̯l'**, **dól'i** (Can[2] 389 s.v. *doi̯*), **dúi̯i**.

Et.: din ***doi̯ + l'(i); dǫu̯ + li.***

dóil' vezi **doi̯l'**.

dói̯l'i vezi **doi̯l'**.

dói̯niţă *s.f.* Can[2] 389; Cap 115; Dms. Oaie căreia i-a murit mielul.

Et.: mac. ***dojnica.***

dói̯spărţi vezi **dói̯sprăţi**.

dói̯spră vezi **dói̯sprăţi**.

dói̯sprăinǵiţ, dǫu̯sprăinǵiţ *num. card.* AtaM 222/15. Doisprezece, douăsprezece.

Et.: lat. ****doi, *doae + supra + viginti.***

dói̯sprăţi, **dǫu̯sprăţi** *num. card.* Can[2] 389; Cap 115 s.v. *doi̯*; ALR II s.n., 6, h. 1764/012, h. 1792/012; Cerna A/1573; Dms. Doisprezece, douăsprezece. *Vizú un foc prísti dói̯sprắţ di munţ.* (Văzu un foc peste doisprezece munţi.) Cap[2] 33/17; *La griţéşca, pắnă să crẹ́şcă, ań dói̯sprắţi şi mai̯ mult trẹ́ţi.* (Până să crească, la [limba] grecească, trece mai mult de doisprezece ani.) Pap M[1] 28/9; *Nu-ń mi strínzi di mǫ́nă să nu-ń la frǫnzi ninélu cu dǫ́u̯spreţ di rap.* (Nu mă strânge de mână să nu-mi frângi inelul cu douăsprezece pietre.) Cap[2] 16/6; *Ań am un árburi cu dǫ́u̯sprắţi di vi̯é i̯i.* (Am un copac cu douăsprezece ramuri. [Ghicitoare: Anul].) Pap M[1] 11/14; *Un picurár cu dǫ́u̯sprắţi di u̯oi̯.* (Un cioban cu douăsprezece oi.) Cap 115 s.v.

La dói̯sprắţi'l' *num. ord.* Al doisprezecelea. ALR II s.n., 6, h. 1792/012.

Var.: **dói̯spărţi** (Dms.), **dói̯spră** (AtaM 222/5), **dói̯sprăţ, dói̯spreţi** (Can[2] 389 s.v.), **dǫu̯sprắţi** (Can[2] 389 s.v.), **dǫu̯sprăţ**, **dǫu̯sprắţi**, **dǫu̯spreţ**, **dǫu̯ăspreţi** (Can[2] 389 s.v.), **du̯ói̯spărţi** (Cerna A/1573), **du̯óu̯uspărţi** (Cerna A/1573).

Et.: lat. ****doi, *doae + supra + decem.***

dói̯sprăţ vezi **dói̯sprắţi**.

dói̯spreţi vezi **dói̯sprắţi**.

dók'im *s. invar.* Dms. Semn, prevestire. *Ắi̯ cu dók'im*. (E cu semn. = E însemnat.) Dms s.v.; *Ắl' ţi fẹ́si dók'im.* (I s-a arătat semn.) Dms s.v.

Et.: gr. ***δόκιμος.***

dol vezi **dólu**.

dólu *interj*. Cerna A/838; ALDM II, h. 739/2, 4, 5. Strigăt cu care boii înjugaţi sunt îndemnaţi s-o ia spre stânga; hăis.

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

Var.: **dol** (ALDM II, h. 739/2, 4, 5).

Et.: mac., bg. ***dolu.***

dóľi vezi **doi̯ľ**.

Dómca *n.pr*. Pap[2] 76; Cap 115. **1**. Nume de femeie. **2**. Nume de capră.

Dómľartă vezi **Dúmľert**.

Dómľert vezi **Dúmľert**.

Domn *s.m*. Pap[1] 43; Pap[2] 77; Can[2] 389; Cap 115; Dms. **1**. Dumnezeu, Domnul. *Lunḑinéţiľ sa şi mult bisiricóş, díntru ţe̯, sărbătórli şi dumínţli, biseḑrica nu ľa ţóni di muľţ ţi vin să si róḑgă la Dómnu.* (Cei din *Lúnḑiń* sunt şi foarte bisericoşi, de aceea, în zilele de sărbătoare şi duminicile, biserica nu-i încape, de mulţi ce vin să se roage la Dumnezeu.) Can T[1] 263/2; *Ca dusfărşóş cu ói̯li, trec si picuráriľ cári li gunés ói̯li şi ľa căpnés şi i̯eľ, ca să ľa véḑlă Dómnu di nibuníľ.* (Când se termină cu oile, trec şi ciobanii care mână oile şi îi lovesc şi pe ei, ca să-i păzească Domnul de strigoi.) Can T[1] 270/23; *Túcu să-ń li fácă Dómnu ţe̯ásti cófţili u̯oi̯, di si dar únă băčóľă u̯a, ăn drum*. (Numai de mi-ar face Domnul ciorile astea oi, ca să-mi fac o stână aici, la drum.) Cap[2] 97/29; *Bătú di un de̯d moş, áma ţéla ra Dómnu; Dómnu aľ zísi la ţéla u̯ómu: „i̯úndi ti duţ?”*. (Întâlni un moş bătrân, dar acela era Dumnezeu; Dumnezeu îi zise omului: „unde te duci?”) Cap[2] 24/8–9; *Ţéla de̯ádu si dúsi prísti ţéla pómu [cári junḑe̯á pănă ăn ţer] la Dómnu şi aľ zísi: „Dómnuli, Dómnuli, nu-ń dai̯, béri, un cumát di póni?” şi Dómnu aľ zísi: „si-ţ dau̯” şi Dómnu aľ de̯ádi*. (Bătrânul se duse pe acel pom [care ajungea până în cer] la Domnul şi-i zise: „Doamne, Doamne, nu-mi dai, bre, e bucată de pâine?” şi Domnul îi zise: „o să-ţi dau”, şi Domnul îi dădu.) Cap[2] 89/5–7; *La Dómnu s-na rugóm, soţ cu curát buríc.* (Fraţi cu inima curată, să ne rugăm Domnului.) Pap M[1] 29/5; *Blăstimátă di lúmi şi di Du̯ómnu, L'umníţa, cătilín, cătilín, ăş mo̯ári.* (Blestemată de oameni şi de Domnul, încet, încet, *L'umníţa* moare.) AtaM 378/2; *Si da Du̯ắmnu si cas lu̯ăş, si putrizóş pri vidi̯ắlă.* (Să dea Domnul să te îmbolnăveşti, să putrezeşti de viu [= văzând cu ochii].) MP 76/4; *Cóti ste̯áli la Dómnu, cóti ţápi ăn pimínt*. (Câte stele sunt la Dumnezeu, atâtea ţepi în pământ. [Ghicitoare: Miriştea].) Cap[2] 160/28; *Nu-i̯ bun s-ti burvéş ăn Dómnului̯ lúcru.* (Nu e bine să te amesteci în lucrarea Domnului.) Cap[2] 102/37. **2**. Domn, stăpân.

Drúmu Dómnului̯. Calea laptelui. Can[2] 389 s.v. **Scándu Dómnului̯**. L i t. Scaunul Domnului. Nume de plantă. Can[2] 389 s.v. **Bubáľca lu Dómnu**. Nume de insectă; vaca Domnului. Pap M[2] 68/28.

♦ *I̯el ş-ăi̯ u̯ómu Dómnului̯.* (E omul lui Dumnezeu.) Pap M[2] 68/30; *I̯el ăi̯ bubáľca lu Dómnu.* (L i t. El e vaca Domnului. = [Se spune despre un om] blând ca un miel.) Pap M[2] 68/28; *Nalt co̯t po̯ónă la Dómnu.* (L i t. Înalt până la Dumnezeu. = Foarte înalt.) Pap M[2] 68/10; *Dómnu s-la ľártă!* (Să-l ierte Dumnezeu!) Pap M[2] 57/17; *Ţe sa zícă Dómnu!* (L i t. Ce va zice Domnul. = Cum o să vrea Dumnezeu!) Pap M[2] 57/18; *Dómnu di bun!* (Dumnezeu cu bine!) Pap M[2] 55/30; *Dómnu di bun, duşmán níţi un!* (Dumnezeu cu bine, [şi să n-ai] niciun duşman.) Pap M[2] 55/32; *Să da Dómnu!* (Să dea Dumnezeu!) Pap M[2] 55/8; *S-ti údă Dómnu!* (Să te audă Dumnezeu!) Pap M[2] 55/9; *Nu-i̯ di Dómnu să iă!* (L i t. Nu e de la Dumnezeu să fie! = N-a fost să fie!) Pap M[2] 68/21; *Co̯n va Dómnu sa ti cľámă, tot nu jútă.* (L i t. Când vrea Dumnezeu să te cheme [la el], nimic nu ajută. = Moartea nu poate fi ocolită.) Pap M[2] 57/20; *Dómnu júngľă, i̯eľ mănáncă.*

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

(L i t. Domnul taie, ei mănâncă. = Morții cu morții, viii cu viii.) Pap M^2 68/34; *Mári-i̯ Dómnu.* (L i t. Mare e Domnul. = Mare e mila lui Dumnezeu.) Pap M^2 68/15; *Vrédnic ăi̯ Dómnu!* (L i t. Domnul e vrednic. = Mare e [puterea lui] Dumnezeu!) Pap M^2 68/15; *Gíiu-i̯ Dómnu.* (Lit. Dumnezeu e viu. = Domnul e cu noi!) Pap M^2 68/17; *U vrút-au̯ Dómnu di míni.* (L i t. A vrut-o Domnul de la mine. = [Se spune când moare cineva] Așa a vrut Dumnezeu.) Pap M^2 68/19; *Ca cọn la căț̣ọ Dómnu di bọáșă.* (L i t. Ca și când l-a apucat pe Dumnezeu de boașe. = L-a prins pe Dumnezeu de picior. Se spune despre cineva care crede ca nu e nimeni ca el.) Cap^2 178/24; *Cọn va Dómnu, nu ti ntrębă lu cruį̯ fičór i̯eș.* (L i t. Când vrea Domnul, nu ești întrebat al cui copil ești. = Moartea nu alege.) Pap M^2 68/43; *Di la róstu tọu̯ și la urębl'a lu Dómnu!* (L i t. De la gura ta la urechea Domnului. = Să te audă Dumnezeu!) Pap M^2 55/13; *Țe víni di la Dómnu căbúldi im.* (L i t. Ce vine de la Domnul este primit. = Tot ce vine de la Domnul este bine venit [=și binele și răul].) Cap^2 176/11; *Cọn la vez drácu, túnțęa ti ncl'íń la Dómnu.* (Te închini la Dumnezeu când îl vezi pe dracul.) Cap^2 176/40; *Țe dęádi Dómnu di si-ń lęa drácu?* (L i t. Ce mi-a dat Dumnezeu, ca să-mi ia dracul? = Nimic.) Cap^2 176/16; *Si fęási ca Dómnu si vęágl'ă.* (L i t. S-a făcut astfel încât [trebuie] să[-l] păzească Dumnezeu = Dumnezeu să-l aibă în pază.) Cap^2 176/13; *Ăi̯ picáti di Dómnu, că i̯eș cọ́ta șătăít.* (L i t. E păcat de Dumnezeu, căci ești [om] umblat. = Se spune despre oameni care n-au învățat nimic de la viață.) Cap^2 206/14; *Vrínă ọáră, cọn ra Dómnu pri pimínt.* (L i t. Odată demult, când Dumnezeu era pe pământ. = Cu foarte mult timp în urmă.) Pap M^2 68/27; *Dómnu di bun, răkíi̯a-n rost să pun.* (L i t. Domnul [numai] de bine, să-mi pun rachiul în gură. = [Urare glumeață, la un pahar] Să-mi fie de bine!) Pap M^2 55/35; *Di Dómnu s-áfli!* (L i t. Să afli [pedeapsa] de la Dumnezeu! = Să te pedepsească Dumnezeu.) Pap M^2 59/31.

Var.: **du̯ămn**; **du̯ómn**.

Et.: lat. ***dom(i)nus***.

don vezi **dun**.

dor[1], *pl*. **dórur** *s.n*. Pap[1] 43; Pap[2] 77; Can[2] 389; Cap 114 s.v. *dọári*; Dms. Durere. *E, číču, ți ți̯u-i̯ du̯ărú?* (Ei, unchiașule, care ți-e durerea?) MP 150/2; *Ai̯ prăcuró gnói̯u și-l' tricú dóru.* (Făcu să-i curgă puroiul și-i trecu durerea.) DP 166/35.

Am dor. A-l durea. *Am un mári dor.* (Mă doare rău.) Cap 114 s.v. *dọári*; Dms s.v.; *Tátu și múma si fęásiră tot di sọ́nzi pănă s-l'a trębcă spíni̯l', áma i̯el' nu cățáu̯ că vęu̯ dor, túcu țirębáu̯ s-l'a júngă fičóri̯l'.* (Tatăl și mama se umplură de tot de sânge până să treacă de mărăcini, dar nu le păsa că-i doare, voiau doar să-i ajungă pe copii.) Pap M[1] 14/21.

*Var.:***du̯ăr.**

Et.: lat. ***dolus.***

dor[2], **durári**, **duráį̯**, **durát** *vb*. I. *Tranz*. Cap 115; Dms. A tăia lemne. *Délmi că șa, să-ț li dau̯ și aláturile cu cári dor scọ́ndur.* (Dacă așa stau lucrurile, o să-ți dau și uneltele cu care tai scânduri.) DP 92/2; *Ca si dúsi Défu și au̯ pucătọ curíi̯a, i̯a, un u̯om cu̯óla dọáră.* (Când se duse *Défu* și se uită la pădure, iată, acolo un om taie lemne.) Cap^2 97/10; *Aș lo dọ́u̯ă baltíi̯ și si dúsi ăn la Défu curíi̯ă ca si dọáră.* (Își luă două securi și se duse în pădurea lui *Défu* ca să taie lemne.) Cap^2 97/8; *Lo si du̯ără măčcáț árbur di scu̯ătă scóndur*. (Începu să taie copaci mari ca să scoată scânduri.) MP 114/20. F i g. A lovi (pe cineva), a bate. *Áți cu lóstu că-l' durắ, că-l durắ, áți că-l fęási ni gi̯u, ni mórtu.* (Și dacă-i trase cu bâta, dacă-l lovi, îl lăsă nici viu nici mort.) Cap^2 114/44.

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

*Var.:***duă̯r.**

Et.: lat. ***dolare***.

dor[3], **durḑári**, **durúi̯**, **durút** *vb*. II. *Tranz*. Pap[1] 43; Pap[2] 77; Can[2] 391; Cap 114; ALR II, 1, h. 58/012; ALR I s.n., 1, h. 139/012, 013, h. 141/012; ALR II s.n., 5, h. 1366/012; ALR II s.n., 6, h. 1691/012; h. 1815/012; Cerna A/359; ALDM I, h. 302/1–7, h. 303/1–7; Dms. A durea. *Mi dọ́ri burícu.* (Mă doare inima.) Pap[1] 43 s.v. *dor*; *Bába-u̯ dọ́ri burícu*. (Pe babă o doare inima.) Pap M[2] 45/7; *Ți faț, lisítu? Șa ań discọ́nt la cap că mult mi dọ́ri.* (Ce faci, vulpeo? Îmi descânt așa la cap, că mult mă doare.) Can T[1] 281/22; *Laḭ di cásă și un păcróv cu únă pérniță, că mi dor u̯ásili di zăț̣á́ri.* (Am luat de acasă și o velință cu o pernă, că mă dor oasele cât am zăcut.) Cap[2] 114/21; *Dómnu, túnț̣e, la dur̭é dínții!* (Pe Domnul, atunci, îl dureau dinții.) Cap[2] 30/41; *Snága aḭ̯ ra amplínă di roń și la duri̯ḑá primúlt*. (Trupul îi era plin de răni și îl durea foarte tare.) MP 198/9; *Mi du̯ắ̆ri mult cápu.* (Mă doare rău capul.) MP 62/7; *Cucurícu, rícu; bába-u̯ dọ́ari burícu*. (Cucurigu, rigu; pe babă o doare inima.) Pap M[2] 45/4; *Ań discọ́nt la cap că mult mi dọ́ri.* (Îmi descânt la cap că mă doare rău.) Can T[1] 281/22; *Mi dọ́ari la ínimă*. (Mă doare inima.) ALR II, 1, h. 58/012; *Si-ț spun di tot ți mi dọ́ari.* (O să-ți spun despre tot ce mă doare.) ALR II s.n., 6, h. 1691/012; *Mi dú̯ari, las [s-]mi du̯áră!* (Mă doare, lasă să mă doară!) ALR I s.n., 1, h. 139/012, 013.

Et.: lat. ***dolere***.

dorm, **durmíri**, **durmíi̯**, **durmít** *vb*. I. *Intranz*. Pap[1] 43; Pap[2] 77; Can[2] 391; Cap 115; ALR I, 1, h. 75/012, 013; Cerna A/407; ALDM I, h. 350–354/1–7, h. 356–362/1–7; Dms. A dormi. *Aḭ̯ să dărọ́m băcădárnic, că mo dọ́rmi Lúdi.* (Hai să facem mămăligă, că acum *Lúdi* doarme.) Cap[2] 31/44; *Și i̯el răpọ́ásă sẹ́rata și dọ́armi nọ́aptẹa.* (Și el se odihnește seara, și noaptea doarme.) W 77/7; *Căn i̯eḭ̯ dórmu, i̯o ăs lă mắncu.* (Când ei dorm, eu o să-i mănânc.) Cap[2] 112/15; *La țísta ánu, cári si vínă, fắră pári să dọ́armă*. (La hanul ăsta, cine o să vină, o să doarmă fără bani.) Cap[2] 33/40; *Ra ăn méjlucu di nọ́apti și číčă-sa aș durmẹ́á.* (Era la miezul nopții și unchiu-său dormea.) Cap[2] 78/5; *Aṵ fláră ț̣e nibuníl̆ă că durmẹ́ an trẹm.* (Găsiră stafia că dormea în tinda casei.) Cap[2] 37/43; *Ah, ț̣e greṵ son durńíi̯!* (Ah, ce somn greu am dormit!) Cap[2] 93/18; *Bun son durńíș că raḭ̯ únă míl̆ă di mučcọ́ț.* (Bun somn ai dormit că erai [făcut] o mie de bucăți.) Cap[2] 93/19; *Clóți durmím únă sẹ́ară și nápta viní un pampúr*. (Acolo am dormit o seară și apoi a venit un tren.) AtaM 360/18; *Si culcáră lắngă mári, durmíră.* (S-au culcat lângă mare, au dormit.) Cap[2] 72/27; *Si dúsi la doi̯ḭ̯ frați, li scurní și la zísi: „dósta durmiț!”* (Se duse la cei doi frați, îi trezi și la zise: „Ați dormit destul”!) Cap[2] 33/36; *Dórńă, dórńă, stăpắn; míni va si mi fúră Găga*. (Dormi, dormi, stăpâne; pe mine o să mă fure *Găga*.) Cap[2] 112/44; *Si fẹ́ási nọ́aptẹa și, díntru că ra frig, nu putẹ́áṵ si áflă lṵắc ca s-dọ́armă.* (Se făcu noapte și, pentru că era frig, nu puteau găsi loc să doarmă.) Cap[2] 123/32; *Tu să treț să dorm an ț̣e udái̯ă.* (Tu să mergi să dormi în acea cameră.) Can T[1] 282/40; *Vrẹa si dorm*. (Aș dormi.) ALDM I, h. 358/1–7; *Vrẹa si am durmítă*. (Aș fi dormit.) ALDM I, h. 359/1–7; *Cu durmíri*. (Dormind.) ALDM I, h. 362/1, 2, 4, 5; *Durńẹáḭ̯ki.* (Dormind.) ALDM I, h. 362/7.

Án ți dọ́rmi. (A-i fi somn.) Can[2] 391 s.v., ALR I, 1, h. 75/013.

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

♦ *Nu-ń dǫ́rmi di tíni*. (L i t. Nu dorm de tine [= din cauza ta]. = Nu-mi pasă de tine.) Can^{2} 391 s.v.; *Dórmi ca dúpri ţe̯álantă lúmi.* (L i t. Doarme ca de pe lumea cealaltă. = Doarme dus.) Pap M^{2} 164/3.

Var.: **du̯ărm** (ALDM I, h. 358/3), **du̯orm** (ALDM I, h. 350/2–6, h. 356/5, 6, h. 358/6).

Et.: lat. ***dormire.***

dósta *adv*. Pap^{2} 77; Can^{2} 389; Cap 116; ALR II s.n., 5, h. 1372/012, h. 1452/012; Dms. Destul (de). *Fu̯i di u̯a, ne̯ágra-čúmă, nu-ţ fúră dósta nǫu̯ il', túcu mo viníş şi míni s-mi le̯u̯í?* (Fugi de aici, ciumă-neagră, nu-ţi fură destul nouă fii, că acum veniş să mă iei şi pe mine?) Cap^{2} 101/2; *Spúni-ń un̯u̯ără, dósta mi şăngăvíş.* (Spune-mi odată, destul m-ai dus cu vorba.) Cap^{2} 206/4; *Si dúsi la doi̯ĭ' fraţ, li scurní şi la zísi: „dósta durmíţ!"* (Se duse la cei doi fraţi, îi trezi şi la zise: „Aţi dormit destul"!) Cap^{2} 33/36; *E, de; e, de! ti uzǫ́m. Dósta víki.* (Ei, de; ei de! te-am ascultat. Destul [= ajunge]!) Pap M^{2} 66/17; *Du̯ắsta mi măncóş!* (Destul m-ai chinuit!) MP 44/20; *Tricú văcót şi fičóri si fe̯ásiră dósta măčcáţ.* (Trecu timp şi copiii se făcură destul de mari.) DP 191/32; *Dósta lătráş!* (L i t. Ai lătrat destul. = Ai bârfit destul.) Pap M^{2} 66/14; *Taţ, dósta dăngăríş!* (Taci, ai trăncănit destul!) Pap M^{2} 66/5; *Dósta aţ l'a scuséş!* (L i t. Destul ţi i-ai scos. = Destul ţi-ai rânjit dinţii!) Cap^{2} 202/34.

Dósta... túcu. Nu numai ... dar şi. *Cǫn discărcără, dósta ca cujóc nu ve̯, túcu şi péştil'.* (Când descărcară, nu numai că nu era cojoc[ul], dar şi peştii [nu erau].) Pap M^{1} 24/8; *Dústa ţi i cus, túcu şi ḱu̯ắs.* (Nu numai că e scund, dar e şi spân.) MP 182/20; *Dústa ţi i cus, ḱu̯ắs, túcu şi núme̯a á̯u i Muşá.* (Nu numai că e scund, spân, dar şi numele îi e *Muşá*.) MP 182/21.

Var.: **du̯ắsta**, **dústa**.

Et.: mac., bg. ***dosta***.

dóu̯ă vezi **doi̯**.

dóu̯li vezi **dǫ́u̯li**.

dóu̯spărţi vezi **dǫ́u̯sprăţi**.

dou̯ vezi **doi̯.**

dóu̯u vezi **doi̯.**

dou̯zǫáţ vezi **dǫu̯zǫ́ţ**.

dou̯uzǫ́ţ vezi **dǫu̯zǫ́ţ**.

dou̯zắţ vezi **dǫu̯zǫ́ţ**.

dou̯zóţ vezi **dǫu̯zǫ́ţ**.

dóu̯zǫţ vezi **dǫu̯zǫ́ţ**.

dou̯zǫ́ţ vezi **dǫu̯zǫ́ţ**.

dóvnic, *pl*. **dóvniţ** *s.m*. Cap 116; Dms. Duhovnic. *Ca si dúsi la dóvnicu ai̯ spúsi: „cǫ́ta u̯ámiń şi cǫ́ta am tălčǫ́t", ára dóvnicu ai̯ zísi: „ei̯, i̯o nu pot s-ti l'ert".* (Când se duse la duhovnic, îi spuse: „atâţia şi atâţia oameni am omorât", iar duhovnicul îi zise: „ei, eu nu pot să te iert".) Cap^{2} 99/17–18; *Duóvnicu ă̆l' zísi că picǫ́ţli fáti sa măčcáti.* (Duhovnicul îi zise că păcatele pe care le-a făcut sunt mari.) Dms s.v.

Var.: **duóvnic**.

Et.: mac., bg. ***duhovnik.***

dǫápăr vezi **dupărǫ́s**.

dózvolă *s.f*. AtaM 287/27. Permis, autorizaţie.

Var.: **duzvólă** (AtaM 287/27).

Et.: mac. ***dozvola.***

dǫi̯l' vezi **doi̯l'**.

dǫ́păr vezi **dupărǫ́s**.

dǫ́pur vezi **dupărǫ́s**.

Dórma Pópă'lă *n.pr*. Cap 116 s.v. *dǫ́rmă*; Dms. s.v. *dǫármă*. Nume de loc în *Nǫ́nti*.

Et.: ***dǫ́rmă* + *pópă*.**

dǫ́rmă, *pl*. **dǫ́rmi** şi **dǫ́rmur** *s.f*. Can^{2} 389; Cap 116; Wild h. 42/3, h. 46/6;

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

ALDM II, h. 660/1–3, 5–7, h. 1115/7; Dms. Ramură uscată; vreasc. *Ți mi p̦oártă clóți căn ári drắmi u̯ă si árdu?* (De ce mă duce acolo când aici sunt vreascuri să ard?) AtaM 349/9; *Lo s-tálă l̦ắmni, du̯ắrmi, di s-púnă sup căzán*. (Începu să taie lemne, vreascuri, ca să pună sub cazan.) MP 112/3; *Únă u̯áră şi un văcót ra un Kắlți din du̯ắrmi*. (Odată de demult, era unul, *Kắlți* din vreascuri.) MP 30/1. *Pl*. Tufă, arbust. Wild h. 46/6.

Var.: **dắrmă** (ALDM II, h. 660/3, 5), **dọármă** (Dms.), **drắmă**, **drómă** (Wild h. 42/3), **du̯ắrmă**.

Et.: bg. ***dărma.***

dọu̯ă vezi **doi̯**.

dọu̯ăspreți vezi **dói̯sprăți.**

dọu̯sprăț vezi **dói̯sprăți.**

dọu̯sprăți vezi **dói̯sprăți**.

dọu̯spreț vezi **dói̯sprăți**.

Dọu̯ urécl'i *n.pr*. Pap M[2] 175/32. Nume de munte în *Cónțco*.

Et.: din ***dọu̯ + urécl'i.***

dọu̯ăzọ́ț vezi **dọu̯zọ́ț**.

dọuzắț vezi **dọu̯zọ́ț**.

dọu̯zọ́ț *num. card*. Can[2] 389; Cap 115 s.v. *doi̯;* ALR II s.n., 6, h. 1767/012; Cerna A/1581; Dms. Douăzeci. *Tu̯ắț tíniri' di du̯ắuzọț di ań s-dunáră ăn un loc*. (Toți tinerii de douăzeci de ani s-au adunat la un loc.) Cap[2] 120/15; *Sfáca vẹa do̯u̯zọáț di ań.* (Fiecare avea douăzeci de ani.) Dms s.v. *Do̯u̯zọ́țli*. (Al douăzecilea.) Can[2] 389 s.v.

Var.: **dọau̯ăzắț** (AtaM 222/13), **dọau̯ăzọ́ț** (AtaM 222/13), **do̯u̯zắț** (Can[2] 389 s.v.), **do̯u̯zọáț, do̯u̯zọ́ț** (ALR II s.n., 6, h. 1767/012), **dóu̯zọț**, **do̯u̯uzọ́ț** (Cerna A/1581), **dọu̯ăzọ́ț** (AtaM 222/13), **dọuzắț** (Cap 115 s.v. *doi̯*), **du̯ău̯zọ́ț** (MP 22/9).

Et.: din ***dọu̯ + zọț*** (pl. de la ***záți***).

drac, *pl*. **drați** *s.m*. Pap[1] 43; Pap[2] 77; Can[2] 389; Cap 116; Dms. Drac. *Drácu dẹádi mai̯ múlti pári di toț.* (Dracul dădu mai mulți bani decât toți.) Pap M[1] 22/21; *Drácu la dúsi fičóru an únă gáură di sup pimínt.* (Dracul îl duse pe băiat într-o gaură de sub pământ.) Pap M[1] 20/18; *Drácu cripá di ja' că ț́ísta nu ănjurá.* (Dracul crăpa de necaz că ăsta nu înjura.) DP 71/1; *Fičóru si fẹ́ási únă cápră vránă şi drácu únă músă*. (Feciorul se făcu [= se transformă în] o capră neagră, iar dracul într-una cu pete albe.) Cap[2] 128/3; *Ț́ẹa fẹ́ată, ăn ț́ẹa lẹ́ică, vẹa cári ştíi̯ă cọți mi' di draț.* (Fata avea în tigva aceea cine ştie câte mii de draci.) Cap[2] 79/34; *Pói̯a toț dráți' si dunáră, au̯ dẹádiră u̯ái̯a lă un picurár*. (Apoi toți dracii se adunară şi dădură oaia unui cioban.) Cap[2] 111/8; *Un u̯om négru, cu cọárni şi cọádă, drac ca toț dráți'.* (Un om negru, cu coarne şi coadă, drac ca toți dracii.) Pap M[1] 20/7; *Ắn tíni rau̯ toț dráți'.* (În tine erau [= zăceau] toți dracii.) Cap[2] 41/39. F i g. Persoană isteață, şmecheră, nebunatică. *Ț́úntẹa, ț́éla mícu, mai̯ drac, zísi.* (Atunci, cel mic, mai şmecher, zise.) Cap[2] 119/7; *Mári drac i̯eş.* (Ești foarte isteț.) Cap[2] 177/1; *Draț ómiń rau̯ frénți'.* (Francezii erau oameni isteți.) Can T[1] 276/16; *Dú-ti, bra, vez ți fáți ț́éla drac di fičór.* (Du-te, bre, vezi ce face dracul ăla de copil [= copilul ăla nebunatic].) Cap[2] 102/5.

Au̯ drắț'ăi̯ mái̯că. Mama dracilor, talpa iadului. Cap 116 s.v. **Lúcru drácului̯**. Lucru necurat, lucrul dracului. Pap[2] 77 s.v.

♦ *La drácu a' daráş băsẹ́rică.* (L i t. Ai făcut biserică pentru dracul. = Ai făcut bine unui om rău.) Can T[2] 112/15; *Drácu crẹápă.* (Crapă [şi] dracul [de frig].) Cap[2] 177/2; *A' antrọ́ drácu-n buríc.* (L i t. I-a

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

intrat dracul în inimă. = A intrat dracul în el.) Cap[2] 177/4; *Ca drácu dúpu pópă si ţọn.* (L i t. Se ţin ca dracul după popă. = Sunt prieteni nedespărţiţi.) Cap[2] 176/42; *Cọn la vez drácu, túnţẹa ti nclíń la Dómnu.* (Te închini la Domnul când dai de dracul.) Cap[2] 176/45; *Ţe draţ ári si jọácă u̯áţi.* (L i t. Ce draci o să joace aici. = Se va întâmpla o mare nenorocire.) Cap[2] 176/49; *Ţe dẹádi Dómnu di si-ń lẹa drácu?* (L i t. Ce dădu Domnul ca să-mi ia dracul? = Nu am nimic de valoare.) Cap[2] 176/21; *Ţísta únă sútă di draţ ári ăn i̯el; cọ́t ăi̯, tot dráţ-ăi̯.* (L i t. Ăsta are în el o sută de draci; cât e, e numai draci. = Se spune despre cineva care tace şi face.) Cap[2] 176/25; *Ăn căntáţ ăi̯ drácu.* (În cei învăţaţi sălăşluieşte dracul.) Cap[2] 176/28; *La lọ-n párti drácu.* (L i t. Dracul l-a luat în parte. = Se spune despre cineva care a luat-o pe un drum greşit.) Cap[2] 176/31; *Ţe drac din vále-i̯.* (L i t. Ce drac din râu e. = Se spune despre o persoană abilă.) Cap[2] 176/43; *Drácu ni ará, ni sápă.* (Dracul nici nu ară, nici nu sapă. = Se spune despre cineva care nu face vreo treabă, ocupându-se cu intrigi.) Cap[2] 176/36; *Drácu cásă nu dáră.* (Dracul nu face casă = De la un om rău nu te poţi aştepta la ceva bun.) Cap[2] 176/35; *Di drácu să áfli!* (O să dai de dracul!) Pap M[2] 61/10; *Drácu s-ti lẹa!* (Să te ia dracul!) Dms s.v. *Exprimări tabu* referitoare la *drac*: **Ţéla** *cu un pičór.* (Cel cu un picior.) Pap[1] 43 s.v.; **Ţéla**, *să-l' p[íşe] bábili pičóru.* (Acela, de i-ar pişa babele piciorul.) Pap[1] 43 s.v.; **Ţéla** *cu únu.* (Ăla cu unul [= un picior].) Cap[2] 176/5; **Ţe[ll]** *di sub mọáră.* (Ăla de sub moară.) Cap[2] 176/35.

Et.: lat. ***draco.***

drag(ă) *adj*. Folosit substantivat în expr. ***Că di drag(ă)*** *loc. adv*. Cap 116. De mai mare dragul. *Sfáca u̯om ári cọ́ti un trăctér, cọ́ti dọa u̯ iftuĺíń, [...] cu cási búni [...], că di drágă.* (Fiecare om are câte un tractor, câte două maşini [...], cu case bune […], de mai mare dragul.) AtaM 390/12; *„E, cọn ăn am i̯o lánti dọ́rmi u̯a, di árdiri, supţu u̯ór, că di drag uscáti, nu vin i̯o cóla si-ń perd văcọ́tu."* („Ei, când am eu aici, la supţioară, alte vreascuri, pentru ars, uscate de mai mare dragul, nu vin eu acolo, să-mi pierd timpul.) Cerna T; *„E, cọn si-ń stau i̯o u̯a, si-ń cur că di drag ápu tot lănjós, nu vin i̯o s-mi măncọ́s i̯o cóla."* („Ei, când eu stau aici şi-mi curge apă de mai mare dragul la vale, nu vin acolo să mă trudesc.) Cerna T; *Ţe-i̯, că di drágă.* (L i t. Ce este, de mai mare dragul. = Se spune despre oamenii buni la inimă.) Cap[2] 177/6.

Et.: mac., bg. ***drag, drago.***

Drágni *n.pr*. Pap M[2] 175/24; Can[2] 389; Cap 116. Nume de loc în *Lúnçtíń*.

dram, *pl*. **drámur** *s.n*. Dms. Cantitate mică; dram. *Un dram di căsmét nu vui̯.* (N-am avut un dram de noroc.) Dms s.v.; *Un dram di criél dósta-ţ ra.* (Îţi era de ajuns un dram de minte.) Dms s.v.; *Isápu ra că ămpărţọárẹa să íi̯ă rávnică, níţi un dram s-nu trẹácă la lántu.* (Socoteala era ca împărţeala să fie dreaptă, niciun dram să nu treacă la celălalt.) DP 79/9.

Et.: mac., bg. ***dram*** (gr. ***δράμι***).

drăclọác vezi **drăclọ́c**.

drăclọ́c, *pl*. **drăclọ́ţi** *s.n*. Can[2] 389; Cap 116 s.v. *drac*; Dms. Drăcie, drăcovenie. *Cọn nu ra cọ́ta nviţátă lúmẹ, mai̯ bun triţẹ́, ca nu ştii̯á drăclọ́ţi.* (Când nu erau atât de învăţaţi, oamenii trăiau mai bine, că nu ştiau drăcovenii.) Can T[1] 276/19; *Tọáti drăclọáţili li ştíi̯ă.* (Ştie toate drăciile.) Dms s.v.

Var.: **drăclọ́ac**.

Et.: din ***drac* + *-lọ́c.***

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

drăcşíc, *pl*. **drăcşíţ** *s.m*. Dms. Drăcuşor. *Cọn să daşcl̓dă şi lánta [úşă], op, un drăcşíc.* (Când s-o deschidă şi cealaltă [uşă], hop, un drăcuşor.) DP 53/37; *Dráţil̓ vẹaụ lăsát drăcşíc să-ụ vẹágl̓ă cása.* (Dracii lăsaseră un drăcuşor să păzească casa.) Dms s.v.

Et.: din ***drac* + *-číc.***

drăcureẹáşti *adv*. Dms. Drăceşte. *Ţẹástă ụáră ti purtáş drăcuréşti*. (De data asta te-ai purtat drăceşte.) Dms s.v.

Var.: **drăcuréşti**.

Et.: din ***drac(ur)* + *-ẹáşti.***

drăcurés(**c**), **drăcureẹáscă**, *pl*. **drăcuréşt** *adj*. Can^2 382; Cap 116 s.v. *drac*; Dms. Drăcesc.

Var.: **drăcurésc** (Dms).

Et.: din ***drac(ur)* + *-es(c).***

drăcurésc vezi **drăcurés**.

drăcuréşti vezi **drăcureẹáşti**.

drăcuríịă vezi **drăcuríl̓ă**.

drăcuríl̓ă, *pl*. **drăcuríl̓** *s.f*. Can^2 389; Cap 116 s.v. *drac*; Dms. Drăcie.

Var.: **drăcuríịă**. (Dms).

Et.: din ***drac(ur)* + *-íl̓ă.***

drăcusés, **drăcusíri**, **drăcusíị**, **drăcusít** *vb*. IV. *Intranz*. şi *refl*. Dms. A drăcui; a da dracului; a se duce dracului. *Túcu drăcuseẹáşti*. (Mereu drăcuie.) Dms s.v.; *Drăcuseẹá-ti di ụa!* (Du-te dracului de aici.) Dms s.v.

Var.: **ăndrăcusés** (Dms s.v.).

Et.: der. de la ***drac.***

drăcúţ, *pl*. **drăcúţ** *s.m*. Cap 116 s.v. *drac*; Dms. Drăcuşor.

Et.: din ***drac* + *-úţ.***

drăfulát vezi **trăculát.**

Drăgáşcă *n.pr*. Pap M^2 175/26; Cap 116. Nume de loc în *Báruviţa*.

drăhmíịe, *pl*. **drăhmíị** *s.f*. Kats 76/26. Drahmă. *Aṅ dịắdi sáldẹa zịéţi drăhmíị*. (Mi-a dat numai zece drahme.) Kats 76/26.

Et.: gr. ***δραχμή.***

drăjáụă vezi **dărjáụă**.

drăjdụắvnic vezi **drujdóvnic.**

drăjẹáụă vezi **dărjáụă**.

drăḱíţă, *pl.* **drăḱíţi** *s.f.* Cap 116 s.v. *drac*, Dms. Drăcoaică.

Et.: din ***drac* + *-íţă.***

drắmă vezi **dọ́rmă**.

drămălés, **drămălíri**, **drămălíị**, **drămălít** *vb*. IV. *Tranz*. Dms. A tăvăli pe jos; (despre câini) a muşca. *Cọáịnili ţísta négru la drămălí fičóru.* (Câinele ăsta negru l-a tăvălit pe jos pe băiat.) Dms s.v.; *Un ǵup drămălít di căţáụa lu Fărín.* (Un ţigan muşcat de căţeaua lui *Fărín*.) Dms s.v.

Et. nec.

drămbălés, **drămbălíri**, **drămbălíị**, **drămbălít** *vb*. IV. *Tranz*. şi *refl*. Cap 118; Dms. A (se) legăna; (despre căruţă) a hurduca. *Nu mi drămbălẹá că-ń ţi lẹa criélu.* (Nu mă legăna că ameţesc.) Dms s.v.

Var.: **drumburés** (Cap 118).

Et.: der. de la o formă neatestată, ****drămbálă*** 'leagăn, scrânciob' < bg. ***drămbalo.***

drămóń, *pl*. **drămọńă** *s.m*. Pap^2 77; Cap 116; Cerna A/1427; Dms. Ciur cu găuri mari; dârmon.

Var.: **dărmóń** (Dms).

Et.: gr. ***δρομόνι*** (mac. ***drmon,*** bg. ***dărmon***).

drămiğánă vezi **dămiğánă.**

drămúńisés, **drămuńisíri**, **drămuńisíị**, **drămuńisít** *vb*. IV. *Tranz*. Cap 116 s.v. *drămóń*; Dms. A cerne, a trece prin ciur.

♦ *Ắị ţirnút şi drămuńisít.* (E trecut prin ciur şi prin dârmon.) Cap^2 177/8.

Et.: der. de la ***drămóń.***

drắndupca vezi **dríndupca**.

drănḍél, *pl*. **drănḍẹáli** *s.n*. Can^2 389; Cap 116; Dms. Aşchie.

Et.: de la ***drắmă*** (s.v. ***dọ́rmă***) + ***-uţ*** + ***-él.***

drăngărés vezi **dăngărés**.

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

drăngărgí vezi **dăngărgíi̯ă**.

drăpáč, **drăpáčcă**, *pl*. **drăpáč**, **drăpáčki** *adj*. şi *s.m*. şi *f*. Cap 116–117 s.v. *drăpés*. Păduchios; om care se scarpină tot timpul. P. e x t. Hrăpăreţ, apucător. *Să fuz di ómu drăpáč*. (Să fugi [= să te fereşti] de omul hrăpăreţ.) Dms s.v. F i g. Zeflemitor. *U̯om drăpáč*. (Om zeflemitor.) Cap^2 177/10.

Et.: cf. ***drăpés*** şi mac. ***drapač.***

drăpălós, **drăpălǫ́să**, *pl*. **drăpălóş**, **drăpălǫ́si** *adj*. Dms. Zdrenţăros.

Et.: din ***drăpés* + *-lós.***

drăpés, **drăpíri**, **drăpíi̯**, **drăpít** *vb*. IV. *Tranz*. şi *refl*. Pap^1 43; Pap^2 77; Can^2 389; Cap 116; ALR II, 2, h. 362/012, h. 427/012; ALDM I, h. 222/5; Dms. **1**. A (se) scărpina. *E, ţésta sę́ră ţi mi drăpę́m mult!* (Ei! ce mă mai scărpinam astă seară!) Cap^2 43/37; *Mi drăpés ăn cap.* (Mă scarpin în cap.) Dms s.v. **2**. A smulge; a jumuli. *Aĭ drăpés péi̯nili.* (Îi jumelesc penele.) Cap 116 s.v.; *Au̯ jungľó găĭ́na, au̯ drăpíră cu su̯ácră-sa şi u púsara di si i̯árbă.* (Tăiară găina, o jumuliră cu soacră-sa şi o puseră să fiarbă.) MP 146/28; *Ắń lă drăpíră tot péru din cap.* (Mi-au smuls tot părul din cap.) Dms s.v.; *L'-u drăpní po̯á̯i̯na din mo̯ań.* (I-a smuls pâinea din mâini.) Dms s.v.; *Ắĭ lă drăpní din cap fésu lu fúru.* (Îi smulse hoţului fesul din cap.) DP 64/4; *Ń-lă drăpníră fésu şi-ĭ lă dę́adiră la únu an loc di páră*. (Mi-au smuls fesul şi l-au dat unuia în loc de bani.) DP 64/8. **3**. P. e x t. ***a.*** A se sfâşia. *Că vizuíi̯ cum si drăpnę́u̯, fuzíi̯.* (Dacă am văzut cum se sfăşiau, am plecat.) Dms s.v. ***b.*** A năpârli. *Uóili z-drăpés, lǫ́na cádi di pri i̯e̯áli.* (Oile năpârlesc, cade lâna de pe ele.) ALR II, 2, h. 427/012.

Var.: **dărpés** (Dms s.v.), **drăpnés**.

Et.: mac. ***drapa, drapne,*** bg. ***drapam.***

drăpnés vezi **drăpés**.

drắtăv vezi **dắrtăv**.

drătlíu̯ vezi **dắrtăv**.

drătlív vezi **dắrtăv**.

drăţés, **drăţę́ască**, *pl*. **drăţę́şt** *adj*. Can^2 390; Cap 116 s.v. *drac;* 117; Dms. Drăcesc.

Var.: **drăţésc** (Can^2 390; Dms).

Et.: din ***drac*** (pl. ***draţ***) + ***-ésc.***

drăţésc vezi **drăţés**.

dręápta vezi **diręápta**.

dręat vezi **dirépt**[3].

Dręána *n.pr*. Cap 117. Nume de persoană. *Nu mi ličá, mámu míla, an lu Dręána grămǫ́z.* (Nu-mi stătea bine, mamă dragă, în căsnicia cu *Dręána*.) Cap^2 17/32.

dręázgă, *pl*. **drézgi** *s.f*. Pap^2 77; Can^2 390; Cap 117; Dms. Pădure (tânără); tufiş. *Tắĺái̯ lę́amni din dręázgă*. (Am tăiat lemne din pădure.) Dms s.v.

Var.: **dręzgă** (Pap^2 77).

Et.: bg. ***drezga.***

dren vezi **drin**.

drep[1, 2] vezi **dirépt**[2,3].

dreptáti vezi **diriptáti**.

dręzgă vezi **dręázgă**.

drim *s.*, în **Pri drim** *loc. adv.* Pap^1 43; Pap^2 77; Dms. Pe lună plină. *Să kinisím pri drim*. (Să pormim pe lună plină.) Pap^1 43 s.v.; Pap^2 77 s.v.; Dms s.v.

Et.: bg. dial. ***drim.***

drin, *pl*. **driń** *s.m*. Cap 117; Dms. Nume de arbust; corn. *Ţéla u̯ómu lǫ să ţǫ́pă: „sádra cácă drin, sádra cácă drin”.* (Omul începu să ţipe: „cacă numai cornul, cacă numai cornul”.) Cap^2 49/20.

Var.: **dren** (Dms s.v.).

Et.: bg. ***drjan.***

dríndupca *adv*. Cap 117; Dms. Hai-hui.

Var.: **drắndupca** (Dms s.v.).

Et.: onomatopee.

driptáti vezi **diriptáti**.

drislív, **drislívă**, *pl*. **drislív**, **drislívi** Cap 117; ALDM II, h. 1021/2-3; Dms. (Despre prun) care face prune mici, galbene. *Prun ǫdrăclív*. (Corcoduş). Dms s.v.

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

Var.: **dărslív** (ALDM II, h. 1021/3), **ḑrăclív, ḑrăṭlív** (ALDM II, h. 1021/1, 2).

Et.: mac., bg. ***diva sliva.***

drişţeálă, *pl.* **drişţél'** *s.f.* Cap 117; Dms. Dârstă, vâltoare.

Var.: **druşţeálă** (Cap 118; Dms s.v.).

Et.: bg. dial. ***drăstilo*** (BER I 439, s.v. *drăstja*)

drob, *pl.* **dróbur** şi **dróbură** *s.n.* Pap[1] 43; Pap[2] 77; Can[2] 390; Cap 117; ALR I, 1, h. 45/012, h. 46/012; ALR II s.n., 4, h. 1122/012, h. 1123/012; Cerna A/291, 321; Wild h. 178/2–4, 6; h. 181/1–6; ALDM I, h. 234/1–7, h. 264/1–7; Dms. **1**. Ficat. *Ca căṭáră si plǫ́ngă ţél'a fičóril', lă la dę́di la únu di i̯el' cápu şi la lántu dróbu [di găl'ínă]*. (Dacă începură copiii să plângă, le dădu la unul capul şi la celălalt ficatul [găinii].) Pap M[2] 140/7; *Lă răslán a1' dę́ádi u̯ásili [...], la furnígă a1' dę́ádi dróburli*. (Leului îi dădu oasele [...], furnicii îi dădu ficaţii.) Cap[2] 87/29; *Cári si-ń máncă cápu, si ştíi̯ă tot, ára cári si-ń la máncă dróbu şi jlăntréţu, si fácă mult mári şi anviţát u̯om.* (Cel care o să-mi mănânce capul, o să ştie totul, iar cel care o să-mi mănânce ficatul şi pipota, o să se facă om foarte important şi învăţat.) DP 187/6; *Ná-ţ-la ţístă dróbu şi ţę́ástă pói̯nę́a di sicáră s-u̯ u mánţu.* (Na-ţi ficatul ăsta şi pâinea asta de secară s-o mănânci.) DP 199/34. **2**. (La animale) Plămân. *Drob alb* sau *alb drob*. Plămân. ALR I, 1, h. 45/012, 013; ALR II s.n., 4, h. 1122/012; Cerna A/291.

Drob négru sau **négru drob**. Ficat. ALR I, 1, h. 46/012; ALR II s.n., 4, h. 1123/012; Cerna A/321; Wild h. 181/1, 4.

♦ *Tátu dróbu ş-la da di fămę́ál'ă*. (L i t. Tatăl îşi dă ficatul pentru copii. = Tatăl îşi rupe bucăţica de la gură pentru copii.) Cap[2] 178/34; *L'-u ars dróbu*. (L i t. Îi este ars ficatul. = Se spune despre cineva foarte trist.) Cap[2] 219/1; *Ań ársi dróbu*. (L i t. Mi-a ars ficatul. = Mi-a făcut mult rău.) Can T[2] 111/13; *Nu-ń ársi dróbu di el*. (L i t. Nu mi-a ars ficatul după el. = N-am murit de dorul lui.) Cap[2] 219/1.

Var.: **drop** (ALDM I, h. 264/7), **drǫb** (Wild h. 181/4), **dru̯ăp** (ALDM I, h. 264/3), **dru̯ob** (ALDM I, h. 264/4–6), **dru̯op** (ALDM I, h. 264/2), **drub** (Wild h. 181/6).

Et.: mac., bg. ***drob.***

Drobícă *n.pr.* Cap 117. Nume de loc în *Nǫ́nti*.

drogumán *s.m.* Cap 117; Dms. Cuvânt neînţeles dintr-un joc de copii. *Dróguman čilibíi̯a rusulíi̯a támbeg*. Cap 156 s.v. *ililíga*.

Var.: **dróguman**.

Et.: gr. ***δραγομάνος.***

dróguman vezi **drogumán**.

drómă vezi **dǫ́rmă**.

drop vezi **drob**.

drǫb vezi **drob**.

drǫng, *pl.* **drǫ́ngur** *s.n.* Cerna A/2238; Dms. Drug.

Var.: **drúngă** (*s.f.* Cerna A/2238).

Et.: cf. bg. ***drăg.***

dru̯ăp vezi **drob**.

drub vezi **drob**.

drubác[1], *pl.* **drubáţ** *s.m.* Cap 117 s.v. *drubés*. Cel care taie, mărunţeşte.

Et.: din ***drob* + *-ác.***

drubác[2], *pl.* **drubáţi** *s.n.* Can[2] 390; Cap 117; ALR II s.n., 2, h. 586/012; ALR II s.n., 3, h. 633/012; Dms. Desiş; tufiş. *Ăntráş ăn drubác, cu măncós i̯eş*. ([Dacă] ai intrat în desiş, cu greu [mai] ieşi.) Dms s.v.

Et.: bg. dial. ***drobak*** (BER I 429, s.v. *drob*[1]).

drubés, **drubíri**, **drubíi̯**, **drubít** *vb.* IV. *Tranz.* Pap[1] 43; Pap[2] 77; Can[2] 390, 391; Cap 117; Dms. A tăia mărunt, a face bucăţi, a mărunţi. *Táti să-ń mi tălcáscă, máma să-ń mi zăplǫ́ngă, bébi să-ń-mi*

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

drubẹáscă. (Tata o să mă omoare, mama o să mă plângă, fratele mai mare o să mă facă bucăți.) Cap[2] 16/6; *La ţẹ simínţa ăl' drubẹ́m frúnzdă di ţărníţ că sălátă*. (La sămânța aceea [de viermi de mătase] îi tăiam mărunt frunză de dud, ca pe salată.) AtaM 400/19; *Dărám şi culéi, ără slănína oụ drubẹ́ám ăn un căzán, ăţi-ụ dărám tuc*. (Făceam şi cârnați, iar slănina o tăiam mărunt într-un cazan şi o făceam untură.) AtaM 383/29; *Ia drubíá cu calóčca*. (Îi tăia cu paloşul.) MP 66/24; *Aụ drubí ursóńa*. (Făcu ursoaica bucăți). Can T[1] 284/30; *Că drubí dọụ căldọ́r [di cárni], ăţi nu putúră să li mănáncă*. (Dacă tăie mărunt două găleți [de carne], nu putură să le mănânce.) Cap[2] 48/9; *Cu băltíịli că la zămancáră, dọ şi ără dọ, zísiră: „lă drubím, pústu”*. (Dacă-l păliră cu securile, dă-i şi iar dă-i, ziseră: „îl făcurăm bucăți, nenorocitul.”) DP 28/1; *La lără [fúru], la drubíră cu băltíịa şi la púsiră ăn sac*. (Îl luară [pe hoț], îl tăiară cu securea şi-l puseră în sac.) Cerna T; *Dizlẹágă-mi di úná mọ́ná si es si drubés lẹámni, că tu nu poţ*. (Dezleagă-mi o mână ca să ies, să tai lemne, că tu nu poți.) Cap[2] 96/43; *Ţẹ́stă sẹ́ră, aị să la drubím cu băltíịli*. (Seara asta, hai să-l tăiem cu securile.) Cap[2] 140/33; *Cárnẹa ra drubítă sítnu, sítnu*. (Carnea era tăiată mărunt, mărunt.) AtaM 372/16; *Áţi-ụ lẹ mọ́şa páľa drubítă, aụ púni dinjúr di lúncă, aľ dă un foc şi-ụ árdi tọ́ătă*. (Moaşa ia paiele făcute bucățele, le pune în jurul lăuzei, le dă foc şi le arde de tot.) Pap M[2] 120/6.

♦ *Tu áncă drubít srăcăịéş*. (L i t. Tu încă mănânci [dumicat] mărunțit. = Se spune despre cineva care, deşi nu mai e copil, nu s-a maturizat.) Pap M[2] 69/13; cu acceaşi semnificație: *Drubít mănáncă*. Cap[2] 179/24; *Cum să-ţ drubéş, şa să-ţ mănánţ*. (L i t. Cum o să-ți dumici [mâncarea], aşa o să mănânci. = Cum îți aşterni, aşa o să dormi.) Pap M[2] 75/19.

Var.: **durbés** (Can[2] 391; Dms s.v.).

Et.: mac. ***drobi***, bg. ***drobja.***

drubitúră, *pl*. **drubitúr** *s.f.* Cap 117 s.v. *drubés*; Dms. Bucățică, fărâmă.

Et.: din ***drubés* + *-itúră.***

drufulát vezi **durfulát**.

drugálă, *pl.* **drugáli** *s.f.* Dms s.v. *drugáli*. Picior subțire, slab. *Că luị drugáli subţọ́r nọ-ári lant*. (Nu există altul cu picioare subțiri ca ale lui.) Dms s.v. *drugáli*; *Di ruşọ́ni mári, cu gọáli drugáli*. (De mare ruşine, cu picioarele goale.) Dms s.v. *drugáli*).

Et.: bg. dial. ***dărgel, drăgol*** (BER I 434, s.v. *drăg*, BER I 459, s.v. *dărgam*).

drúgă, *pl*. **drúzi** *s.f.* Pap[2] 77; Cap 117; ALR II s.n., 2, h. 441/012; Dms. **1**. Beţişor, ţepuşă. “*Ţáva* [= ţeava] se astupă sau se destupă cu ajutorul unui ţepuş înfăşurat în bumbac sau in şi numit *drugă*”. Pap[2] 28/15. **2**. Fus gros.

Et.: bg. ***drăga*** (BER I 434, s.v. ***drăg***).

drugumaģíe vezi **dugrămăģíịă**.

drujdóvnic vezi **dujdóvnic**.

drujdẹáľă s.v. Pap[2] 77; Can[2] 390; Cap 117; Dms. Fructe (legume) zdrobite; terci, chisăliță. *Pitliğănili drujdẹálă si fácă [...] ăn tórbă*. (Roşiile o să se facă terci […] în traistă.) Cap 117 s.v. P. e x t . Țăndări. *Si fẹ́si drujdẹálă*. (S-a făcut țăndări.) Can[2] 390 s.v.

♦ *La dăráră drujdẹálă*. (L-am făcut terci [= L-au bătut zob].) Pap M[2] 69/15.

Et.: cf. bg. dial. ***drožđi*** (BER I 430, s.v. *drožde*).

drujdélnic vezi **drujdóvnic**.

drujdẹ́ľă vezi **drujdẹáľă**.

drujdévnic vezi **drujdóvnic.**

drujdóvnic, *pl*. **drujdóvniţ** *s.m.* Pap[2] 78; Can[2] 392; Cap 118, 119; Cerna A/1377; ALDM II, h. 1177/1–4, 6, 7; Dms. Salamandră. *Ţi eş ca vrin drujdélnic?* (De ce eşti [îmbrăcat] în

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

culori atât de pestrițe?) Cap 118 s.v.; *Că vrin drujdóvnic*. (Ca o salamandră. = Se spune despre cineva îmbrăcat multicolor.) Dms s.v.

Var.: **drăjdu̯ắvnic** (ALDM II, h. 1177/3), **drujdélnic**, **drujdévnic** (ALDM II, h. 1177/4), **dujdóvnic** (Dms s.v.), **dujdu̯óvnic** (ALDM II, h. 1177/2, 6).

Et.: mac. ***doždovnik***, bg. ***dăždovnik.***

druje̯áu̯ă vezi **dărjáu̯ă**.

drum, *pl*. **drúmur** *s.n*. Pap[1] 43; Pap[2] 77; Can[2] 390; Cap 118; ALR II s.n., 3, h. 802/012, h. 810/012; ALR II s.n., 6, h. 1583/012; Wild h. 440/1–6; Dms. Drum. *Pustăní an drum*. (Pe drum obosi.) W 72/5; *Lisíța si fę́si ca mo̯ártă și si tínsi an méjlucu di drum*. (Vulpea se prefăcu ca moartă şi se întinse în mijlocul drumului.) Pap M[1] 24/3; *An drum, că si umaro̯ră, șizúră pri únă ro̯ápă*. (Pe drum, când obosiră, se aşezară pe o piatră.) Pap M[1] 20/5; *Picuráru a-l' zísi [la drac]: „drum ve̯ di tricúș”*. (Ciobanul îi zice [dracului]: „exista drum dacă ai trecut”.) Cap[2] 27/7; *Júnsiră la únă răscarníță și ve̯a trei drúmur*. (Ajunseră la o răspântie care avea trei drumuri.) DP 188/33; *Úșa di la scu̯ió ă̯i ănclísă și drúmurli să dășárti*. (Uşa şcolii e închisă şi drumurile sunt pustii.) AtaM 378/4; *Ne̯úa cupire̯ști și cupiritúrili și drúmurili*. (Zăpada acoperă şi acoperişurile şi drumurile.) W 78/10; *Lă nu̯ibắ pópa-n drum*. (Îl întâlni pe popă în drum.) Can T[1] 268/27; *Dudule̯ț l'a scáldă toț ómini-l' ți l'ă áflă prin drum*. (Paparuda îi scaldă pe toți oamenii ce-i întâlneşte pe drum.) Can T[1] 269/35; *Frénți-l' [...] dădę̯u múlti pári la argáți-l' ți la sirbę̯u la drum*. (Francezii […] dădeau mulți bani argaților ce-i slujeau pe drum.) Can T[1] 276/7; *Ań am un dęd, pri i̯úndi tre̯ți, drum dáră*. (Am un bătrân, pe unde trece face drum. [Ghicitoare: Melcul].) Can T[1] 273/13.

Drúmu Dómnului̯. Constelația Calea Laptelui. Can[2] 390 s.v.; Cap 118 s.v.; Dms s.v. **Drúmu Mumúșului̯**. Constelația Calea Laptelui. Pap[2] 77 s.v.; Can[2] 390 s.v.; Cap 118 s.v.; Dms s.v.

Le̯au̯ drúmu. [L i t. Iau drumul. = Apuc drumul, pornesc la drum.] *Fę́ta cu fičóru [...] láră drúmu să fúgă*. (Fata cu băiatul o apucară la drum să plece.) Can T[2] 278/3-4. **Ámnum drúmu**. A merge pe drum. *Únă lisíță, cum amnă drúmu, vizú că vine̯ un piștár*. (O vulpe, cum mergea pe drum, văzu că venea un pescar.) Pap M[2] 24/2; *Amnám drúmu, ved un u̯om, ará cu do̯u albíni*. (Mergeam pe drum, văd un om, ara cu două albine.) Cap[2] 29/36; *Cum amnă drumu, dędi pri un cucót cu un bil'úc di găl'ń lắngă i̯el*. (Cum mergea pe drum, întâlni un cocoş cu un cârd de găini lângă el.) Pap M[2] 160/16; *Și i̯el, di i̯úndi amnă, amnă drúmu, bătú pri un cup di furníz*. (Şi el, de unde mergea, mergea, pe drum, întâlni un muşuroi de furnici.) Cap[2] 27/ 40; *Amno̯ mul'áre̯ drúmu dúpu mo̯árti*. (Merse femeia pe drum după moarte.) Cap[2] 23/8. **Bat drúmu**. A bate drumul. *Șa la bătú i̯ drúmu*. (Şi aşa am bătut drumul [degeaba].) Pap M[2] 69/17; *Co̯t la batú drúmu*. (Cât a bătut drumul. [= În zadar].) Pap M[2] 69/17. **Kínisés drúmu**. A porni la drum. *A u̯ lo̯ [albína] și kínisíră drúmu; aș amnără, amnără și rămási albína năpói̯*. (O luă [pe albină] şi porniră la drum; merseră ce merseră şi albina rămase în urmă.) Pap M[2] 137/12. **Da u̯ drúmu**. A da drumul; a permite intrarea. *Grădináru nu s-ti lásă [si ántriș], di ța̯a tu si-l' dai̯ lírili ță̯ști și șa ári si-ț da drúmu*. (Grădinarul n-o să te lase [să intri], de aceea tu o să-i dai banii ăştia şi aşa o să-ți dea drumul [să intri].) Pap M[2] 163/39. **Rămo̯ń prin drúmur**. A rămâne pe drumuri. *Rămási prin drúmur*. (L i t. A rămas pe drumuri. = A rămas fără nici un ajutor.) Cap[2]

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

177/29. **Trag drúmu**. A pleca, a-şi vedea de drum. *Tráḑi drúmu*. (Vezi-ţi de drum.) Cap[2] 176/16; *Trázi-ţ drúmu*. (Vezi-ţi de drum.) Dms s.v. **Ăń ved di drum**. A-şi vedea de drum. *E̯a túnţe̯a ăl' túri [la fičór], an čardác, únă córpă ligátă şi-ş vizú di drum.* (Atunci ea îi aruncă [băiatului], în balcon, o batistă legată şi-şi văzu de drum.) Pap M[2] 162/31. **Ăń cádi drum**. A-i ieşi în drum. Pap M[2] 69/19.

♦ *Úrdine̯a drúmurli li sa dişcl'ísi*. (L i t. Pretutindeni drumurile îi sunt deschise. = [Se spune despre oameni înfluenţi care] au toate uşile deschise.) Cap[2] 177/23; *U̯om pri drúmu Dómnului*. (L i t. Om pe calea Domnului. = Om cu credinţă în Dumnezeu.) Cap[2] 177/26; *Ţe drum a i̯ căţát, lúcrurile táli nu cad pri uscát*. (L i t. [Pe] ce drum ai apucat, lucrurile tale nu cad pe uscat. = Ţi se va întoarce răul pe care l-ai făcut.) Cap[2] 177/20; *Oa-i̯ drúmu!* (L i t. Aici e drumul. = Pe-aici ţi-e drumul! Ia-ţi tălpăşiţa!) Pap M[2] 69/16.

Drúmu, *pl.* **drúmurli** *art.*, folosit adverbial. Pap[2] 77 s.v. *drum*; Can[2] 390 s.v. *drum*; Cap 118 s.v. *drum*. În timp ce mergi pe drum; (mergând, umblând) pe drum. *Nu vizúş, bra mílu, vrin u̯om cu vrínă po̯árcă drúmu?* (N-ai văzut, măi dragă, în timp ce mergeai pe drum, un om cu o scroafă?) Cap 118 s.v. *drum*; *I̯el' tăl'ără có̯tiva smăréţ şi li vličáu̯ drúmu.* (Ei tăiară câţiva jnepeni şi îi târau mergând pe drum.) Cap[2] 37/39; *La Săm Ğorţ si duc fétili şi fičóril' [...] pri la vínur şi la gărdínur, anţápă şúmă şi có̯ntă drúmurli.* (De Sfântul Gheorghe se duc fetele şi băieţii […] pe la vii şi grădini, fac buchete din frunze şi cântă mergând pe drum.) Can T[2] 116/3; *Izmikáru lo̯ să mănáncă drúmu şi măncó̯, măncó̯.* (Slujitorul începu să mănânce mergând pe drum, şi mâncă, mâncă.) Cap[2] 27/39; *Drúmu, fičóru pustăní şi tát-su lă lăso̯ pri un pom*. (Pe drum, copilul obosi şi tată-su îl lăsă într-un pom.) DP 48/22; *Si tácă şi s-nu vriv i̯áscă drúmu cu nimíń*. (Să tacă şi să nu vorbească cu nimeni pe drum.) Pap M[2] 108/22; *Kínisíră; drúmu-drúmu, z-dúsira la márḑina di Vărdár*. (Porniră; tot mergând pe drum, pe drum, ajunseră la malul Vardarului.) MP 230/31; Et.:

Et.: mac., bg. ***drum.***

drumác, *pl.* **drumáţi** *s.n.* Pap[1] 43; Pap[2] 77; Can[2] 390; Cap 118 s.v. *drum*; Cerna A/1616; Wild h. 442/1, 2, 4–6; Dms. Cărare; drumeag. *Si duc an un loc i̯úndi ári vrun drumác mai̯ u̯i̯gún di tre̯ţire̯ ói̯li.* (Se duc într-un loc unde e vreo cărare mai potrivită pentru trecutul oilor.) Can T[1] 270/13; *Scurní un l'épuri şi luváču işó̯ la drumác şi zăgáru, únăşi̯ună, la căţó̯ l'épurli.* (Trezi [= stârni] un iepure şi vânătorul ieşi în cărare, iar ogarul imediat prinse iepurele.) Cap[2] 50/12; *Ca júnsi la un drumác, jigní péru di răslán, péru si fe̯ási răslán.* (Când ajunse la un drumeag, atinse părul de leu, părul se făcu leu.) Cap[2] 88/18.

Le̯au̯ drumácu. A urma o cărare. *I̯a ţísta drumácu şi dú-ti la mo̯áră.* (Ia [= urmează] cărarea asta şi du-te la moară.) Cerna T.

Var.: **drumát** (Wild h. 442/1).

Et.: din ***drum* + *-ác.***

drumán vezi **dumán**.

drumát vezi **drumác**.

drumătór, *pl.* **drumătór** *s.m.* Pap[1] 43; Pap[2] 77; Can[2] 390; Cap 118 s.v. *drum*; ALR II s.n., 6, h. 1583/012; Dms. Călător; drumeţ. *„Ţi mi ver, fărtáti?"; „Nu ti voi̯ i̯o tíni" zisi drumătóru.* („De ce mă vrei, fârtate?"; „Nu te vreau pe tine" zise călătorul.) Pap M[1] 20/8; *Ţi̯ăl'a u̯ómu ra rămás nu̯ăpte̯a an urmán, drumătu̯ăr ra.* (Acel om rămăsese noaptea în pădure, era drumeţ.) MP 132/22; *I̯u̯ă sam un axi̯ăn, un drumutu̯ăr.* (Eu sunt un străin, un călător.) MP 168/9; *Ne̯u̯a [...] stimne̯şti*

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)

ócl'i l' lu drumutóru. (Zăpada [...] îi ia ochii drumeţului.) W 78/12; *Z-dúsi la cunácu ţi̯ăla ţi i vi̯ęa spus u̯ómu ţi̯ăla, drumătu̯ăru.* (Se duse la palatul acela pe care i-l arătase acel om, călătorul.) MP 136/5; *Ăi̯ l-a spus drúmu la un drumător.* (I-a arătat drumul unui drumeţ.) ALR II s.n., 6, h. 1583/012.

Var.: **drumătu̯ăr**, **drumutór, drumutu̯ăr.**

Et.: din ***drum* + *-ătór.***

drumătu̯ăr vezi **drumătór**.

drumburés vezi **drămbălés**.

Drúmu di Čópri *n.pr.* Pap M^2 176/1. Nume de drum în *Lúnçdiń* care porneşte din mahalaua *Čópri*.

Et.: din ***drum* + *di* + *Čópri.***

Drúmu di Lęsa *n.pr.* Pap M^2 175/41; Cap 118 s.v. *drum*; Dms. s.v. *drum*. Nume de drum care duce de la *Lúnçdiń* la localitatea Lęsa.

Et.: din ***drum* + *di* + *Lęsa.***

Drúmu di Nǫnti *n.pr.* Pap M^2 176/3; Cap 118 s.v. *drum*; Dms. s.v. *drum*. Nume de drum care duce de la *Lúnçdiń* la localitatea *Nǫnti*.

Et.: din ***drum* + *di* + *Nǫnti.***

Drúmu di Úmă *n.pr.* Pap M^2 176/6; Cap 118 s.v. *drum*; Dms. s.v. *drum*. Nume de drum care marchează hotarul între *Úmă* şi *Baróviţa*.

Et.: din ***drum* + *di* + *Úmă.***

Drúmu di Urtíe *n.pr.* Cap 118; Dms. s.v. *drum*. Nume de loc.

Et.: din ***drum* + *di* + *Urtíe.***

Drúmu di Vínur *n.pr.* Pap M^2 175/39; Cap 118 s.v. *drum*; Dms. s.v. *drum.* Nume al drumului care duce la viile din *Lúnçdiń*.

Et.: din ***drum* + *di* + *Vínur.***

Drúmu Mári *n.pr.* Pap M^2 175/36; Can^2 390 s.v. *drum*; Cap 118 s.v. *drum*; Dms s.v. *drum*. Nume de drum în *Lúnçdiń* [= Via Egnatia]. *Ţísta cătún ai̯ an un cǫmcúc pri i̯úndi trękti Drúmu Mári. Drúmu Márli au̯ lękă Gi̯vgília cu Meglínu.* (Satul ăsta e pe un câmp pe unde trece Drumul Mare. Drumul cel Mare leagă Ghevghelia de Meglen.) Can T^1 261/23.

Et.: din ***drum* + *mári.***

Drúmu Turţésc *n.pr.* Pap M^2 176/9; Cap 118 s.v. *drum*; Dms. s.v. *drum*. Nume de drum în *Óşiń*.

Et.: din ***drum* + *turţésc.***

drumutór vezi **drumătór**.

drumutu̯ăr vezi **drumătór**.

drúngă vezi **drǫng**.

dru̯ob vezi **drob**.

dru̯op vezi **drob**.

druştękălă vezi **drişţękălă**.

drúştvo *s.m.* AtaM 287/29, 30. Companie, societate.

Var.: **drúştvu** (AtaM 287/29).

Et.: mac. ***druştvo.***

drúştvu vezi **drúştvo**.

BDD-A21083 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:55:29 UTC)